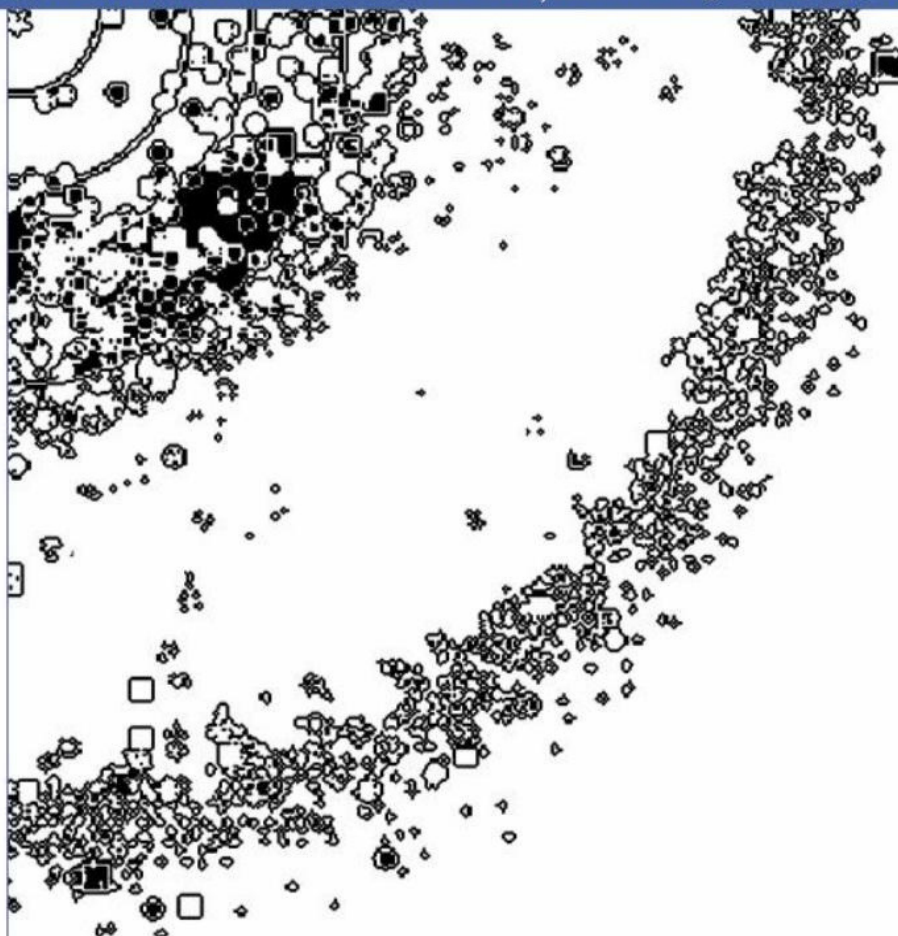


# STUDII

## DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ EDITATĂ SUB EGIDA UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD



VOLUMUL XVII, Nr. 2, IUNIE 2021

*Vasile Goldiș*  
University Press  
Arad

# STUDII

## DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

---

VOLUME XVII, ISSUE 2, JUNE 2021

VOLUME XVII, N° 2, JUIN 2021

VOLUMUL XVII, NR. 2, IUNIE 2021

---

Revistă editată sub egida / journal published under the auspices / revue éditée sous les auspices

UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

și în parteneriat cu / and in partnership with / et en partenariat avec:

LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN  
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE

LE CAER - EA 854 D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE

LE CIRMI DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3 – SORBONNE NOUVELLE, FRANCE

FACULTATEA DE FILOSOFIE,  
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,  
UNIVERSITATEA DIN NOVI SAD, SERBIA

UNIVERSITY FRIEDRICH SCHILLER JENA,  
INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY

INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”  
AL ACADEMIEI ROMÂNE FILIALA TIMIȘOARA

L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE PSYCHOMÉCANIQUE DU LANGAGE (A.I.P.L.),  
PARIS, FRANCE

UNIVERSITATEA ROMA TOR VERGATA, ITALIA

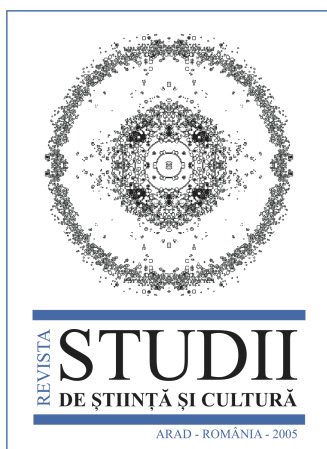
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „ALEXANDRU D. XENOPOL”, ARAD

TIPOGRAFIA GUTENBERG – EDITURA GUTENBERG UNIVERS, ARAD

UNIVERSITATEA DIN ORADEA, ROMÂNIA

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA  
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ȘI TEOLOGIE

---



ISSN 1841-1401 (print)  
ISSN - L 1841-1401  
ISSN 2067-5135 (online)

### BDI Index Copernicus International

Revistă **evaluată pozitiv**, după criteriul citărilor, în **I. C. Journals Master List 2017**, cu un scor **ICV (Valoare Index Copernicus)** de **67,53 puncte**.

La propunerea **Centrului Național ISSN**, publicația „**Studii de știință și cultură**” (Online) = ISSN 2067-5135, ISSN-L 1841-1401 a fost înscrisă în catalogul **ROAD** (<https://road.issn.org>), catalog internațional al publicațiilor științifice open-access, administrat de **Centrul Internațional ISSN**, sub egida **UNESCO**.



### Colegiul editorial / Editorial Board:

Director / Director:

**CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI**, Academia Română, Filiala Timișoara

Redactor-șef fondator / Editor-in-Chief founder:

**Prof. Vasile MAN**, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Redactor-șef / Editor-in-Chief:

**Prof. univ. dr. emerit Alvaro ROCCHETTI**, Université Paris 3, Sorbonne Nouvelle, France

### Consiliul științific – Referenți / Scientific Board:

Acad. Răzvan THEODORESCU, Vicepreședinte al Academiei Române  
Acad. Eugen SIMION, Academia Română, Președinte al Secției de Filologie și Literatură,  
Director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române  
Acad. Prof. univ. dr. Thede KAHL, University of Jena, Germania  
Acad. **Mihai CIMPOI**, Academia de Științe a Republicii Moldova  
Acad. **Mircea PĂCURARIU**, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, România  
Prof. dr. Dres. H. c. Rudolf WINDISCH, Universität Rostock, Germania  
Prof. univ. dr. Louis BEGIONI, Universitatea Roma Tor Vergata, Italia  
Prof. univ. dr. Emilia PARPALĂ, Facultatea de Litere, Universitatea Craiova, România  
Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România  
Prof. univ. dr. Sophie SAFFI, Université d’Aix-Marseille AMU, Franța  
Prof. univ. dr. Gilles BARDY, Université d’Aix-Marseille AMU, Franța  
Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România  
Prof. univ. dr. Teodor Ioan MATEOC, Universitatea din Oradea, România  
Prof. univ. dr. Marina Puia BĂDESCU, Universitatea din Novi Sad, Republica Serbia  
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș, România  
Prof. univ. dr. Mircea MUTHU, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România  
Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”,  
Academia Română, București, România  
Conf. univ. dr. Virginia POPOVIC, Universitatea din Novi Sad, Republica Serbia  
Dr. Doru SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad, România  
CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii  
Banatice „Titu Maiorescu”, România  
CS III Dr. Grațela BENGĂ-ȚUȚUIANU, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul  
de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, România  
Conf. univ. dr. Romana TIMOC-BARDY, Université d’Aix-Marseille AMU, Franța  
Prof. dr. Laura ORBAN, Inspectoratul Școlar Județean Arad, România  
Conf. univ. dr. Stăncuța DIMA-LAZA, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad,  
România  
Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN, Universitatea din Szeged, Ungaria  
Conf. univ. dr. Dana PERCEC, Universitatea de Vest din Timișoara, România  
Conf. univ. dr. Gabriel BĂRDĂȘAN, Universitatea de Vest din Timișoara, România

### Secretariat de redacție:

Redactori-Traducători:

Ioana NISTOR, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad, România

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC, Université Paris 4, Sorbonne Nouvelle, Franța

Design: Ivița MILIVOIEVICI

Administrator Site: Viviana MILIVOIEVICI

Logo și design copertă revista „Studii de Știință și Cultură”: Călin MAN

**Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România**

310025, ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;

fax 0040/0257/280810; [www.revista-studii-uvvg.ro](http://www.revista-studii-uvvg.ro), e-mail: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)



Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL ([www.ceeol.com](http://www.ceeol.com)) din Frankfurt, Germania, EBSCO HOST Publishing, din Statele Unite ([www.ebscohost.com](http://www.ebscohost.com)), INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL, Varșovia, Polonia ([www.indexcopernicus.com](http://www.indexcopernicus.com)), DOAJ LAND UNIVERSITY LIBRARIES, Suedia ([www.doaj.org](http://www.doaj.org)), THE LINGUIST LIST, SUA, ERIH PLUS ([dbh.nsd.uib.no](http://dbh.nsd.uib.no)). Revistă științifică evaluată și acreditată de CNCS, în 2020, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

## CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

<b>ZILELE ACADEMICE ARĂDENE, Ediția a XXXI-a ARAD ACADEMIC DAYS, The 31st Edition</b>	<b>7</b>
<b>Coralia Adina COTORACI</b> The Dimensions of a Private University, From Myth to Reality – The Vision of the Founder Dimensiunea unei universități private, de la mit la realitate – viziunea fondatorului	<b>9</b>
<b>Marțian IOVAN</b> Foreword Prefață	<b>15</b>
<b>Eugen SIMION</b> Professor Aurel Ardelean – A Helpful Man, a Constructive Spirit Profesorul Aurel Ardelean – un om de bine, un spirit constructiv	<b>19</b>
<b>Vasile MAN, Viviana MILIVOIEVICI</b> The Academic Personality of the University Professor Aurel Ardelean Phd., the Founding Rector of the "Vasile Goldiș" Western University of Arad La personnalité académique du professeur dr. Aurel Ardelean, recteur fondateur de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad Personalitatea academică a profesorului univ. dr. Aurel Ardelean, rectorul fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad	<b>21</b>
<b>I. ROMAN CULTURES – ROMANIAN CULTURE / CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE / CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ</b> <b>Coordinators/Coordinateurs/Coordonatori:</b> <b>Alvaro ROCCHETTI, Viviana MILIVOIEVICI</b>	<b>27</b>
<b>Louis BEGIONI</b> How Perfective or Telic Verbs Function in French Le fonctionnement des verbes perfectifs ou téléiques en français	<b>29</b>
<b>Manuela DROBOTĂ</b> Irony and Identity Crisis in François Weyergans’ novels Ironie et crise identitaire chez François Weyergans Ironie și criză identitară la François Weyergans	<b>41</b>
<b>Laura ORBAN</b> Paremiological Aspects in Ioan Slavici’s Works Aspects parémiologiques dans la création de Ioan Slavici Aspecte paremiologice în creația lui Ioan Slavici	<b>47</b>
<b>Anton ADĂMUȚ</b> The Origin of a Proverb L'origine d'un proverbe Originea unui proverb	<b>53</b>

<b>Cristiana GROSU</b>	<b>61</b>
Anișoara Odeanu: Between the Onset Prose Celebration and the Chronicle of a Hindered Love	
Anișoara Odeanu: entre le spectacle de débuts en prose et la chronique d'un amour retardé	
Anișoara Odeanu: între spectacolul prozei de debut și cronică unei iubiri amânate	
<b>Alina BRUCKNER</b>	<b>73</b>
Damaschin Bojincă in the Pre-Modern Romanian Literature	
Damaschin Bojincă dans la littérature roumaine prémoderne	
Damaschin Bojincă în literatura românească premodernă	
<b>Flavius PARASCHIV</b>	<b>81</b>
Moldov (I): a Writer's Portrait	
Moldov (I): portrait d'écrivain	
Moldov (I): portret de scriitor	
<b>Timofei ROȘCA</b>	<b>91</b>
Leonida Lari. <i>The Lyre And The Spider</i> . The Antinomic Condition Of Poetry	
Leonida Lari. <i>Lira și păianjenul</i> . Condiția antinomică a poeziei	
 <b>II. GERMANIC LANGUAGES AND CULTURES / ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE / CULTURES ET LANGUES GERMANIQUES / CULTURE ROUMAINE / LIMBI ȘI CULTURI GERMANICE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ</b>	
<b>Coordinator/Coordinateur/Coordonator:</b>	
<b>Rodica Teodora BIRIȘ</b>	<b>95</b>
<b>Rudolf WINDISCH</b>	<b>97</b>
Book review: Brodersen, Kai: <i>Dacia Felix. Ancient Romania in the Center of Cultures</i>	
Rezension: Brodersen, Kai: <i>Dacia felix. Das antike Rumänien im Brennpunkt der Kulturen</i>	
Recenzie: Brodersen, Kai: <i>Dacia felix. România antică în centrul culturilor</i>	
<b>Adina-Maria MEZEI</b>	<b>113</b>
Perspectives in Fiction. <i>Speaker-Subjective Sentences</i>	
Perspectives dans la fiction. Propositions <i>locuteur-subjectives</i>	
Perspective în ficțiune. Propoziții <i>locutor-subiective</i>	
<b>Adina BANDICI, Alexandra Denisa IGNA</b>	<b>129</b>
The Words, Un-Words, and Youth Words of the year 2020 in Germany and Austria. An Etymological Analysis	
Die Wörter, Unwörter und Jugendwörter des Jahres 2020 in Deutschland und Österreich. Eine Etymologische Analyse	
Cuvintele, ne-cuvintele și cuvintele de tineret ale anului 2020 în Germania și Austria. O analiză etimologică	

**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE / LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ**

**Coordinator/Coordonateur/Coordonator:**

**Virginia POPOVIĆ** 141

**Virginia POPOVIĆ** 143

Research of Romanian Popular Culture in Eastern Serbia

Cercetări asupra culturii populare la românii din estul Serbiei

**IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES / TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS / TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE**

**Coordinator/Coordonateur/Coordonator:**

**Ioana NISTOR, Mirel ANGHEL** 151

**Rodica BIRIȘ, Laura Rebeca STIEGELBAUER** 153

Brief Overview of the Traditional Methods for Learning Foreign Languages

Ein kurzer Überblick der traditionellen Methoden für das Lernen der Fremdsprachen

O scurtă viziune asupra metodelor tradiționale de învățare a limbilor străine

**V. SCIENTIFIC CULTURE / CULTURE SCIENTIFIQUE / CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ**

**Coordinator/Coordonateur/Coordonator:**

**Alexandru CISTELECAN, Eugen GAGEA** 157

**Ouafa BRINIS** 159

Historicism in Painting, Music and Poetry: the Case of the Divine Comedy, the Beautiful Lady without Mercy and Mazeppa the Hero

L'historicisme dans la peinture, musique et poésie: le cas de la Divine Comédie, la Belle Dame sans merci et Mazeppa le héros

Lo storicismo nella pittura, musica e poesia: il caso della Divina Comedia, la Bella Dama senza pietà e Mazeppa l'eroe

**Thameur TIFOUR** 175

Comic strip in teaching – LEARNING ORAL in FFL: between theoretical representation and teaching practices

La bande dessinée dans l'enseignement-apprentissage de l'oral en classe de FLE: entre représentation théorique et pratiques-enseignantes

**Nicuța-Minodora DRÂMBĂ** 185

Aspects regarding Jewish Societies of Mutual Support from the City of Bacău in the XIX-XX Centuries

Aspects relatifs aux sociétés juives de soutien mutuel de la ville de Bacău aux XIX-XX siècles

Aspecte privind societățile evreiești de sprijin reciproc din orașul Bacău în secolele XIX-XX

<b>Nicuța-Minodora DRĂMBĂ</b>	<b>193</b>
Disease Prevention Activities in the Jewish Community of Bacău in the Period 1942-1943	
Activités de prévention des maladies au sein de la communauté juive à Bacău dans la période 1942-1943	
Activități de prevenire a îmbolnăvirilor în rândul comunității evreilor din orașul Bacău în perioada 1942-1943	
<b>VI. BANAT STUDIES / ÉTUDES DE BANAT / STUDII BANATICE</b>	
<b>Coordinator/Coordonateur/Coordonator:</b>	
<b>Viviana MILIVOIEVICI</b>	<b>201</b>
<b>Alina MARTIN-MITRICĂ</b>	<b>203</b>
Beginnings in the Interwar Banat Cultural Life	
Les débuts de la vie culturelle du Banat de l'entre-deux-guerres	
Începuturi în viața culturală bănățeană interbelică	
<b>VII. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII</b>	
<b>Coordinator/Coordonateur/Coordonator:</b>	
<b>Emilia PARPALĂ</b>	<b>207</b>
<b>Virginia POPOVIĆ</b>	<b>209</b>
Analele Societății de Limba Română din Voivodina. „Analele S.L.R.”, numărul 5, Vârșeț, Editura S.L.R., volum îngrijit de Lucian Marina, 2020, 124 p.	
<b>Arabella-Georgiana GOLUMBEANU</b>	<b>211</b>
Margaux Kobialka, <i>La création d'Amélie Nothomb à travers la psychanalyse</i> , Éditions „Le Manuscrit”, 2006, 89 p.	
<b>Mariana COANCĂ</b>	<b>213</b>
Alexandra Mărginean, <i>Language and Symbols in Contemporary Fiction</i> , Bucharest, Editura Universitară Publishing House, 2020, 430 p.	
<b>Instructions for Authors</b>	<b>217</b>
<b>Instructions pour les auteurs</b>	<b>220</b>
<b>Instrucțiuni pentru autori</b>	<b>223</b>
<b>Evaluation grid</b>	<b>226</b>
<b>Grille d'évaluation</b>	<b>227</b>
<b>Grila de evaluare</b>	<b>228</b>
<b>Subscriptions</b>	<b>229</b>
<b>Abonnements</b>	<b>229</b>
<b>Abonamente</b>	<b>230</b>

**ZILELE ACADEMICE ARĂDENE**  
**Ediția a XXXI-a**

**ARAD ACADEMIC DAYS**  
**The 31st Edition**





## THE DIMENSIONS OF A PRIVATE UNIVERSITY, FROM MYTH TO REALITY – THE VISION OF THE FOUNDER

### DIMENSIUNEA UNEI UNIVERSITĂȚI PRIVATE, DE LA MIT LA REALITATE – VIZIUNEA FONDATORULUI

Prof. univ. dr. Coralia Adina COTORACI  
Rector  
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Înființarea unei universități, în vremurile tulburi ale perioadei care a succedat eliberarea de sub constrângerile regimului anterevoluționar, a presupus coagularea unor energii intelectuale extraordinare, dar și dedicarea totală a unui colectiv care a răspuns chemării dascălului vizionar, omului de știință care avea să devină Rectorul fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, prof. univ. dr. Aurel Ardelean, instituție care, în cei 31 de ani de existență, a oferit cadrul formator pentru atât de multe generații de studenți și, totodată, șansa unei cariere academice aici, la Arad, pentru dascăli din variate domenii de competență.

Universitatea aceasta, cu sufletul său format prin contopirea fiecărei contribuții particulare, a fiecărui cadru didactic, a fiecărui funcționar administrativ, a tuturor colaboratorilor și prietenilor care au crezut în visul unei instituții de învățământ superior la Arad, poartă în fiecare ungher, amprenta fondatorului.

Conștient deopotrivă, de amploarea construcției sale, de exigențele naționale și europene în ceea ce privește calitatea procesului educațional, prof. univ. dr. Aurel Ardelean a pornit, alături de echipa sa, pe drumul lung și anevoios al afirmării Universității drept reper academic.

Fără a economisi energie și fără a se da în lături de la orice efort, Rectorul fondator a condus, pas cu pas, echipa care l-a urmat, de la începuturile incerte, până la consolidarea deplină a instituției. Nu întâmplător, termenul echipă se regăsea frecvent în vocabularul său profesional, deoarece orice referire la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad trimite înspre comunitatea magiștrilor și discipolilor care, într-un tot unitar, formează osatura instituțională. Demnitatea și autoritatea științifică pe care universitatea a construit-o se fundamentează pe eforturile membrilor echipei. Privind retrospectiv, sunt lucruri care merită atenția și rememorarea la fiecare bilanț, cu scopul de a extrage învățăminte din trecutul încărcat de morală, fără a pierde nicio clipă din vedere faptul că prin efortul conjugat al tuturor, instituția a reușit să își ducă la îndeplinire nobila misiune de a forma nu doar intelecte, ci și caractere.

Instituțiile de învățământ superior, persoane juridice de drept privat și de utilitate publică, au înțeles și realizează, dacă nu în totalitate, cel puțin marea majoritate, semnificația și importanța racordării lor organice la imperativele legislative și la politicile și strategiile statului român în domeniul educației naționale, de nivel academic cu toate deschiderile și oportunitățile ce le sunt conferite, dar și cu limitele și pe alocuri chiar pragurile aferente.

Însă, având în vedere fundamentul înființării și funcționării lor **centrat pe dreptul proprietății private, garantat de Legea Fundamentală**, a solicitat în numeroase memorii adresate atât Președintelui României, cât și în Parlament, consacrarea și garantarea prin lege, pentru asemenea instituții, a unei palete mult mai largi și mai bine particularizate a managementului instituțional, sub toate aspectele sale, comparativ cu universitățile de stat, îndeosebi autonomiei și

libertăților academice, corelat asumării responsabilității publice, după modelele din statele cu democrație mult avansată.

Educația în învățământul superior privat constituie o bază importantă a dezvoltării societății în general, iar rolul universităților private devine din ce în ce mai important întrucât au dovedit că sunt deschise către societatea românească și nevoile acesteia, au răspuns cu eficacitate transformărilor rapide din mediul exterior.

Pornind de la acest considerent, Președintele și Rectorul fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, prof. univ. dr. Aurel Ardelean, a înțeles că trebuie să ținem pasul cu societatea și gradul continuu ridicat de tehnologizare a acesteia, de a oferi personal bine pregătit, de a urmări tendința mondială de specializare și perfecționare continuă a forței de muncă, de a elabora cadrul necesar pentru asigurarea internă a calității de către fiecare instituție de învățământ superior în conformitate cu recomandările ENQA, de a asigura condițiile necesare pentru creșterea calității procesului de învățământ și cercetare științifică.

Din anul 2004, în calitate de senator, membru al Comisiei pentru Învățământ, Tineret și Sport în Senatul României, Rectorul fondator a contribuit la reformarea sistemului de învățământ din România. Acțiunile întreprinse nu au rămas fără ecou. Prin numeroasele inițiative legislative pe probleme de învățământ și-a adus aportul la instituirea Legii nr. 480/2006 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr 84/1995, republicată, care consacră universităților particulare locul și rolul de instituții de învățământ libere, deschise, autonome, atât din punct de vedere academic, cât și economico-financiar, având ca fundament proprietatea privată, garantată prin Constituție. În anul 2006, fiind ales președinte al Asociației „Uniunea Universităților Particulare Acreditate și Autorizate din România” și-a intensificat activitatea în vederea așezării universităților private în locul binemeritat în învățământul superior național. A considerat că, unindu-și forțele, universitățile private pot să își facă vocea auzită și să ducă la îndeplinire obiectivele care stau la baza unui învățământ superior de calitate.

Democratizarea și manifestarea învățământului superior privat la nivel național și european, generează posibilități majore persoanelor provenite din medii sociale variate de a urma o universitate, mulți dintre aceștia având interese, talente și ambiții care nu pot fi întâmpinate corespunzător numai de sectorul de învățământ superior public.

Principiile care trebuie să guverneze învățământul superior privat și care stau la baza dezvoltării învățământului superior sunt:

- garantarea autonomiei universitare;
- respectarea și asigurarea libertăților academice;
- responsabilitatea publică, asigurarea calității;
- accesul nediscriminatoriu la învățământul superior;
- transparența deciziilor și respectarea principiilor de etică și deontologie profesională;
- sprijinirea de către stat a studenților din universitățile private de utilitate publică;
- sprijinirea de către stat a programelor de cercetare științifică și de mobilități a studenților, masteranzilor, doctoranzilor, cadrelor didactice și garantarea șanselor egale de formare profesională.

- eliminarea cifrei de școlarizare cu taxă în instituțiile de învățământ superior de stat

Principiul responsabilității publice decurge din misiunea de bun public al învățământului superior privat ceea ce reprezintă o actualizare și corelare cu scopurile declarate ale activităților de învățământ privat din țările europene și chiar americane. Funcția publică a învățământului superior privat nu trebuie neglijată atâta timp cât un sector dezvoltat al învățământului superior privat are o contribuție substanțială la binele comun al societății.

Instituțiile de învățământ superior privat, trebuie să-și folosească autonomia pentru a deveni organizații flexibile, competitive și social responsabile, dar pentru realizarea acestui fapt este necesar să se dezvolte politici care definesc clar aceste aspecte, să promoveze colaborarea instituțională în cadrul sistemului de învățământ superior, schimbul și parteneriatele care

promovează o cultură a calității educației, învățatură și cercetare și să dezvolte canale naționale și internaționale prin intermediul cărora calitatea instituției poate fi recunoscută, legitimată și continuu dezvoltată.

Dezvoltarea învățământului superior privat, se realizează numai din fonduri proprii, fără a apela la bugetul statului, prin angajarea antreprenorială a învățământului privat în competiția europeană a universităților private.

Ca exemplu, în studiul „Guvernarea în învățământul superior din Europa. Politici, structuri, finanțare și corp academic”, se arată, textual, că **„Guvernarea instituțională în sectoarele învățământului superior privat și independent este reglementată diferit decât guvernarea din sectorul învățământului superior public.”** (A se vedea, *op. cit.*, Comisia Europeană, EURYDICE – Rețeaua de informații privind educația în Europa, 2008, p. 43).

În art. 32 – **Dreptul la învățatură** – din Constituția României, la alin.(5) este consacrată prevederea, potrivit căreia **„Învățământul de toate gradele se desfășoară în unități de stat, particulare și confesionale, în condițiile legii.”** Ori, particularizarea explicită a celor trei categorii distincte de unități în care se desfășoară învățământul, inclusiv cel superior, coroborate cu sintagma din urmă, **„în condițiile legii”**, a reprezentat un argument solid pentru tratarea diferit și nu identic a **specificității desfășurării învățământului superior** în unități de stat, pe de o parte, și celui **din unitățile particulare și confesionale**, pe de altă parte.

***Din aceste considerente, apreciem că managementul instituțional al universităților private nu poate fi identic cu cel al universităților de stat, așa cum susținea ministrul educației de la acel moment prin amendamentele suplimentare depuse la Comisia de Învățământ a Senatului României.***

Cu prevalență, a dorit asigurarea tuturor condițiilor necesare, stabilite în Procesul de la Bologna și urmările sale, pentru a permite:

- elaborarea și adoptarea strategiilor proprii;
- definirea priorităților în materie de învățământ și de cercetare;
- alocarea resurselor;
- dreptul de a hotărî asupra programelor didactice și de cercetare;
- fixarea criteriilor de integrare a profesorilor, studenților, masteranzilor și doctoranzilor în propriul sistem instituțional și în cel relațional extern, național, european și internațional;
- beneficierea de libertatea necesară și specifică în materie de gestiune;
- permisiunea de a accesa finanțări echitabile, inclusiv de la bugetul de stat, în lipsa cărora universitățile private rămân în situații dezavantajate, atât pentru a înfrunța concurența, în special neloială, cât și pentru a dezvolta cooperarea.

Universitățile private acreditate în România nu reprezintă doar o alternativă la universitățile de stat, ci sunt parte intrinsecă, recunoscută, legal, a sistemului național de învățământ superior, în a căror absență accesul la dreptul de educație, de acest nivel, ar fi drastic limitat, în mod deosebit pentru unele zone defavorizate și pentru tinerii care, realmente, necesită sprijin de incluziune socială și aplică spre opțiunea universităților de proximitate de domiciliu.

Universitățile private nu au reprezentativitatea cuvenită în organismele național – statale, cu abilități speciale în domeniul educației, comparativ cu universitățile de stat, raportat la ponderea și semnificația lor în formarea viitorilor profesioniști de nivel academic, de unde și posibilitatea mult scăzută de reprezentare și susținere a intereselor celor pe care îi formează.

Au fost și sunt suficiente realități, sub varii aspecte, care facilitează, indiscutabil, concurența neloială între instituțiile de învățământ superior de stat și cele private, în detrimentul acestora din urmă, cu semnale evidente de perpetuare a unor astfel de tendințe, contrar standardelor europene ale Procesului de la Bologna și urmărilor sale.

Deși Constituția României, încă în vigoare consacră, explicit, că învățământul de stat este gratuit, reglementările juridice aferente, și cele care se prefigurează statuează posibilitatea accesului

la instituțiile de învățământ superior de stat a unui număr nelimitat de doritori de o astfel de aplicare, singura restricționare vizând doar capacitățile formativ – educaționale ale universităților de stat, asumate numai prin configurarea declarației, pe propria răspundere, a rectorilor acestora.

Ori, asemenea facilități cultivă, în opinia noastră, discriminare pozitivă, cel puțin în posibilitatea salarizării personalului didactic, pentru universitățile de stat și, în revers, discriminări negative pentru similarele lor private, afectând, în acest din urmă caz, calitatea corpului didactic.

În unele cazuri, accesul universităților private la granturile și programele de cercetare științifică, naționale a fost, inexplicabil, îngrădit, cum s-a întâmplat, de exemplu, la Programul Capacități – Competiția a doua 2008, cuprins în Planul Național pentru Cercetare – Dezvoltare și Inovare II 2007-2013, elaborat de către fostul Minister al Educației, Cercetării și Tineretului – Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică, universitățile private fiind excluse, aprioric, ca neeligibile.

În contextul preconizatului proces de revizuire, modificare și completare a Constituției României, a militat ca articolul aferent învățământului de stat, exclusiv gratuit să fie amendat în sensul oferirii oportunităților, și pentru acest sistem, pentru accesul la locuri cu taxă, conform legislației în vigoare.

Deși parteneriatul public – privat este deja o realitate și se prefigurează ca accentuare profundă a societății viitorului, considerăm că în relaționarea sa cu mediul academic privat nu are, încă, suficientă acoperire legislativă, instituțional – organizațională, managerială și funcțională.

A propus drept soluții de remodelare și eficientizare:

- acordare de finanțări sporite universităților private, pentru oferirea de burse de incluziune socială a categoriilor defavorizate, precum și de burse de pregătire și formare profesională în străinătate, pe bază de concurs național.
- statuarea, prin lege, o obligativității instituțiilor administrației publice locale, respectiv a structurilor descentralizate ale statului de a asigura, fără taxe, cadrul instituțional – organizațional și funcțional pentru derularea stagiilor de practică ale studenților, indiferent de forma instituțiilor de învățământ – de stat ori publice și de ciclul de instruire – licență, master, doctorat.
- sponsorizarea financiară și/sau materială a universităților private, pentru construirea de cămine, cantine, săli și terenuri de sport, case de cultură etc.
- Universităților private să li se asigure o mult mai bună reprezentare în organismele național – statale, cu abilități speciale în domeniul educației de nivel academic, potrivit ponderii, locului și rolului acestora în actul educațional – academic.
- Să se asigure o optimă acoperire legislativă, instituțională și managerială, care să permită facilități specifice dezvoltării parteneriatului public – privat, inclusiv în profil teritorial cu autoritățile publice locale și instituțiile descentralizate, în interesul binelui comun, comunitar.

Urmând cu perseverență drumul spre excelență și preocuparea pentru devenirea profesională a studentului, învățământul superior din cadrul Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad se înscrie astfel, astăzi, în coordonatele celui european, așa cum a vizat dintru începuturi, rectorul fondator și cum continuăm să construim și astăzi, viitorul instituției noastre.

Valorile care au guvernat mereu concepția care a fundamentat demersurile întreprinse de prof. univ. dr. Aurel Ardelean, au fost cele de onestitate științifică, virtute, încredere și promovarea valorilor academice. Acestea au constituit implicit, și priorități pe care mereu le-a cultivat și privilegiat. Format ca profesor, domnia sa a imprimat întregii comunități ideea potrivit căreia rostul acestuia este acela de a risipi lumina cunoașterii în discipolii săi.

Ferindu-se mereu de mediocritate și de banala comoditate, trudind de la primele ceasuri ale zilei, până târziu în noapte, Rectorul fondator a lăsat moștenire colectivului pe care l-a condus, studenților, masteranzilor și doctoranzilor, comunității arădene și mai mult decât atât, învățământului românesc, un model: acela al muncii susținute pentru un ideal, acela al visului care

prinde formă prin dedicare și perseverență. Iar visul său, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, va duce memoria sa în eternitatea valorilor incontestabile, acolo unde trăiesc veșnic dascălii prin vocație.



## FOREWORD

### PREFAȚĂ

**Prof. univ. dr. Marțian IOVAN**

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Într-un interviu de acum 15 ani, la întrebarea „Ce mesaj doriți să transmiteți cititorilor Dvs.?”, profesorul Aurel Ardelean răspundea astfel: „Aș dori să transmit, mai întâi, gândurile de recunoștință față de toți profesorii mei de liceu și de facultate, față de toți colegii și colaboratorii ce m-au însoțit în cariera didactică, prețuirea mea față de toți cei care îmi sunt alături în munca de constituire a spațiului academic creat de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, iar studenților noștri – de acum și din viitor – le doresc să aibă tăria voinței care, printr-o pregătire riguroasă, duce la succes și să aprecieze valorile științei și culturii prin care să devină elita intelectualității românești și buni cetățeni ai Europei.”<sup>1</sup>

Într-adevăr, profesorul a fost un lider răzbatător care a știut cu abilitate să-și atragă colaboratori, după criteriul meritelor, și să formeze o echipă coezivă, aptă să-l urmeze și să-i aplice ideile, să coopereze, cu potențial inovativ și creativ, la împlinirea idealului de înființare și dezvoltare a unei universități comunitare în Arad, menite să contribuie la formarea elitei intelectualității românești și a unor buni cetățeni români ai Europei Unite.

Cred că se cuvine astăzi, ca acei care i-am fost apropiați și pe care profesorul i-a stimat în mod constant pentru performanțele profesionale, personale și în munca de echipă, să dedicăm, până nu este prea târziu, o monografie profesională, culturală și spirituală în memoria profesorului. În acest sens, autorii studiilor cuprinse în această carte analizează cu obiectivitate științifică câte o latură/palier al activității și operei profesorului, beneficiind de resurse bibliografice suficiente, de consemnări ale unor oameni remarcabili de știință și cultură în cărțile de onoare ale instituției și, mai ales, de posibilitatea de a rememora și prezenta fapte, momente, convorbiri, diferite episoade ale muncii în echipă realizate și trăite împreună cu ilustrul profesor. Analizele prezentate în carte vizează aspecte ale carierei didactice, ale cercetătorului în domeniul științelor vieții, măiestriei în domeniul artei didactice, manageriatului în învățământul academic, liderului charismatic devotat nevoilor cetății, integrării universității în spațiul european al învățământului superior și cercetării științifice, organizatorului de filiale ale universității, ale acreditării și dezvoltării Grădinii Botanice Universitare din Macea etc.

Cunoscându-i bine activitatea și opera, autorii au încrederea că încercările lor pot prezenta corect și mai cuprinzător obiectivele asumate decât virtuali autori de peste viitoare decenii, care, cu siguranță, nu ar putea beneficia de astfel de avantaje oferite de contextual actual.

Omul Aurel Ardelean este înțeles și evaluat de autori, într-un plan general, ca fiind o personalitate orientată de valorile umanist-europene și creștine, încrezător în adevăr, dreptate socială, în dreptul oamenilor de a acționa pentru a fi fericiți împreună, de a beneficia de ordine și securitate în viața personală și în mediul public, dreptul ființei umane la un mediu natural și sociocultural curat. În această ordine de idei, Aurel Pisoschi scria că „Profesorul Aurel Ardelean este un lider veritabil, capabil să contribuie la scoaterea învățământului din criză prin știința

<sup>1</sup> Vezi A. Ardelean – *devoțiune pentru învățământ*, coordonator Vasile Man, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2005, p. 14



educației și valorile culturale și morale.”<sup>2</sup> Doresc să subliniez ideea că idealul de viață al profesorului, implicit înființarea și conducerea, ca Rector-fondator, a universității arădene, acțiunile sale de management academic, de cercetare științifică și inovare, cele în calitate de senator în Parlamentul României, ca și cele multe de mecenat, au fost direcționate de asemenea valori umaniste.

Realizarea prin fapte concrete, prin politici academice coerente și realiste a idealului său de viață a necesitat eforturi raționale susținute, ieșite din comun, dăruire de sine și spirit de sacrificiu. Într-o scrisoare de prețuire de la Paul Everac, acesta a sesizat aceste calități evidențiind trăsăturile de „personalitate statornică și luminată” – aptă să jaloneze mersul țării cu „noi fapte de vrednicie educative-culturale”.<sup>3</sup> Beneficiind de astfel de calități, de carismă, rectorul a fost foarte atent la constituirea echipei, la primenirea echipei manageriale ori de câte ori a fost cazul, selectându-și colaboratori devotați asigurării bunului mers al universității, la repartizarea înțeleaptă a responsabilităților pe toate domeniile și palierele din structura universității. Am lucrat cu profesorul zeci de ani, înainte și după anul istoric de răspântie 1989, în calitate de profesor de liceu, apoi de profesor universitar, de decan, prorector, vicepreședinte al Consiliului de Administrație al Universității. În mod constant, am fost impresionat, înainte de toate, de puterea sa excepțională de voință și de muncă autodisciplinată, de exigența sa față de sine și față de colaboratori. Lucra de dimineața, de la orele 7, până când se înopta. Deseori, era în universitate și-n zilele de sfârșit de săptămână. Atunci când nu se afla în universitate, de multe ori lucra pentru dezvoltarea instituției, pentru a oferi servicii binefăcătoare comunității și unor instituții precum Episcopia Aradului, biserici care aveau nevoie de ajutor, biblioteci, școli, aziluri, case de copii, organizații sportive, edituri etc. Altruismul profesorului a fost subliniat de ÎPS Timotei Sevcicu – Episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului, scoțând în relief faptul de a fi fost un model de viață închinată, prin fapte, comunității și de a se fi încadrat în practica mecenatului.<sup>4</sup> Pentru noi, cei apropiați, era o mare onoare și un benefic avantaj, din punct de vedere profesional și uman, să ne implicăm pentru punerea în practică a unor astfel de acțiuni; ne întăreau motivația pentru propria autoperfecționare.

Înzestrate cu astfel de calități, viața și opera profesorului Ardelean au fost receptate și prețuite în cercuri tot mai largi de oameni de cultură, de comunitatea academică, de cetățeni ai municipiului și județului Arad, evoluând concentric spre orizonturi naționale și internaționale. Prețuirea s-a datorat, în primul rând, performanțelor sale manageriale, printre care obținerea acreditării Universității, deschiderea a zeci de linii de formare universitară, organizarea și acreditarea studiilor masterale și a Școlii Doctorale, autorizarea și acreditarea filialelor Universității și, nu în ultimul rând, opera științifică și implicarea sa în decizii publice la nivel de municipiu, județ, Minister al Educației, până în Parlamentul României. Dar, în cele din urmă, prestigiul instituției, vestea că Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad este una puternică, performantă, profund roditoare de anvergură europeană, a fost difuzată în zona de vest și în întreaga țară, în principal, prin intermediul celor peste 100.000 de absolvenți licențiați ai facultăților din cadrul Universității, ai programelor de studii masterale și doctorale și părinților acestora.

Autorii articolelor cuprinse în această carte, toți fiind foști colaboratori competenți ai Rectorului-fondator, nu doresc altceva decât să aducă un omagiu memoriei unei personalități de excepție a Aradului, unui continuator, prin realizări practice, a învățăturilor marelui gânditor patriot Vasile Goldiș – patronul spiritual al Universității, unui model de dăruire în plan profesional, științific, managerial, intercultural și familial pentru prosperitatea semenilor și a comunității în care a trăit și creat.

Gândurile autorilor sunt puternic amprentate de numărul mare de medalii, diplome, distincții naționale și internaționale, titluri academice acordate de-a lungul timpului profesorului Ardelean.

<sup>2</sup> Vezi Prefață, în Virgil Jireghie, *Profesorul Aurel Ardelean, o viață închinată învățământului, științei și cetății*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2019, p. 4

<sup>3</sup> Vezi Paul Everac, *Scrisoare de prețuire*, în *op. cit.*, p. 96

<sup>4</sup> Vezi ÎPS Timotei Sevcicu, în *op. cit.*, p. 65-67

Prin urmare, nu este o întâmplare, nici un act facil, publicarea acestei cărți menită să reconstruiască profilul virtuților și meritelor profesorului. Putem miza pe funcția educativă a demersului autorilor cu adresabilitate către studenții și tinerii de azi și de mâine, ca viitori specialiști și cetățeni europeni, în special. Lucrarea de față, considerăm că reprezintă nu numai o prelungire fericită, ci și o întemeiere solidă a deciziei autorităților locale de a da numele Aurel Ardelean unei străzi din municipiul Arad și a hotărârii Senatului Universității de a da același nume unor componente din structura universității pentru a trece în neuitare personalitatea celui care a trecut în eternitate.

Personal, în calitate de coordonator al acestei lucrări, am convingerea, împreună cu colectivul de autori, că ideile exprimate în articole vin să întărească autoaprecierea profesorului, rostită în anul trecerii în neființă, anume că: „Am trăit în cultul muncii și în respectul pentru lucrul bine făcut.” Măreț destin, nobil exemplu de viață pentru semeni!



## PROFESSOR AUREL ARDELEAN – A HELPFUL MAN, A CONSTRUCTIVE SPIRIT

## PROFESORUL AUREL ARDELEAN – UN OM DE BINE, UN SPIRIT CONSTRUCTIV

**Acad. Eugen SIMION**

Academia Română, Președinte al Secției de Filologie și Literatură,  
Director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române

Colaboratorii Universității „Vasile Goldiș” îmi solicită câteva rânduri despre Profesorul Aurel Ardelean, cu un prilej pe care nu l-am reținut. Am reținut, iată, invitația și mă grăbesc s-o onorez. Este vorba de un *om de bine* și, prin această sintagmă, noi, valahii, numim un om care face ceva (ceva important) în profesiunea lui, în fine, un om care se ține de cuvânt și duce la capăt ceea ce promite să facă. Contrarul *omului de bine* este *omul de vorbe* – cum îi zicea Tudor Vianu –, Mitică al lui I. L. Caragiale sau, cum îl numește filosoful socratic Țuțea, omul a cărei profesiune este aceea de a nu face nimic. Mă uit pe fraza pe care tocmai am încheiat-o și văd că *a face* se repetă inadmisibil de des. O las așa pentru că am învățat de la *criticii tematiști* că un termen ce se repetă semnifică totdeauna ceva și, dacă este așa, el trebuie reținut. *A face* este, după *a fi* și *a avea*, un verb esențial pentru omul ca ființă existențială. Fac această digresiune pentru a spune că *a face* se potrivește foarte bine, după opinia mea, cu creatorul Universității „Vasile Goldiș” și pentru tot ce a construit, cu stăruință și pricepere, în jurul acestei instituții. L-am întâlnit în câteva rânduri pe Profesorul Ardelean și mi-a lăsat de la început impresia că ceea ce pornește duce la capăt și, dacă promite ceva, nu uită a doua zi. Și-a propus să înființeze o universitate la Arad – nu departe de „Podgoria” lui Slavici (spațiul imaginar al epicii sale) – și a reușit. Ea există și astăzi și, spre deosebire de alte universități private apărute după 1989, s-a dezvoltat și s-a impus în învățământul românesc. A publicat studii în specialitatea lui și a înființat publicații pentru universitatea pe care a creat-o. A organizat un seminar internațional și, participând de câteva ori la lucrările lui, mi-am dat seama că este vorba de o construcție intelectuală viabilă, necesară în acest capăt (vestic) al lumii spirituale românești. A inițiat și alte proiecte științifice care ar merita să fie semnalate. Au făcut-o și or s-o facă, în continuare, cei care l-au cunoscut mai bine pe acest profesor vrednic și învrednicit (ca să vorbesc în limbaj bisericesc), om de pustă, calm și ambițios (în chip pozitiv) ca un personaj din opera „greoiului” Slavici – cum îi spune în jurnalul său, Maiiorescu.

Aș vrea să amintesc în acest scurt portret, scris la repezeală, pe un colț de hârtie, să amintesc, zic, de două lucruri pe care le-am apreciat mult din ceea ce a făcut Profesorul Ardelean pentru cultura română. Întâi, pentru că a găzduit pe fiul lui Arghezi, Baruțiu, împreună cu familia lui, după întoarcerea din străinătate, și a creat un muzeu Arghezi unde se află câteva sute – de nu mă înșel – de documente. Muzeul este păstorit de admirabila doamnă Arghezi care, la solicitarea mea repetată și la sfatul înțeleptului Profesor Ardelean – el însuși un om înțelept – a donat aceste documente Bibliotecii Academiei Române, acolo unde le era locul. O faptă de cultură extraordinară de importantă, un eveniment, aș putea spune, istoric în istoria culturii noastre. Arghezi este un mare poet și, după gustul meu, e cel mai important poet din secolul al XX-lea.

Al doilea fapt de cultură (cultură umanistă) pe care l-a înfăptuit în sprijinul literaturii române, este acela că m-a ajutat să public în seria „Opere fundamentale” poezia lui Ștefan Augustin Doinaș,

pornit și el din pusta „Podgoriei” imagine a lui Slavici. M-a recomandat și m-a pus în contact cu primarul de atunci al Aradului (Dl Gheorghe Falcă) și, astfel, prin intermediul Universității „Vasile Goldiș”, a putut apărea în două volume masive întreaga operă poetică a lui Doinaș într-o ediție științifică. Cum să nu apreciezi și cum să nu rămâi recunoscător acestor oameni care înțeleg că o națiune rămâne în istorie prin cultură? Și cum să nu-mi amintesc, cu simpatie, prețuire și recunoștință, azi, când Profesorul Ardelean nu mai este printre noi, de acest *om de bine, om de carte, spirit constructiv*, ivit, parcă, din epica realistă a greoiului și eminentului Slavici?

București, 20 mai 2021

**THE ACADEMIC PERSONALITY OF THE UNIVERSITY  
PROFESSOR AUREL ARDELEAN PHD.,  
THE FOUNDING RECTOR OF THE "VASILE GOLDIȘ"  
WESTERN UNIVERSITY OF ARAD**

**LA PERSONNALITÉ ACADÉMIQUE DU PROFESSEUR DR.  
AUREL ARDELEAN, RECTEUR FONDATEUR DE  
L'UNIVERSITÉ DE L'OUEST «VASILE GOLDIȘ» D'ARAD**

**PERSONALITATEA ACADEMICĂ A PROFESORULUI UNIV. DR.  
AUREL ARDELEAN, RECTORUL FONDATOR AL  
UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD**

**Profesor Vasile MAN**

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

E-mail: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

**Dr. Viviana MILIVOIEVICI**

Cercetător științific

Academia Română – Filiala Timișoara

Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

E-mail: [viviana.poclid@yahoo.com](mailto:viviana.poclid@yahoo.com)

**Abstract**

*In addition to the academic activity, the prestigious academic personality of the Romanian higher education and culture, Professor Aurel Ardelean, PhD, founding rector of the "Vasile Goldiș" Western University of Arad, created and sustained the scientific and literary research, as well as the publishing of the research results. In this context, the philology journal, "Studies of Science and Culture", published under the auspices of the university, benefited from optimal conditions for promoting scientific research in the field of philology, asserting itself in the international area of scientific value.*

**Résumé**

*Personnalité académique prestigieuse de l'enseignement supérieur roumain et de la culture roumaine, le professeur Aurel Ardelean, PhD, recteur fondateur de l'Université de Vest «Vasile Goldiș» à Arad, a créé et soutenu, en plus de l'université, la recherche scientifique et littéraire, ainsi que l'édition des résultats de recherche. Dans ce cadre, la revue de philologie "Studies of Science and Culture", publiée sous l'égide de l'université, a bénéficié de conditions optimales pour promouvoir la recherche scientifique dans le domaine de la philologie, s'affirmant dans l'espace international de valeur scientifique.*

## Rezumat

*Personalitate academică de prestigiu a învățământului superior românesc și a culturii române, profesorul univ. dr. Aurel Ardelean, rector fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, a creat și susținut, pe lângă universitate, cercetarea științifică și literară, cât și editarea rezultatelor cercetării. În acest cadru, revista de filologie, „Studii de Știință și Cultură”, editată sub egida universității, a beneficiat de condiții optime pentru promovarea cercetării științifice din domeniul filologic, afirmându-se în spațiul internațional al valorii științifice.*

**Keywords:** *personality, research, founder, university, magazine, philology*

**Mots-clés:** *personnalité, recherche, fondateur, université, magazine, philologie*

**Cuvinte-cheie:** *personalitate, cercetare, fondator, universitate, revistă, filologie*

Personalitate complexă a învățământului superior românesc și a culturii române, Profesorul univ. dr. Aurel Ardelean rectorul fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad, a creat nu doar o Universitate cu prestigiu internațional, ci și o atmosferă civică de respect al valorilor și principiilor de viață susținute de un caracter superior. Profesor, pedagog, cercetător științific, senator în Parlamentul României, membru titular al Academiei de Științe Medicale din România și vicepreședinte al Federației Europene a Școlilor, Rectorul Aurel Ardelean a susținut și a promovat cultura.

Cu prilejul lansării volumului *Dicționarul Scriitorilor Arădeni (sec. XIX-XX)*, în *Cuvânt de prețuire*, profesorul Aurel Ardelean arată prețuirea sa față de cultură, evocând câteva momente: „Aradul a dat științei și culturii române peste douăzeci de academicieni. Oameni de litere: Ioan Slavici, Mihai Beniuc, Ștefan Augustin Doinaș; muzicieni: Sabin Drăgoi; matematicieni: Caius Iacob, Tiberiu Popovici; folcloriști: Athanasie Marian Marienescu; oameni politici: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop; preoți: Romulus Ciorogariu – întâiul român din Pecica, cel care a studiat la universitățile germane de renume european, dobândind o solidă pregătire intelectuală.

La Arad s-a pregătit, prin Consiliul Național Român Central, actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, în care Vasile Goldiș – considerat de Octavian Goga „părinte al patriei”, a fost omul providențial care a redactat *Declarația* de la Oradea a Consiliului Național Român și cunoscutele manifeste *Către națiunea română* și *Către popoarele lumii*, știind să mobilizeze participarea la Alba Iulia a celor o sută de mii de români, în fața cărora Vasile Goldiș a rostit Cuvântarea solemnă cu Proiectul de Rezoluție.

Universitatea de Vest Vasile Goldiș”, din Arad, pe lângă activitatea didactică de pregătire a studenților celor nouă facultăți, prin studii de licență, masterat și de doctorat, acordă o importanță deosebită educației tineretului prin cultură. Un singur exemplu, de dată recentă, este edificator în acest sens: Premiile literare „Ioan Slavici” și „Mihai Eminescu” pe anul 2008 au fost acordate de către Universitatea noastră unor personalități de prestigiu ale spiritualității românești: Acad. Eugen Simion și scriitorului Barbu T. Arghezi.” (ARDELEAN, 2009, p. 1-2). Susținerea editării de către Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad a volumului *Dicționarul scriitorilor arădeni (sec. XIX-XX)* este apreciată de Acad. Eugen Simion, pe coperta a IV-a a cărții: „Asemenea dicționare, când sunt bine făcute, devin în chip fatal instrumente de lucru pentru dicționarele generale ale literaturii române.”

Personalitatea academică, complexă, a profesorului Aurel Ardelean, este prezentată la Université d’Aix-Marseille AMU – Franța, prin cuvinte de prețuire: „Profesorul dr. Aurel Ardelean este printre pușinii oameni care îmbină autoritatea și devoțiunea, inteligența și delicatetea sufletească, cu un puternic spirit de întrepătrundere, susținut de o vastă cultură. Om de știință

exemplar și deosebit de productiv, ctitor de universitate și manager de excepție (BARDY, 2012, p. 5), domnia sa reprezintă totodată un model umanist de dascăl pentru generații de elevi și studenți și pentru întreaga lume a școlii.”

„Susținător al activității de cercetare științifică și literară, promovată prin revista de filologie „Studii de Știință și Cultură”, Președintele și rectorul fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad, Aurel Ardelean ne-a lăsat moștenire modelul vieții sale de demnitate, devotament, exigență și respect al valorii. A fost un luptător pentru binele altora! Avea un cult al respectului față de valorile înalte, pe care le susținea și promova. A făcut parte din elita personalităților care, asemeni lui Vasile Goldiș – patronul universității a luptat pentru realizarea idealului de a avea la Arad învățământ universitar.” (MAN, MILIVOIEVICI, 2019, p. 91).

A fost OMUL care sfințește locul prin faptele sale. Toți cei care l-am cunoscut îi păstrăm în gând, în suflet, în rugăciune, un mare respect. Aurel Ardelean rămâne viu în sufletele noastre prin opera sa. Cu sufletele deschise, ne rugăm pentru cinstirea memoriei unui OM al lui Dumnezeu, Aurel Ardelean, care ne-a lăsat moștenire demnitatea vieții sale!

Apreciind valoarea științifică și culturală internațională a revistei de filologie „Studii de Știință și Cultură” și a organizării anuale de către revistă a Colocviului Internațional „EUROPA: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră”, Rectorul Aurel Ardelean afirmă, la deschiderea lucrărilor Colocviului EUROPA, Ediția a VII-a, 18-19 octombrie 2018: „Conform Programului oficial, Colocviul cuprinde două secțiuni: I. Centenarul Marii Uniri; II. Cultură și spiritualitate; precum și lansări de carte dedicate Marii Uniri.

Dintre manifestările și acțiunile realizate de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad (sau în colaborare), în acest an al Centenarului Marii Uniri, amintim:

Congresul Internațional de Istorie a Presei, Ediția a XI-a: „Presa Marii Uniri”, Arad, 20-21 aprilie 2018, organizat de Asociația Română de Istorie a Presei și Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad;

Sesiune de comunicări științifice „Administrația românească arădeană – Aradul, capitala politică a Marii Uniri” (16 mai a.c.);

Publicarea trimestrială, în revista „Studii de Știință și Cultură”, a articolelor care evocă personalitatea lui Vasile Goldiș, cât și rolul Aradului în împlinirea marelui act istoric de la 1 Decembrie 1918 etc.

În baza unei ample colaborări (ARDELEAN, 2018, p. 7-10) științifice și culturale dintre Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad și Universitatea Sorbona Paris 3, Franța, „pentru aportul excepțional al domnului profesor emerit dr. Alvaro Rocchetti, de la Universitatea Sorbona Paris 3, Franța, Senatul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad acordă distincției profesor Alvaro Rocchetti, „Medalia de Aur – 100 de ani de la Marea Unire”, în semn de înaltă prețuire a activității sale și susținerii relațiilor academice dintre universitățile noastre.

Pentru promovarea în spațiul academic internațional al imaginii științifice dintre universitatea noastră și universități europene, prin revista „Studii de Știință și Cultură” se acordă Diploma de Excelență domnilor/doamnelor: Acad. Mihai Cimpoi, Academia de Științe, Chișinău, Republica Moldova; Prof. univ. dr. Otilia Hedeșan, Universitatea de Vest, Timișoara, CS. Dr. Viviana MילוieVICI, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”; Prof. univ. dr. Emilia Parpală, Universitatea din Craiova.”

Cu prilejul lansării monografiei revistei „Studii de Știință și Cultură”, la 15 ani de apariție continuă, profesorul emerit Alvaro Rocchetti, consemnează în *Prefață*, vizita președintelui Aurel Ardelean la Universitatea Sorbona Paris 3, Franța: „La 25 septembrie 2018, am avut marea onoare de a-l primi la Universitatea Sorbonne Nouvelle – Paris 3 pe Președintele Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Prof. univ. dr. Aurel Ardelean (ROCCHETTI, 2019, p. 13-16), având posibilitatea să viziteze Centrul Universitar Censier, unde, în luna iulie, a avut loc Colocviul A.I.P.L., Biblioteca Universitară, Muzeul Național de Istorie Naturală și Grădina Plantelor.



Am putea constata că publicarea lucrărilor colocviilor nu este decât una dintre numeroasele fațete ale schimburilor culturale și de prietenie între revista „Studii de Știință și Cultură”, CIRMI și A.I.P.L. Cu toate acestea, revista permite cercetătorilor, atât în forma sa tipărită, cât și în mediul online, să publice rezultatele cercetărilor lor.”

Colegiul editorial apreciază publicarea revistei „Studii de Știință și Cultură” sub egida Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, la invitația adresată de profesorul Aurel Ardelean, Rectorul fondator al UVVG, pentru susținerea activității de cercetare științifică, a căror rezultate, publicate în revistă, au contribuit la promovarea internațională, prin înscrierea în Baze de Date Internaționale și realizarea de parteneriate interuniversitare.

Un exemplu edificator îl reprezintă: Parteneriatul de colaborare științifică dintre Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Revista „Studii de Știință și Cultură” și Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara (PARTENERIAT, 2017, p.1-3), „având ca obiective:

- a. Publicarea trimestrială, în revista „Studii de Știință și Cultură” a articolelor cu rezultate ale cercetării științifice – în domeniul filologic, obținute de către membrii Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române;
- b. Elaborarea și publicarea de recenzii ale unor cărți de valoare științifică;
- c. Evaluarea periodică a unor articole primite la redacție pentru publicare;
- d. Înscrierea Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara, alături de universitățile partenere din Franța, Germania și Serbia, atât pe prima pagină, cât și pe site-ul revistei „Studii de Știință și Cultură”;
- e. Parteneriatul propus este doar pentru valorificarea activității de cercetare științifică fără să implice aspecte financiare.”

Nominalizați pentru derularea parteneriatului sunt: prof. Vasile Man, dr. Viviana Milivoievici.

În aria de susținere științifică de către profesorul și cercetătorul Aurel Ardelean, apreciem organizarea anuală de către revista „Studii de Știință și Cultură” a Colocviului Internațional „EUROPA: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră”, cu susținere financiară nerambursabilă, de către Centrul Municipal de Cultură Arad, ajungând în prezent la Ediția a IX-a (22-23 octombrie 2021), cu participare internațională, de la universități și instituții de cercetare științifică, partenere ale revistei, din Franța, Germania, Italia, Serbia, Republica Moldova și România, organizându-se, pe lângă sesiunea de comunicări științifice și lansări de carte.

Susținerea inițiativelor Colegiului editorial al revistei, de către Rectorul Universității, Aurel Ardelean, s-a reflectat în multiple forme de promovare a prestigiului științific al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad. Astfel, personalități academice din Colegiul științific al revistei: Acad. Eugen Simion, Acad. Răzvan Theodorescu, Acad. Mircea Păcurariu – Academia Română, Acad. Thede Kahl – Academia din Viena, Acad. Mihai Cimpoi – Academia de Științe a Moldovei, profesor emerit dr. Alvaro Rocchetti – Universitatea Sorbona, Paris 3 Franța, prof. univ. dr. Louis Begioni – Universitatea Tor Vergata, Roma, Italia, prof. univ. dr. Rudolf Windisch – Universitatea Rostock Germania, au devenit DOCTOR HONORIS CAUSA ai Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

Este remarcabilă opera de susținere a culturii române de către Omul de știință, Aurel Ardelean, prin păstrarea unui fond de manuscrise – Tudor Arghezi, primite de la Barbu T. Arghezi și crearea unui Centru de Cercetare a Literaturii Argheziene, publicând câteva volume de cercetare științifică, dintre care volumul Tudor Arghezi – *Din duhul pământului*, care a primit Premiul Internațional de Arghezologie (autori: Vasile Man, Ștefan Gencăraș), 25-28 mai 2017. În prezent, Fondul de manuscrise inedite – Tudor Arghezi este donat Academiei Române de către universitate.

Cu sprijinul profesorului și cercetătorului Aurel Ardelean, s-a constituit la universitate Centrul de Studii și Cercetări a operei lui Ioan Slavici și a fost susținută editarea Operei lui Ștefan

Augustin Doinaș, Ediție critică îngrijită de Alexandru Ruja și publicată de Academia Română – Fundația Națională pentru Știință și Artă.

În cadrul Zilelor Academice Arădene, din 27-28 mai 2021, profesorul univ. dr. Marțian Iovan a lansat, în calitate de coordonator, două volume dedicate istoriei UVVG, la 30 de ani și Operei profesorului Aurel Ardelean, adresând invitația de a contribui la realizarea unei Monografii despre activitatea și opera profesorului fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, la care autorii prezentului articol suntem onorați să contribuim.

„Într-adevăr, profesorul Aurel Ardelean a fost un lider răzbatător care a știut cu abilitate să-și atragă colaboratori, după criteriul meritelor, și să formeze o echipă coezivă, aptă să-l urmeze și să-i aplice ideile, să coopereze cu potențial inovativ și creativ, la împlinirea idealului de înființare și dezvoltare a unei universități comunitare în Arad, menite să contribuie la formarea elitei intelectualității românești și a unor buni cetățeni români ai Europei Unite.

Cred că se cuvine astăzi, ca acei care i-am fost apropiați și pe care profesorul i-a stimat în mod constant pentru performanțele profesionale personale și în munca de echipă, să dedicăm, până nu e prea târziu, o monografie profesională, culturală și spirituală în memoria profesorului.” (IOVAN, 2021, p. 7).

### Concluzii

Una din trăsăturile esențiale ale succesului întregii activități a profesorului Aurel Ardelean, rectorul fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, a fost COMUNICAREA! Comunicarea deschisă prin dialog personal (nu online).

S-a întâlnit cu Regele Mihai, cu președinții României din timpul vieții sale, cu personalități academice din cercetarea științifică și literară, cu oameni de cultură și scriitori, în timpul lansărilor de carte, iar, în fiecare dimineață, era așteptat la Rectorat de oameni care îi cereau un sfat!

În Campusul Universitar, a ridicat o biserică din lemn, în care se slujește pentru studenți și oamenii din apropiere.

Acum, o stradă îi poartă numele, iar în galeria de personalități, alături de Vasile Goldiș, este și bustul lui Aurel Ardelean.

Orice inițiativă are și un conținut sufletesc, iar Aurel Ardelean știa să-l citească!

Așa cum într-un bob de rouă se vede Soarele întreg, iar într-o lacrimă de lumină se ascunde frumusețea sufletească, așa numele lui Aurel Ardelean îl păstrăm și prețuim ca o moștenire a demnității!

### BIBLIOGRAFIE

ARDELEAN, Aurel, *Cuvânt de prețuire*, manuscris, p. 1-2, prezentat cu prilejul lansării cărții Iulian Negrilă (coordonator), Vasile Man, Bianca Negrilă, *Dicționarul scriitorilor arădeni (sec. XIX-XX)*, Editura Vasile Goldiș University Press, Arad, România, 2009, 302 p.

ARDELEAN, Aurel, *Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, organizatoare a manifestărilor științifice și culturale dedicate Centenarului Marii Uniri*, în volumul *Colocviul Internațional „EUROPA: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră, Ediția a VII-a, 18-19 octombrie 2018, Arad*, p. 7-10, Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2018

BARDY, Gilles, în volumul Vasile Man, Aurel Pisoschi, *Aurel Ardelean – 50 de ani dedicați învățământului, cercetării științifice și comunității*, CIRMI L' Université, Franța, Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2012, p. 5

IOVAN, Marțian, *Coordonate ale activității și operei Profesorului Aurel Ardelean, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, România, 2021*, p. 7

MAN, Vasile, MILIVOIEVICI, Viviana, *Moștenirea unei demnități*, în revista „Studii de Știință și Cultură”, Vol. XV, Nr. 2, iunie 2019, p. 91

PARTENERIAT de colaborare științifică între: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Nr. 670/22.03.2017; Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara, Nr.163/03.04.2017, p. 1-3

ROCCHETTI, Alvaro, *Prefață*, la monografia: Vasile Man, Viviana Milivoievici, „*Studii de Știință și Cultură*” – revistă internațională de filologie. 15 ani de apariție continuă, p. 13-16, Editura Gutenberg Univers Arad, România, CIRER, Univ. Sorbona Paris 3 Franța, 2019

**I. ROMAN CULTURES – ROMANIAN CULTURE /  
CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE /  
CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**

**Coordinators/Coordinateurs/Coordonatori:**

**Alvaro ROCCHETTI  
Viviana MILIVOIEVICI**



## HOW PERFECTIVE OR TELIC VERBS FUNCTION IN FRENCH

### LE FONCTIONNEMENT DES VERBES PERFECTIFS OU TÉLIQUES EN FRANÇAIS

**Prof. univ. dr. Louis BEGIONI**

Università degli studi di Roma Tor Vergata,  
Dipartimento di Studi letterari, filosofici e di storia dell'arte  
E-mail: [louis.begioni@gmail.com](mailto:louis.begioni@gmail.com)

#### **Abstract**

*The article presents reflections regarding the functioning of the so-called perfective or telic verbs in French. These notions which in the Indo-European languages are especially relevant in the Slavic languages can be applied to the Romance languages and in particular to the French language. The study analyses the interactions between the functioning of the verbal aspect at the level of morphology and its expression at the level of semantics. First, the author intended to present how the unaccomplished / accomplished opposition characterized by the presence of the auxiliary to the compound forms allows defining the verbal aspect. Next, the author studies the 'intra-semantic' aspect with an approach which is based both on the concept of telicity and on the theoretical principles of the psychomechanics of language of Gustave Guillaume. In the last part, he examines the interactions with these two aspect expressions by highlighting the specificities of the effects of meaning produced.*

#### **Résumé**

*Cet article présente des réflexions sur le fonctionnement des verbes dits perfectifs ou téléliques en français. Ces notions qui dans les langues indoeuropéennes sont surtout pertinentes dans les langues slaves peuvent être appliquées aux langues romanes et en particulier à la langue française. Il analyse les interactions entre le fonctionnement de l'aspect verbal au niveau de la morphologie et son expression au niveau du sémantisme. L'auteur a d'abord voulu montrer comment l'opposition inaccompli/ accompli caractérisée par la présence de l'auxiliaire aux formes composées permet de définir l'aspect verbal. Ensuite, il étudie l'aspect « intra-sémantique » avec une approche qui se fonde à la fois sur le concept de télélicité et sur les principes théoriques de la psychomécanique du langage de Gustave Guillaume. Dans la dernière partie, il examine les interactions avec ces deux expressions de l'aspect en mettant en évidence les spécificités des effets de sens produits.*

#### **Rezumat**

*Acest articol prezintă reflecții asupra funcționării așa-numitelor verbe perfective sau telice în limba franceză. Aceste noțiuni, care în limbile indo-europene sunt relevante mai ales pentru limbile slave, pot fi aplicate la limbile romanice și, în special, la limba franceză. El analizează interacțiunile dintre funcționarea aspectului verbal la nivel morfologic și exprimarea acestuia la nivel semantic. Autorul a dorit mai întâi să arate cum opoziția inaccompli/complet caracterizată de prezența auxiliarului în formele compuse permite definirea aspectului verbal. Apoi, el studiază aspectul „intra-semantic” printr-o abordare care se bazează atât pe conceptul de telicitate, cât și pe principiile teoretice ale psihomecanicii limbajului lui Gustave Guillaume. În ultima parte, el*

*examinează interacțiunile cu aceste două expresii ale aspectului, evidențiind specificitatea efectelor de sens produse.*

**Keywords:** *French linguistics, verbal system, verbal aspect, psychomechanics of language, semantics*

**Mots-clés:** *linguistique française, système verbal, aspect verbal, psychomécanique du langage, sémantique*

**Cuvinte-cheie:** *lingvistică franceză, sistem verbal, aspect verbal, psihomecanică a limbajului, semantică*

## 1. Introduction

Quand on parle de verbes perfectifs et téliques on se réfère bien sûr à la catégorie de l'aspect et plus particulièrement à celle de l'aspect sémantique des verbes. Même si traditionnellement la notion d'aspect constitue le domaine de recherche privilégié des langues slaves, depuis les travaux de Vendler menés sur la sémantique verbale dans le cadre de la grammaire générative depuis les années soixante, la notion d'aspect verbal n'est plus exclusivité des langues slaves : les termes tels que l'aspect sémantique, l'aspect grammatical, la perfectivité, l'imperfectivité sont largement utilisés parmi les linguistes d'autres langues. Cependant, cette propagation de la terminologie aspectuelle n'est pas univoque : la notion de télicité, peu connue parmi les linguistes slavistes, commence à se répandre même dans les travaux portant sur les langues slaves. Pour la notion de perfectivité, nous nous référons à la définition de Comrie (1976), largement acceptée et selon laquelle « l'aspect perfectif présente une situation envisagée comme un tout simple, avec le début, le milieu et la fin, sans faire référence à sa structure interne ». Autrement dit, la situation est envisagée de l'extérieur, à la différence de l'aspect imperfectif, qui représente une situation vue de l'intérieur, faisant référence à sa structure interne. Afin de compléter cette approche de l'aspect verbal nous nous appuyerons également sur les principes théoriques de la psychomécanique du langage de Gustave Guillaume. Ce dernier présente une analyse du verbe français fondée sur l'examen de sa morphologie et de son fonctionnement. Cet examen l'amène à parler de l'aspect du verbe français et à proposer une répartition fondamentale entre les formes simples et les formes à auxiliaire qui se retrouve à tous les temps et tous les modes. Nous avons donc : « chanter » / « avoir chanté », « chantant » / « ayant chanté », « il chante » / « il a chanté », « qu'il chante » / « qu'il ait chanté », « il chanterait » / « il aurait chanté », etc. A cette opposition systématique correspond une catégorie aspectuelle : les formes simples caractérisent toujours l'aspect inaccompli (l'aspect « tensif » dans la terminologie guillaumienne) et les formes composées (avec l'auxiliaire) l'aspect accompli (l'aspect « extensif »). (Guillaume, 1965).

Dans les langues slaves, l'aspect est complètement lié à la construction sémantique du verbe alors que, dans les langues romanes et donc en français, l'aspect que nous qualifierons de « morphologique » dépend de la présence ou de l'absence de l'auxiliaire. Ainsi, dans les langues slaves, l'aspect relève de procédés lexicaux (préfixation, suffixation, infixation, alternance vocalique i/a) et permet d'opposer les aspects imperfectif et perfectif. Dans les langues romanes d'aujourd'hui, il en va tout autrement ; c'est surtout l'émergence de l'auxiliaire qui constitue le fondement de l'opposition aspectuelle inaccompli/accomplis qui prend appui sur la symétrie des systèmes verbaux entre formes simples et formes composées. On a donc affaire à deux conceptions très différentes l'une fondée sur le lexique – pour les langues slaves –, l'autre sur la morphologie – pour les langues romanes –, ce qui constitue une différence typologique majeure. Toutefois, dans

les langues romanes, certains phénomènes d'ordre aspectuel ne peuvent être expliqués sans prendre en considération la dimension sémantique des verbes. Ainsi, en français, aucune grammaire n'explique la raison pour laquelle un verbe comme « paître » ne possède pas de participe passé et ne peuvent être conjugués à un temps composé. Cela signifie qu'il est impossible de l'associer à une action globalement accomplie dans le passé car leurs signifiés les en empêchent. D'une manière analogue, des verbes comme « naître », « mourir » etc. possèdent des traits sémantiques qui impliquent le terme du procès verbal. D'où le concept d'aspect « intra-sémantique » dans des langues dans lesquelles c'est la morphologie qui prend en charge cette catégorie. L'objet de notre étude portera donc sur les interactions entre l'aspect « intra-sémantique » et l'aspect verbal directement lié à la phase de construction morphologique du verbe mais elle ne concernera pas les problématiques liées à l'*aktionsart*.

## 2. Ancrage théorique

Comme nous l'avons annoncé dans l'introduction, dans notre approche, nous nous référerons surtout aux principes théoriques de la psychomécanique du langage définis par Gustave Guillaume et en particulier à trois concepts fondamentaux : le temps opératif, la sémantogénèse et la morphogénèse. Le temps opératif représente le temps des opérations mémorielles nécessaires à la construction du langage dans le cerveau humain. Il s'agit d'un temps infinitésimal essentiel pour comprendre et distinguer les deux phases principales de cette construction qui sont dans l'ordre chronologique la sémantogénèse et la morphogénèse. La sémantogénèse est constituée par l'ensemble des opérations sémantiques, allant du général au particulier, qui permettent au lexème d'arriver au terme de sa construction. Celle-ci s'effectue sur une trajectoire temporelle en relation étroite avec le signifiant et génère à la fin du parcours sémantique « le signifié de puissance » c'est-à-dire le « sens plein » du lexème construit. La phase successive de morphogénèse permet de mettre en place la morphologie de la langue et ainsi de distinguer le plan nominal du plan verbal. Pour comprendre la spécificité sémantique du verbe, il convient de faire référence à un autre concept fondamental : le temps impliqué. Pour Gustave Guillaume (1964),

le verbe est un sémantème qui *implique* et *explique* le temps. Le *temps impliqué* est celui que le verbe emporte avec soi, qui lui est inhérent, fait partie intégrante de sa substance et dont la notion est indissolublement liée à celle de verbe. Il suffit de prononcer le nom d'un verbe comme "marcher" pour que s'éveille dans l'esprit, avec l'idée d'un procès, celle du temps destiné à en porter la réalisation.

Le temps impliqué est construit dans la phase de sémantogénèse alors que l'aspect que nous avons défini comme verbal est construit dans le cadre des opérations de morphogénèse. Dans ses écrits, Gustave Guillaume ne fait que poser la question de l'aspect « intra-sémantique » sans expliquer véritablement son importance et son fonctionnement. Il centre ses réflexions sur l'aspect verbal en morphosyntaxe parce qu'il est prédominant dans les systèmes verbaux des langues romanes. Dans la leçon du 2/12/1938, il écarte l'aspect notionnel pour des raisons d'évolution de l'indo-européen vers les langues romanes. Dans sa définition du temps impliqué, il n'envisage que ses relations avec la morphologie et le discours. C'est pour cela qu'il nous semble important, sans renier les principes théoriques fondamentaux de la psychomécanique du langage, d'avoir un regard différent sur la construction sémantique de l'aspect afin d'en identifier les mécanismes les plus importants. En effet, le temps impliqué va permettre de distinguer à la fin de la sémantogénèse les lexèmes qui pourront devenir des substantifs ou des verbes. Ainsi, en français, le substantif « la marche » et le verbe « marcher » issus du même lexème « march- » comprennent l'ensemble des éléments sémantiques pouvant caractériser le temps impliqué. On le trouve également dans le sémantisme d'autres catégories linguistiques telles que l'adjectif, l'adverbe, etc. Sur le plan sémantique, le temps impliqué a donc une fonction discriminante essentielle et constitue l'un des éléments



primordiaux permettant de distinguer les lexèmes. Nous postulerons qu'il est généré dès le début de la sémantogénèse.

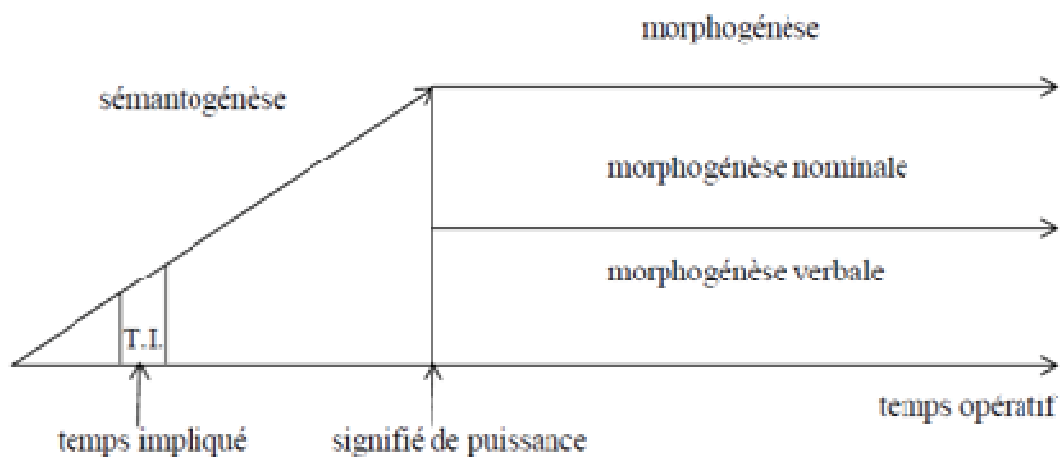


Figure 1

Il comprend des traits sémantiques qui vont caractériser la manière dont l'action du verbe sera envisagée et dont les deux sèmes les plus significatifs sont [+ duratif], [+/- borné]. Le sème [+ duratif] en est le constituant fondamental et obligatoire et l'opposition sémique [+ borné] / [- borné] précise si la limite de l'action envisagée est inscrite ou non dans le signifié ; c'est cette opposition qui permet de définir ce que nous avons appelé l'aspect « intra-sémantique ». Nous pourrions être tenté de faire un rapprochement avec la conception de l'aspect dans les langues slaves et de postuler que les verbes possédant le sème [+ borné] soient considérés comme des verbes perfectifs et les verbes possédant le sème [- borné] comme imperfectifs. Il semble difficile de prendre en compte cette hypothèse car tous les verbes des langues slaves peuvent avoir une forme perfective et imperfective. Afin de préciser le sémantisme des verbes des langues romanes, nous proposons de nous référer à la notion de « télicité ». Les verbes téliques sont des verbes qui, dans leur signifié, incluent un « terme naturel », une limite du procès qu'ils expriment, alors que les verbes atéliques, n'incluent pas de limite et sont, par conséquent, des verbes ouverts qui expriment un procès continu. Comme tous les verbes, ces deux catégories possèdent l'élément sémantique [+ duratif]. Les verbes atéliques ne comportent pas de limitation inscrite dans leur signifié de puissance, le but et l'aboutissement du procès restent hors perspective. En revanche, pour les verbes téliques, les procès signifiés comportent – et ce, indépendamment de toute action extérieure exercée sur eux – une limitation. Une fois commencé, le procès se déroulera nécessairement jusqu'à son terme qui en constitue l'achèvement. Ainsi les verbes « naître » et « mourir » pourront être qualifiés de téliques dans la mesure où l'action de « naître » et de « mourir » ne peut se poursuivre dès le moment où l'on est « né » ou « mort ».

### 3. L'aspect morphologique

Comme nous l'avons précisé plus haut, l'aspect verbal dans les langues romanes appartient au domaine morphologique et c'est la présence de l'auxiliaire qui permet d'opposer les formes inaccomplies à celles accomplies. Le passage du système verbal latin à celui des langues romanes est caractérisé par de profondes modifications structurelles. L'une des plus importantes concerne l'introduction des auxiliaires d'abord « être », puis « avoir », qui vont permettre de différencier sur le plan aspectuel les nouveaux temps verbaux. C'est le cas, dans le passage du latin aux langues

romanes, du passif synthétique *amor* (je suis aimé) qui est remplacé par *amatus sum*, le passage de *amavi* (j'aimai/j'ai aimé) à *amatus habeo* (Herman, 1975) n'est attesté que très tardivement et il faudra attendre les premiers états des langues romanes pour voir cette forme se répandre. Ces transformations sont très vraisemblablement liées à l'aspect sémantique des deux auxiliaires qui vont permettre, ainsi combinés avec le participe passé, d'exprimer l'aspect verbal accompli. Entre le IV<sup>e</sup> et le VII<sup>e</sup> siècle, le verbe *habeo* est à l'origine de la nouvelle forme du futur périphrastique *amare habeo* qui va remplacer la forme synthétique du latin classique *amabo*. Même dans ce cas, on peut émettre l'hypothèse que le verbe de possession *habeo* devient progressivement un auxiliaire dont le signifié est limité à l'aspect intra-sémantique télélique. Le présent télélique de *habeo* a tendance à exprimer une action future, un peu comme c'est le cas dans les langues slaves avec le « perfectif du présent », le signifié du verbe étant apporté par l'infinitif *amare*. De la même manière, les auxiliaires français et italiens issus de *habeo* et présents dans les formes verbales accomplies possèdent un aspect intra-sémantique « télélique absolu » qui leur permet d'exprimer l'accompli. Dans le passage aux langues romanes, on peut supposer que par un phénomène de désémantisation que nous appellerons « saisie anticipée sémantique » sur l'axe de la sémantogénèse en psychomécanique du langage, le signifié de *habeo*, verbe de possession a été réduit à son aspect intra-sémantique, ce qui permet de créer des formes composées ayant un aspect verbal accompli. On peut représenter ces opérations sémantiques sur l'axe du temps opératif de la manière suivante :

**Sémantogénèse de HABEO**

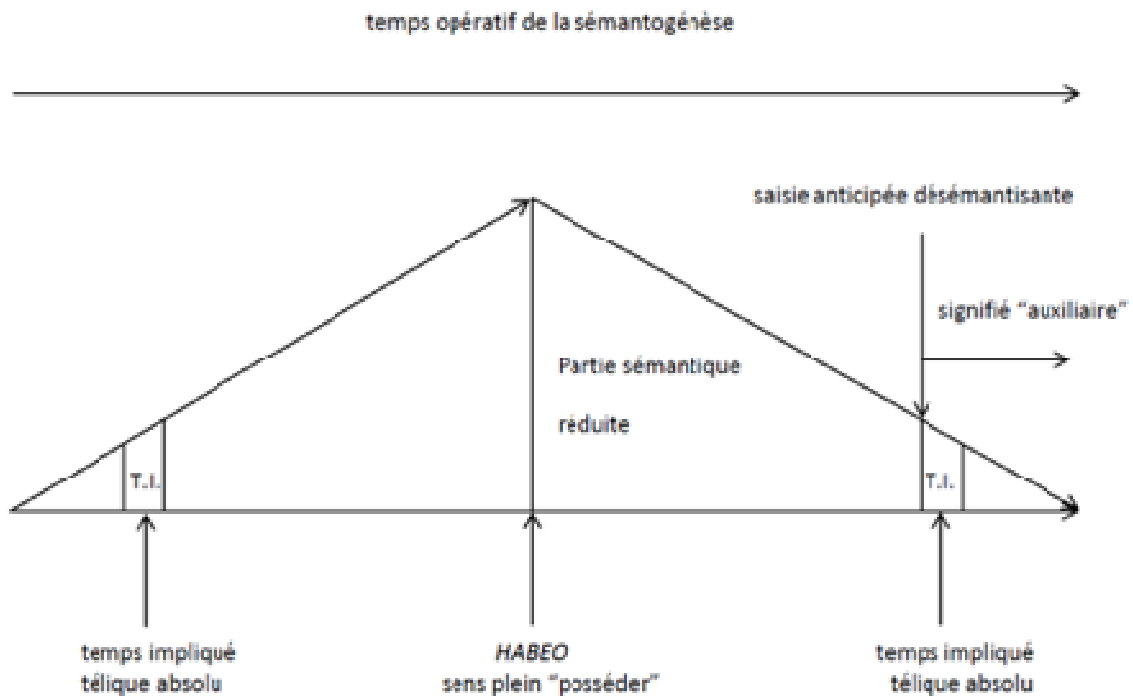


Figure 2

Dans ce schéma, nous avons délibérément reproduit symétriquement les deux étapes de la sémantogénèse pour bien rendre compte de la « métaphorisation » désémantisante. La partie de gauche correspond à la genèse sémantique qui va jusqu'au « sens plein », la seconde partie réduit le contenu sémantique à la valeur « télélique absolu », c'est-à-dire celle d'auxiliaire. L'expression

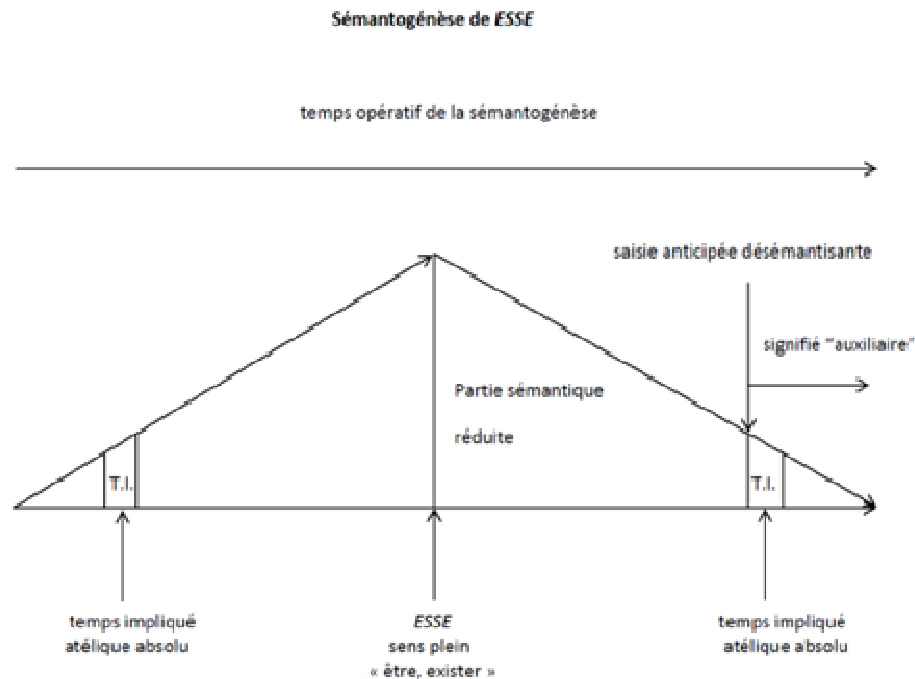
« saisie anticipée » ne fait que rendre compte de cette réduction qui, une fois l’auxiliaire établi, interviendra avant l’arrivée du sens plein.

Dans sa leçon du 3 février 1944 série A, Gustave Guillaume évoque pour les langues romanes le choix de « avoir » « tourné vers le passé » donc vers l’accompli et « être » exprimant par définition une action atélique en raison de son *temps impliqué* :

Il est intéressant de noter que le seul fait d'avoir recours à l'auxiliaire *avoir* entraîne pour le verbe l'expression du passé, sans qu'il ne soit aucunement besoin de marquer formellement le changement de temps. Quand je dis : *j'ai travaillé*, je ne fais emploi d'aucune forme exprimant le passé; en effet, l'auxiliaire *avoir* est au présent et le participe passé en français a acquis la totale indifférence à la position temporelle : il peut aussi bien signifier le passé que le présent ou le futur.

C'est l'auxiliaire auquel on adosse le participe passé qui en détermine le temps. Par lui-même, le participe passé ne signifie ni le présent, ni le passé, ni le futur ; il ne prend une valeur temporelle que par l'appui qu'il trouve dans l'auxiliaire. À ce propos, il convient d'observer que l'emploi de l'auxiliaire « avoir » entraîne automatiquement pour le verbe la valeur de passé là même où cet auxiliaire est employé au présent. Cela tient à la teneur même du verbe « avoir », qui est un verbe regardant du côté du passé en raison de son aspect sémantique qui marque par définition le résultat d’une action. À l'inverse, l'auxiliaire « être » est un auxiliaire qui regarde le présent, ce qui a pour effet qu'un participe passé construit avec l’auxiliaire « être » au présent exprime le présent : « je suis aimé », tandis que le même participe passé construit avec l'auxiliaire « avoir » exprime le passé : « j'ai aimé ». Le verbe *esse* possède un aspect intra-sémantique « télélique absolu ». Pour les verbes conjugués avec lui, c’est la valeur intra-sémantique de télélicité du participe passé qui permet d’apporter la valeur aspectuelle d’accompli : « je suis tombé », etc.

Voici la représentation graphique de la sémantogénèse de *esse* :



Dans le système verbal du français, ce sont donc les auxiliaires « avoir » et être qui permettent d'opposer de manière symétrique les formes simples aux formes composées avec en arrière-plan l'opposition aspectuelle inaccompli/accompli. Toutefois, on peut observer que le passé simple et le passé antérieur en français posent un réel problème au niveau des systèmes verbaux. En effet le passé simple est une forme verbale simple qui a une valeur aspectuelle accomplie puisqu'elle est issue du parfait latin (*perfectum*) et en même temps elle indique une valeur temporelle ponctuelle qui pourrait correspondre à la valeur d'aoriste du parfait en latin. En ancien français, le passé composé et le passé simple possèdent tous deux l'aspect verbal accompli et se distinguent de la manière suivante : le passé composé est l'accompli du présent et caractérise une action écoulée depuis moins de 24 heures alors que le passé simple se réfère à une action écoulée au-delà de 24 heures. En français classique, cette règle a disparu et peu à peu le passé composé a remplacé le passé simple comme forme verbale accomplie, même dans le cas d'une action ponctuelle dans un passé très éloigné du moment de l'élocution. Cette chute du passé simple montre bien la force des cohésions systémiques liées aux équilibres existant entre les formes simples et les formes composées. Cette nouvelle structuration est donc bien étroitement liée à l'apparition de l'auxiliaire qui permet de renforcer la cohésion des systèmes verbaux.

#### 4. Les spécificités de l'aspect « intra-sémantique »

Comme nous l'avons vu précédemment, les verbes téliques incluent dans leur signifié une limite du procès qu'ils expriment. Voici quelques exemples de verbes téliques en français :

{abattre, aboutir, arracher, arriver, atteindre, assommer, casser, couper, dire, entrer, fermer, mourir, naître, partir, sortir, tomber, trouver, tuer, etc.} ;

Inversement, les verbes atéliques génèrent des procès qui peuvent se poursuivre sans limitation. L'action peut être interrompue par des circonstances extérieures, nous quittons la construction sémantique en langue et ces limitations relèvent alors du discours. C'est ainsi le cas des expressions suivantes « manger une pomme » ou « travailler jusqu'à 20 heures ». Les verbes « manger » et « travailler » n'ont pas de limitation de leur procès inscrite dans leurs signifiés, ils sont bien atéliques en langue, mais l'ajout de circonstances particulières peut donner un caractère télélique à l'expression ainsi générée en discours. Ceci nous amène à distinguer le temps impliqué construit en langue de l'aspect « discursif » plus directement lié à des phénomènes d'ordre syntaxique.

Voici quelques exemples de verbes atéliques :

{admirer, adorer, aimer, briller, conserver, chercher, courir, dormir, durer, exister, habiter, manger, marcher, méditer, parler, régner, songer, travailler, venir, vivre, voyager, etc.} ;

Dans la catégorie des verbes téliques, il est possible de distinguer les verbes qui sont très proches de la limite et dont l'action est imminente et ne durera qu'un bref instant, tels « tomber », « mourir », etc. on dira qu'ils sont limités « à droite » et leurs formes conjuguées au présent de l'indicatif expriment une action future très proche : je tombe signifie « je suis en train de tomber » et le point « limite » de la chute va être rapidement atteint. Comme le perfectif du présent des langues slaves, les verbes téliques français au présent de l'indication tendent à exprimer un futur imminent, alors que leur « véritable » présent serait le passé composé, c'est-à-dire le présent de l'accompli : « il est tombé maintenant ».

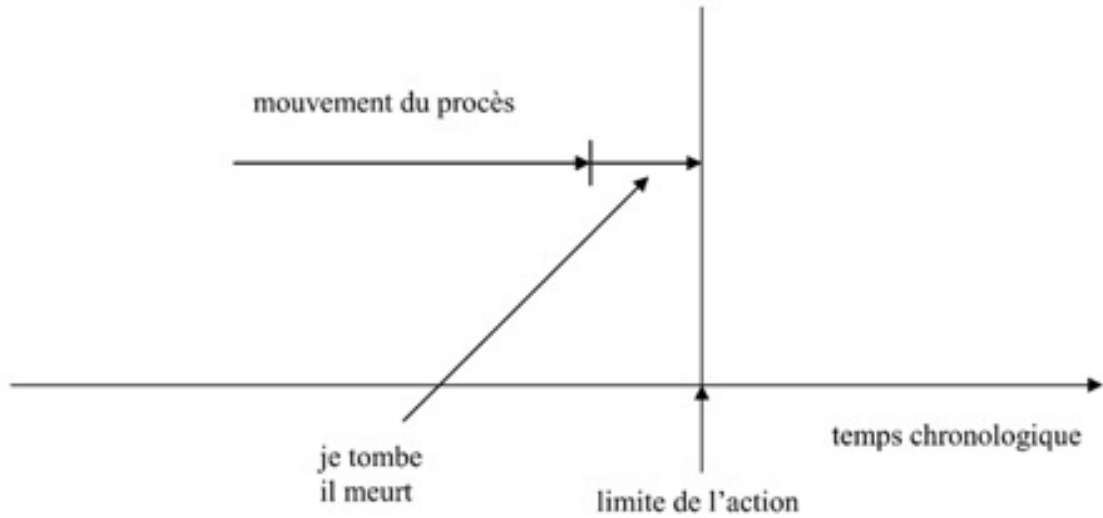


Figure 4 : Verbes limités à droite

Je tombe / je suis tombé  
Il meurt / il est mort

De même qu'il existe des verbes téliques limités « à droite », on peut identifier des verbes téliques limités « à gauche ». Ce sont par exemple des verbes tels « naître », « partir ». Le procès de ces verbes est borné à droite dans la mesure où la limite constitue le point de départ de l'action. Au présent de l'indicatif, ils expriment une action progressive « continue » (ou durative) que l'on pourrait qualifier d'ouverte. Ainsi « il est né » exprime une action en perspective qui vient de débiter.

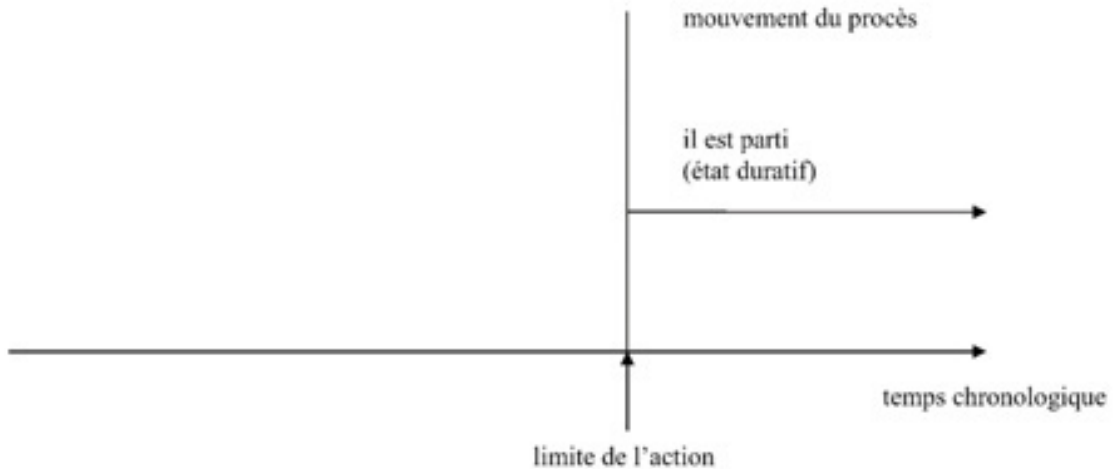


Figure 5 : Verbes limités à gauche

## Il part / il est parti

On peut également observer, qu'en raison de leur aspect « intra-sémantique », certains verbes téliques peuvent être employés dans les tournures dites « absolues » comme celles qui pouvaient exister en latin (ablatif absolu). Ainsi, dans les phrases suivantes :

« Finies les vacances, les élèves vont retourner en classe »

ou bien

« Les vacances finies, les élèves vont retourner en classe »,

on peut constater qu'il s'agit souvent de verbes téliques limités « à droite ». Comme en latin, la télicité intra-sémantique de ces verbes confère au participe passé une valeur verbale d'accompli qui ne nécessite pas l'emploi de l'auxiliaire. Il en va tout autrement pour les verbes atéliques dont les participes passés nécessitent l'adjonction de l'auxiliaire pour pouvoir exprimer l'aspect grammatical accompli. Ainsi, on pourra difficilement avoir « \*mangé le fromage, nous sommes passés au dessert », alors qu'on dira plutôt « Après avoir mangé le fromage, nous sommes passés au dessert ».

### 5. Les interactions entre aspect intra-sémantique et aspect morphologique

La valeur sémantique de l'opposition aspectuelle inaccompli/accompli correspond à une distinction du type non global/global. Analysons la phrase suivante :

« Le conseil d'administration de l'Université de Rome Tor Vergata a délibéré – délibéra – pendant quatre heures, le 6 octobre 2020 ».

Ici, le verbe « délibérer » possède un aspect intra-sémantique télique et la forme verbale a une valeur aspectuelle d'accompli. L'action passée est saisie dans sa globalité.

Si l'on met cette phrase à l'imparfait de l'indicatif :

« Le conseil d'administration de l'Université de Rome Tor Vergata délibérait pendant quatre heures, le 6 octobre 2020 »,

la valeur aspectuelle devient inaccomplie et l'action est alors saisie dans le passé dans sa non globalité (donc uniquement dans sa durée).

De même, dans « il tombait », le verbe est sémantiquement télique et peu duratif avec une limite imminente même s'il exprime un aspect verbal inaccompli alors que « il courait » est sémantiquement atélique, sans précision de limite, tout en possédant lui aussi l'aspect verbal inaccompli. L'interaction entre aspect intra-sémantique et aspect morphologique donne aux langues romanes une grande souplesse interprétative et permet d'obtenir des nuances et des effets de sens parfois très subtils. Ainsi, dans la phrase :

« En 1802, naquit Victor Hugo »,

il y a concordance aspectuelle entre l'aspect intra-sémantique télique du verbe « naître » et l'aspect morphologique accompli. L'action passée est saisie dans sa globalité et caractérise un événement ponctuel. En revanche, dans la phrase :

« En 1802, naissait Victor Hugo »,

la combinaison de prime abord contradictoire entre l'aspect intra-sémantique télélique et l'aspect morphologique non accompli, permet d'envisager une action non globale dont la télélicité peut être et ce, « métaphoriquement », en partie « détélicisée » c'est-à-dire en suggérant un allongement « subjectif » de la durée du procès verbal. L'utilisation de l'imparfait donne une dimension temporelle étendue à cette naissance en sous-entendant les conséquences qu'elle aura sur la culture, la littérature et l'histoire de la France au XIX<sup>e</sup> siècle et sur ses institutions jusqu'à aujourd'hui. Le fait de combiner un verbe télélique avec un aspect morphologique inaccompli (grâce à l'emploi de l'imparfait) « rouvre » en quelque sorte la limite sémantique du procès en la déplaçant en dehors du champ communicatif, permettant ainsi une visée allocutoire nouvelle qui va impliquer de nouveaux destinataires. On pourra donc parler ici de modalité allocutoire « ouvrante ».

Dans certains contextes syntaxiques, on peut observer une forte incompatibilité entre les verbes téléliques et l'aspect morphologique inaccompli dans le passé.

On pourra difficilement dire :

\* ou ?? Il tombait pendant des heures

\* ou ?? Il naissait pendant des années.

Tous ces exemples montrent bien que le contexte syntaxique est fondamental pour déterminer s'il peut y avoir une certaine compatibilité entre l'aspect intra-sémantique et l'aspect morphologique.

En Français et en italien, il existe quelques rares exemples de verbes qui présentent des incompatibilités au niveau de l'aspect morphologique. C'est ainsi le cas des verbes « gésir », « messeoir » (ces deux verbes sont inusités en français moderne) et « paître » qui sont des verbes atéliques absolus ne possédant pas de participe passé et ne pouvant être conjugués aux formes composées accomplies.

## 6. Conclusion

Dans notre étude, nous avons pu mettre en évidence l'existence de l'aspect intra-sémantique des verbes français en nous appuyant en particulier sur la notion de télélicité. A la différence des langues slaves qui opposent lexicalement et sémantiquement les verbes imperfectifs aux verbes perfectifs et ce, dans le cadre du système de la langue, dans les langues romanes, l'opposition sémantique télélique/atélique n'a pas de valeur morphologique et n'est génératrice que d'effets de sens lorsqu'il y a interaction entre aspect intra-sémantique et aspect morphologique - ce qui est surtout le cas avec des verbes téléliques. Notre étude pourra être poursuivie en particulier par la prise en compte d'une dimension aspectuelle au niveau syntaxique qui pourrait donner une vision nouvelle des interactions et de la hiérarchisation entre les plans sémantique, morphologique et syntaxique.

## BIBLIOGRAPHIE

BEGIONI, Louis et BRACQUENIER, Christine (éds) (2012). *L'aspect dans les langues naturelles, Approche comparative*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes (collection Rivages linguistiques)

BORIK, Olga (2006). *Aspect and Reference Time*. Oxford : Oxford University Press

COHEN, David (1989). *L'aspect verbal*. Paris : Presses Universitaires de France

COMRIE, Bernard (1976). *Aspect*. Cambridge : Cambridge University Press

DAHL, Östen (1981). « On the Definition of the Telic-Atelic Distinction ». In : TEDESCHI, Paolo, ZAENEN, Annie. (éds.). *Tense and Aspect – Syntax and Semantics, Vol. 14*. New York : Academic Press, p. 79-90

- GAREY, Howard (1957). « Verbal aspect in French ». *Language*, vol. 33, p. 91-110
- GUILLAUME, Gustave (1929), *Temps et Verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*. Paris : Champion. [Réédition, 1965, avec *L'Architectonique du temps dans les langues classiques*, Paris, H. Champion]
- GUILLAUME, Gustave (1984, original 1929). *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps suivi de L'architectonique du temps dans les langues classiques*. Paris : Champion
- GUILLAUME, Gustave (1938). « Théorie des auxiliaires et examen de faits connexes ». *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, [Article reproduit dans *Langage et science du langage*, p. 73-86.]
- GUILLAUME, Gustave (1964). *Langage et science du langage*. Québec : Presses de l'Université Laval et Paris : Nizet
- GUILLAUME, Gustave (1973). *Principes de linguistique théorique de Gustave Guillaume*. Québec : Presses de l'Université Laval et Paris : Klincksieck
- GUILLAUME, Gustave (1990a). « Leçon 03 Février 1944, série A ». In : VALIN, Roch, HIRTLE, Walter et A. JOLY, André (éds). *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume, 1943-1944, série A, Esquisse d'une grammaire descriptive de la langue française (II)*. Québec : Presses de l'Université Laval et Lille : Presses universitaires de Lille
- GUILLAUME, Gustave (1990b). « Leçon du 15 juin 1944, série A ». In : VALIN, Roch, HIRTLE, Walter et JOLY, André (éds). *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume, 1943-1944, série A, Esquisse d'une grammaire descriptive de la langue française (II)*. Québec : Presses de l'Université Laval et Lille : Presses universitaires de Lille
- GUILLAUME, Gustave 1997, « Leçon du 12 février 1948, série A ». In : VALIN, Roch, HIRTLE, Walter et LOWE, Ronald (éds). *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume, 1946-1947 et 1947-1948, série A, Esquisse d'une grammaire descriptive de la langue française (V), Esquisse d'une grammaire descriptive de la langue française (VI)*. Québec : Presses de l'Université Laval et Paris : Klincksieck
- HERMAN, Joseph (1975). *Le latin vulgaire*. Paris, PUF, Collection « Que sais-je ? »
- JAYEZ, Jacques (1996). « Référence et aspectualité. Le problème des verbes dits 'aspectuels' ». *Cahiers de linguistique françaises*, 18, p. 275-298
- LUKAJIC, Dragana (2014). « L'aspect perfectif et la télicité : une comparaison entre les classes verbales en français et en serbe ». *Revue du CEES (Centre Européen d'Etudes Slaves)*, 3, Université de Poitiers
- MEILLET, Antoine (1937). *Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes*, Paris : Hachette
- MILLIARESSI, Tatiana (2009). « Opposition aspectuelle en russe et en français ». In : VOGELEER, Svetana, BRISARD, Frank, DE BRABANTER, Philippe, DENDALE, Patrick et LE BRUYN, Bert (éds). *Studies van de BKL – Travaux du CBL*, vol. 4, p. 1-18
- ŠABRŠULA, Jan (1963). « La signification des verbes français et le problème de l'aspect ». *BPR II*, 1, p. 166-179
- ŠABRŠULA, Jan (1988). « Le sémantisme verbal et l'aspect de l'action en tchèque et en français ». *Revue des études slaves*, 60, fascicule 3, p. 549-56
- VENDLER, Zeno (1967). « Verbs and times ». In : *Linguistics and Philosophy*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- VERKUYIL, Henk *et al.* (2005). *Perspectives on Aspect*. Dordrecht : Spring





## IRONY AND IDENTITY CRISIS IN FRANÇOIS WEYERGANS' NOVELS

### IRONIE ET CRISE IDENTITAIRE CHEZ FRANÇOIS WEYERGANS

### IRONIE ȘI CRIZĂ IDENTITARĂ LA FRANÇOIS WEYERGANS

**Prof. dr. Manuela DROBOTĂ**  
Școala Gimnazială Nr. 12, Botoșani  
E-mail: [manuela\\_msky@yahoo.com](mailto:manuela_msky@yahoo.com)

#### **Abstract**

*The irony appears as a word game and can be associated to other figures of speech such as hyperboles, litotes, oxymorons and of course anti-thesis, which relies on terms of contradictory meaning. In François Weyergans' case, a Belgian writer, member of the French Academy, we find an unique manifestation of this two way phenomenon, going from present to past, covered in this son to father after-death discourse expressed by the son, haunted by the desire to reveal to his father things left unsaid. The similar occupation of the father and son, without sharing thus the same values as writers, and their distant relationship justifies the son's identity crisis. This contradictory alliance between the appearance of the text and the message hides this feeling, which we share with the author, when decrypting the secret code of irony.*

#### **Resumé**

*L'ironie peut se manifester par un jeu de mots et est associée avec d'autres figures de styles comme l'hyperbole, la litote, l'oxymore et bien sûr l'antithèse, qui jouent avec des termes de sens contradictoires. Chez François Weyergans, écrivain belge et membre de l'Académie Française, on surprend une manifestation unique de ce phénomène d'aller-retour, du présent au passé, enveloppé dans le discours posthume du fils, hanté par le désir de dire encore des choses à son père qui est mort. L'occupation similaire du père et du fils, sans avoir quand même une direction commune et leur relation distante est à la base de la crise identitaire du fils. L'alliance contradictoire entre le texte et le message garde cette profondeur qu'on ressent, en déchiffrant le code secret de l'ironie.*

#### **Rezumat**

*Ironia se poate manifesta ca un joc de cuvinte și poate fi asociată cu alte figuri de stil, cum ar fi hiperbola, litota, oximoronul și bineînțeles antiteza, care se fundamentează pe relația între termeni de sens opus. În cazul lui François Weyergans, scriitor belgian și membru al Academiei Franceze, surprindem o manifestare unică a acestui fenomen de du-te vino, din prezent în trecut, un element captivant învăluit în discursul postum al fiului, prin care se arată bântuit de dorința de a comunica lucruri nespuse tatălui. Atât ocupația similară a celor doi (fără a avea o direcție comună), cât și relația lor distantă stau la baza crizei identitare a fiului. Alianța contradictorie între text și mesaj păstrează această profunzime, pe care o resimțim atunci când descifrăm codul secret al ironiei.*

**Keywords:** *irony, identity crisis, father-son relationship, belgian writer*

**Mots-clés:** *ironie, crise identitaire, relation père-fils, écrivain belge*

**Cuvinte-cheie:** *ironie, criză identitară, relație tată-fiu, scriitor belgian*

## **Introduction**

Parmi les figures qui ont attiré l'attention sur la scène littéraire, on trouve François Weyergans. Auteur distingué d'un Prix Goncourt, d'un Prix Renaudot et d'un Grand Prix de la Langue française, un auteur aimé, mais en même temps détesté, un « soi-même » multiplié à l'infini dans ses romans, où il raconte sa vie, en dédiant un roman à son père, comme hommage et un roman à sa mère, centre de son existence, des rencontres passagères, mais pas manquées de fascination. Des histoires tragi-comiques, un humour repérable, bouleversant, mais drôle, un texte ironique et auto-ironique, un carrousel de sentiments. Voilà comment on trouve François Weyergans.

## **Le style de François Weyergans (ironie et auto-ironie)**

L'ironie est parmi les figures de style fondamentales de la vie sociale et littéraire. L'ironie est une figure de style qui consiste à dire une chose pour faire entendre le contraire, utilisant en général une antiphrase. Elle repose sur un décalage entre l'explicite (ce que dit l'auteur) et l'implicite (ce qu'il veut faire comprendre). L'ironie peut représenter une dissociation, en donnant un point de vue différent de ce que l'auteur pense, une dualité qui lui permet de critiquer, de donner un autre point de vue, soit-il absurde ou déplacé. Il y a toujours le risque de l'ignorer, car l'ironie n'est pas toujours évidente. Mais le décalage évident entre la réalité et ce que l'auteur d'un message transmet peut être accentué par des modélisateurs, par des indices comme l'intonation, les gestes, la mimique ou s'il s'agit de textes écrits, par des signes de ponctuation, points d'exclamation, points de suspension, guillemets ou italiques. Alcanter de Brahm (1868-1945), un poète français, parle de l'intention d'introduire un signe de ponctuation, «un petit signe flagellateur» (DE BRAHM, 1996, p. 7-47) particulier, pour repérer l'ironie et pour qu'elle soit bien comprise par le lecteur. Néanmoins, ce discours ironique concernant, «le point d'ironie» (SCHOENTJES, 1996, p. 37) qui n'a pas été utilisé, vu que le but de l'ironie était un autre, comme Linda Hutcheon l'affirmait: «c'est l'absence d'indices trop insistants qui caractérise l'ironie la plus subtile. L'ironie atteint sa plus grande efficacité lorsqu'elle est la moins présente.» (SCHOENTJES, 1996, p. 37)

L'ironie peut se manifester aussi par un jeu de mots et est associée avec d'autres figures de styles comme l'hyperbole, la litote, l'oxymore et bien sur l'antithèse, qui jouent avec des termes de sens contradictoires. Ou parfois, elle peut se cacher derrière le faux éloge, une forme particulière de l'ironie. L'alliance des termes contradictoires et des idées affirmées en apparence et désapprouvées en essence, marquent une manifestation spéciale du discours et la littérature abonde d'exemples de ce type de compromis auteur-lecteur. Ce compromis marque une relation particulière, une complicité fondée sur le déchiffrement du message. En fait, l'ironie vient du terme grec, *eirōnéia*, qui signifie interrogation. L'interrogation permet à celui qui s'interroge d'apprendre un message qui l'introduit dans un cercle clos, le cercle de ceux qui savent. La stratégie de l'auteur a une visée argumentative, persuasive et restrictive en même temps. Une fois le sens de l'ironie déchiffré, le message ainsi transmis suscite l'amusement parfois, facilitant de cette manière l'introduction dans le cercle clos, mentionné auparavant. Voltaire, comme autres auteurs qui ont souvent fait appel à l'ironie, affirmait: «Les livres les plus utiles sont ceux dont les lecteurs font eux-mêmes la moitié» (VOLTAIRE, 1994, p. 4). En suivant cette idée, beaucoup d'auteurs ont utilisé l'ironie, pour accéder à ce niveau de profondeur de la relation de complicité auteur-lecteur. Une manifestation spéciale de ce phénomène que l'on retrouve chez François Weyergans.

François Weyergans est parmi les écrivains les plus appréciés de l'Europe et membre de l'Académie Française depuis 2009. Il est né en 1941, à Bruxelles, mais maintenant il habite en France. Il a fait son début, comme cinéaste, à 19 ans, avec un court-métrage intitulé *Béjart*. Il a obtenu deux des plus convoités prix littéraires françaises: Le Prix Renaudot en 1992 pour *La Démence du boxeur* et le Prix Goncourt en 2005 pour *Trois jours chez ma mère*. Le célèbre auteur belge est aussi lauréat du Grand Prix de la Langue Française pour *Franz et François*, où il a démontré sa capacité de traiter de façon ironique les relations qui se construisent entre l'auteur et son œuvre, en décrivant en même temps l'angoisse de sa représentation identitaire. L'ironie apparaît comme un mécanisme de sauvetage, chaque fois l'insécurité dépasse les limites admissibles et l'identité, écrasée par la figure paternelle, a du mal à se développer. L'auteur parle des relations parents –enfants, en créant des séries antagoniques entre le faux et la vérité, entre la fiction et la réalité, un aller –retour qui semble hasardeux, mais qui est très prévisible pour l'auteur. La technique de la mise en abyme, qui introduit le lecteur dans une histoire récurrente et qui le fait assister au processus long et douloureux de la création littéraire, est accompagnée par une ironie sublime.

L'antithèse est repérable depuis la couverture du livre *Franz et François*. On voit l'image de l'enfant, François, qui utilise une chaise pour atteindre le niveau du père, Franz. Il a le sourire de la réussite, qui contraste avec le visage grave et sérieux du père. Toujours contrastante est l'occupation de l'un et de l'autre, le père, auteur de best-sellers, traitant dans ses livres des sujets liés à la vie catholique, à la fidélité conjugale et à l'éducation dans l'esprit religieux, pendant que le fils s'efforce d'écrire et insiste à porter une conversation fictive avec son père, lorsqu'il avoue le désir, les rencontres érotiques, les aventures passagères. Entre le père et le fils la seule connexion reste l'occupation commune, l'écriture, mais la relation réelle est manquée de profondeur, d'où le besoin d'un dialogue posthume.

Depuis les premières pages, on remarque des passages auto-ironiques, le personnage – narrateur se caractérisant comme étant agréable, raffiné, sensible, sympathique, généreux, joyeux et surprenant (WEYERGANS, 2007, p. 12), une suite de caractéristiques avouées sans hésitation. L'auto-ironie a des pouvoirs inimaginables, parce qu'elle permet à François de construire l'identité de l'écrivain, de comparer, mais en même temps d'apprécier sa valeur par rapport à son père, sans avoir une attitude pragmatique. Cette construction identitaire est en rapport avec les personnes les plus importantes de sa vie et avec l'activité d'écrivain qu'il pense et repense en se rapportant à son père où a sa mère quand il affirme l'opinion de la mère concernant ses romans: «Ne mets pas des clowns dans ton prochain livre, ça fait que les gens ne te prennent pas au sérieux.» (WEYERGANS, 2005, p. 173)

### **L'identité de François Weyergans**

On se propose d'analyser, par l'intermédiaire de l'étude de cas, le processus de la construction identitaire de l'auteur, les aspects typiques et la complexité du phénomène, à la fois avec l'insertion de l'auteur dans le monde artistique et sa propre perspective concernant son identité. Est-ce que la multitude des masques identitaires de l'auteur, répertoriée dans son œuvre, apparaît comme une manière de se rapprocher à l'art poétique, mettant à l'abri une identité vraisemblable de l'auteur? La notion d'identité implique un dynamisme parce qu'elle réunit à la fois l'identité que l'individu se crée et l'identité que les autres lui attribuent. Devant une crise identitaire qui bouscule les deux images, la démarche scripturale engage une redécouverte intérieure. Dans la littérature, les multiples facettes de l'auteur peuvent cacher un «soi-même» complexe sur le fond d'une identité nationale, socio-culturelle. La littérature est une manière indirecte de parler de soi et de sa propre culture. L'auteur de *Franz et François* traite la vie, la mort de son père, le combat existentiel, les traumatismes qui sont transposés dans l'univers romanesque et cache une intention de libération. Milan Kundera affirmait que tous les romans se penchent sur l'énigme du «moi» et

que la construction de chaque personnage ou de chaque être imaginaire implique une réflexion à l'identité personnelle (KUNDERA, 1986, p.39).

De l'alternance des masques identitaires au jeu des miroirs, la vision cinématographique permet une multiplication à l'infini du narrateur, qui garde son prénom, mais change sans cesse son nom et donne l'occasion de raconter, à l'abri des variations identitaires, un passé tumultueux, des aventures romantiques et d'inventer et de réinventer une existence, au centre des autres-celle d'écrivain.

Accepter le métier d'écrivain signifie accepter une entité duplicitaire, qui se manifeste dans la littérature autour des personnages clés. Dans le cas de François Weyergans il s'agit de la figure autoritaire du père, qui submerge le fils. La décision d'écrire, lors de l'enterrement de son père, marque à la fois les remords du fils, l'incapacité de surmonter la mort du père et l'image idéalisée de celui-ci dans l'esprit du fils et vise à guérir sa propre existence troublée. Le rôle cathartique de la littérature se dévoile par cette activité qui vise à sauver l'âme hantée du fils, décidé à s'adonner à l'écriture, mais sans prévoir la difficulté de s'attarder de cette façon sur l'image obsessionnelle de son père. Le dialogue posthume ajoute une valeur symbolique qui rapproche la relation père-fils de l'image biblique père-fils : Dieu-Jésus-Christ. De plus, l'auteur reprend même le passage biblique qui dit que personne ne connaît le fils comme son père et vice-versa.<sup>1</sup> Il fait appel aussi à des personnages mythiques et à des images historiques, au conscient et à l'inconscient, il descend dans l'enfer-même pour achever son œuvre et guérir ses blessures.

De l'enfant à l'adulte, du fils au père, de la vie à la mort et surtout de l'écrivain à l'écrivain, la profondeur de la relation transformée et transposée suscite une vraie crise identitaire chez le personnage-narrateur. Le blocage littéraire est transformé dans une expérience tragi-comique. Une fois les douleurs et les déceptions surmontées et le périple artistique achevé, François Weyergraf finit la quête identitaire, réconciliant le passé avec le présent et le père avec le fils, au-delà des contraintes physico-temporelles. Le pouvoir purificateur de l'œuvre s'identifie avec la guérison des blessures causées par la dépossession et le deuil. Ainsi, ce parcours artistique transforme François Weyergraf en François Weyergans et résout la crise identitaire.

L'image de François Weyergans, qui écrit l'histoire de François Weyergraf, qui écrira celle de François Weyerstein, qui écrira celle de François Graffenberg, nous introduit dans un jeu de l'image en miroir, un flash-back cinématographique et la voix qui raconte, doublée par l'ironie, mettent les bases d'un chef d'œuvre distingué par la lucidité de son message.

## Conclusions

Repérable sur la scène littéraire, avec un style qui a le pouvoir de séduire, amusant et tragique en même temps, parsemé d'ironies et d'auto-ironies, plein d'émotion. Voilà François Weyergans, un narrateur qui fait le portrait de famille, transposant son identité sous des multiples facettes. Des conversations jamais portées, un père disparu de sa vie, tendresse et ressentiment, l'histoire du retour à la mère, figure centrale de son existence ou seulement des aventures passagères et infidélités sont décrites dans ses romans, qui restent témoignages du plaisir et en même temps de la difficulté d'être prosateur.

---

<sup>1</sup> <http://www.bible-en-ligne.net/bible,40N-11,matthieu.php>, Matthieu 11:27, consulté le 14 mai 2019

**BIBLIOGRAPHIE**

- BRAHM, Alcanter (de), *L'ostensoir des ironies*, La Rochelle, éd. Rumeur des Âges, 1996  
JAUSS, Hans Robert, *Pour une esthétique de la réception*, Paris, Gallimard, 1978  
KUNDERA, Milan, *L'art du roman*, Paris, Gallimard, 1986  
PICARD, Michel, *La littérature et la mort*, Paris PUF, Collection « Ecriture », 1995  
RICOEUR, Paul, *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil, 1990  
SCHOENTJES, Pierre, « Le point sur l'ironie », in Brahm A. (de), *L'Ostensoir des ironies*, La Rochelle, éd. Rumeur des Âges, 1996  
VOLTAIRE, *Préface au Dictionnaire Philosophique*, édition de Raymond Naves et Olivier Ferret, Classiques Garnier/ Poche, 2008  
WEYERGANS, François, *Franz et François*, Paris, Bernard Grasset, 1997  
WEYERGANS, François, *Franz et François*, Iași, Polirom, traduction par Ileana Cantuniari, 2007  
WEYERGANS, François, *Trois jours chez ma mère*, Paris, Grasset, 2005  
<http://www.bible-en-ligne.net/bible,40N-11,matthieu.php>



## PAREMIOLOGICAL ASPECTS IN IOAN SLAVICI'S WORKS

### ASPECTS PARÉMIOLOGIQUES DANS LA CRÉATION DE IOAN SLAVICI

### ASPECTE PAREMIOLOGICE ÎN CREAȚIA LUI IOAN SLAVICI

**Prof. dr. Laura ORBAN**

Liceul Național de Informatică, Arad

E-mail: [olaura3@yahoo.com](mailto:olaura3@yahoo.com)

#### **Abstract**

*The proverbs occupy a central place in a writers creation which is representative of romanian realism, who's source of inspiration is the geographic space and the transylvanian culture. Even if Ioan Slavici's style was often appreciated as an arid, unattractive one, a closer look of the style can bring to the surface unsuspectedly deep stylistic values.*

#### **Résumé**

*Les proverbes occupent une place centrale dans la création d'un écrivain du réalisme roumain dont la source d'information est l'espace géographique et culturel de Transylvanie. Même si le style d'Ioan Slavici était souvent apprécié comme un style aride et peu attrayant, un examen plus approfondi de son style peut mettre en évidence des valeurs stylistiques incroyablement profondes.*

#### **Rezumat**

*Proverbele ocupă un loc central în creația unui scriitor reprezentativ al realismului românesc, a cărui sursă de informație o constituie spațiul geografic și cultural ardelenesc. Chiar dacă stilul lui Ioan Slavici a fost adesea apreciat ca unul arid, neatrăgător, o privire mai atentă asupra stilului său poate aduce la suprafață valori stilistice nebănuite de profunde.*

**Keywords:** *orality, originality, village, proverb*

**Mots-clés:** *oralité, originalité, village, proverbe*

**Cuvinte-cheie:** *oralitate, originalitate, sat, proverb*

În patrimoniul național al literaturii române, numele lui Ioan Slavici se înscrie cu cinste alături de cele ale marilor clasici Eminescu, Creangă și Caragiale. Interesul deosebit față de cunoașterea și aprofundarea vieții și operei marelui scriitor se datorează în egală măsură mândriei că Ioan Slavici s-a născut la 18 ianuarie 1848 la Șiria, localitate arădeană reprezentativă, cât și valorii operei celui care a fost supranumit „un Balzac al satului românesc”. Reprezentant semnificativ al realismului românesc, scriitorul realizează o minuțioasă monografie socială a sfârșitului de



secol XIX, o adevărată geografie literară. Contribuția literaturii române la dezvoltarea spiritualității europene nu poate fi contestată.

Viața satului, cu dificultățile sale, reprezintă o temă curentă în literatură, țăranul e dornic de a-și demonstra abilitățile, de a-și împlini visele, dorind o soartă mai bună pentru sine și apropiații săi. Sesiză o întoarcere spre adevăratele valori naționale și spirituale ale popoarelor europene, operele literare devenind o oglindă a unei societăți rurale măcinată de contradicții. Tipul țăranului este unul complex, având trăiri, dorințe ascunse, care se îmbină cu ritualul muncii cotidiene.

Ioan Slavici analizează sufletul țăranului în toată complexitatea sa, personajele sale sunt înzestrate cu o bogată viață interioară, suferind multiple procese de conștiință. Tipologiile prezentate în opera sa sunt provocatoare, complexe, plasate într-o situație credibilă din care trebuie mereu să găsească o soluție. El deschide „prin metoda sa analitică o perspectivă nouă, de profunzime, în cercetarea conștiințelor și a psihologiilor umane contemporane, niciodată încercată până la el de vreunul din iluștrii săi predecesori.” (CUBLEȘAN, 1994, p. 52).

Lucrarea își propune să acorde atenție câtorva aspecte de limbă și stil, având ca punct de pornire afirmațiile criticului Pompiliu Marcea, care manifestă o atitudine critică la adresa registrului lexical și stilistic al prozatorului. Scriitorul este preocupat de corectitudinea limbii literare, în detrimentul expresivității, reușind să facă din limbă „un instrument fundamental de unitate spirituală.” (MARCEA, 1968, p. 357). Cultura lui Ioan Slavici este una certă, fiind un cunoscător al filosofiei și literaturii antice, a perioadei renascentiste, a filosofiei moderne, mai ales germane, avea cunoștințe despre filosofia și cultura orientului, despre iluminiștii și moraliștii francezi. Toate aceste cunoștințe se vor reflecta și la nivelul vocabularului utilizat în scrierile sale literare.

Proverbele ocupă un loc central în creația unui scriitor reprezentativ al realismului românesc, a cărui sursă de informație o constituie spațiul geografic și cultural ardelenesc. Paremiologul întâmpină dificultăți în stabilirea recunoașterii calității proverbului, deoarece nu se acordă în unanimitate denumirea de proverb aceluiași tip de formulă. Conform DEX, proverbul este o învățătură morală populară, născută din experiență, exprimată printr-o formulă eliptică sugestivă, de obicei metaforică, ritmică sau rimată; zicală, zicătoare, parimie. Etimologic, provine din lat. *proverbium*, fr. *proverbe*.

Ca un punct general al definițiilor date termenului, acesta este considerat formă de creație literară, formă de cunoaștere primitivă sau populară și expresie lingvistică. Caracterul „literar” al proverbelor a fost asociat adesea de aspectul filosofic, deoarece experiențele umane sunt cel mai adesea reprezentate prin expresii de o mare plasticitate precum metafora, simbolul sau alegoria, nu se rezumă la formule de exprimare plate. Se poate sesiza faptul că nu toate proverbele recurg la mijloace expresive, existând proverbe metaforice sau alegorice și unele nemetaforice. Diferențele între cele două tipuri de metafore sunt aproape insesizabile. Spre exemplu, între un proverb nemetaforic precum „Cine se scoală de dimineață, departe ajunge” și unul metaforic, precum „Buturuga mică”, nu sesizăm deosebiri de esență, ci elemente care pot fi plasate pe o scală valorică diferită. Slavici este atent și la spiritualitatea țărănească concretizată în proverbe, zicători, sentințe populare.

Prezenta naratorului se face simțită printr-o mulțime de „locuțiuni și expresii tipice”, unele preluate „din graiul popular”, altele create de autor după modelul oferit de acestea. Popa Tanda poate fi simbolul ideii de încredere a oamenilor în puterea exemplului, personal sau proverbului că „omul sfințește locul”. Preluând modelul zicătorilor populare, preotul Trandafir adaptează cu înțelepciune propriile cugetări: „Peștele-n apă, pasărea-n aer, cârțița în pământ și sărăcenii-n sărăcie”.

Analiza sentimentelor și a pasiunilor face din Slavici creatorul realismului psihologic. El observa că „inima îi era grea” atunci când nu întrezărea nicio speranță pentru viitorul familiei și al satului. Părintele este „drept și cumpănit” în manifestări, însă cam greoi și lipsit de tact, „prea de-a dreptul, prea verde-fățiș”. Ajunsese popă în satul Butucani, sat mare, cu „oameni ce stare și cu

socoteală”. Fiind foarte ambițios și hotărât, pentru că „unde pleacă mergi și ajunge, ori moare pe drum” își ridică în cap tot satul.

Adela Drăucean analizează acest aspect al operei scriitorului șirian în lucrarea *De la proverb la aforism în opera lui Ioan Slavici*, arătând că: „Vom analiza rolul gnomiilor din opera slaviciană urmând trei criterii: 1. al poziției, 2. al importanței în text la nivel epic și la nivel caracterologic, 3. al stilisticii. Primul criteriu amintit ne oferă posibilitatea de a vorbi despre funcția prevestitoare și cea conclusivă, cel de-al doilea, despre funcția moralizatoare, cea de a reda o situație, ironică, portretizatoare sau caracterologică. Iar suma acestor funcții, în cele din urmă, dă naștere funcției stilistice.” (DRAUCEAN, 2013)

Modul de viață al oamenilor este redat plastic prin intermediul comparației: „Doamne, câți oameni sunt cu multă știință de carte care *trăiesc ca vai de capul lor*, luptându-se cu nevoile vieții și nebăgați în seamă, ba poate chiar disprețuiți de alții care nu știu carte, dar au bani?!” (*Mara*). Înțelepciunea populară este redată încă din incipitul nuvelei psihologice „Moara cu noroc”, surprinzând ideea cumpătării: „Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibeii tale te face fericit.” (*Moara cu noroc*). Prozatorul este conștient de lipsurile umane, nu pledează pentru ideea perfecțiunii, realizând că omul este supus greșelii, nu poate atinge perfecțiunea spre care tinde: „Așa e omul... *Oricât de bun ar fi, tot are câte un păcat*. Fie cât de mic, dar tot îl are.” (*Moara cu noroc*).

Un aspect evident al proverbelor și zicătorilor prezente în opera lui Ioan Slavici îl constituie meditația cu privire la trecerea ireversibilă a timpului. „Vremurile vin; vremurile se duc: *lumea merge înainte*, iară omul, când cu lumea, când împotriva ei.” (*Popa Tanda*) marchează concepția vieții care își continuă mersul neconținut, percepție sugerată și de Liviu Rebreanu în romanul „Ion”, prin simetria incipit-final, unde se valorifică imaginea drumului ce intră și iese din satul Pripas. Ideea de *fugit irreparabile tempus* poate fi regăsită adesea în opera lui Slavici: „Vremurile vin; vremurile se duc: *lumea merge înainte*, iară omul, când cu lumea, când împotriva ei.” (*Budulea Taichii*), marcând faptul că viața trebuie petrecută cu folos.

Nimeni nu este mai presus de destin, nimeni nu cunoaște cu exactitate punctul final al existenței sale, ca atare sfaturile moralizatoare ale lumii satului au un caracter practic, dominat de catharsis: „Fă trei cruci și zi «Doamne-ajută!» când treci pragul casei, fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întâmplări se alcătuiește, iar întâmplarea e noroc ori nenorocire, și *nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit*, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gând.” (*Pădureanca*). Motivul norocului care guvernează destinul este redat în manieră convingătoare: „Norocul nu umblă târâș, ci zboară pe aripi iuți și-ți iese, când îi vine rândul, fără de veste-n cale; degeaba îl cauți când nu-l găsești; degeaba fugi când el aleargă după tine; *norocul tău e numai al tău*, și chiar dacă nu l-ai cunoaște tu pe el, te cunoaște el pe tine și nu te părăsește.” (*Mara*)

Analiza caracterului uman, redat prin proverbe, zicători și vorbe de duh apelează la fraze ritmate și rimate, precum „*Obraznicul mănâncă praznicul*.” (*Pădureanca*). Prozatorul intuiește natura duplicitară a omului, fapt ce conduce la situații adesea contradictorii: „Este în cartea învățăturilor despre viața lumească o scurtă învățătură: *binevoitorii de multe ori ne sunt spre stricare și răuvoitorii spre folos*.” (*Popa Tanda*). Sunt inserate aspecte discutabile ale vieții, precum influența nefastă a banului asupra caracterului uman: „Banul e mare putere, el *deschide toate ușile și strică toate legile*.” (*Mara*)

Moralist ce intervine adesea prin fațeta unui personaj emblematic, Slavici arată că: „*Nepriceperea este și ea o vină*, dacă alții suferă de pe urma ei.” (*Mara*). Rareori se ajunge la o situație extremă, iar atunci opțiunea este una de acceptare cu seninătate, cu împăcare a destinului, căruia omul nu i se poate sustrage: „Când oamenii șed așa pe piatră încât numai o cruce îi desparte, atunci ei nu vorbesc, *chiar nici nu gândesc nimic*.” (*La crucea din sat*).

Iubirea, temă fundamentală a literaturii, este prezentă sub diferite aspecte și la nivelul construcțiilor paremiologice. Dinamismul sentimentului este redat prin construcții metaforice, precum: „*Tu nu ai alergat după mine, dar m-ai făcut pe mine să alerg*.” (*Pădureanca*). Pornirile

năvalnice ale iubirii sunt redată prin imagini pline de dinamism: „Iorgovan își mușca buzele și se uita împregiurul său: ar fi voit să rumpă, să frângă, să spargă; nu cuteza să se uite drept la ea; i se închideau ochii când o vedea, căci simțea că îndată ce o vede, *îi vine s-o apuce și s-o strângă în brațe*, încât să-i piară pofta de a mai plânge.” (*Pădureanca*). Iubirea macină gândurile, personalitățile, schimbă concepția și duce chiar la încălcarea unor norme ancestrale de comportament: „Simina rămase cu ochii pierduți într-ai lui, cuprinsă de fiori la vederea focului ce ardea în ei, își strânse umerii și se dete puțin înapoi: *simțea că vine ce vine, c-o îneacă, c-o năbușește plânsul*.” (*Pădureanca*)

Femeile își rezervă dreptul de a-și schimba opțiunile, datorită firii schimbătoare: „E însă lucru știut că *femeile se schimbă foarte ușor*, nu numai așa, din Crăciun până-n toamnă, ci până chiar și din o clipă în alta.” (*Mara*). Acest mod de a percepe viața nu este unul generalizant, din contră: „Fetele nu pot porni ca flăcării pe urma gândului lor, ci stau și se gândesc și așteaptă și plâng, iară *gândul te părăsește când vede ca nu te iei după el*, și atunci se curmă și plânsul.” Se remarcă în *Pădureanca*.

Acest mod de a privi anumite aspecte generale din perspectivă contradictorie, poate viza prietenia. Astfel, se arată faptul că: „*Prieteni are cel ce știe să și-i facă!*” (*Mara*). Omul înțelept alege calea cea mai practică, „Pe vrășmașul pe care nu-l poate birui tot *omul cu minte și-l face tovarăș*.” (*Moara cu noroc*). Perspectiva analitică este redată prin enumerații verbale de tipul: „*Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală și te scoate în cele din urmă cum ești, orișicât de mult te-ai sili să-i pari altfel*.” (*Mara*). Comunicarea, forța magică a cuvântului cu rol izbăvitor e surprinsă în construcții precum: „E greu, e foarte greu când ai voi să-i grăiești cuiva o vorbă, care-ți *vine din fundul inimii și nu poți*; e însă mai greu când simți că numai această *vorbă poate să alunge gândul rău* pe care și-l face despre tine un om la care ții.” (*Moara cu noroc*)

Sunt relevante pentru încărcătura artistică metaforele, comparațiile, personificările, antiteza și limbajul pe care Slavici îl îmbogățește cu proverbe și zicători, expresii, expresii populare ce dau originalitate operei sale. De asemenea, multe din replici se constituie ca sentințe ale iubirii, ale vieții, morții, pasiunea pentru bine și frumos căpătând valoare gnomică. Accentul stilistic, numit de M. Grammont *accent de intensitate*, iar de J. Marouzeau *accent afectiv*, e în strânsă legătură cu starea afectivă a subiectului vorbitor. A. Philippide identifică cinci variante de realizare a accentului muzical: plan, ascuțit, grav, circumflex și anticircumflex. (PHILIPPIDE, 1920-1921, p. 157) Această problemă este dezbătută ulterior și de către Iorgu Iordan, în *Stilistica limbii române*, p. 59-61. Mihai Eminescu observă funcția pe care o are accentul de reliefare stilistică și de diferențiere semantico-stilistică a textelor: „Ca să ne lămurim mai bine vom stabili mai întâi că afară de accentul gramatical, pe care se înțelege că nu-l poate greși un român, căci nimene nu zice *minune* în loc de *minune*, există acea parte intențională a vorbirii, care se numește c-un cuvânt tehnic: *accent logic*.”<sup>1</sup>

Tudor Vianu socotește, în *Arta prozatorilor români*, că lui Slavici „puține cuvinte îi stau la dispoziție, cu toate împrumuturile pe care se întâmplă a le face zicerilor populare... Nici provizia de termeni ai regiunii în care copilărise și din care păstra atâtea amintiri, nici îndeletnicirile oamenilor de pe-acolo un îmbogățesc vocabularul lui Slavici.” (VIANU, 1966, p. 166).

## Concluzii

Schema clasică a prozei lui Ioan Slavici este alcătuită dintr-o scurtă descriere introductivă, referitoare la cadrul acțiunii cu preponderență, urmată de dialogul din care răzbate finalul neprevăzut și relevant pentru întreaga lucrare. Poate părea surprinzător faptul că prozatorul conferă un număr mare de pagini lumii cotidiene. În majoritatea lor, creațiile epice surprind mentalitatea umană în diferite ipostaze. Astfel, scriitorul se află puternic ancorat în realitățile epocii, pe care o descrie cu un real talent, recurgând și la elementele de stilistică. Naratorul realizează o adevărată frescă a lumii secolului al XIX-lea, credibilă și prin modul de exprimare stilistică.

<sup>1</sup> Mihai Eminescu despre cultură și artă, cronică dramatică la *Caterina a II-a*, Iași, Editura Junimea, 1970, p. 163

Opera lui Ioan Slavici oferă numeroase informații potențiale, care se degradează în timp, se pierd prin faptul că decizia noastră de analiză s-a oprit asupra altor elemente. Departate de a fi inactiv prin statutul său de material depozitat, dincolo de semantica și formele concretizate la un moment dat în vorbire, acest substrat al limbii susține actul de limbaj și decide asupra alternativei lingvistice alese la un moment dat. Ea se datorează influenței pe care termenii o suferă dincolo de sensurile proprii ale cuvintelor, de înțelesurile clare fixate de tradiție și automatisme. Teza semnalează elemente de stilistică prezente în proza marelui clasic român, acestea fiind influențate de o serie de factori culturali, sociali sau economici specifici.

Prin întreaga sa operă literară, Ioan Slavici rămâne un căutător al clarității și preciziei, un adevărat creator al limbii române moderne. Tudor Vianu consideră că Slavici îl precedă pe Creangă în ceea ce privește recursul la oralitate și ziceri tipice. În *Arta prozatorilor români* se arată că oralitatea lui Creangă este un mod de a marca jovialitatea și verva, în vreme de la Slavici „oralitatea este un instrument în vederea picturii mediului rural.” (VIANU, 1966, p. 162)

## BIBLIOGRAFIE

- \*\*\* Antologie, *Ioan Slavici*, Editura Eminescu, București, 1977
- \*\*\* *Dialectologica*, Tipografia Universității București, 1989
- \*\*\* *Ioan Slavici – Evaluări critice*, Editura Facla, Timișoara, 1977
- \*\*\* *Studii de limbă și stil*, Editura Facla, Timișoara, 1973
- BODIȘTEANU, Florica, *O teorie a literaturii*, Editura Mirton, Timișoara, 2005
- BULGĂR, Gh., CRIHANĂ, Marcel, *Limbaj și artă literară în opera scriitorilor români*, Editura Mondan, București, 1997
- DRĂUCEAN, Adela, *De la proverb la aforism în opera lui Ioan Slavici*, Editura Pro Universitaria, 2013
- GHEȚIE, Ion, *Istoria limbii române literare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978
- IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana și CHITĂRAN, Dumitru, *Sociolingvistica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975
- MARCEA, Pompiliu, *Ioan Slavici*, Editura Facla, Timișoara, 1978
- MUNTEANU, Ștefan, *Limba română artistică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981
- MUNTEANU, Ștefan, ȚĂRA, Vasile, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983
- PHILIPPIDE, Al., *Slavici și stilul ardelean*, în „Adevărul literar și artistic”, an. XIV, 1935, seria II, 1 dec.
- POPESCU, Rodica, *Studii de lingvistică românească*, Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 1999
- PUȘCARIU, Sextil, *Contribuția Transilvaniei la formarea și evoluția limbii române*, „Revista Fundațiilor”, an. IV, 1937, nr. 5
- SLAMA-CAZACU, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică*, Editura Științifică, București, 1960
- TODUȚIU, I. E., *Studii și documente literare*, București, 1932, vol. II
- TOHĂNEANU, G. I., *Dicționar de imagini pierdute*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995
- VIANU, Tudor, *Arta prozatorilor români*, EPL, București, 1966
- VRABIE, Gheorghe, *Din estetica poeziei populare române*, Editura Albatros, București, 1990

**IZVOARE**

SLAVICI, Ioan, *Proză. Povești. Nuvele. Mara*, Editura Cartea Românească, 1979

## THE ORIGIN OF A PROVERB

## L'ORIGINE D'UN PROVERBE

## ORIGINEA UNUI PROVERB

**Prof. univ. dr. Anton ADĂMUȚ**

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,  
Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice

E-mail: [antonadamut@yahoo.com](mailto:antonadamut@yahoo.com)

### Abstract

*This study is about loci obscuri. That is: who does the proverb Amicus Plato sed magis amica veritas belong to? When and where was it first uttered? Its origin being hidden, the names of Plato and Aristotle come into play most often (The Republic and The Nicomachean Ethics). Aristotle seems to have been troubled by the words of Plato from The Republic, 595b-c: „Well, I will tell you, although I have always from my earliest youth had an awe and love of Homer, which even now makes the words falter on my lips, for he is the great captain and teacher of the whole of that charming tragic company; but a man is not to be revered more than the truth, and therefore I will speak out”. Aristotle answered ironically, without mentioning Plato, but evidently referring to him in The Nicomachean Ethics (1096a): „We had perhaps better consider the universal good and discuss thoroughly what is meant by it, although such an inquiry is made an uphill one by the fact that the Forms have been introduced by friends of our own. Yet it would perhaps be thought to be better, indeed to be our duty, for the sake of maintaining the truth even to destroy what touches us closely, especially as we are philosophers or lovers of wisdom; for, while both are dear, piety requires us to honour truth above our friends”. Aristotle has in mind The Republic and is using irony against Plato. In the same way, Plato is using irony against Homer through the character of Socrates in his dialogue (not directly, as Aristotle would later employ irony against his former master).*

### Résumé

*Ce texte porte sur des loci obscuri. A savoir: de qui est l'expression Amicus Plato sed magis amica veritas?, où et quand a-t-elle été exprimée? Sa paternité est cachée, en jeu semblent être Platon et Aristote, La République et L'Étique à Nicomaque. Aristote semble gêné par une intervention de Platon dans La République, 595b-c: „Il faut le dire, répondis-je, quoiqu'une certaine tendresse et un certain respect que j'ai depuis l'enfance pour Homère me retiennent de parler; car il semble bien avoir été le maître et le chef de tous ces beaux poètes tragiques. Mais il ne faut pas témoigner à un homme plus d'égards qu'à la vérité et comme je viens de le dire, c'est un devoir de parler”. Il lui répond ironiquement dans L'Étique à Nicomaque (1096a) sans le nommer directement, mais la référence à Platon est évidente: „Il vaut mieux sans doute faire porter notre examen sur le Bien pris en général, et instituer une discussion sur ce qu'on entend par là, bien qu'une recherche de ce genre soit rendue difficile du fait que ce sont des amis qui ont introduit la doctrine des Idées. Mais on admettra peut-être qu'il est préférable, et c'est aussi pour nous une obligation, si nous voulons du moins sauvegarder la vérité, de sacrifier même nos*

*sentiments personnels, surtout quand on est philosophe: vérité et amitié nous sont chères l'une et l'autre, mais c'est pour nous un devoir sacré d'accorder la préférence à la vérité". Aristote pense au fragment de La République et ironise Platon, tout comme Platon lui-même avait ironisé Homère par l'intermédiaire de Socrate et non pas directement, comme allait procéder Aristote à l'égard de son ancien maître.*

## Rezumat

*Textul aceasta este despre loci obscuri. Anume: a cui este expresia (proverbul) Amicus Plato sed magis amica veritas?, unde și când a fost exprimată? Paternitatea ei este ascunsă, în joc par să fie Platon și Aristotel, Republica și Etica icomahică. Aristotel pare deranjat de o intervenție a lui Platon din Republica 595b-c: „S-o spun, deși dragostea și sfiala pe care din copilărie le port lui Homer mă opresc să vorbesc. Căci se pare că el a fost întâiul dascăl și dirigiuitor al tuturor acestor frumoși poeți tragici. Și totuși, nu trebuie prețuit un om înaintea adevărului, ci trebuie să spun ceea ce am de spus”. Îi răspunde ironic în Etica Nicomahică (1096a) fără să-l numească în mod direct, trimiterea la Platon este însă evidentă: „Este preferabil, poate, să examinăm caracterul universal al binelui și să încercăm a-i defini natura, deși o asemenea cercetare va fi îngreuiată de faptul că cei care au introdus doctrina Ideilor ne sunt prieteni. Credem însă că, pentru a salva adevărul, este mai bine și chiar necesar să renunți la sentimentele personale, cu atât mai mult dacă ești filosof. Căci, deși le iubim pe amândouă, este pentru noi o datorie sacră să punem adevărul mai presus de prietenie”. Aristotel are în minte fragmentul din Republica și ironizează pe Platon, după cum Platon însuși făcuse același lucru cu Homer prin intermediul lui Socrate, nu direct, așa cum procedează Aristotel cu fostul lui magistru.*

**Keywords:** Homer, Platon, Socrate, Aristotel, adevăr, proverb

**Mots-clés:** Homère, Platon, Socrate, Aristote, vérité, proverbe

**Cuvinte-cheie:** Homer, Platon, Socrate, Aristotel, adevăr, proverb

**În acest text încerc să detectez „locul de naștere” al unui cunoscut proverb care spune: „prieten îmi este Platon dar mai prieten îmi este adevărul” (*amicus Plato sed magis amica veritas*).**

Două locuri exemplare sunt în joc, unul din *Republica* lui Platon, altul din Aristotel, mai exact din *Etica Nicomahică*, primul cu trimitere directă la Homer (Platon), celălalt cu trimitere indirectă la Platon. și nu știu de ce am impresia că personajele pe care le voi cita își plătesc polițe!, în fine, cel puțin fiul lui Nicomah, și poate pe bună dreptate [și spun în această paranteză preparatorie față cu raporturile dintre Platon și Aristotel că „Liceul” (*Lykeion*) era un loc frecventat de tineri și în care inclusiv Socrate obișnuia să-și petreacă mult timp. Fac precizarea pentru a arăta că „Liceul” nu este replica lui Aristotel la Academia platoniciană, ci doar locul în care Stagiritul își va așeza, pentru 13 ani, școala. Liceul, în realitate, data din timpul lui Pisistrate și era un lăcaș consacrat lui Apollo Lykeios și schimbul de replici dintre cei doi, și pe care-l voi frecventa de îndată, nu are nimic de-a face cu povestea aceasta]. „Liceul era unul dintre cele trei gimnazii ale Atenei; așezat la răsărit de oraș, pe râul Ilisos, acest așezământ era închinat lui Apolo Lycianul” (PAPACOSTEA, în PLATON, 1996, nota 1, p. 146). Discuția dintre Socrate și Phaidon din dialogul *Phaidros* are loc pe un platou și după o plimbare de-a lungul râului Ilisos.

Iată ce pune Platon în seama lui Socrate în *Republica* într-un loc foarte cunoscut (595b-c), de unde toată povestea proverbului pare a pleca:

Socrate: „Așa cum v-am spus, – n-o să mă denunțați autorilor de tragedii și tuturor celorlalți artiști imitatori - arta imitativă pare a dăuna gândurilor ascultătorilor, căci nu au drept leac știința celor-ce-sunt”.

Glaucon: „La ce te referi spunând aceasta?”

Socrate: „S-o spun, deși dragostea și sfiala pe care din copilărie le port lui Homer mă opresc să vorbesc. Căci se pare că el a fost întâiul dascăl și diriguitor al tuturor acestor frumoși poeți tragici. Și totuși, nu trebuie prețuit un om înaintea adevărului, ci trebuie să spun ceea ce am de spus.” (PLATON, 1986, p. 411). Potrivit lui Robert Baccou, remarca platoniciană „est légèrement ironique” în ciuda faptului că Platon resimte o tandrețe și pietate filiale față de Homer. E clar că și mai puțină simpatie manifestă relativ la frumoșii poeți tragici, alții decât Homer. (BACCOU, nota 690, p. 494). Altcumva comentează Adam locul acesta din *Republica*: Platon vorbește cu emoție (cu trimitere la *Republica* 395b) despre „dragostea și sfiala pe care din copilărie” le purta lui Homer. Nu putea fi insensibil la farmecul lui Homer cineva care avea atât de multă afinitate cu poezia. De unde afecțiunea și admirația față de Homer numit cel dintâi dintre poeții tragici (ADAM în PLATO, 1902, p. 365). Invoc aici și critica lui Homer administrată de Platon așa cum apare ea în Henri-Pierre Cazac de unde aflui că Victor Cousin crede, urmând pe Joachim Camerarius (traducător al lui Homer în latină, secolul XVI), că acesta este locul de origine al celebrei spuse care pleacă de la Aristotel, pe care-l urmăresc imediat. (CAZAC, 1889, p. 11; aceeași chestiune în SHOREY, în PLATO, 1942, nota b, p. 420).

Aristotel, spuneam, răspunde remarcii platoniciene în *Etica Nicomahică*: „Este preferabil, poate, să examinăm caracterul universal al binelui și să încercăm a-i defini natura (ceea ce Aristotel făcuse deja la 1095a 26-28 - n.m.), deși o asemenea cercetare va fi îngreuiată de faptul că cei care au introdus doctrina Ideilor ne sunt prieteni. Credem însă că, pentru a salva adevărul, este mai bine și chiar necesar să renunți la sentimentele personale, cu atât mai mult dacă ești filosof. Căci, deși le iubim pe amândouă, este pentru noi o datorie sacră să punem adevărul mai presus de prietenie.” (ARISTOTEL, 1988, p. 33-34). Iar Stella Petecel comentează (PETECEL, în ARISTOTEL, 1998, nota 51, p. 239): „ca linie de conduită, această afirmație îl caracterizează perfect pe Aristotel care nu face niciodată concesii unor considerente străine de corectitudinea cercetării. Ea este însă, fără îndoială, și o parafrază ironică la cuvintele prin care Platon însuși se scuză când îl critică pe Homer”, cu trimitere la *Republica*, 595b-c și 607c (ultimul loc, 607c spune: „dacă poezia și imitația ar vorbi cu rațiune în favoarea plăcerii, cum că trebuie ca ea să existe într-o cetate bine orânduită, noi le-am primi bucuroși, fiindcă ne dăm seama că suntem sub vraja lor. Însă ceea ce pare a fi adevărat nu se cuvine trădat. Dar n-ai fost și tu, prietene – spune Socrate lui Glaucon, fratele mai mare al lui Platon – n. m. –, vrăjit de către poezie și mai ales atunci când ai privit-o prin intermediul lui Homer”? Și se vede cum Platon revine aici și întărește ceea ce spusese deja mai înainte în *Republica*, 595b-c).

Povestea pare chiar mai veche, personaje sunt Hesiod, Homer, muzele și poezia. Iată desfășurătorul: „O vorbă a lui Hesiod, a poetului care a formulat cel dintâi, în vestita sa consacrare a muzelor, ideea unei conștiințe a misiunii poetului, poate ilustra cele spuse. În introducerea la *Teogonia*, muzele i se înfățișează acestuia și-i spun: «Știm să zicem multe lucruri neadevărate, ce seamănă cu cele adevărate, dar știm, de asemenea, atunci când vrem, să facem să răsunе adevărul». De cele mai multe ori, vorba aceasta este înțeleasă ca o luare de atitudine critică a poetului împotriva configurării homerice a lumii zeilor, ca și cum poetul s-ar baza pe o nouă legitimare, de vreme ce muzele i-ar fi spus: «Avem gânduri bune cu tine. Cu toate că am putea, desigur, s-o facem, nu te vom pune să spui neadevăruri – cum l-am pus pe Homer –, ci numai lucruri adevărate». Cred - din mai multe motive, înainte de toate din pricina extraordinarei simetrii a celor două versuri – că poetul vrea să zică: muzele pot oferi întotdeauna, atunci când oferă ceva, atât adevăruri, cât și lucruri false. A spune totodată adevărul și neadevărul și a indica, astfel, o direcție deschisă – iată ce constituie cuvântul poetic. Adevărul său nu este dominat de distincția dintre adevărat și fals, în felul în care și-l închipuie filosofii răutăcioși, atunci când spun despre poeți:



«Poetii mint însă mult».” (GADAMER, 2000, p. 13; HESIOD, 1973, p. 26). Potrivită foarte intervenția lui Gadamer, Platon nu e tocmai pe pământ nedestelenit.

Și încă puțin despre relația celor doi, Platon și Aristotel, adevărul nu e mereu cu ei, să vedem lucrurile și din altă perspectivă. „Socrate atrăgea și reținea elita tineretului de aur al Atenei prin puterea de seducția a pasiunii amoroase, erijându-se în expert al problemelor privitoare la eros. Dar exemplul lui nu este izolat: Platon a fost amantul, și se pare nu numai «platonice», al lui Alexis sau al lui Dion; succesiunea scholarhilor din Academie s-a transmis, timp de trei generații, de la îndrăgostit la iubit, căci Xenokrates a fost erastul lui Polemon, Polemon al lui Krates, iar Krantor al lui Arkesilas. Și acest lucru nu era propriu platonicienilor (Aristotel a fost erastul elevului său Hermias, tiranul Atarneei [...], nici filosofilor în general, relații analoge unindu-i pe poeți, artiști și savanți).” (MARROU, 1997, p. 69). Susțin și din acest motiv că despărțirea lui Aristotel de Platon este de pus în legătură și cu succesiunea la conducerea Academiei care se făcea pe linie homoerotică, și am senzația că *Etica Nicomahică* (în special cărțile VIII-IX) este un răspuns explicit la felul în care *philia* este tratată de Platon. De remarcat este și faptul că Aristotel, tot delimitându-se de Platon (și nu cred că „despărțirea” lor angajează doar aspectul metafizic; Aristotel se va fi simțit nedreptățit de a nu fi fost ales pentru conducerea Academiei și Speusippos nu e preferat din motive de nepotism!), ajunge să-și configureze propria doctrină despre prietenie. Citesc în Robin: „O tradiție, care nu ar reprezenta decât un raționament psihologic, afirmă că această alegere i-a revoltat în mod deosebit pe Aristotel și Xenocrates, care au decis să plece în Asia Mică, la curtea lui Hermias” (ROBIN, 1996, p. 24). Speusippos, am spus, nu este preferat din motive de nepotism (era fiul surorii lui Platon) și nici pentru grozave afinități metafizice. Nu avea o fire asemănătoare cu a lui Platon, se plânge Diogene Laertios, era înclinat spre mânie și supus plăcerilor, ceea ce însemna că făcea lucrul acesta fără de măsură. (LAERTIOS, 1997, p. 150). Aristotel îl pomenește în *Etica Nicomahică* de două ori, iată și cum.

În cartea I, 1096b, când vorbește despre conceptual de Bine, Aristotel spune: „binele nu este deloc în mai mare măsură bine pentru că este etern, la fel cum ceea ce este alb nu este mai alb dacă durează timp îndelungat decât dacă durează o singură zi” (ARISTOTEL, 1998, p. 34), și e foarte clar că în joc este doctrina Ideilor neagreată de Stagirit. Speusippos e amintit aici ca nefiind în descendență platoniciană, nu!, Speusippos pare a-i urma pe pythagorei care „situează Unul în coloana binelui”. La drept vorbind, în cauză sunt „seriile paralele ale principiilor pythagoreice unde Unul și Binele se află pe aceeași coloană”, chiar dacă Aristotel nu agreează acest punct de vedere pentru că Binele este într-o poziție inferioară. Ce crede Aristotel e că „Unu este Binele în devenire”, Binele nu e identic cu Unu. Iar Speusippos nu aderă la doctrina pythagoreilor, doar „se apropie de ea punând Unul la originea lucrurilor și distingându-l de Bine.” (PETECCEL, în ARISTOTEL, 1998, notele 61, 62, p. 241).

Apoi apare Speusippos în cartea VII, 1153b într-o situație care nu-i este în nici un fel favorabilă. „Felul în care Speusippos încearcă să respingă acest argument (uzând de comparația cu plusul care este contrariu în același timp și egalului și minusului) nu rezolvă nimic, pentru că nici el n-ar putea susține că plăcerea este în esența ei un rău.” (ARISTOTEL, 1998, p. 161). Unde și cum păcătuiește Speusippos? El admite „existența mai multor contrarii”, numai că „opoziția de contrarietate este o opoziție maximă, ce nu admite decât doi termeni, cu alte cuvinte un lucru nu poate avea decât un contrariu.” (PETECCEL, în ARISTOTEL, 1998, nota 125, p. 335), iar Speusippos admite simultan pluralitatea contrariilor în același timp cu faptul că plăcerea se opune durerii. După moartea lui Platon, platonicienii în frunte cu Speusippos aveau tendința de a transforma „filosofia în matematică” spre marele dezacord al lui Aristotel (ROSS, 1998, p. 14). La drept vorbind, aceste argumente le găsim deja la Platon, în *Phaidon*. (70d-72d; 102c-105d). Iată, în sinteză, despre ce este vorba la Platon pasișat aici, de ce să nu o spunem? de Aristotel.

Două argumente platoniciene sunt în joc în *Phaidon*, complementare, e adevărat, încât mai că pot fi reduse la unul singur.

Primul argument este acela al contrariilor (sau al potrivnicilor) și este dedus din succesiunea contrariilor: când un lucru se mărește el a fost cu necesitate mic; când s-a micșorat, a fost mare; mai iutele vine din ce a fost mai încet; răul din mai bun; dreptul din nedrept. Prin urmare potrivnicile se nasc din propriile lor potrivnice. Socrate întreabă dacă numai viața nu are un potrivnic/contrar precum starea de veghe își are somnul? Și care este potrivnicul vieții? Moartea! Moartea și viața nu se nasc una din alta dacă sunt potrivnice? Și nu sunt între ele două stări mijlocii de trecere de la una spre alta? E ca veghea și somnul, iar între ele avem ca stări mijlocii oare altceva decât ațipirea și trezirea? Putem așadar încuviința că cei vii întru nimic mai puțin nu se nasc din cei morți decât cei morți din cei vii! Acest fapt fiind adevărat, este necesar ca sufletele celor morți să existe undeva de unde iarăși să se poată naște.

Al doilea argument este extras din legea contradicției. Un lucru nu poate fi potrivnic lui însuși, numărul trei nu poate să participe la pereche! Un lucru, fără a fi contrariul unui alt lucru, nu-l poate primi pe acesta (vezi argumentul 1). Sufletul, care viază trupul, nu va primi niciodată ideea potrivnică lui, anume moartea. Legea contradicției spune: un lucru nu poate participa în același timp la două idei contrare. Albul nu poate fi în același timp negru, după cum, în contact că zăpada, focul sau se stinge sau topește zăpada. Venind către suflet ideea morții (idee contrară lui), sufletul scapă lăsând pradă morții doar trupul. Simmias obiectează cum că sufletul este pentru trup precum armonia față de instrumentul muzical, iar armonia apare după alcătuirea instrumentului, deci sufletul apare după trup, nu preexistă! Socrate răspunde cum că armonia poate să fie mai mare sau mai mică după acordul lirei. Dar oare putem susține prin comparație un suflet mai mare sau mai mic și apoi o virtute armonioasă și una dizarmonioasă? Adică o armonie dizarmonică? Armonia ascultă de legile lirei sau sufletul ascultă de legile trupului?, sau i le dă? Am spus că un lucru nu poate fi potrivnic lui însuși în felul în care numărul trei nu poate să participe la conceptul de pereche! Problema apare și în *Parmenide*, la începutul dialogului (129a-e/130a) în discuția lui Zenon cu Socrate. Zenon își citește cartea *Despre multiplicitate* iar Socrate critică anumite părți din ea. Ceea ce urmărea Platon era o comparație între teoria Ideilor și sistemul eleat. La afirmația lui Zenon cum că multiplele nu pot fi asemănătoare și neasemănătoare în același timp, Socrate observă că nimic nu împiedică un lucru de a avea predicate contrare. El se dă pe sine ca exemplu care poate fi considerat și ca întreg (Unu), și ca multiplicitate, după cum poate fi asemănător cu un om și neasemănător cu un altul. Deci, observă Socrate, nimic nu se opune ca un obiect să participe la idei diferite, să participe în același timp la sferele a două noțiuni opuse.

Conchide Socrate în felul: nu e de mirare că un obiect participă la idei diferite, chiar contrare. De mirare ar fi ca aceste idei să coincidă. Ca idei contrare (unu – multiplu) ele se exclud absolut, deși lucrurile care participă la ele pot să participe și din o idee și din alta deosebită de ea în același timp. Apare clar diferența dintre „lucru” și „Idea lucrului” („lucrul” este multiplul, minciuna, imitația, „Idea” este Unul, este adevărul). Urmează apoi, în partea a doua a dialogului, desfășurarea celor trei obiecții pe care Parmenide le aduce teoriei Ideilor [prima obiecție: *metexis* sau participarea (ce raport există între Idei și lucruri). După Parmenide apare aici următoarea dilemă: un lucru care participă la o Idee participă la toată Ideea *sau* doar la o parte din ea?); a doua obiecție: „argumentul celui de-al treilea om” – *tertii hominis* (Platon cunoștea argumentul poate de la Polyxenos, sofist și dialectician adept al megaricului Bryson]. Spunem că prima obiecție vizează *participarea*, a doua *asemănarea*; a treia obiecție: dacă admitem Ideile ca fiind ceva separat de lucruri (de lumea sensibilă) și sunt situate în lumea suprasensibilă, urmează că nu mai există nici o legătură între cele două lumi (argumentul abisului), Platon caută adevărul și-l pierde, Aristotel preferă lui Platon prietenia adevărului, locurile amintite din Platon pot trimite și la o asemenea interpretare.

Și pentru ca „nepotismul” să fie până la capăt exploatat, asta ca să termin și cu Speusippos, în *Politica* (1262b), Aristotel uzează de autoritatea lui Socrate pentru a se răfui cu Platon (același Platon care spuse-se, după despărțire: “Aristotel mi-a dat cu piciorul, întocmai ca mânji care dau cu piciorul în mama care i-a născut” (LAERTIOS, 1997, p. 168); „noi (Aristotel – n. m.) considerăm

însă că dragostea este cel mai mare dintre bunurile cetăților (căci așa este foarte puțină disensiune), iar Socrate lauda în foarte mare măsură unitatea cetății. Lui i se părea că aceasta este misiunea dragostei [...]. Însă în cetatea «lui Platon» dragostea se va dilua din cauza existenței comunitare, și în foarte mică măsură fiul îl va numi pe tată și tatăl pe fiu «al meu» (ARISTOTEL, 2001, p. 83). Pe scurt, și după informațiile lui Guerlac, proverbul apare în diferite forme într-o *Vita Aristotelis* găsită în trei manuscrise medievale distincte, două în greacă, unul în latină, *Vita Marciana* și *Vita Vulgata* în greacă, *Vita latina* în latină, asemănătoare dar nu identică versiunii *Vita Marciana*. (GUERLAC, 1978, p. 629-630). Toate aceste trei versiuni trimit la o variantă greacă a *Vieții lui Aristotel* scrisă de un anume Ptolemeu, greu de identificat, numele fiind unul comun în Alexandria acelor timpuri și care folosește la rândul lui cărțile lui Andronicos din Rhodos. (GOTTSCHALK, 1990, p. 60).

De remarcat este și faptul că autorii antici târzii care citează sau parafrazează locul din *Etica nicomahică* (1096a), nu leagă pasajul *Republicii*, 595, ci lui *Phaidon*, 91b-c („nu vă faceți griji pentru Socrate: păstrați-le pe toate pentru adevăr”). Pasajul din *Phaidon* arată îngrijorarea lui Socrate față de misologia, cu neîncrederea în raționamentul logic, metoda socratică este în joc, și îngrijorarea lui Socrate se manifestă după ce toate îndoielile lui Cebes și Simmias cu privire la nemurirea sufletului au fost înlăturate. Locul din *Phaidon*, 91b-c, nu justifică în nici un fel atribuirea spusei *Amicus Socrates sed magis amica veritas* (una din cele cinci variante ale proverbului) lui Platon. Socrate însuși spune lui Simmias și lui Cebes că trebuie să le pese mai puțin de persoana lui, a lui Socrate, de păsat are a le păsa de adevăr! Autorii vechi, când citează spusa, o atribuie lui Platon și nu lui Socrate. Au dreptate, spune Leonardo Tarán, numai în măsura în care Platon e autorul lui *Phaidon*. Pasajul este mai curând o avertizare împotriva autorității care se manifestă în relația maestru-discipol, și Aristotel implică aici *Etica nicomahică*, 1096. Platon, maestrul/profesorul meu, pare a spune Stagiritul, îmi este prieten, dar nu pot accepta doctrina lui doar în virtutea prieteniei și aceasta dintr-un singur motiv: adevărul trebuie onorat/prețuit mai presus de orice om, mai presus de orice prietenie, fie ea și a lui Platon. Dacă la fel gândea și Platon în raport cu Socrate, apoi aveau dreptate neoplatonicienii târzii, în acord cu Aristotel, să spună la rândul lor: *Amicus Socrates sed magis amica veritas*. Este de înțeles în acest context de ce aceiași neoplatonicieni tardivi nu dădeau mare atenție pasajului 595 din *Republica*. Homer nu a fost nici maestrul lui Socrate și nici al lui Platon în felul în care Socrate a fost al lui Platon și Platon al lui Aristotel. Dar nici măcar așa nu se poate deduce din *Phaidon* 91 proverbul (sau ce va mai fi fiind!) *Amicus Socrates...*, și cu atât mai puțin a-l atribui lui Platon. (TARÁN, 2001, p. 12-13). Una peste alta, locurile obscure se încăpățânează să rămână locuri obscure!

## BIBLIOGRAFIE

ARISTOTEL, *Etica Nicomahică*. Introducere, traducere, comentarii și index de Stella Petecel. Ediția a II-a, București, Editura IRI, 1998

ARISTOTEL, *Politica*. Traducere, comentarii și index de Alexander Baumgarten, studiu introductiv de Vasile Muscă, București, Editura IRI, 2001

BACCOU, Robertt, în Platon, *Oeuvrea Complètes. La République*, traduction nouvelle avec Introduction et Notes par Robert Baccou, Paris, Librairie Garnier Frères, 1945

CAZAC, Henri-Pierre, *Polémique d'Aristote contre la Théorie Platonicienne des idées; essai philosophique suivi d'éclaircissements sur quelques points du péripatétisme*, Émile Croharé, Éditeur, Tarbes, 1889

GADAMER, Hans-Georg, *Actualitatea frumosului*. Traducere de Val. Panaitescu, Iași, Editura Polirom, 2000

GOTTSCHALK, Hans B., „The earliest Aristotelian Commentators”, in *Aristotle Transformed. The Ancient Commentators and Their Influence*, edited by Richard Sorabji, New York, Cornell University Press, Ithaca, 1990

GUERLAC, Henry, *Amicus Plato and Other Friends*, în „Journal of the History of Ideas”, Vol. 39. No. 4 (Oct.-Dec., 1978)

HESIOD, *Opere. Teogonia*. Traducere, studiu introductiv și note de Dumitru T. Burtea, București, Editura Univers, 1973

LAERTIOS, Diogene, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*. Traducere de C. I. Balmuș, studiu introductiv și comentarii de Aram M. Frenkian, ediție îngrijită de Bogdan Olaru, Iași, Editura Polirom, 1997

MARROU, Henri-Irénée, *Istoria educației în antichitate*, vol. I. Traducere și cuvânt înainte de Stella Petecel, București, Editura Meridiane, 1997

PLATO, *The Republic of Plato*, edited with Critical Notes, Commentary and Appendices by James Adam, Volume II, Books VI-X and Indexes, Cambridge: at the University Press, 1902

PLATO, *The Republic*, with an English Translation by Paul Shorey, In Two Volumes, II, Books VI-X, London, Harvard University Press, 1942

PLATON, *Republica*. Traducere, interpretare, lămuriri preliminare, note și anexă de Andrei Cornea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986

PLATON, *Dialoguri*. Traducere de Cezar Papacostea, București, Editura IRI, 1996

ROBIN, Léon *Platon*. Traducere de Lucia Magdalena Dumitru, Editura Teora, București, 1996

ROSS, David, *Aristotel*. Traducere din limba engleză de Ioan-Lucian Muntean și Richard Rus, București, Editura Humanitas, 1998

TARÁN, Leonardo, *Collected Papers (1962-1999)*, BRILL Academic Publishers, Leiden-Boston-Koln, 2001



## ANIȘOARA ODEANU: BETWEEN THE ONSET PROSE CELEBRATION AND THE CHRONICLE OF A HINDERED LOVE

## ANIȘOARA ODEANU: ENTRE LE SPECTACLE DE DÉBUTS EN PROSE ET LA CHRONIQUE D'UN AMOUR RETARDÉ

## ANIȘOARA ODEANU: ÎNTRE SPECTACOLUL PROZEI DE DEBUT ȘI CRONICA UNEI IUBIRI AMÂNATE

**Drd. Cristiana GROSU**

Facultatea de Litere, Școala Doctorală,  
Domeniul fundamental: Științe umaniste,  
Universitatea din București  
E-mail: [cristiana.grosu91@gmail.com](mailto:cristiana.grosu91@gmail.com)

### **Abstract**

*A modern novel, a fresco of transforming mentalities, of an urban universe, a metamorphosed world, eager of loving of life in all its splendor, an infusion of intellectualization, at a time when the assertion of human individuality was considered imperative, when the desire for something new and sensational was high and required the discovery of all the secrets behind the unseen. In the period between the two world wars, humanity was eager for knowledge, thirsty to live life as a continuous show. Under these auspices appears the first novel written by Anișoara Odeanu, "In a Young Ladies' Manor", followed, shortly, by the introspective journey entitled: "Traveler on Eve's Time", a creation that follows the same anticalophile writing style of Camil Petrescu, which bears the seal of continuator of her former creative writing.*

### **Résumé**

*Roman moderne, fresque des mentalités en transformation, d'un univers urbain, d'un monde métamorphosé, avide et amoureux de la vie dans toute sa splendeur, infusion d'intellectualisation, à une époque où l'affirmation de l'individualité humaine était considérée comme impérative, où le désir de quelque chose de nouveau et de sensationnel était élevé et exigeait la découverte de tous les secrets à huis clos. Dans l'entre-deux-guerres, l'humanité était avide de savoir, assoiffée de vivre la vie comme un spectacle continu. Sous ces auspices apparaît le premier roman d'Anișoara Odeanu, «Dans la maison des demoiselles», suivi, peu après, du voyage introspectif intitulé: «Voyageur de nuit de la veille», une création qui suit le même style d'origine camilpétrescienne, qui porte l'empreinte sa première création littéraire.*

### **Rezumat**

*Roman modern, frescă a mentalităților în curs de transformare, a unui univers citadin, o lume metamorfozată, doritoare și iubitoare de viață în toată splendoarea sa, o infuzie de intelectualizare, într-un moment în care afirmarea individualității umane se considera a fi imperios necesară, atunci când dorința de inedit și senzațional era ridicată și impunea descoperirea tuturor tainelor din spatele ușilor închise. În perioada interbelică, umanitatea era dornică de cunoaștere,*

*însetată de a trăi viața asemeni unui spectacol permanent. Sub aceste auspicii apare primul roman al Anișoarei Odeanu, „Într-un cămin de domnișoare”, urmat, la scurt timp, de voiajul introspectiv intitulat: „Călător din noaptea de Ajun”, creație ce urmează același stil anticalofil de sorginte camilpetresciană, ce-și poartă pecetea de continuator al primei sale creații literare.*

**Keywords:** *genuineness, confessional tone, trendiness, dynamism, expectation, existential boredom*

**Mots-clés:** *authenticité, ton confessionnel, mondanité, dynamisme, attente, ennui existential*

**Cuvinte-cheie:** *autenticitate, ton confesiv, mondenitate, dinamism, așteptare, plictis existențial*

Creația Anișoarei Odeanu trebuie privită și apreciată în integralitatea sa, asemeni unui întreg unitar și compact. În tot ceea ce a scris autoarea există o firească continuitate de teme și preocupări, un melanj de idei și modalități de exprimare. Scriitoarea a mărturisit adeseori că în poezie se simte cel mai confortabil, acolo a găsit modalitatea cea mai sinceră a dezvăluirii de sine limpede, sinceră și totală. Cu toate acestea, creațiile în proză, în special romanele antebelice, sunt cele care au adus-o în centrul atenției, impunând-o conștiinței literare. Purtând amprenta camilpetresciană, romanul de debut al Anișoarei Odeanu este receptat favorabil de critica literară și considerat un dosar de existențe mondene, scris vioi, inteligent, entuziast, în care punctul central îl ocupă furtunile sentimentale ale unei domnișoare *căministe*.

Domnișoara Dany Penzza, naratorul subiectiv al romanului, proaspăt trecută de pragul celor două decenii de viață, își dezvăluie trăirile și viața din ultimul an de studenție, alături de bucuriile, dezamăgirile, speranțele, prietenii de suflet, iubirile abandonate și cele râvnite. Opacă oricărui speculații metafizice, tânăra își joacă nemulțumirea de sine, suferința, angoasa, precum și un cumul de trăiri și capricii mărturisite cu ton simplu, onest, lucid. Ipostaza novicei sosite în *Micul Paris* nu o complexează, ci o determină să descrie minuțios fiecare detaliu al vieții sociale și a preocupărilor intelectuale. Sub masca unei maturități asumate, studenta își creionează o imagine ambiguă a universului său lăuntric, accentul fiind pus asupra lumii exterioare, descrisă cu o evidentă plasticitate și încărcată de o efervescență ludică.

Încă de la debutul romanului, protagonistă se înfățișează cititorului în ipostaza unei tinere lipsite de motivație, de un imbold în devenirea sa, fără aptitudini deosebite și dorințe: „Sunt de patru ani în București. Pentru că n-am avut aptitudini deosebite pentru nici una dintre facultăți, m-am înscris la litere, iar, de la litere, pentru că să nu-mi bat prea mult capul, am ales cea mai ușoară specialitate: limba română.” (ODEANU, 1983, p. 15). Deși aflată în pragul licenței, Dany nu frecventează cursurile din dorința de perfecționare și asimilare de cunoștințe, ci din preocupări mondene: „Numai a treia oară am rămas de bună voie. Asta pentru că o colegă îmi arăta noile modele de primăvară, copiate la «Cartea Românească» din «Die Dame» și «Femina».” (ODEANU, 1983, p. 44).

Atunci când decide că este momentul oportun pentru studiat, atenția îi este mereu distrasă de amănunte diverse: nasturi lipsă, ordinea din șifonier etc. Dany amână studiul: „Trebuie să mai respir trei zile, să mă obișnuiesc cu ideea că am să încep să învăț”, abandonează cititul și pleacă în căutarea unui nasture nou pentru palton; își aruncă cartea sub saltea și își redobândește libertatea: „Eram veselă că am scăpat de cămin și de învățătură, ca și când aș fi câștigat un milion la loteria statului.” (ODEANU, 1983, p. 34). Sub masca nonșalanței se ascunde un talent literar deosebit, nevalorificat la potențialul adevărat, din cauza unui plictis existențial evident. Spre exemplu, înainte de a se înscrie la facultate, tânăra obține premiul I în cadrul Concursului „Tinerimea Română” și o recompensă materială consistentă. Dany devine prizoniera convențiilor în momentul când aceasta ar trebui să se detașeze de ele. Spectacolul existenței, marcat printr-o așteptare euforică, alternează cu stările de oboseală și de epuizare.

Deși aceasta conștientizează lipsa de inițiativă la învățătură, lentoarea îi stăvilește orice impuls creator: „Oricum, nu simțeam în mine nici cel mai mic impuls spre muncă. Simțeam, în schimb, o neliniște ce-mi apăsa toate gândurile.” (ODEANU, 1983, p. 53). În locul orelor petrecute la sala de lectură, alături de colegile sale, Dany preferă grădina înflorită a Cișmigiului, un spațiu de poveste unde, sub parfumul florilor de sfârșit de aprilie, se cântă și se dansează tangouri *en vogue*. Universul naratoarei este un construct paradoxal ce se încheagă din captarea amănuntelor aparent ne semnificative, a nuanțelor, deoarece „detaliile cotidianului ascund elementul dinamic al unei conștiințe treze. Fragil, cuminte, pudic, retractil, *Într-un cămin de domnișoare* mizează pe autenticitate și experiența cotidianului, însă nu și pe vitalitatea eului. În cazul ei, vitalismul ar fi fost o mască.” (BENGA, 2012, p. 165).

Romanul a fost redactat în luna septembrie a anului 1933 și publicat un an mai târziu. Într-un manuscris descoperit de către unul dintre exegeții operei scriitoarei bănățene, aceasta explică geneza primului său roman: „A scris *Într-un cămin de domnișoare* într-o lună, fiind extrem de puțin interesată de ideea de a părea inteligentă, ca și de orice altă poză literară, cu un curaj al sincerității absolute; romanul a apărut în toamna anului 1934, a făcut două ediții într-o lună și a avut o presă aproape unanim favorabilă, dintre care citez recenzia lui G. Călinescu și a lui Eugen Ionescu. Romanul mai avea încă influențe ionelteodoresciene, dar își descoperise propriu filon de «prospețime și autenticitate», de «luciditate și inteligență», după părerea cel puțin a ilustrilor săi critici.” (LUCHESCU, 2001, p. 90).

Originea autobiografică a romanului este evidentă și simplu de recunoscut. Fiica unui apreciat om de cultură, director al liceului „Coriolan Brediceanu” din Lugoj și profesor de limbă și literatură română, Aurel E. Peteanu, cunoscut în lumea literară interbelică pentru contribuțiile sale folcloristice și de istorie culturală, Anișoara Odeanu a fost influențată de erudiția, talentul și cunoașterea enciclopedică a tatălui său. Tot astfel, personajul Dany Penzza, fiica lui Mihail G. Penzza, doctor în litere și filosofie, își revendică o moștenire literară lăsată de părintele său. Familia o întâmpină cu bucurie pe tână studioasă sosită din Capitală, într-o atmosferă caldă și primitoare. *Acasă* reprezintă altarul adevăratei protecții și iubiri dăruite necondiționat și locul redobândirii sentimentului apartenenței.

Dany Penzza reprezintă un alter-ego rebel al Anișoarei Odeanu, manifestarea spontană a pornirilor sale, o apariție necosmetizată de fardurile unei existențe rigide. Dany reprezintă dublul său eliberat de constrângeri și limitări de orice tip; aceasta a dat glas tuturor pornirilor înfrânate din viața sa reală. Anișoara s-a pliat tiparului fetei conștiințioase, docile, premiante, feminine, însă avatarul imaginat a preluat multitudinea de manifestări și temeri inhibate și refulate ulterior, pe care le-a transformat în momente tragi-comice, aparent hilare, printr-o stenografiere a faptului de viață, fără pretenții stilistice, fără patos, fără urmă de excесе în prezentarea sa, după cum remarcă și criticul Cornel Ungureanu, în studiul *Anișoara Odeanu, contextul unor romane*: „D-ra Odeanu urmărește procesul interior al Dany-ei cu o inteligență analitică și cu o sinceritate lucidă care îi fac onoare. Parantezele sale frecvente, explicative, a mobilelor sufletești, au pe lângă justete, un humor veritabil.” (UNGUREANU, 1983, p. 444).

Complexul aparentei inferiorității feminine este suplinit printr-o notă de virilitate studiată minuțios: „M-am revoltat împotriva sexului meu, l-am disprețuit și m-am simțit umilită pentru că sunt și eu femeie. «Dar, eu nu sunt ca și celelalte! Sunt mult mai masculinizată...» Ca să mi-o dovedesc, am început să mă spăl furtunos, trântind cu putere săpunul, buretele, pasta și apa de dinți și tamponându-mi brutal spatele și bustul cu palmele muiate în apă rece, așa cum ar fi făcut un băiat. M-am supărat pe sânii mei ce se proeminau inutili, gingași și grozav de feminini, ca o sfidare. Uff! Tare mai eram nenorocită! Ah, Doamne, de ce eram femeie?! Dar, puțin mă interesa sexul meu! Am să mă comport ca un băiat.” (ODEANU, 1983, p. 67).

Ridicolul situației și penibilul încercării ei de a părea altfel decât ceea ce este apare atunci când, încercând să meargă băiețește, un cui din tocul pantofului a zgâriat strident cimentul, iar Dany a alunecat într-un balans „foarte feminin”, scăpând din mâini prosopul împreună cu toate uneltele



pentru spălat. Stilul nonconformist, dublat de un teribilism adolescentin imprevizibil marchează o etapă în dezvoltarea de sine a personajului care se recompune din fragmente disparate, din frânturi de vise, speranțe, iluzii, decepții, așteptări, amânări și reveniri. Focul lăuntric al scriitoarei se reflectă în scris, ca o formă indirectă de confesiune. O ființă construită din paradoxuri, îmbinând neliniștea și plictisul existențial, într-o mărturisire autentică ce răspunde principiilor de construcție narativă ale generației autenticiste: aventură, experiență, subiectivitate. Anișoara Odeanu scrie un roman de tip jurnal, după moda timpului: „Tonul jucăuș și (auto)ironic cenzurează pudic tristeți nelămurite, melancolii doar aparent benigne. Să nu uităm că suntem în epoca de mare vogă a jurnalului intim și a convenției românești ce ia drept pretext epic jurnalul. Mare parte dintre principiile de construcție narativă ale tinerei generații autenticiste i se potrivesc ca o mânășă romanului Anișoarei Odeanu.” (BURȚA-CERNAT, 2011, p. 231).

Sinceritatea limbajului este dublată de umorul unor situații inedite, descrierea este vie și colorată. Dany este o fină observatoare a realității din jurul său; descrie amănunțit, uneori într-o manieră ludică, ridiculizându-i pe cei aflați în posturi nedemne, comice și absurde deopotrivă, stăpâniți de gesturi tragi-comice, exagerate, ostentative chiar. Dany studiază cu privirea sala de curs, remarcând: „E o sală bine îmbrăcată și fără prea multă personalitate...Poate, vag, are un aer visător de fecioară, care citește romane cu iubiri triste și așteaptă să se mărite.” (ODEANU, 1983, p. 88). Studentele sunt îmbrăcate în culori vii, zgomotoase și afectate, mânuind nervos pudra și rougeul și bănuindu-se reciproc ca-n preajma unui concurs de frumusețe.

Ca într-o cronică de modă feminină dintr-o revistă mondenă, Dany notează detalii vestimentare și descrieri ample ale ținutelor domnișoarelor din amfiteatru, îmbrăcate ostentativ de luxos: „Continui examinarea: are o pălărie de fetru negru «strand», iar, în vârful ei, un fel de moț, în formă de elice de avion, care aștepti din moment în moment să se învârtească, cu o aripă roșie și una albă: culorile rochiei. De sub pălăria asta pornesc niște plete vânațe, numai nodule, ca pe-o reclamă de coiffeur. Și-a întors capul spre mine. Pe albul frunții, părul e lipit cu gomină, într-o serie de «accroche-coeur-uri» în formă de o, ca o exclamație de prelungă mirare.” (ODEANU, 1983, p. 89).

Asemeni unui aparat de filmat, ochii naratoarei captează minuțios fiecare detaliu din încăperea, fiecare obiect întâlnit în cale sau ființă. Grațierea Benga remarcă, în același studiu lecturi, gânduri se derulează în romanele Anișoarei Odeanu precum cadrele unui film care nu a trecut prin cabina de montaj. Secvențele surprind umbre, contururi, stări nedefinite. Nu le analizează, nu le caută rădăcinile, se mulțumește să le înregistreze.” (BENGA, 2012, p. 167).

Din privitor, Dany a ajuns obiect de contemplare pentru asistență, iar rezultatul examinării îi este favorabil, deducție după aversiunea din privirile lor. Acest aspect o flatează nespun: „Ah, când mă gândesc că mă consideră drept o concurență la grația star-ului lor!” În paralel, scriitoarea realizează portrete ale colegelor sale de cămin, Baby, Marta, Cella, Mauzi, Dada, Musky, studente la Litere și Filosofie, care imită pieptănătura coup-de-vent conform stilului abordat de actrițe precum Greta Garbo, Marlene Dietrich sau Lupe Velez; fetele tânjesc după donjuani care să aibă înfățișarea asemănătoare actorului german Gustav Frohlich, etalonul frumuseții masculine. În contrast cu această imagine a frumuseții ideale, Dany Penza își consideră înfățișarea ștearsă, lipsită de culoare, frumusețe și expresivitate, cu un cap mic și, pe deasupra, cu „nasul în vânt”, așa cum este indirect caracterizată de Mousi. Desconsiderarea fizicului său atrage o lipsă de încredere acută în farmecul său personal: „Dacă ar fi fost altfel decât sunt, ca și orișicare dintre ele, cineva m-ar fi iubit.” (ODEANU, 1983, p. 72).

Un topos al intimității anulate și al provizoratului, *Căminul* reprezintă o școală a vieții în care fiecare experiență trăită reprezintă o lecție importantă pentru orice tânără provincială. Aici se leagă și se dezleagă prietenii într-un ritm alert, se plânge cu lacrimi amare sau se râde cu poftă, se dansează, se cântă, se recită și se învață tot ceea ce nu poate fi cuprins în cărți. *Domnișoarele* din *căminul* Anișoarei Odeanu își ghicesc în cafea și în cărți, învătă în curte, în aerul rece al dimineții, înfolite cu jachete de lână, cu șaluri în cap și pături groase pe picioare, ori în sala de studii,

somnoroase și extenuate, cântă cu frenezie un potpuriu alcătuit întregul repertoriu de tangouri la modă, se machiază strident, deși regulamentul intern al căminului interzice astfel de gesturi, citesc ediția duminicală a ziarului „Universul” pentru a afla filmele rulate la cinematograful, iar atunci când doresc să iasă din cămin inventează adrese fictive sau le folosesc pe cele sigure: „la facultate sau la fundație”, cu toate că scopul real putea fi un rendez-vous pe Calea Victoriei sau un film de dragoste vizionat la un cinematograful central. E adevărat că ea nuanțează această idee, adică romanele Anișoarei Odeanu sunt minimaliste, opunându-se maximalismului prozei interbelice. „Citit astăzi, după mai bine de șaptezeci de ani de la publicare, romanul *Într-un cămin de domnișoare* se înfățișează în bună măsură ca un roman-document. Un document devenit pitoresc, insolit, prin aceea că a căpătat patina vremii. Un album de vechi fotografii de epocă și o colecție de impresii pe viu despre cum se comportă o fată relativ independentă și relativ emancipată în anii 30 ai secolului trecut; prim-planuri dintr-un cămin burghez, liniștit, cochet sau din amfiteatrele de la Litere pe unde defilează elegante fete în floare sau fete mărunțele și tocilare, juni misogini, dascăli pedanți.” (BURȚA-CERNAT, 2011, p. 237).

Lui Dany îi displace atât atmosfera din cămin, cât și cea din sala de curs. Distrată, studenta mimează atenția; gândul ei fuge călător pe străzi: „Mă uit pe fereastră. E atâta lumină de cer. Cerul pare obosit de atâta povară de aur. Trebuie să fie o minune pe străzi” (ODEANU, 1983, p. 74), iar apoi continuă cu descrierea Bucureștiului pe inserat: „Se însera. Se aprindeau luminile. În fumegarea albastră a serii, luminile curgeau ca o apă alburie prin mijlocul bulevardului Brătianu, înapoi, până la Universitate și înainte spre Lascăr Catargi. În albastrul blând al serii și-n clipirea sfioasă a luminilor, mocnea atâta poezie tristă”, accentuează același dor hoinar și solitar.

Spectacolul străzii proiectează, într-un raport de complementaritate, călătoria interioară a naratoarei, ca un mod de cunoaștere și autocunoaștere, purtând însă aceeași pecete a inutilității. Eroina se plimbă fără țintă, dominată de aleatoriu. Dany Penza își afișează singurătatea cu voluptate; studentei îi place să fie singură printre oameni, refugiul ei este fie în mulțime, printre vitrinele magazinelor de pe Lipscani, unde anonimul devine un scut protector: „Nicăieri nu mă simțeam mai singură și mai netulburată decât acolo, între ferestrele magazinelor, cu stofe multicolore și lumea aceea multă care nu mă lua în seamă”, fie pe lacul Cișmigiu, locul unde tânăra își prelungește momentele de singurătate, vâslind conștiincios barca pe lac: „Pentru liniștea și libertatea pe care mi le dădeau, mi-erău atât de dragi plimbările pe lac.”

În ceea ce privește amorul, Dany este o rebelă fără cauză, o tânără plină de mofturi, care trebuie să întâlnească un bărbat capabil să o ajute să se înțeleagă și să se accepte. Chiar dacă aceasta pozează în libertină și risipitoare în amor, eroina se teme să trăiască iubirea; o dorește, însă atunci când o dobândește, nu știe cum să o păstreze pentru sine și să o gestioneze. Protagonista se joacă cu sentimentele celorlalți și cu propriile trăiri. Tânăra conștientizează lipsa unui om pe care să-l iubească și recunoaște existența unui spațiu gol în sufletul său, care trebuie completat de o prezență. Înăuntrul ei totul se frământă și se transformă, nimic nu rămâne stabil; Dany nu este consecventă nici în fapte, nici în iubire.

Ajutată de o imaginație bogată, eroina își construiește imagini ale iubirii ideale, umbre fictive lipsite de orice substanță. Spiritul ludic și libertin, expresia neîngrădită, flexibilitatea, dinamismul și optimismul: „Am multă energie în mine, iar viața e scurtă și se poate trăi atât de frumos. E imoral să ți-o petreci oftând”, se transformă cu o rapiditate uimitoare în pesimism, inutilitate, plictis existențial și aceeași obsesivă dorință de moarte: „Mă gândeam că eu sunt mult mai tânără și totuși nu mai cred în nimic. Eram sigură că am să mor curând. Doream chiar moartea. Mă închipuiam devenită, prin moarte, cer, stele și Dumnezeu.” Atitudinea ei reprezintă o puternică confirmare a faptului recunoscut cu o sinceritate frapantă: „existența mea n-are niciun rost. Concluzia logică ar fi fost: să mă sinucid.” (ODEANU, 1983, p. 79).

Personajul-narator este o inocentă răsfățată și obișnuită să i se îndeplinească orice capriciu. Având o personalitate oscilantă, însă cu o forță de expresie a sentimentelor covârșitoare, Dany este lucidă în judecarea propriilor trăiri, dar se complăce într-o dualitate interioară. Zbuciumul

sentimental este provocat cu o anume voluptate, iar în momentele de criză acută, Dany recurge la soluții conjuncturale: plâns refulator și evadare în natură etc. Treptat, echilibrul se restabilește de la sine. Stările neplăcute dispar la fel de subit precum au apărut, tristețea este alungată, echilibrul emoțional este restabilit, iar protagonistă pornește într-o nouă aventură introspectivă în căutarea pierdutei bucurii de a trăi.

Protagonista este pusă în fața unei duble alegeri: Peter Krauss, „neamț, student în filosofie și membru al «căștilor de fier», blond, înalt, sportman și cu ochelari”, și Dinu Albu, fratele unei colege de cămin, alături de care se simte într-o lume în care toate lucrurile erau în simplitatea și firescul lor. Dany obișnuiește să-i scrie zilnic lui Peter, colegele îi cred logodiți, însă, conform legii lui Hitler care interzicea căsătoriile între funcționari germani și femei străine, cei doi nu se pot căsători. Dezamăgirea ei este cu atât mai profundă, cu cât iubitul s-a înrolat benevol în grupul căștilor de fier. În această ipostază, Dany nu-l dorește alături, în aceeași *comuniune de sentiment*: „Mi-ai trimis o scrisoare groasă, scrisă nemțește / și zece poze în uniforma căștilor de fier... / Erai adolescent... și blond... și foarte încântat de tine... / Te-am privit și, nu știu cum, mi-a fost rușine/de dragostea noastră, de setea mea de cer, / când te-am văzut în uniforma căștilor de fier, / Te voiam altfel. Altfel voiam să te ascult: ceva ce seamănă mai mult/ cu vântul, cu florile, cu un cântec...” (ODEANU, 1983, p. 87).

Rose-Marie, sora lui Dinu, îi reproșează lipsa de tact în relația cu fratele său, incapacitatea de a iubi sincer și serios pe cineva: „tu ești o fată bună...și drăguță...și poți să fii iubită, poate meriți să fii iubită...dar te crezi mai complicată decât ești.” În replică, eroina afirmă că nimeni nu o cunoaște cu adevărat și că ar prefera sinuciderea decât resemnarea într-o căsnicie de conveniență. Aceasta dorește o iubire totală, „vreau să iubesc mult, imens de mult” și aleargă după fericiri plăsmuite de imaginația sa bogată. Dany alege absolutul în iubire; ea iubește ideea de iubire, nu-l iubește nici pe Peter și nici pe Dinu; iubirile ei sunt un moft, un capriciu efemer: „Mă cuprinde o adâncă revoltă împotriva construcției noastre sufletești. De ce nu-i dragostea eternă? Aș vrea o dragoste nesfârșită și minunată, cum e cerul în seara asta.” (ODEANU, 1983, p. 87).

Dany Penza este prizoniera dispozițiilor trecătoare care se pot evapora într-o clipă. Eroina trăiește sentimentul ratării unei oportunități și gândul unei existențe nedemne. Romanul *Într-un cămin de domnișoare* a adus în atenția cititorilor o scriitoare risipitoare în exaltarea sa, care a reușit să creeze un ambient vesel, festiv, de tinerețe și desfătare, în care eroii sunt conduși de un impuls hedonist. Domnișoara căministă visează clipe de tandrețe sentimentală, trăiește sentimentul de iubire, se îmbracă după moda vremii, lansată de vedetele cinematografiei, iar vitalismul său rămâne marcant dincolo de granițele timpului, ca o pecete a unui stil a cărei recunoaștere nu va întârzia să apară.

*Călător din noaptea de ajun*  
- cronica unei iubiri amânate -

Studiul dedicat primului roman al Anișoarei Odeanu s-a dorit a fi o prezentare a confesiunii unei tinere în căutarea frenetică și dureroasă a iubirii, o rebelă fără cauză etern îndrăgostită de ideea de iubire, încurcată în contradicții și ezitări și care, în final, constată că nu a știut îndeajuns să-și exteriorizeze trăirile și să-i prețuiască pe cei din jurul său. Voiajul introspectiv din următorul său roman, *Călător din noaptea de Ajun*, urmează același stil anticalofil de sorginte camilpetresciană. Autoarea tratează jurnalistic suferința discretă a unei fete care pozează în domnișoară liberă de angajamente și de prejudecăți, gândind că nimic nu poate înfrumuseța autenticul. Universul său sufletesc se agață de iubire ca de o ultimă speranță, cu o insistență de a fixa toate evenimentele de un moment sentimental.

Conceput în perioada iulie-octombrie 1936, publicat la sfârșitul anului 1936, la Editura „Cultura națională”, și reeditat, în anul 1971, sub titlul *Anotimpul pierdut*, la Editura Eminescu, în colecția „Romanul de dragoste”, cel de-al doilea roman al scriitoarei Anișoara Odeanu poartă

aceleși sesizabile inserții autobiografice. Există o multitudine de puncte comune cu primul său roman, îndeosebi sub aspectul esenței autobiografice a destăinuirii protagonistei. Deseori, sentimentul este acela de continuare a primei creații românești.

Cartea este antrenantă și pasionantă, fiind bine receptată de critica literară. Publicarea romanului a fost urmată, la scurt timp, de cronici laudative, printre care se numără și cea a lui Camil Petrescu, în „Revista Fundațiilor” (1 februarie 1937). Autoarea pledează pentru autentic, iar citatul ales din Camil Petrescu (drept motto pe frontispiciul romanului) certifică implicarea sa activă și profundă în operă: „«...întâmplările acestea... astăzi când le scriu pe hârtie, îmi dau seama, iar și iar, că tot ce povestesc nu are importanță decât pentru mine, că nici nu au poate sens să fie povestite. Pentru mine însă, care nu trăiesc decât o singură dată în desfășurarea lumii, ele au însemnat mai mult decât războaiele pentru cucerirea Chinei, decât șirurile de dinastii egiptene, decât ciocnirile de aștrii în necuprins...».” (ODEANU, 1983, p. 102).

*Călător din noaptea de ajun* este alcătuit din trei părți: *Peter*, partea cea mai amplă, extinsă pe mai mult din jumătatea întregului text, *Răscruți*, redusă ca dimensiuni, și *Singurătate*, ce îmbracă forma unei epilog. Romanul are un substrat liric confesional, memorativ, scris la persoana întâi, asemeni multor alte romane publicate în perioada anilor treizeci. Prima impresie este aceea a unei creații dezlănate pe alocuri, sub forma unei cărți poștale redactate pe câteva sute de pagini.<sup>1</sup>

Anișoara Odeanu se folosește de același tipar descriptiv amplu, surprinzând ochii iubitelui, vestimentația, pantofii, cerul văzut din camera de hotel, de pe o bancă în parc, de pe masivul montan, din tren: același cer, în ipostaze diferite. Decorul se schimbă într-o înlănțuire descriptivă a tot ceea ce poate înregistra o memorie cu o putere uimitoare, și ușor excesivă, de reținere a detaliilor. Amănuntele deranjează lectorul, însă Anișoara își justifică preferința stilului de scriere anticalofil: „Frumoasele mele fraze, împănate până la plesnire cu metafore, în loc să mă ajute mă încurcau de nu mai știam, după fiecare pasaj, de unde să mă mai iau. Până la urmă, furioasă, am luat hotărârea eroică de a renunța la toate armele strălucitorului meu «talent» și de a scrie simplu, așa cum am gândit, așa cum am simțit, cu riscul de a părea proastă. (...) Citind «Patul lui Procust» unde am dat peste teoriile lui Camil Petrescu asupra scrisului, care au constituit pentru mine o minunată surpriză deoarece îmi justificau întru totul atitudinea pe care o luasem în toamnă dintr-un fel de instinct.” (ODEANU, 1983, p. 442).

*Călător din noaptea de Ajun* este o amplă confesiune ce subliniază sinceritatea absolută a eroinei, poate chiar abuzul de sinceritate, de unde rezultă senzația de imediat, de concret. Prin excesul de notație a detaliului este parafată valoarea de document psihologic, de jurnal *prea intim* marcat de un subiectivism exacerbat. Personajul-narator, Olga, își descrie amănunțit propriul univers interior, dar și meandrele sentimentale ale lui Peter, figura importantă a romanului, în jurul căruia se rotește axul sentimental al eroinei: „Al doilea roman al Anișoarei Odeanu, *Călător în noaptea de Ajun*, relatează povestea de dragoste și nepotrivire dintre Olga și Peter, rilkeanul «prea obosit» printr-o «descendență nobilă».” (INDRIEȘ, 1983, p. 449).

În câteva *Note despre romanul feminin*, apărute în „Revista Fundațiilor Regale”, Camil Petrescu apreciază simplitatea modalităților de expresie și firescul epicului exersat de Anișoara Odeanu. Acesta consideră „excesele” ca fiind benefice noului roman, anticipând prin acest stil

<sup>1</sup> „Călător din Noaptea de Ajun apare cu un motto din Camil Petrescu, în 1937. Noul roman trebuia să fie un gest sacrificial: trăise o mare iubire, logodnicul ei german făcea parte din aristocrația germană (era fiul lui Otto Meisner, viitor ambasador al Germaniei la Tokio, devenit celebru azi mai ales datorită relației perdante cu spionii sovietici ai momentului). Într-o Germanie înghețată, tânăra trăiește un sentiment de inadecvare: e respinsă de junele teuton în care își pusese speranțele. Dar eterna premiantă, ființa de succes, nu se sfiește să-și evoce dezastrul personal, să-l metamorfozeze într-un spectacol al curajului, al grației și al modernității.” Cornel Ungureanu, *Romanul Unirii*, Revista „Orizont”, decembrie 2018, nr. 12, Anul XXX, [www.revistaorizont.ro](http://www.revistaorizont.ro)

structura unor programe ale viitorului. Marile calități ale romanului sunt intuite de către acesta în numărul din 1 februarie 1937 al „Revistei Fundațiilor”: „Înainte de orice alte însușiri, ceea ce surprinde la această tânără autoare este un soi de neobișnuită putere pur descriptivă, în sensul precis al cuvântului; d-ra Odeanu povestește, și toată cartea nu e decât o neconținută povestire. Se povestește pe ea însăși, și atunci narațiunea devine o țesătură de stări sufletești nuanțate de nesfârșit ca o broderie.” (UNGUREANU, 1983, p. 442).

Camil continuă analiza romanului, asemănându-l cu tehnica picturală pointilistă, în care formele, volumele și culorile sunt realizate intuitiv cu penelul, într-o manieră directă, nudă, cu o pretenție fățișă de ignorare a efectelor. Acesta subliniază în repetate rânduri că autoarea nu explică, nu comentează, nu ia atitudine, nu are tirade, dar în clipele cele mai acute ale povestirii, acolo unde destinul se apropie de ceea ce e dincolo de aparențe, în fața morții și în clipele ultime ale iubirii, autoarea nu schițează nici urmă de atitudine, totul e de-o simplitate și de o veridicitate care seamănă cu începutul lucrurilor.

Însă Camil nu a fost singurul. Ce scria Eugen Ionescu despre Anișoara Odeanu, în revista „Reporter”, la data de 22 decembrie 1934? „Știe admirabil să trăiască o viață de animal tânăr, o viață biologică aproape, pe care inteligența nu o dezmente, nu o combate, nu încearcă să o domine, ci se lasă dominată și o servește. Inteligența îi dă un fel de floare sau de lumină. Dar inteligența în doză mică; restul de inteligență se astupă; să devină majoritară și să-și ia nasul la purtare”, iar mai apoi, în „Facla”, 22 februarie 1937, acesta notează câteva impresii despre romanul *Călător din noaptea de Ajun*: „Și, ca să revenim, calitățile de humor ale romanului, de rigurozitate analitică, de observație ascuțită, tonul de sarcasm și candoare, de blazare și naivitate, realizarea acelei ființe care, fiind prea lucidă, nu știe ce să facă cu ea însăși, nici să se predea vieții sau dragostei, aceste calități pun radical romanul deasupra noianului de maculatură amoroasă.” (UNGUREANU, 2019, p. 2).

Emoția eroinei este refulată și ascunsă sub o vădită pudoare intelectuală, afișată în mulțime, printre trecătorii grăbiți de pe străzile străbătute în liniștea firescului cotidian. În vara anului 1931, o tânără studentă în vârstă de 19 ani, orfană, crescută de un profesor de muzică, pleacă într-o călătorie de studiu în Franța, cu scopul de a participa la cursurile de vară ale universității din Grenoble. Deși obișnuită cu străinătatea (tânăra obținuse, cu un an înainte, diploma *Degre Supérieur* la Universitatea din Dijon), Olga încearcă să se familiarizeze cu noul oraș-gază, învață nume de străzi, iar în amfiteatrul Universității din Grenoble analizează cu același ochi critic ținuta fetelor și atitudinea acestora. Personajul-narator se folosește de ample cadre cinematografice pentru a surprinde același univers al contrastelor întâlnit la eroina *căminului de domnișoare*, Dany Penzza. Stenografierea faptului de viață va fi redat în acest *jurnal al existenței*, în care personajul-narator își notează gânduri, impresii, descrieri ample, cum ar fi descrierea cinematografică a piesajului alpin: „Curând am văzut cel mai frumos peisaj pe care l-am întâlnit vreodată. Am intrat în plină umbră, într-un cazan de munți în fundul cărora era un lac de-un albastru și de-o limpezime nepământescă. La sfârșitul lacului, munții se surpau brusc, ca aruncați în aer cu dinamită. Dincolo de dig se frământau nori albi ca aceia zugerăviți în tablourile cu îngeri, ale căror capete și aripioare ies din dosul norilor.” (ODEANU, 1983, p. 389).

La cursuri, tânăra îl întâlnește pe Peter Krautz, student berlinez la Facultatea de Drept și Filosofie, pasionat de literatură. Iubirea se înfiripă de îndată ce privirile li se întâlnesc: „Privirea aceea îmi pătrunde până în adâncul gândurilor. Când îmi dau seama că l-am privit așa cum nu mă privesc decât pe mine, mă-ncurc și încerc să-mi revin. Îmi amintesc ochii aceștia de ceva ce mi se pare situat foarte departe în timp și foarte intim. Parcă ar fi ceva din mine, ceva din atmosfera nopților copilăriei când plângeam pentru că nimeni n-avea timp să se ocupe de mine și mângâiam marginea rece a patului de tablă, alb, zugerăvit cu îngeri. Nu mai pot să-mi desprind ochii din ai lui. Privirea aceea îmi pătrunde până în adâncul gândurilor.” (ODEANU, 1983, p. 402).

Olga trăiește cu emoție și intensitate acest moment, însă așteaptă cu nerăbdare risipirea clipei, pentru ca ulterior s-o rețrăiască mult mai intens în amintire. Olga este un alter-ego al Dany-ei, o ființă greu de mulțumit, temătoare de un eventual eșec sentimental, plictisită de viață, de

iubire, suspicioasă în legătură cu sentimentele celor dragi. Aceasta se joacă cu trăirile și îi chinuie pe cei iubiți. Olga împărtășește un paradox similar cu cel al domnișoarei de cămin: atunci când este stăpâna unei certitudini, nimic nu-i mai stârnește curiozitatea.

Dragostea este pentru ea o vânătoare; odată trofeul obținut și prada capturată, vânătorul se plictisește de vânat și îl eliberează, exact când se află pe punctul de a fi sufocat de prădător. Acest aspect este remarcat de Rose-Marie, una dintre prietenele sale din cămin și sora potențialului său iubit: „Dacă tu ai fi știut că Dinu te iubește, nu l-ai mai fi iubit. Te-ar fi plictisit.” (ODEANU, 1983, p. 208). Peter îi declară iubirea Olgăi, iar acesta își rostește în gând: „Cred că Peter a început să mă plictisească.” Deținătoarea supremei confirmări, Olga abandonează, reneagă iubirea, îl taie pe Peter de pe lista sentimentală și se consideră liberă din nou. După un nou eșec sentimental, refugiul său este solitudinea.

Eroina nu rămâne fidelă unui om, unui cămin, unui spațiu. Aceasta trebuie să plece, să rămână singură cu dragostea ei imaginară, cu tandrețea ei nedăruită: „Singurătatea are ceva de început de lume, de spații interplanetare. «Doamne, vreau să fiu fericită așa», mă rog în gând, exaltat.” Protagonista se teme să-și dezvăluie sentimentele, pentru a nu părea vulnerabilă în fața celui iubit. Eroinele Anișoarei Odeanu își poartă cu mândrie masca siguranței de sine, a controlului permanent. Acestea dețin o forță dominatoare și hipnotică asupra celui contemplat. În clipa în care Peter îi descoperă calitățile, Olga se subestimează frapant: „Cred că te-ai înșelat. Sunt vanitoasă, superficială, vulgară...” Numai în momentele de singurătate deplină, Olga poate fi sinceră cu adevărat; abia atunci eroina dă glas iubirii pe care o poartă pentru Peter: „Tu n-ai să știi niciodată cât te-am iubit. Dragostea asta a fost cea mai frumoasă întâmplare din viața mea. Te iubesc așa cum nu mi-am închipuit niciodată să pot iubi. Te iubesc, Peter, nesfârșit. Te iubesc...te iubesc...te iubesc...”

Senzația primă este aceea de superficialitate a trăirii. Eroina confundă adeseori iubirea, *Marea Dragoste* cu flirtul spontan, cu joaca de-a iubirea și observă faptul că relația cu studentul german este doar „un scurt popas între două drumuri care mă leagă de altă viață, care de fapt e, aceea, viața mea.” Aceasta se teme ca dragostea lor să nu însemne pentru Peter doar un simplu episod plăcut de vacanță. Ea nu cunoaște cum își poate exterioriza sentimentele. Autoarea reușește să sesizeze acel mister ascuns adânc în orice poveste de dragoste, ceva-ul misterios care conduce la destrămarea iubirii, la moartea acesteia. Cititorul asistă la incapacitatea cuplului de a se închea până la final. Olga, eroina cărții, nu realizează comuniunea cu Peter, deși tânjește iubirea.

Un drum al unuia spre celălalt este construit, într-o căutare energetică, străbătundă de o undă a neliniștii și a nesiguranței constante. Împlinirea iubirii nu se concretizează, iar *Întâlnirea* mult așteptată este mereu amânată, prelungită, dorită și apoi respinsă cu brutalitate. Peste timp însă, acest aspect va caracteriza și poezia Anișoarei Odeanu. Cartea, marcată de o simplitate formală evidentă, ascunde o vibrație poetică exemplară: „În esență, îi separă personalitățile și scopurile divergente: hedonismul lui Peter, pentru care o idilă are valențe estetice, și sentimentele Olgăi, combinate cu aspirațiile matrimoniale, supuse regulilor societății contemporane ei, cu toate că eroina este capabilă de gesturi impulsive și de încălcări flagrante a tot ce înseamnă așa se cuvine. Structurat pe trei părți inegale: *Peter, Răscruci, Singurătate*, romanul cuprinde istoria îndrăgostiților în prima, urmând ca ultimele două să o înfățișeze pe Olga post-Peter, dezintegrându-se încet, pentru ca apoi să-și regăsească, șovăitor, un precar echilibru.” (POPESCU, 2012, p. 55).

Autoarea se pierde și se regăsește pe sine în orașul francez Grenoble, locul începutului și sfârșitului primei iubiri, un spațiu de poveste al feeriei nordice, ce împrumută tonuri de gri și alb. Olga își privește cu luciditate frământarea lăuntrică, analizându-și chirurgical profilul de o fragilitate tragică și fiind permanent conștientă că iubirea nu este eternă și nici sinceră în totalitate. Aceasta așteaptă *Marea Dragoste*, așa cum Dany Penzza visa la o iubire totală; Dany Penzza și Olga, două tinere la fel de nonconformiste, băiețoase, independente, sportive, doritoare de certitudini într-un timp al haosului general.

Critica literară remarcă prezența motivului *călătoriei* ca axis mundi al narațiunii: „Un permanent drum al unuia spre celălalt, trenuri străbătând nesfârșite întinderi ninse, [...], într-o căutare febrilă, plină de o tinerească neliniște. O incapacitate dureroasă de a se «întâlni», înfrigurați ca doi călători care așteaptă noaptea într-o gară. Iată adevăratul și durerosul leitmotiv al cărții.” (UNGUREANU, 1983, p. 448).

Acțiunea se desfășoară în aceeași atmosferă de spectacol al vieții, acel *joie de vivre* dintre cele două războaie mondiale. Relatarea la persoana întâi marchează caracterul direct și subiectiv al trăirilor și simultaneitatea analizei lor. Amănunte diverse readuc în atenția cititorului caracteristici ale romanului de debut: interesul pentru modă (cu ale sale modele de prim-plan precum Greta Garbo sau Lupe Velez) și pentru înfățișarea celor din jurul său, cu același stil al ironiei cu tendință malițioasă, atmosfera plictisitoare a cursurilor, similară celei descrise de Dany Penzza, în amfiteatrul Facultății de Litere. Elementul ce o sustrage însă din această lentoare este întâlnirea cu Peter. Drumul sinuos și ezitant al relației lor își atinge starea de autosuficiență. Olga, convinsă că vede lucrurile ferm și fără prejudecăți, va trăi o seamă de umilințe, jicniri și dezamăgiri profunde atât din partea iubitului său, cât și din partea familiei pretins aristocratice și cu grave preconcepții rasiale (Hitler nu permitea căsătorii mixte, între etnici germani și alte naționalități). Peter trăiește exclusiv în prezent, folosindu-se de eternul *carpe diem*, în timp ce Olga evaluează statutul relației și o poziționează într-un viitor dorit a fi fericit și luminos: „Peter, m-am gândit cum vom fi noi peste zece ani.” Replica lui Peter este sugestivă profilului său: „Ești proastă, Olga. De ce să ne gândim așa departe, când azi e așa frumos...” (ODEANU, 1983, p. 378).

Afișând un grobianism fără margini, Peter îi promite tinerei să se lase în voia simțurilor și a plăcerilor fizice: „Pentru mine dragostea fizică e frumoasă ca o operă de artă, când e frumos realizată.”

Fără orice garanție a respectării cuvântului dat, Olga se lasă cucerită și înduplecată și, treptat, interesul iubitului părăsește. Din acest moment, eroina conștientizează eșecul acestei relații și acceptă apartenența la o altă lume: „Dincolo de grădina asta, de casa asta, de oameni, mă așteaptă *lumea mea*.” Tânăra femeie se află la „răscruți”, așa cum este intitulat și cel de-al doilea capitol al romanului, și se familiarizează cu alte experiențe sentimentale care o marchează profund, o epuizează și o distrug. Relația cu Mircea Gane o dezamăgește crunt. Olga părăsește relația într-o stare depresivă, culminând cu o tentativă eșuată de suicid (după ce hotărâse să moară, tânăra bea otravă, dar alergă cu disperare în căutarea unui sprijin salvator din partea unui medic).

*Singurătatea* (titlul ultimului capitol al cărții), deși o înspăimântă, trebuie trăită. Dualitatea se regăsește și în această parte finală, asemeni unei comuniuni a contrariilor. Localizarea peisajelor se schimbă constant de-a lungul narațiunii, detaliile variind și ele. Cei doi iubiți trăiesc o viață agitată, neputincioși să-și construiască un drum sigur prin existență. Efectele peisajului nordic, răsăritul și asfințitul soarelui, în avântul și în declinul luminii, apoi în întuneric, plimbări inutile oglindesc starea de nemulțumire și acceptarea propriei inutilități. Călătoriile eroinei pe străzile cenușii și prăfuite, cele de pe malul mării, sau cele din parcuri luminate în tonuri albe, conturează același joc al luminilor și al umbrelor, o dualitate cromatică reflectată la nivel conștinței, o bătălie surdă între rațiune și simțire.

Criticul literar Cornel Ungureanu remarcă faptul că: „Tema e vizibilă mai ales în *Călător în noaptea de Ajun*, roman în care cotidianul e valorificat ca aleatoriu, ca istorie întâmplătoare; totul are loc în preajma Nunții, lipsind tocmai Nunta, intrarea în ordinea firească a lumii. Haosul nu este învins, aceasta este tema romanului. Între întâlnirile hibernale mai are loc una estivală, la Bansin, pe malul Mării Baltice, și la Göttingen. Starea de tulburare, de neplăcere a eroinei din serile și nopțile în care îl așteaptă, în zadar, pe Peter este augmentată, mai apoi, de ostilitatea mamei acestuia și de sentimentul de inadecvare, simțit în mijlocul familiei lui. Lungile excursii cu motocicletă, popasurile nocturne, momentele petrecute de Olga în bezna pădurii în timp ce Peter e plecat după benzină nu au nimic dintr-o aventură palpitană. Scriitoarea înșiră notații aparent detașate, care, însă, au menirea de a-i descrie frământările.” (UNGUREANU, 1983, p. 13). După gestul sinucigaș,

eroina nu alungă imboldul vitalist și frumusețea vieții: „sunt tânără, și tot ce vreau are să se-mplinească.”

Ultima mișcare pe tabla de șah a vieții se petrece pe o stradă tăcută, în colțul unei case boierești, acolo unde Olga îmbrățișează copacului înmugurit, simbol al renașterii: „M-am uitat în sus, la coroana copacului, apoi mi-am întors brațele spre spate și am apucat copacul lipindu-mi palmele de el. Mi-am întors și capul și mi-am lipit fața de scoarța dură. I-am spus în gând, «dragă copacule, dragă...» închizând ochii și apăsându-mi palmele și fața de el mai tare.” (ODEANU, 1983, p. 449). În general, obsesia morții și tema eșecului marchează existența Olgăi. Percepțiile ei par deseori înregistrate de o sensibilitate maladivă: „Viața devenind sinonimă cu nefericirea sau, și mai insuportabil, cu golul, protagonista se consolează, pe moment, cu fericirea celei care a pierdut totul, care nu poate fi decât fericirea morții: „Încercarea eroinei de a se sinucide nu se datorează «iluziei amoroase», ci lipsei de sens a lumii. În pofida regenerării chiar de pe marginea tărâmului de Dincolo și a gestului din final, în care îmbrățișarea copacului pare menită să trezească resursele vitale din sufletul eroinei. Această sensibilitate, alături de scriitură, plasează romanele scriitoarei lugojene în rândul literaturii moderne.” (UNGUREANU 1983, p. 13).

Scriitoarea însăși nu-și propune să demonstreze nimic în plan estetic. Criticul literar Ovidiu Papadima emite o judecată despre femeia-scriitoare Anișoara Odeanu: „Anișoara Odeanu se arată preocupată în primul rând de studiul și realizarea unui tip ideal de femeie în contemporaneitate: femeia care s-a eliberat de orice fel de complex de inferioritate, călcând singură și sigură, și cu privirea deschisă prin viață, cu o sănătate sportivă în ținută ca și în gândire, fără a fi pierdut nimic din grația feminității.” (PAPADIMA, 1968, p. 3).

Alexandra Indrieș a realizat o cronică consacrată acestei cărți, pe care o compară, ca modalitate discursivă, stilistică și ideatică cu alte două romane ale generației, *Interior* de Constantin Fântâneru și *Ioana* de Anton Holban. Citabil în întregime ar fi următorul pasaj: „*Interior* (...), nedrept uitat azi, mai aproape de poemul în proză; *Ioana*(...), în vădită descendență proustiană, au marcat apogeul unei linii evolutiv ondulatorie, pe care *Călător din noaptea de Ajun* (titlul original al romanului *Anotimpul pierdut*) a Anișoarei Odeanu s-a înscris ca o a treia realizare de valoare. În toate trei, naratorul are un suflet naiv și ochi mari, pironiți de pasiune asupra vagului nedeterminat din fața lor, asupra iraționalului din adâncul conștiinței omului.” (INDRIEȘ, 1971, p. 54).

Seninătatea și inocența tinerelor studente din *Căminul de domnișoare* este umbrită și dominată de gravitatea perspectivei raporturilor din cuplu. Olga înțelege mersul vieții, ea trăiește afectat și solemn fiecare moment, respinge singurătatea, însă se încredințează acesteia cu nostalgie. Purtând povara efemerului, fragilă și afișat superioară, protagonista notează tot ceea ce trece dincolo de aparențe și apare sub efigia simbolică a efemerului.

## BIBLIOGRAFIE

### Bibliografia operei

ODEANU, Anișoara, *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983

### Bibliografie critică

BURȚA-CERNAT, Bianca, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate. Proza feminină interbelică*, București, Editura Cartea Românească, 2011

LUCESCU, Gheorghe, *Anișoara Odeanu*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001



UNGUREANU, Cornel, *Anișoara Odeanu, contextul unor romane*, studiu introductiv la Anișoara Odeanu, *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983

### **Periodice și site-ografice**

BENGA, Grațiela, *Anișoara Odeanu și generația '27*, „Viața Românească”, nr. 7/8, 2012, accesat la data de 12 decembrie 2020,

URL:<[http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/80\\_via-a-romaneasca-7-8-2012/32\\_comentarii-critice/1237\\_anisoara-odeanu-si-generatia-27.html](http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/80_via-a-romaneasca-7-8-2012/32_comentarii-critice/1237_anisoara-odeanu-si-generatia-27.html)>

INDRIEȘ, Alexandra: *Anișoara Odeanu: Anotimpul pierdut*, în „Orizont”, XXI, august, 1971

PAPADIMA, Ovidiu, *O revenire la unelte: Anișoara Odeanu*, în „Tribuna”, 18 ian.1968

POPESCU, Dana Nicoleta, *Anișoara Odeanu, o scriitoare nocturnă*, în „Revista de Studii Banatice”, Anul III, 2012, Nr. 2, iulie-decembrie

UNGUREANU, Cornel, *Anișoara Odeanu și alte exerciții de sinucidere*, în „Banatul azi”, publicat la data de 16 octombrie 2019 și accesat în data de 17 martie 2021: <https://www.banatulazi.ro/anisoara-odeanu-si-alte-exercitii-de-sinucidere/>

## DAMASCHIN BOJINCĂ IN THE PRE-MODERN ROMANIAN LITERATURE

## DAMASCHIN BOJINCĂ DANS LA LITTÉRATURE ROUMAINE PRÉMODERNE

## DAMASCHIN BOJINCĂ ÎN LITERATURA ROMÂNEASCĂ PREMODERNĂ

Lect. univ. dr. Alina BRUCKNER  
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași  
E-mail: [alina.bruckner@uaic.ro](mailto:alina.bruckner@uaic.ro)

### Abstract

*The pre-modern Romanian literature had a strong programmatic and didactic character. Often at the limit of the literary genre, the historic writings of the time focused on the promotion of certain ideas within large masses of readers. Regarded as historian and linguist, Damaschin Bojincă published most of his writings in one of the first Romanian periodicals, Bibliotecă românească, printed at Buda under the supervision of Zaharia Carcalechi. The topics that Bojincă dealt with were mainly historic, most of these texts being in fact translations and adaptations, the main source of inspiration being an extensive chronicle written by the Austrian historian Johann Christian von Engel. Starting from these aspects, this article intends to make a brief presentation of the literary activity of Damaschin Bojincă, emphasis being placed on the way in which Bojincă's writings correspond to the programmatic ideals of the Transylvanian School.*

### Résumé

*La littérature roumaine prémoderne a eu un fort caractère programmatique et didactique. Souvent placés aux marges du genre littéraire, les écrits historiques de l'époque se proposaient de promouvoir certaines idées auprès d'une masse de lecteurs aussi large que possible. Considéré comme un historien et un linguiste, Damaschin Bojincă a publié une grande partie de ses travaux dans l'un des premiers périodiques roumains, Bibliotecă românească, paru à Buda sous la direction de Zaharia Carcalechi. Bojincă aborde surtout des sujets de nature historique, bien de ses articles étant en fait des traductions et des adaptations. Sa principale source d'inspiration est une ample chronique de l'historien autrichien Johann Christian von Engel. Cet article s'appuie ces considérations, pour proposer une courte présentation de l'activité littéraire de Damaschin Bojincă. L'accent sera placé sur la modalité dont ses écrits suivent les idéaux programmatiques promus par l'École de Transylvanie.*

### Rezumat

*Literatura românească premodernă a avut un puternic caracter programatic și didactic. Adeseori aflate la limita genului literar, scrierile istorice din epocă urmăreau promovarea anumitor idei în rândul unor mase cât mai mari de cititori. Considerat istoric și lingvist, Damaschin Bojincă a publicat multe dintre lucrările sale în unul din primele periodice românești, Bibliotecă românească, apărut la Buda sub coordonarea lui Zaharia Carcalechi. Temele abordate*

de Bojincă sunt de natură istorică, multe dintre aceste articole fiind de fapt traduceri și adaptări, principala sursă de inspirație a lui Bojincă fiind o amplă cronică a istoricului austriac Johann Christian von Engel. Pornind de la aceste aspecte, articolul de față intenționează să facă o scurtă prezentare a activității literare a lui Damaschin Bojincă, accentul urmând a fi plasat pe modul în care scrierile lui Bojincă urmăresc idealurile programatice promovate de Școala Ardeleană.

**Keywords:** *Damaschin Bojincă, Johann Christian von Engel, Transylvanian School, Enlightenment, translations*

**Mots-clés:** *Damaschin Bojincă, Johann Christian von Engel, l'École de Transylvanie, Les Lumières, traductions*

**Cuvinte-cheie:** *Damaschin Bojincă, Johann Christian von Engel, Școala Ardeleană, iluminism, traduceri*

### **Introducere: Damaschin Bojincă – repere biografice**

Născut la începutul secolului al XIX-lea, Damaschin Bojincă (după semnătura sa proprie, *Bojâncă*) s-a remarcat în epoca sa drept filolog, istoric și jurist, susținător al tezei latinității poporului român. Beneficiind de efervescența perioadă a iluminismului românesc, dar și de programul de culturalizare a maselor inițiat și susținut de Curtea de la Viena, Bojincă își începe studiile în România (Oravița, Timișoara, Seghedin, apoi student al Academiei de Drept din Oradea), obținând diploma de avocat, în anul 1829, la Pesta.

Studiile efectuate la Pesta îi permit de altfel lui Bojincă stabilirea de contacte cu cercurile de intelectuali români de aici și cu activitățile culturale ale acestora, ceea ce va avea impact asupra activității sale publicistice de mai târziu. Însă în egală măsură, studiile efectuate înainte de Pesta, la Oradea (între anii 1824 și 1826) îl ajută pe Bojincă să cunoască ideologia și curentele iluminismului european, intrând astfel în contact cu reprezentanții Școlii Ardeleane, astfel beneficiind direct de influența, cunoștințele și ideile iluministe ale personalităților culturale ale vremii.

În anul 1833, Damaschin Bojincă părăsește Pesta și, la îndemnul lui Gheorghe Asachi, se stabilește în Moldova, pentru a ocupa un post de jurisconsult. Aici, Bojincă va efectua nu doar activitatea juridică impusă de natura postului său, dar și o amplă activitate didactică, publicistică și chiar politică, însă continuând legăturile cu viața culturală din Transilvania, Banat și Țara Românească și implicit liniile iluminismului românesc din perioada respectivă. Una dintre activitățile notabile efectuate de Bojincă în perioada sa în Moldova este cea de traducător, în calitate de jurisconsult și în colaborare cu primul jurisconsult al Moldovei, Christian Flechtenmacher, a *Codului Calimach*, tipărit în limba română în anul 1835, într-o versiune revizuită și completată față de ediția inițială<sup>1</sup>. Tot în calitate de jurisconsult, Bojincă, în spiritul ideilor iluministe, își asumă reformarea sistemului judiciar din Moldova, prin intermediul ghidului său *Proiect pentru instrucția avocatului criminalicesc*, ce urmărea introducerea de principii noi și moderne în practica avocaților.

Experiența acumulată în domeniul juridic va facilita numirea lui Bojincă în funcția de profesor la Academia Mihăileană din Iași, unde va preda, printre altele, drept civil, drept roman și „dreptul Moldovei”. (BOJINCĂ, 1978, p. XX). Activitatea didactică a lui Bojincă însă se circumscrie și ea ideilor iluministe, ea nefiind limitată doar la actul de predare propriu-zis, ci și la încercarea de reformare a învățământului în spiritul modernității. În acest sens, păstrând legătura cu

---

<sup>1</sup> *Codul Calimach*, codul civil al Moldovei, a fost promulgat pentru prima dată în anul 1817, la inițiativa domnitorului Scarlat Callimachi. La promulgare codul era scris în limba greacă. Însă, aplicarea lui a devenit mai consecventă după traducerea sa în limba română.

intelectualii vremii din Transilvania și Banat, Bojincă se implică activ în răspândirea în Moldova a periodicelor lui George Barițiu, a *Gramaticii* lui Constantin Diaconovici-Loga, a *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior, susținând astfel pe de o parte literatura scrisă în limba română, și pe de altă parte ideea de unitate a românilor.

Notorietatea, de care probabil se bucura Bojincă în vremea sa, este întărită și de numirea sa ca ministru al justiției în perioada mai 1860 – ianuarie 1861, în guvernul lui Mihail Kogălniceanu, precum și de numirea sa ca membru onorific în anul 1862 în nou înființata societate culturală Astra<sup>2</sup>. În anul 1869, Damaschin Bojincă moare la moșia sa din județul Suceava, lăsând în urmă mai multe scrieri considerate istorice, însă care pot fi valorificate și sub aspect lingvistic, didactic și chiar traductologic.

### **Polemice generate de ideea latinității popului român: Petru Maior – Sava Tököly – Damaschin Bojincă**

Scrierile lui Damaschin Bojincă sunt grupate de exegeții săi în câteva mari categorii, în funcție de tema tratată: scrieri polemice, scrieri istorice, scrieri pedagogice, scrieri etnografice, scrieri juridice și scrieri panegirice<sup>3</sup>. Dintre acestea cele mai ample sunt scrierile polemice, de fapt doar două, în realitate un text din anul 1827, publicat în limba latină, la Buda, și o reeditare a acestuia un an mai târziu, tipărită tot la Buda, însă de data aceasta în limba română, cu multiple adăugiri. Cele două ediții mai mult diferă între ele decât se aseamănă, deosebirile incluzând nu doar limba de redactare, cât și lungimea textului (a doua ediție este aproape dublă ca număr de pagini, conține mai multe referințe, informații nu doar istorice, dar și etnografice și lingvistice, pentru a susține teza autorului și inclusiv o anexă), drept urmare am ales în articolul de față să mă refer la aceste scrieri polemice ca fiind două texte și nu două ediții ale aceluiași text.

Cele două texte polemice ale lui Damaschin Bojincă au însă un punct comun de pornire, și anume ele au fost redactate ca răspuns la un text în limba germană, inițial publicat sub semnătura unui pseudonim în anul 1823 la Halle, sub titlul *Erweis, daß die Walachen nicht Römischer Abkunft sind, und dieß nicht aus ihrer Italienisch-Slavischen Sprache folgt. Vom K.Rath v. \*\*\**. Textul, care se bazează extensiv pe opiniile lui Sulzer<sup>4</sup>, pornește de la teza că ”doar numele limbii *rumuniasca* ar fi îndreptățit unii scriitori să creadă că acești oameni ar fi de origine romană.”<sup>5</sup> (TÖKÖLY, 1823, p. 1). Spre finalul textului se menționează și acești scriitori ”care se chinuie să dovedească originea latină a vlahilor”, și anume „venerabilii Patres Klein și Șincai, cărora mai nou li s-a alăturat clericul Maior care mereu se împotrivește.”<sup>6</sup> (TÖKÖLY, 1823, p. 29). Această mențiune îndreptățește opinia conform căreia acest text german ar fi de fapt o replică adusă scrierii lui Petru Maior, publicate în anul 1812 la Buda, *Istoria pentru începuturile românilor în Dachia*, în care se promovează ideea latinității popului român și a continuității teritoriale încă din vremea Daciei. De

<sup>2</sup> Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) a fost înființată la Sibiu în toamna anului 1861, în jurul ei concentrându-se elita intelectuală a românilor transilvăneni.

<sup>3</sup> A se vedea în acest sens clasificarea propusă de Nicolae Bocșan în articolul său *Damaschin Bojincă – un istoric uitat*, publicat în: *Banatica*, vol. 1, 1971, p. 289-299, preluată de Otilia Urs în articolul *Scrierile polemice și istorice ale lui Damaschin Bojincă. Premise și context*, publicat în: *Caietele Sextil Pușcariu*, vol. III, 2017, p. 406-419.

<sup>4</sup> Franz Josef Sulzer (1727-1791) a fost un istoric elvețian de limbă germană, care din 1774 a venit în Țara Românească, la chemarea lui Alexandru Ipsilanti. Principala sa lucrare este *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens. Im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen*, publicată în 3 volume la Viena în anul 1781. Prin această lucrare, Sulzer este unul dintre principalii precursori ai lui Rösler cu privire la teoria formării poporului român la sud de Dunăre, așa numită Teorie a lui Rösler.

<sup>5</sup> Citatul original în limba germană: ”...ihre Sprache rumunyasca. Dieser Name gab einigen Schriftstellern den Anlaß zu glauben, diese Leute wären römischen Ursprungs...”, în: Tököly, Sava, *Erweis, daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind...*, 1823, Halle, p. I, [traducere proprie].

<sup>6</sup> Citatul original în limba germană: ”...die ehrwürdigen Patres Klein und Sincai, zu denen sich neuerdings der sich immer widersprechende unirte Geistliche Maior gesellt hat, welche sich bemühen zu beweisen, daß die Walachen römischen Ursprung sind”, în: Ebd., p. 29 [traducere proprie].

asemenea, în virtutea faptului că Damaschin Bojincă a fost discipol al lui Petru Maior și chiar a tradus din latină în română unele lucrări ale acestuia, putem deduce faptul că textul scris de Bojincă drept răspuns la scrierea germană la care am făcut referire până acum a venit sub influența lui Maior.

În 1827, Damaschin Bojincă publică la Pesta, în limba latină, lucrarea *Animadversio in Dissertationem Hallensem sub Titulo: Erweiß, daß die Walachen nicht Römischer Abkunft sind etc. Vom K.Rath v. \*\*\* editam. Cui adnectitur fidedignis Scriptoribus fula Probatio, Valachos esse veros Posterios Romanorum*, însoțită de un motto citat din Horațiu – „Vis consili expers mole ruit sua”. Lucrarea este dedicată lui Petru Maior – „Piae memoriae D. Petrus Major, [...] insignis eruditionis, cognitionibus item historicis...” (BOJINCĂ, 1827, p. 3) și motivând ulterior redactarea textului în latină cu scopul ”să o înțeleagă și să o judece și învățații a tuturor națiilor străine.” (BOJINCĂ, 1828, p. 10). În această scriere, Bojincă se apleacă asupra aspectelor de natură lingvistică atunci când încearcă să demonstreze originea latină a limbii vorbite de români, bazându-se de asemenea pe alte lucrări redactate în limba germană, ca de exemplu *Descriptione Banatus*, publicată în anul 1780 și scrisă de Franz Griselini<sup>7</sup>, sau *Das Alt und Neu Dacia* de Joannes Tröster<sup>8</sup>, din care preia ample citate, care se întind pe mai multe pagini, pentru a susține teza latinității românilor.

Răspunsul la scrierea lui Damaschin Bojincă nu a întârziat să apară, drept urmare tot în anul 1827 la Buda este publicată o a doua ediție a lucrării *Erweis daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind*, în ediție bilingvă germană – română, de data aceasta semnată de Sava Tököly (în realitate, autorul și al primei ediții), însă în calitate de traducător: „Mit mehreren Gründen vermehrt, und in die walachische Sprache übersetzt durch S. T. / Din limba nemțească pre cea rumânească întoarsă și cu mai multă mărturie înmulțită prin S. T.”, dedicată ”den guten Walachen / la rumâni buni.” (TÖKÖLY, 1827, p. 1). Comparativ cu prima ediție, Tököly își structurează lucrarea în trei părți: *Vorrede / Cuvântul înainte*, în care menționează ediția din 1823, la care Tököly se raportează exclusiv ca traducător, *Erweis, daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind, und dies nicht aus ihrer italiensch-slavischen Sprache folgt / Arătare cum că Rumâni nus de rădăcină a Romanilor, și rădăcină aceasta nu se pote arăta din limbă lor slavenească cu talianească mestecată*, în care preia ideile din prima ediție, adăugând și alte surse, în special de natură lingvistică, și *Anhang / Adogarea*, în care face referire direct la lucrarea lui Bojincă.

La rândul său, Damaschin Bojincă publică, în anul 1828, la Buda, o reeditare a lucrării sale, de data aceasta în limba română, sub titlul *Respundere desgurzătoare la cărtirea, cea în Hale în anul 1823 sub titlul: Erweis, daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind (adecă Arătare, cum că Români nu sânt viță de Romani) de K.Konsiliar de \*\*\* făcută, având subtitlul La carea se adausă arătarea cu scriptori verednici de credință întărită: cum că Români sânt adevărați strănepoși a Romanilor. Întăiu latineșce țesută, iară acuma în linba Daco-Romanească preîntoarsă, tot de acelaș autor Damaschin T. Bojincă, la Înalta Tablă Cr. a Ungarii Jurat Notaroș*. În partea introductivă, *Prefație*, Bojincă, în spiritul principiului iluminist al educării maselor, motivează

<sup>7</sup> Franz Griselini (cunoscut de asemenea drept Francesco Griselini, 1717 - 1787) a fost un savant italian, de origine austriacă, iar în anul 1774 începe o călătorie în regiunea Banat, stabilindu-se timp de doi ani la Timișoara, pentru a studia atât ținutul, cât și oamenii și cultura locului. Rezultatul acestor cercetări îl reprezintă o amplă lucrare – *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte* – publicată în două părți, în anul 1780 inițial în limba italiană (în periodicele *Giornale d'Italia* și *Nuovo Giornale d'Italia*) și ulterior în limba germană, la Viena, dedicată împărătesei Maria Tereza.

<sup>8</sup> Titlul complet al lucrării este *Das Alt und Neu Teutsche Dacia* cu subtitlul: *Das ist: Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen. Darinnen dessen Alter und jetziger Einwohner, wahres Herkommen, Religion, Sprachen, Schriften, Kleider, Gesetz und Sitten nach historischer Warheit von zweytausend Jahren her erörtert: Die berühmteste Städt in Kupfer eigentlich abgebildet; dabey viel Gothische und Römische Antiquitäten und Annahmungen entdeckt werden*, publicată în anul 1666 la Nürnberg. Autorul Johanne Tröster din Cibinio (conform semnăturii proprii), istoric ardelean, își propune în această lucrare o descriere a ținutului Transilvania, sub aspect cultural, etnic și chiar lingvistic, incluzând ilustrații ale principalelor orașe transilvănene ale vremii, dar și un fel de dicționar valaho – latin – german.

această a doua ediție a lucrării sale spre folosul cititorului de limbă română „să înțeleagă cum se cuvine a răspunde defăimătorilor de nație, să cunoască defăimările unora și altora, precum și minciunile lor, [...] să le priceapă ca nu cumva să se amățească de a crede înșălăciunilor lor; [...] pentru acei cetitori grăesc aceste, carii numai linba românească știind, nu pot ceti istorii și în limbi străine scrise, din care ar învăța ce se cuvine a crede și ce nu.” (BOJINCĂ, 1828, p. 10). Similar celei de a doua ediții a lucrării lui Tököly, și Bojincă își structurează acum lucrarea într-o parte principală, în care aduce mai multe argumente, indicând mai multe surse pentru a combate ideile lui Tököly, și o parte finală, *Apendice* ”prin carea se vădește descălecarea Românilor de astăzi din Dachia, dela Romanii, cei prin împăratul Traian din împărăția Romană în Dachia aduși” (BOJINCĂ, 1828, p. 99), care, sub aspectul ideilor prezentate, pare a fi de fapt o auto-traducere a ediției scrise în latină.

Polemica aceasta, concentrată în jurul lui Petru Maior, Sava Tököly și Damaschin Bojincă, este în realitate un fenomen simptomatic pentru cultura românească premodernă, în cadrul căreia Școala Ardeleană a fost un promotor al ideilor iluministe europene, pe care le-a și adaptat spațiului românesc. Originea românilor, latinitatea limbii române, continuitatea teritorială a românilor reprezintă câteva teme centrale în jurul cărora s-a concentrat activitatea Școlii Ardelene, transpusă în practică prin numeroase publicații, sub formă de cărți, dar și periodice scrise în limba română, cu scopul principal de a educa marile mase ale populației vorbitoare de limbă română, prin promovarea științelor, încercarea de a defini și delimita sub aspect lingvistic limba română, dar și prin popularizarea istoriei românilor. Din punct de vedere editorial, pot fi menționate lucrări originale, tipărite în principal la Buda, ca de exemplu *Observații de limba rumânească* a lui Paul Iorgovici, *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* a lui Constantin Diaconovici-Loga sau *Lexiconul de la Buda*, dar mai ales numeroase traduceri și adaptări ale textelor europene contemporane sau recente din diverse domenii.

### **Istoria românilor în literatura germană: Johann Christian von Engel și Școala Ardeleană**

Promovarea istoriei românilor s-a făcut în primă etapă, în principal, prin raportarea la lucrări scrise de istorici europeni, care se aplecau asupra spațiului românesc cu curiozitatea cercetării unui domeniu încă neexploatat. După cum s-a menționat deja, și Bojincă în cele două scrieri polemice ale sale, a citat amplu din lucrări scrise în latină sau germană, pentru a susține teza latinității poporului român.

Unul dintre istoricii europeni des citați în scrierile de popularizare a istoriei românilor a fost Johann Christian von Engel, la care s-a raportat nu doar Damaschin Bojincă, ci și Gheorghe Șincai și mai târziu Gheorghe Barițiu. Engel (1770-1814) a fost un istoric austriac, ce și-a efectuat mare parte din studii la Universitatea din Göttingen și care s-a preocupat în principal de istoria Ungariei, una dintre lucrările sale principale în acest sens fiind *Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer*, publicată în mai multe volume în perioada 1797-1804.

Parte din această amplă cronică este și lucrarea *Geschichte der Moldau und Walachey nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder*, publicată în două părți la Halle, în anul 1804. În prefață (*Vorrede*) Engel justifică, pe de o parte, demersul său de a scrie această lucrare: „Ich erfülle hiermit das [...] am 4. Juli 1801 gegebene Versprechen: ich liefere mit Genehmigung der K. K. Bücher-Zensur in Offen, die Geschichte der Moldau und Walachey, als zweyer alter Ungrischer Kronländer [...]”<sup>9</sup> (ENGEL, 1804, p. 2), menționând totodată principalele sale surse de informare, atât din biblioteci publice și private din Viena, cât și din orașe transilvănene.

Engel își structurează lucrarea cronologic, în mai multe părți: *Ältere Geschichte der Walachey*, *Neuere Geschichte der Walachey* (din anul 1526 până în anul 1728), *Ältere Geschichte der Moldau* și respectiv *Neuere Geschichte der Moldau* (din anul 1526 până în anul 1780), fiecare

<sup>9</sup> În limba română: „Îndeplinesc prin aceasta promisiunea făcută pe 4 iulie 1801: ofer, cu permisiunea Cenzurii imperiale din Offen, istoria Moldovei și a Țării Românești, ca două vechi teritorii ale coroanei Ungariei” [*traducere proprie*].

dintre aceste părți conținând scurte pasaje numerotate, care prezintă în ordine cronologică fie o anumită perioadă istorică, din jurul unui eveniment marcant (această modalitate este întâlnită cu precădere în partea de istorie veche), fie domnitorul sau conducătorul din respectiva epocă.

De importanță majoră este însă bogata bibliografie, pe care Engel o oferă despre istoria Moldovei și a Țării Românești, inclusă în partea a doua a lucrării *Literatur der Walachischen Geschichte und Staatskunde*. Aici Engel menționează nu doar titluri, ci și scurte descrieri ale lucrărilor, precum și ideile principale pe care le-a preluat și eventualele erori pe care le-a observat în acest amplu demers al cercetărilor sale istorice. Printre sursele bibliografice indicate de Engel se regăsește și ediția în limba germană a lucrării lui Dimitrie Cantemir *Descriptio Moldaviae*, apărută la Frankfurt și Leipzig în anul 1771 și „publicată chiar mai devreme în periodicul lui Büsching *Magazin für die neue Historie und Geographie* la Hamburg, 1769.”<sup>10</sup> (ENGEL, 1804, p. 26). De asemenea, Engel menționează alte două manuscrise ale lui Cantemir, ambele redactate și în limba moldovenească, respectiv *Alte und neue Geschichte von Dacien* și *Geschichte der beyde Häuser Brankowan und Cantakuzenus in moldauischer Sprache: eine Handschrift*. Printre celelalte lucrări menționate de Engel se regăsesc scrieri în italiană, latină, franceză, germană, greacă, dar și multe lucrări despre istoria Ungariei, în care Engel găsește informații și mai ales date statistice despre țările românești. În cele din urmă, Engel face referire la corespondențele sale purtate, în scopul redactării acestei lucrări, cu personalități ale vremii, atât din spațiul cultural european, cât și din cel românesc, în acest sens fiind menționați episcopi din orașe transilvănene, ca de exemplu Samuil Vulcan, dar și membri ai Școlii Ardelene, cum ar fi Micu Klein sau Gheorghe Șincai, ceea ce sugerează pe de o parte, intenția lui Engel de a întreprinde o cercetare cât mai completă, și, pe de altă parte, circulația ideilor înspre și dinspre spațiul cultural transilvănean. Acest aspect indică de asemenea legătura directă care a existat între Engel și intelectualii vremii din spațiul transilvănean, ceea ce înseamnă că și Damaschin Bojincă ar fi avut așadar acces nemijlocit la ideile și lucrările lui Engel.

### Scrierile istorice ale lui Damaschin Bojincă: traduceri, adaptări și texte originale

Modul în care Damaschin Bojincă a ales să se raporteze la opera lui Engel a fost prin adaptări, preluări și chiar traduceri ale unor pasaje sau capitole, în special cele care prezentau figuri emblematice pentru istoria românilor. În spiritul educării maselor și a popularizării informațiilor istorice, Damaschin Bojincă a ales să publice scrierile sale istorice sub forma unor povestioare publicate, în mare parte, în periodicul lui Zaharia Carcalechi *Biblioteca românească sau adunări de multe lucruri folositoare întocmită în 12 părți, întâia oară tălmăcită de prea învățați bărbați*<sup>11</sup>, la Buda, în anii 1829 și 1830. Textele istorice publicate de Bojincă în cei doi ani în periodicul *Biblioteca românească*<sup>12</sup> i-au permis acestuia să popularizeze ideologia Școlii Ardelene, justificând demersul său istoriografic în spiritul importanței cunoașterii istoriei românilor încă de la origini.

Textele publicate de Bojincă în *Biblioteca românească* se axează fie pe prezentarea unor fapte istorice generale – ca de exemplu *Istoria romanilor (prin domnul Damaschin T. Bojâncă, la Înalta Tablă Crăiască a Ungariei jurat notarius tradusă)*, publicată în patru părți, în două numere din anul 1829 (partea I, p. 1-26 și partea a II-a, p. 1-27) și în alte două numere ale periodicului din anul 1830 (partea a III-a, p. 1-24, respectiv partea a IV-a, p. 1-24), sau *Istoria lumii pe scurt de la zidirea ei până în anu acesta. Istoria popoarelor și a staturilor – Istoria culturii. Scurtă cuprindere și arătări hronologice (după ani). (așăzate românește de Dam. Bojâncă)*, publicată în două părți, în

<sup>10</sup> Citatul original în limba germană: „Diese Beschreibung der Moldau war schon früher erschienen, nemlich in Büschings Magazin für die neue Historie und Geographie, Hamburg 1769”, în: Johann Christian Engel, *op.cit.*, p. 26.

<sup>11</sup> *Biblioteca românească*, sub îndrumarea lui Zaharia Carcalechi, este prima revistă periodică în limba română, cu circulație în toate provinciile locuite de români. Revista, tipărită la Tipografia Universității din Buda, a apărut în perioada 1821 – 1834 și corespunde unui adevărat program de emancipare culturală și națională.

<sup>12</sup> O listă completă a scrierilor istorice ale lui Damaschin Bojincă, din care majoritatea publicate în *Biblioteca românească*, se găsește în articolul Otiliei Urs, *op.cit.*, p. 411 f., care la rândul ei îl citează pe Nicolae Bocșan, *op.cit.*

numărul al doilea din anul 1829 (partea a II-a, p. 51-54) și primul pe anul 1830 (partea a III-a, p. 57-60) – fie pe prezentarea unor personalități istorice, pe care Bojincă le consideră relevante pentru istoria și cultura românească, în acest sens putând fi menționate următoarele texte: *Viața lui Dimitrie Cantemir, domnului Moldaviei și prințip în Împărăția Rusească* (1829, partea I, p. 27-38), *Istoria lui Radu Șerban, prințipului Țării Românești, din familia Basarabilor, carele a domnit de la anul 1602 până la 1610, pe scurt dedusă de Dam. Boj.* (1829, partea a II-a, p. 27-36), *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul, principului Țării Românești, pe scurt deduse de D. Bojâncă* (1830, partea a III-a, p. 36-56 și partea a IV-a, p. 25-32). De asemenea, în partea a II-a, pe anul 1829, din *Biblioteca românească Damaschin Bojincă* mai semnează articolul *O istoriuță carea este tipărită în limba nemțească în Calendariul de la Cașovia din anul 1828, iară acum românește preînțoarsă prin Dam.Bojâncă*.

O privire de ansamblu asupra modului în care Bojincă s-a semnat în textele publicate în *Biblioteca românească* indică faptul că aceste scrieri istorice sunt mai mult adaptări și traduceri, el însuși identificându-se adesea drept ”traducător”. Indiciile la autorul textului sursă, respectiv Engel, sunt presărate în corpusul textelor, astfel dând impresia mai mult de referințe decât de preluări. De exemplu, în textul *Istoria lui Radu Șerban*, Bojincă menționează într-o paranteză numele lui Engel: „Mihai Vodă [...], pe carele Engel istoricul îl numește al doilea Temistocles, sau Ioan Huniadi.” (BOJINCĂ, în: *Biblioteca românească*, 1829, II, p. 26). De fapt, această mențiune din paranteză se regăsește și în textul pe care Bojincă l-a scris despre Mihai Viteazul, preluat din cronica lui Engel. În realitate, Engel formulează această propoziție la modul conjunctiv din germană: „er wäre mit Themistocles, mit Joh. von Hunyad verglichen worden” (ENGEL, 1804, p. 268), ceea ce în limba română s-ar traduce prin „s-ar fi asemănat cu Temistocles sau Ioan Huniadi”, nuanță care în adaptarea lui Bojincă din paranteza mai sus menționată nu se mai păstrează, ea devenind tradusă la modul indicativ prezent. Totuși, această nuanță se regăsește în textul *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul, principului Țării Românești*, semnat de „D. Bojâncă”.

De altfel, textul dedicat lui Mihai Viteazul, publicat în două părți în *Biblioteca românească*, este exemplul cel mai evident pentru modul în care Bojincă se raportează la cronica lui Engel. În corpul textului propriu-zis Bojincă introduce următoarea mențiune: „Istoricul Hristian Enghel așa grăește despre Mihai în *Istoria Țării Românești* fața 268” (BOJINCĂ, în: *Biblioteca românească*, 1830, p. 51), urmând un pasaj întreg tradus din cronica lui Engel, acesta fiind unul din puținele exemple în care Bojincă indică sursa inspirației sale în alcătuirea textelor. Traducerea este însă mai mult o adaptare care corespunde, în spiritul iluminismului, scopului primar al periodicului, dar și al lui Bojincă, respectiv acela de educare a cititorilor de limbă română. Astfel, dacă Engel menționează în cronica sa „Auch er half – und half mächtig die türkische Barbaren von den übrigen Theilen Europa’s abzuwenden“ (ENGEL, 1804, p. 268), Bojincă adaptează această propoziție în modul următor: „Acesta mai cu putere au ajutat spre abaterea varvarilor de cătră celelalte părți creștinești ale Europei” (BOJINCĂ, în: *Biblioteca românească*, 1830, p. 37), în care se observă o echivalență între ”barbarii turci”, așa cum sunt menționați de Engel, și „varvari” în general, așa cum îi prezintă Bojincă. De asemenea, se poate observa mențiunea lui Bojincă de „părți creștinești ale Europei”, deși Engel vorbește în realitate despre „celelalte părți ale Europei”. Un alt exemplu de adaptare îl reprezintă următorul pasaj: „Seine Regierung wäre, hätte sie länger gedauert, für das bessere Schicksal der an der Unter-Donau liegenden Länder entscheidend gewesen“ (ENGEL, 1804, p. 268), ceea ce în textul lui Bojincă devine: „De ar fi ținut stăpânirea lui mai mult s-ar fi făcut țările cele de pe marginea Dunării minunate de toată lumea, și nenfrânte de putere omenească” (BOJINCĂ, în: *Biblioteca românească*, 1830, p. 37), unde se observă că ultima parte a propoziției este în realitate aportul lui Bojincă: în timp ce Engel precizează doar „entscheidend”, adică *decisiv, hotărâtor*, Bojincă menționează, într-un mod idealizat, formularea „minunate de toată lumea, și nenfrânte de putere omenească”.



Viziunea aceasta idealizantă asupra istoriei corespunde în realitate ideologiei Școlii Ardelene, de formulare a unui crez latinist atât pe plan filologic, cât și istoric, în spiritul unei emancipări naționale și în anticiparea idealului de unire a românilor.

## Concluzii

Modul în care Bojincă își formulează scrierile sale istorice este simptomatic pentru perioada premodernă a literaturii românești, în care genul textului istoric se situa la proximitatea dintre literatură didactică, beletristică și text științific. Traducerile în limba română din perioada respectivă – de altfel o perioadă a unei efervescențe fără precedent în domeniul textelor laice scrise în limba română – îndeplinesc funcții precise în spiritul iluminismului european, respectiv nu doar satisfacerea nevoii de informare și educare a maselor, dar și formarea unei conștiințe naționale, având deci și rol de propagandă cu un puternic caracter ideologic și chiar politic.

Activitatea lui Damaschin Bojincă se încadrează perfect în coordonatele literaturii și culturii românești premoderne, perioadă în care preocuparea cărturarilor din provinciile românești pentru istorie se observă pe de o parte în alcătuirea de cronică și texte cu scop informativ, și pe de altă parte în traducerea de texte istorice europene, cu documentare și argumentare științifică.

## Acknowledgement:

*Această lucrare este realizată cu sprijinul Consiliului național pentru cercetarea științifică CNCS-UEFISCDI, tip proiect: Tineri echipe, număr proiect PN-III-P1-1.1-TE-2019-0721.*

## BIBLIOGRAFIE

BOCȘAN, Nicolae, *Damaschin Bojincă – un istoric uitat*, în: „Banatica”, vol I, 1971, p. 289-299

BOJINCĂ, Damaschin, *Animadversio in Dissertationem Hallensem*, Pestini, Typis Ludovici Landerer de Füsikut, 1827

BOJINCĂ, Damaschin, *Respundere desgurzătoare la cărtirea cea în Hale în anul 1823 sub titlul: Erweis daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind (adecă Arătare, cum că Români nu sânt viță de Romani) de K.Konsiliar de \*\*\* făcută*, Buda, Crăiasca Typografie a Universității Unguresci din Pesta, 1828

BOJINCĂ, Damaschin, *Scrieri. De la idealul luminării la idealul național*. Studiu introductiv, selecție de texte și note de Nicolae Bocșan, editura Facla, Timișoara, 1978

CARCALECHI, Zaharia (ed.), *Biblioteca românească sau adunări de multe lucruri folositoare întocmită în 12 părți, întâia oară tălmăcită de prea învățați bărbați*, Buda, 1829-1830

ENGEL, Johann Christian, *Geschichte der Moldau und der Walachey*, Halle, Johann Jakob Gebauer Verlag, 1804

TÖKÖLY, Sava, *Erweis, daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind, und dies nicht aus ihrer Italienisch-Slavischen Sprache folgt. Vom K.Rath v. \*\*\**, Halle, Gebauer Verlag, 1823, disponibil în format digital la Österreichische Nationalbibliothek <https://onb.digital/result/10AA24DB>

TÖKÖLY, Sava, *Erweis daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind, und dies nicht aus ihrer Italienisch-Slavischen Sprache folgt / Arătare cum că Rumâni nus de rădăcină a Romanilor, și rădăcină aceasta nu se pote arăta din limbă lor slavenească cu talianească mestecată*, Ofen / Buda, 1827

URS, Otilia, *Scrierile polemice și istorice ale lui Damaschin Bojincă. Premise și context*, în: „Caietele Sextil Pușcariu”, tom III, Cluj Napoca, 2017, p. 406-419

**MOLDOV (I): A WRITER'S PORTRAIT****MOLDOV (I): PORTRAIT D'ÉCRIVAIN****MOLDOV (I): PORTRET DE SCRITOR****Dr. Flavius PARASCHIV**

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

E-mail: [flaviusparaschiv91@gmail.com](mailto:flaviusparaschiv91@gmail.com)**Abstract**

*This current article tries to reconstruct, as much as possible, starting from documents (letters) and testimonies, the life of Moldov, the pseudonym of Marcu Taingiu, a Jewish writer born in Dorohoi in 1907. The author's name is related, first of all, to the avant-garde magazine “unu”, of which he was also co-founder, together with Sașa Pană. In 1923, in order to get as close as possible to the center of the new literary movements, Moldov moved to Bucharest, but due to family obligations he had to quickly end his avant-garde journey in 1928 and return back to his hometown. However, from the short avant-garde experience resulted some short stories, which were collected in 1935 in “Repertoriu”, the only book ever written by the writer, a volume that appeared on the initiative of Sașa Pană.*

**Résumé**

*A partir de divers documents (lettres) et témoignages, voici un article retraçant l'existence de Marcu Taingiu, un écrivain hébreu, né en 1907, à Dorohoi et ayant pour pseudonyme Moldov. Le nom de l'auteur est lié, avant tout, à la revue d'avant-garde «Unu», dont il est le cofondateur avec Sașa Pană. En 1923, il part à Bucarest pour être plus près du centre des nouvelles influences littéraires, néanmoins à cause d'obligations familiales, il est obligé de finir son périple avant-gardiste, en 1928 et revenir à Dorohoi, sa ville natale. Malgré cette courte expérience, il a écrit quelques courtes proses, incluses en 1935 en «Repertoriu», le seul livre de l'écrivain de Dorohoi, apparu par l'initiative de Sașa Pană.*

**Rezumat**

*Prezentul articol încearcă să reconstruiască, pornind de la documente (scrisori) și mărturii, atât cât este posibil, existența lui Moldov, pseudonimul lui Marcu Taingiu, un scriitor evreu născut la Dorohoi în 1907. Numele autorului este legat, înainte de toate, de revista avangardistă „unu”, la care a fost și co-fondator, alături de Sașa Pană. În 1923, pentru a fi cât mai aproape de centrul noilor mișcări literare Moldov s-a mutat la București, dar din cauza unor obligații familiale a fost nevoit să-și încheie repede periplul avangardist în 1928 și să se întoarcă în orașul natal. Cu toate acestea, din scurta experiență avangardistă au rezultat niște proze scurte urmuziene, care au fost adunate în 1935 în „Repertoriu”, singura carte a scriitorului dorohoian, volum care a apărut din inițiativa lui Sașa Pană.*

**Keywords:** *avant-garde, jews, romanian writer, biography, pre-war***Mots-clés:** *avant-guerre, avant-garde, hébreu, biographie, écrivain roumain***Cuvinte-cheie:** *avangardă, evrei, scriitor, biografie, interbelic*

## Introducere

Dincolo de numele cele mai cunoscute ale avangardei românești interbelice (Tristan Tzara, Ion Vinea, Geo Bogza, Sașa Pană, Max Blecher, M.H. Maxy, Ilarie Voronca, Benjamin Fondane, Ion Călugăru etc.) au existat și câțiva scriitori care nu s-au impus și sunt astăzi, în mare parte, necunoscuți publicului larg, nespecializat. Putem, de exemplu, să ne amintim de Constantin Nisipeanu (1907-1999), care a publicat trei cărți de poezie în anii '30, dintre care două la editura publicației „unu” sau de Dan Faur (1911-1961), cu a sa plachetă de versuri intitulată *Bust* (1930). Un loc mai obscur, din păcate, îl ocupă scriitorii ca Ionathan X. Uranus (1909-1984), care nu a publicat nicio carte în timpul vieții, dar textele lui au fost recuperate într-o culegere postumă intitulată *În potrivă veacului: textele de avangardă (1926-1932)* sau Jacques G. Costin (1895-1972), autorul volumului *Exerciții pentru mâna dreaptă și Don Quichotte* (Editura Națională Ciornei, 1931), unde și-a adunat prozele apărute în „Contemporanul”.

Printre aceștia se încadrează și Marcu Taingiu, cunoscut mai bine datorită *pen-name*-ului *Moldov*, un prozator și publicist născut în 1907 la Dorohoi, același oraș de provincie în care au copilărit și alți doi viitori avangardiști: Ștrul Leiba Croitoru („rebotezat” Ion Călugăru de criticul și istoricul literar E. Lovinescu) și Alexandru Binder (Sașa Pană).

Cu toate că de numele lui *Moldov* se leagă înființarea revistei „unu”, activitatea dorohoianului a fost semnalată sumar în studiile și cărțile de istorie și critică literară. Scriitorul în cauză a publicat o singură carte (*Repertoriu*, Editura Unu, 1935), unde și-a adunat textele tipărite în „unu”, revistă finanțată din propriile venituri pentru o perioadă. Reintroducerea propriu-zisă în circuitul literaturii române a scriitorului a avut loc în 2017, atunci când Editura Aius a retipărit cartea sub coordonarea lui Petrișor Militaru, un gest filologic care merită salutat. De precizat, totodată, că alături de textele literare adunate în volumul din 1935, *Moldov* a mai publicat – în colaborare cu Sașa Pană – romanul-experiment *Alfabet*, lucrare nefinalizată, în care cei doi avangardiști au încercat să contruiască secvențe narative alcătuite din cuvinte care încep cu aceeași literă. Din acest proiect au apărut doar două părți intitulate *A* și *B* (august – octombrie 1930, nr. 28 și 30).

## De la periferie la centru. O viață și o carte

Despre primii ani din viața lui *Moldov* nu se cunosc foarte multe informații, dar nu este greu de imaginat faptul că într-un târg neînsemnat din nordul Moldovei cei ca Marcu Taingiu nu s-au putut dezvolta după cum și-au dorit. În zonele de provincie, accesul la cultură, literatură, artă etc. era limitat, iar tinerii înzestrați nu se puteau realiza decât prin mutarea spre centru, reprezentat aici de București. Despre zona natală se pronunță acid și *Moldov* într-o scrisoare către Geo Bogza din 24 octombrie 1928, unde scrie următoarele: „De la 12 ani, atmosfera târgului îmi compresă dorințele” (POP, *Moldov – scriitori către Geo Bogza (I)*, 2009, p. 11). Pe un ton mult mai caustic, de exemplu, caracterizează autorul *Copilăriei unui netrebnic* orașul în care s-a născut. În paginile revistei „Vremea” apare în 1934 un consistent text de două pagini, format mare, care poate surprinde, înainte de conținut, prin titlul ironic menit să atragă din start atenția și interesul publicului cititor: *Dorohoi sau Veneția de altă dată*. Prin ce anume se aseamănă orașul lui Vivaldi cu obscurul ținut în care s-au născut *Moldov* și Călugăru? Prin absolut nimic nobil, după cum tinde să precizeze și autorul savurosului text.<sup>1</sup>

Articolul din 1934 are un caracter (pseudo) monografic, infuzat de un puternic spirit zeflemitor, dar însoțit, totodată, și de un soi de compasiune, atât pentru concetățenii autorului, cât și pentru propria persoană. Alcătuit din opt capitole cu titluri sugestive, textul se deschide cu o *Spovedanie sentimentală*, în care autorul (se) întreabă: cine ar putea fi interesat de istoria unui oarecare târg moldovenesc, care nu a vibrat niciodată la dramele epocii? Răspunsul nu este greu de

---

<sup>1</sup>În lucrarea *Dorohoiul antebelic al avangardiștilor* apărută în numărul din martie al prezentei publicații științifice am discutat pe larg, apelând atât la articole din presa locală, cât și la unele pasaje scurte din publicistica și opera lui Ion Călugăru, câteva aspecte din lumea socială și politică a orașului în a crescut și copilărit *Moldov*.

ghicit, dar ceea ce rămâne din debutul articolului este faptul că - în opinia publicistului Călugăru – Dorohoiul „s'a mulțumit să trăiască din expediente, îi place să se smerească și să trăiască din ce cade dela festinul mărimiilor” (CĂLUGĂRU, 1934, p. 12). Deși revine asupra faptului că târgurile nu ar trebui să existe, Ion Călugăru nu se dezice în totalitate de influența orașului natal, ci revine cu o precizare despre natura relației dintre el și locul în care a copilărit: „Nu mă voi desrobi niciodată de târgul copilăriei, de acea uliță care se cheamă strada Progresului, deși era cuprinsă în târgul foarte puțin preocupat de progres [...]. Nici urâtenia lui, pe care amintirea a convertit-o în ferie, nici mărunțimea întâmplărilor, nici neutralitatea oamenilor, nu-l vor alunga din mine” (IBIDEM)<sup>2</sup>. Tot la aceeași pagină, scriitorul avangardist se confesează și afirmă că a „păcătuit” o singură dată, atunci când a abandonat tărâmul natal, în timp ce Dorohoiul păcătuiește constant prin faptul că l-a obligat să îndure toate lipsurile, care nici în 1934 se pare că nu au fost uitate sau iertate.

În *Legendă și istorie* – a doua secțiune a textului din „Vremea” – se precizează faptul că orașul de provincie are o importanță redusă pentru restul țării, fiindcă „dramele târgului sunt prea mărunte, prea pitoresc locale, monumentele istorice prea puține, ca să merite vreo ținere de minte. Oamenii nu știu de ce se nasc, nu știu din ce și cum trăiesc, dece mor, dece umplu ținirimele” (IBIDEM). Prima parte a tăiosului articol, deși semnaleză din nou neputința dorohoiienilor în fața noului, discută și despre un aspect pe care autorul îl cunoștea din propria experiență: existența la periferia societății.

Periferia este la Călugăru un sinonim pentru mahala, prin care se înțelege acel spațiu populat de țărani simpli, pentru care statul este o noțiune străină, amintită doar atunci când soseau receptorii sau când plecau tinerii în vârstă de 21 de ani la cazarmă. Dincolo de exagerările adiacente, de reținut este portretul mahalagiilor, iar Ion Călugăru evidențiază aici două trăsături de caracter pe care le dețineau toți cei aflați la periferia orașelor mari: ura pașnică pentru negustori (a se înțelege: evrei) aflați sub protecția poliției cu gulere roșii și comisarii corpolenți, în timp ce comercianții de la centru manifestau disprețuire față de mahalagiii care purtau haine orășenești. A fi un locuitor al mahalalei nu este, astfel, o condiție fericită. Mahalagiul nu este nici țărăn, dar nici boier (IBIDEM). Prin urmare, din acest statut social nu rămâne altceva decât o formă de mediocritate. Dar dincolo de nemiloasele descrieri, de remarcat este faptul că, involuntar sau nu, publicistul se autoironizează fără reținere, fiindcă și el este unul din numeroșii evrei săraci care au crescut în spațiile difuze ale Dorohoiului.

Afirmațiile malițioase nu se opresc, ci continuă cu o altă trăsătură a omului din mahala. Diferențele „claselor” sociale din Dorohoi nu se observă doar la nivelul vestimentației sau la arhitectura locuințelor, ci și în... voce: „Mahalagii au glasuri grele, cu brumă grea, glasuri reci și aspre, cari bat văzduhul și-l sparg, cum ai sparge un geam cu un ciomag ghintuit; boerii au glasuri subțiri, joase dar sprintene. Când vorbește un boer parcă i-ar ieși o fetiță în rochie de bal din gură.” (IBIDEM).

Totuși, care este legătura între târgul avangardiștilor moldoveni de la „unu” și Veneția? Până în acest punct se poate observa că nu poate exista vreo asemănare. Cu toate acestea, se pare că există un punct comun, iar comparația servește ca o ultimă lovitură dată Dorohoiului: dacă Veneția este străbătută de peste o sută cincizeci de canale, orașul din nordul Moldovei este traversat și el la rândul lui de o serie de artere, „numai că străzile-canal sunt pline, în loc de apă, cu argilă cleioasă și nu se mai întind poduri de piei uscate de bivol. Mai înseamnă suvenirul acesta pe care-l conservă dorohoiienii că târgul, deși are o existență istorică de câteva secole, preferă să lase vremea să-i curgă peste creștet, fără a se clinti din loc, fără a-și schimba ritmul.” (IBIDEM).

Dintr-un astfel de spațiu a încercat, cu siguranță, să evadeze și creatorul urmuzianului *Repertoriu*. Moldov a absolvit în 1923 Gimnaziul „Grigore Ghica Voievod” și s-a mutat la București, în speranța că va avea parte de un viitor total opus existenței din orașul natal. Probabil că adolescentul Moldov a sperat că în capitală condiția lui umilă se va schimba atât profesional, cât –

<sup>2</sup>În transcrierea citatelor am păstrat – cu scopul de a conserva autenticitatea limbajului – particularitățile originale de exprimare.

și de ce nu? – personal, dar, așa cum mărturisește în aceeași scrisoare din 1928 către autorul *Jurnalului de sex*, realitatea s-a dovedit a fi mult mai dură: „La 16 ani am terminat cu succes mediocru gimnaziul luând capacitatea - (ce cuvânt ca oglindă) – am plecat cu un bagaj de iluzii la București. Imediat, lupta pentru pâine. Câte umilinți și câtă durere în aceste umilinți. Dar, eram masiv și lupta pentru existență – ce banalitate – m-a înăspriț. Spectator seismograf am fost. Multe lucruri am învățat.” (POP, 2009, p. 11). Într-adevăr, Bucureștiul anilor 1920 era un „câmp de luptă” social, ideologic etc., iar lipsurile materiale și financiare au devenit iar o constantă în existența tinerilor moldoveni ca Moldov și Călugăru. Acesta din urmă chiar și-a notat în jurnal experiența primei zile în capitală, după cum dovedește următorul fragment: „Astăzi 18 ani pe astă vreme (cam pe la șase, era într-o sâmbătă) descindeam la București. Am descins cu Sabroveni la Herman David și de acolo m-am dus la club, de unde ne-am dus cu Moscu Cohn și Nastan Klein la Monte Carlo. Noaptea am dormit în subsol printre gândaci.” (CĂLUGĂRU, 2012, p. 31).

Capitala României în anii '20 era în plin proces de industrializare, un oraș în care partidele se luptau pentru supremație, iar grupările literare, adunate în jurul unor gânditori de seamă, aveau să deschidă noi perspective pentru scriitorii tineri, dornici de afirmare. Capitala acestei perioade este caracterizată de cosmopolitismul oamenilor, în viziunea Catherinei Durandin, datorită indivizilor (misionari străini veniți în scopuri filantropice, transilvăneni, bucovineni, basarabeni etc.) care s-au mutat la București în speranța că așa își vor îndeplini obiectivele. Aflat în mijlocul procesului de democratizare, susținut și de interesele altor țări europene, orașul capătă amploare și din punct de vedere politic. În perioada războiului izbucnit în 1914, liberalii, conservatorii etc. s-au luptat puternic între ei, fiecare facțiune dorind o anumită orientare a țării față de conflictul armat finalizat în noiembrie 1918. Nu lipsesc din peisaj nici socialiștii, care s-au dovedit a fi pacifiști, organizând și diverse mitinguri. Treptat, curajul lor a sporit, aici contribuind atât revoluția rusească din 1917, cât și manifestările similare din Ungaria și Germania. Antrenați de un spirit colectiv, ei se mobilizează și organizează o mișcare puternică în decembrie 1918. La București, socialiștii nutresc speranțe mari, deși o parte dintre ei au aderat, înainte de război, la aripa stângă a Partidului Liberal, adoptând o ipostază burgheză, în timp ce ceilalți au rămas adepții social-democrației. (DURANDIN, 2004, p. 125, 126, 127, 128)

Alături de împrăștierea țăranilor, introducerea votului universal marchează un moment important în evoluția țării, agitând lumea politică, pentru că alegerile din 1919 au asigurat „alcătuirea unei Adunări formate din 508 deputați. Liberalii, considerați responsabili pentru o pace intens criticată, nu obțin decât 108 locuri, iar transilvănenii, în frunte cu Iuliu Maniu, fiind aceia care câștigă alegerile: ei obțin 199 locuri. [...] La Cameră, spectacolul este surprinzător: un mare număr de deputați vin îmbrăcați în straie țărănești tradiționale. Bucureștiul capătă un ușor aer de Europă centrală adus de transilvăneni, este străbătut de un mic frison radical de stânga emanat de cei veniți din Basarabia, provincia atât de îndrăgită și nesigură.” (IBIDEM, p. 131).

În tot acest joc politic intră, desigur, și evreii, cei care au dobândit drepturi cetățenești în 1919, deși prevederile au fost implementate în 1923-1924. Uniunea Evreilor Pământeni a purtat, în perioada respectivă, o polemică cu celelalte clase politice, mai ales prin „Înfrățirea” (1909-1919) și „Curierul izraelit” (1918-1940), ziarele subordonate organizației politice menționate mai sus. Dorința evreilor de independență primează în această epocă, iar despre acest subiect publicațiile au discutat intens. În aceeași categorie, de pildă, se încadrează și textul lui I. Brucăr, unde autorul pledează curajos, într-o perioadă în care presa dezbată drepturile evreilor, pentru normalitate și - mai ales – pentru păstrarea propriei identități etnice și culturale: „Emanciparea noastră nu trebu[i]e înțeleasă ca o simplă posibilitate de a intra în cetățenia românească, fără a mai fi siliți să trecem prin filierea unor anumite formalități. Ea e ceva mai mult. Ea impune drept consecințe necesare și imediate, cererea de recunoaștere a autonomiei noastre naționale – ceea ce înseamnă considerarea noastră ca minoritate politică – și, evident, impune dreptul nostru de auto-administrare în chestiunile de cult și școală. [...] Îndrăznesc să afirm de altfel, că emanciparea punct terminus este egală – cu încetățenirea individuală, odată ce această emancipare e înfăptuită. În această ipoteză,

evreii se pierd în masa cea mare a alegătorilor ca și în cazul unei încetățeniri individuale și tendința lor este, în ambele împrejurări, asimilarea politică cu urmările ei fatale.” (BRUCĂR, 1919, p. 2).

Dar bucureștenii nu erau atât de interesați de aceste „dileme” sociale. Istoricul francez Catherine Durandin observă că anii 1920 erau cuprinși de o stare destinsă, marcați mai ales de formarea României Mari, fapt care a presupus și sfârșitul unui provincialism constrângător. Astfel se poate explica și interesul străinilor pentru România, din moment ce teritoriul era plin de francezi, nemți etc., oameni sosiți cu gândul la desfășurarea afacerilor într-o manieră cât mai profitabilă. Totodată, populația tânără a capitalei a reușit să cunoască o perioadă superficială, libertină, din moment ce viața de noapte era activă, iar întâlnirile de socializare și serile dansante erau la mare căutare. Nu altfel se explică și faptul că majoritatea aveau posibilitatea materială de a sărbători sfârșitul de săptămână în zonele montane (Sinaia, Predeal) sau își permiteau vacanțe la Viena, Paris și în alte orașe vestite ale Europei. (PÎRVULESCU, 2012, p. 237 și 291).

Cu toate acestea, Bucureștiul nu amintea, nici pe departe, de capitala Franței, din moment ce „forfoteala sa, contrastele sale arhitecturale, intruziunile rurarului în inima sa și în cartierele sale dezarticulate incită imaginația să creeze o coerență. Această coerență nu este arhitecturală, ci afectivă. Ea emană din ambianță. Toți cei care au scris despre București, toți călătorii insistă asupra intensității și pregnanței zgomotelor și parfumurilor Bucureștiului; zgomotele, amestec de tropăit de cai și zăngănit de tramvaie, rumoarea mulțimii întreruptă de strigătele aspre și plângăcioase ale țiganilor cerșetori.” (DURANDIN, 2004, p. 139-140).

Cercetătoarea din Franța deja evocată anterior atrage atenția și asupra faptului că intenția de a transforma cel mai important centru industrial al României într-un Paris autohton a ignorat diferențele temporale și de mentalitate existente, deosebiri evidente care propun stiluri de viață aparte celor două orașe europene. Capitala nu era un oraș plin de poduri sau apă, ci o zonă mlăștinoasă și deluroasă, animalele încă circulau pe străzi etc., iar concluzia lui Durandin – ținând cont de toate cele menționate – este una cât se poate de viabilă: după anii 1920, tot ce a rămas este mai mult ambianță (mai mult sau mai puțin veselă) decât decor. Bucureștiul modernizării este încă acoperit de un strat de uzură, praf, un ținut în care vegetația era lăsată să se dezvolte nesupravegheată (IBIDEM, p. 140-141). Acest tablou a rămas se pare neschimbat până în anii '30, iar un peisaj asemănător întâlnim în reportajul de călătorie publicat de diplomatul francez Paul Morand. Iată, spre ilustrare, câteva fragmente: „Dezgheț. Mahalaua Bucureștiului se întoarce la mlaștina primitivă. [...]. În sfârșit, fortificațiile zăpezii se prăbușesc definitiv și un noroi celebrat de toți vechii călători îneacă suburbiile și pare chiar că dizolvă caldarâmul; împrorcat de autobuze, el mătură trotuarele și palmuiește casele până la acoperiș. [...]. Totul se topește, totul curge, iar canalele umflate plesnesc cu un miros călduț și puturos. [...]. Dacă am vrea să traducem *mahala* prin *banlieue* (suburbie) sau *zone*, am dat naștere unei idei false; Bucureștiul nu e, ca Londra, Viena sau Paris, un mare oraș înconjurat de o brătară de orașele care sunt suburbiile sale; s-ar părea că e vorba mai degrabă de un fenomen fizic descrescând, de o culoare care se degradează până la alb, de o undă care slăbește și se pierde. [...]. Orașul european dispare și începe Asia. Drumul devine uliță, praful aurește casele; fără trecere, zarea se deschide spre infinit, spre Iran, către Gobi, către Tibet.” (MORAND, 2000, p. 122, 126, 127; sublinierile aparțin autorului).

Fenomenul de centralizare vizibil în domeniul industriei este și mai pregnant în câmpul vieții culturale, din moment ce orașul este asaltat de literați, specialiști din toate domeniile etc., care vin în capitală pentru a se afirma și, mai ales, pentru a realiza ceva (original), capabil de a face față trecerii timpului (GIURESCU, 1966, p. 200-201). De altfel, generația care va marca decisiv interbelicul era – la începutul anilor 1920 – încă în perioada adolescenței. Anton Holban și Șerban Cioculescu au 18 ani; Eliade și Mihail Sebastian au 13 ani, iar Max Blecher, Eugen Ionescu, Constantin Noica, Octav Șuluțiu sunt niște copii în vârstă de 11 ani. Generația nouă se va aduna la București, unde se va afirma zgomotos în literatură, dar mai ales în presă. O parte publică în revistele vremii, alții s-au orientat spre pictură, sculptură etc.; în orice caz, tinerii gazetari erau citați

și devin din ce în ce mai cunoscuți (PÎRVULESCU, 2012, p. 318-319). În trecut fie spus, gazetăria este acum pentru mulți atât o modalitate de afirmare, cât și o sursă de venit...

În acest climat neprietenos, tânărul Moldov nu a rezistat mult. De menționat faptul că legăturile scriitorului cu avangarda prindeau deja rădăcini la începutul anilor '20, din moment ce a fost membru al echipei de teatru avangardist „Insula”, un proiect inițiat și organizat de Armand Pascal și Benjamin Fondane. După cum notează și Sașa Pană, concetățeanul Marcu Taingiu nu era lipsit de talent în câmpul actoriei, iar mobilitatea și expresivitatea de care dădea dovadă erau bine cunoscute pentru cei apropiați. (PANĂ, 1973, p. 225). În 1924 se angajează la firma „Zimmer”, devenind, după cum singur mărturisește, un funcționar la fel ca toți ceilalți din capitală. În 1927 – după 4 ani în care a „vegetat” la București – este obligat să se întoarcă la Dorohoi, devenind singura sursă de venit a familiei, după ce tatăl a decedat în urma unei intervenții chirurgicale. Revine, astfel, în acel oraș „sec ca un ecou”, după cum afirmă și în scrisoarea către Bogza deja citată și își continuă obligațiile profesionale la agenția de asigurări a societății „Agricola”, activând – mai ales – pe raza orașelor Dorohoi și Botoșani. (POP, 2009, p. 11). Aparent, serviciul era foarte solicitant, iar în câteva dintre scrisorile către autorul *Cărții Oltului* se plânge că este extenuat, la care se adaugă și faptul că responsabilitățile față de familie consumă la fel de multă energie. Iată, spre ilustrare, finalul unei scrisori nedatate: „Eu nu mai simt nimic din bucuriile cari altădată mă exaltau și-mi lingeau aventurile. N-am decît 21 de ani și mă simt bătrîn: nu pentru că am trăit viața, ci boxez neconținut cu ea. Cap de familie: volan, căpitan de vapor în furtună, sân cu lapte și atlet.” (IBIDEM). Starea aceasta de *burnout* a ținut o perioadă îndelungată, din moment ce într-o epistolă din 22 iulie 1930 către prietenul său Geo Bogza afirmă următoarele: „[...] Sînt obosit. Aș vrea o odihnă lungă în care și mîncarea să fie o muncă. O odihnă de moarte. Mă simt greu ca un tun. O supratensiune mă ține încordat. Singură atenția lui Sașa și soră-si îmi catifelează ochii și asta mă bucură. Suferința a rămas totuși în mine ca un tren încărcat și imobil – dintr-o haltă.” (IBIDEM, p. 12). Un an mai târziu, în ianuarie 1931, într-o altă scrisoare, scrie, pentru prima dată, despre consecințele locului de muncă asupra sănătății lui: „E surprinzător cât de mult m-am gândit în ultimul [timp] la tine, la mine, la Sașa. Am început să mă imbecilizez în hora afacerilor. Nu observi că-ți scriu cu o cerneală strict birocratică?” (POP, *Moldov – scrisori către Geo Bogza (II)*, 2009, p. 10).

Anul 1928 este fundamental pentru cariera literară a lui Moldov. Așa cum am menționat la începutul prezentului articol, de numele celui care a publicat *Repertoriu* se leagă apariția reviste literare de avangardă „unu”, care s-a tipărit la început, timp de 10 numere, la Dorohoi. Cele mai importante impresii despre Moldov se pot întâlni în jurnalul lui Pană, iar următorul fragment este esențial pentru subiectul textului de față: „Permisul pe cale ferată ce posedam, îmi dădu posibilitatea, când mă aflam în interes de serviciu prin nordul Moldovei, să mă reped, fie numai pentru câteva ore în Dorohoiul copilăriei unde locuiau părinții și sora mea. Acolo aveam și un prieten de idei literare și revolte, un entuziast al ineditului, un subtil ironist. Acest autodidact, cultivat prin bogate și substanțiale lecturi, avea și un dar, adică un har, al justeii intuiții. Se numește Marcu Taingiu. Acest nume cu rezonanțe chinezești – Ta-in-giu – mă intriga în anumită măsură. În scurtele popasuri, discutam noutăți literare, ultimele numere ale revistelor *Contimporanul* și *Integral*. Nu știu cum ne-am pomenit de acord să organizăm la Dorohoi o șezătoare de artă și literatură nouă.” (PANĂ, 1937, p. 224-225). Opțiunea pentru avangardă nu era străină pentru tinerii scriitori evrei. Avangarda era, într-o anumită măsură, un mijloc pentru acești tineri autori de a face față contextului socio – cultural. Această atitudine de revoltă este generată – în opinia Cameliei Crăciun – de neputința societății românești de a integra identitatea aculturală a intelectualilor de origine iudaică. Din acest motiv, continuă cercetătoarea menționată anterior, statutul de marginali îi îndeamnă la o revoltă prin care sunt negate și contestate atât structurile sociale și politice intrasigente, cât și ideologiile culturale legate de ierarhiile deja acceptate. (CRĂCIUN, 2018, p. 110).

Această reacție de rebeliune față de ordinea socială consacrată se manifestă și în revistele avangardiste, mai ales prin textele-program care au dat și direcția noilor mișcări moderniste. Dezvoltarea publicațiilor românești de avangardă, după cum bine observă Marin Mincu, este strâns legată de o perioadă de reactualizare a noilor curente în plan european, corespunzând cu apariția constructivismului și a suprarealismului. Prin „inventarul” pe care îl face autorul romanului *Intermezzo* revistelor de avangardă se observă faptul că „unu” vine în continuarea eforturilor de înnoire artistică inițiate de „Contimporanul” (1922-1932), „75 HP” (1924), „Punct” (1924-1925), „Integral” (1925-1928), „Urmuz” (1928). (MINCU, 1983, p. 11).

Primul număr al publicației „unu” apare în aprilie 1928, iar Moldov (Marcu Taingiu) figurează cu proza scurtă *Șmaie*, alături de manifestul lui Sașa Pană care debutează cu celebrul vers „cetitor, deparazitează-ți creierul”. Contribuția co-fondatorului Moldov se pare că a fost esențială, din moment ce autorul jurnalului *Născut în '02* notează următorul fragment, unde precizează impulsul care a stat la baza viitoarei reviste avangardiste: „În una din acele zile, într-o convorbire cu Taingiu, criticam atitudinea eclectică a *Contimporanului* din ultimii doi ani mai ales și aparițiile tot mai sporadice ale *Integralului*, ne-am pomenit punându-se o întrebare care în enunțul ei cuprindea și răspunsul: «Ce-ar fi să scoatem noi o revistă? O revistă care să nu facă concesii bunului gust, care să publice numai pe câțiva scriitori și anume pe cei care îi întâlnim în paginile revistelor de avangardă din acei ani și care se numeau Voronca, Roll, Călugăru, Bogza».” (PANĂ, 1973, p. 225). Creatorul *Repertoriului* și-a asumat rolul de fondator și a finanțat, pentru o perioadă, alături de concetățeanul Sașa Pană, revista. Cu toate acestea – așa cum se menționează și într-o scrisoare primită de Bogza de la Stephan Roll – la un moment dat afacerile lui Moldov au stagnat, iar atunci când revista s-a mutat la București poetul *Prozopoemelor* a suportat singur toate cheltuielile de publicare. (LASCU, 2012, p. 48).

Tot de „unu” este legat și un proces hilar intentat lui Moldov. După cum am menționat în paragraful anterior, scriitorul a debutat cu o proză scurtă intitulată *Șmaie*. Se pare că în 1928 exista cineva care purta același nume ca personajul din textul lui Moldov, iar atunci când a aflat de la alți indivizi că figurează în paginile „unu”-ului ca o ființă ieșită din ordinea firească a lucrurilor nu a putut reacționa decât prin a căuta dreptate, prin intermediul legii, față de „calomniator”. În jurnal, Sașa Pană menționează atât epistola trimisă de reclamant lui Moldov, cât și desfășurarea procesului: «Domnule, am aflat în oraș că ai ponegriț o rudă de a mea în gazetă (adică soția lui Șmaie). Pentru acest lucru îți vei primi răsplata meritată, când vei primi răsplata, să nu spui că nu ești vinovat. Iscălim mai multe rude». (PANĂ, 1937, 231). Întregul episod stă sub semnul ridicolului, aspect semnalat și de celălalt fondator al revistei „unu”, care notează faptul că „avocații pișcheri” au vrut să se amuze pe seama unui „caraghios al târgului” și au inițiat un proces. Prima înfățișare a procesului a avut loc în ianuarie 1928, la 9 luni după publicarea prozei scurte. Reclamantul a solicitat o verificare cu martori pentru a dovedi că textul îl vizează, într-adevăr, pe cel care poartă în realitate numele Șmaie (un vânzător ambulant din Dorohoi). Cei din tabăra apărării s-au opus, susținând că „nu poate fi vorba de calomnie ci doar de umor și literatură”. Cu toate acestea, tribunalul a acceptat proba cu martorii, amânând, totodată, procesul. (PANĂ, 1973, p. 231-232). Reluarea întregului „spectacol” de judecată a fost stabilită pentru 14 martie, după cum mărturisește și avangardistul Pană într-o scrisoare către Geo Bogza. (LASCU, 2021, p. 67). Din fericire, absurdul procesului s-a oprit la timp, comerciantul ambulant retrăgându-și plângerea în schimbul „unor pantaloni uzați și câțiva lei.” (PANĂ, 1973, p. 232).

Este cunoscut faptul că „unu” a luat sfârșit atunci când autorul *Diagramelor* (1930) a decis să „asasineze” revista cât încă e „tânără”. În realitate, dincolo de neînțelegerile celor din cadrul revistei, „unu” și-a încetat apariția pentru a nu deveni la fel de „oficială” ca multe alte publicații din epoca respectivă. De reținut faptul că în numărul din decembrie 1932, în *Denunțul* lui Pană, este menționat – alături de Aurel Zarembo (1908-1930), autorul volumului de poezii *Deschidere*, publicat postmortem în 1933 – și Moldov, a cărui contribuție nu a fost trecută cu vederea: „Apoi la Moldov, prietenul prețuit cu care am creiat *Unu* și pe care azi mai mult decât [i]eri, munca de hamal



conștiincios al întreprinderii unde e salariat, îl oprește să țină condeiul între degete pentru a scrie altceva decât facturi și bonuri de casă. E primul rînd ce se scrie asupra lui Moldov, în *Unu*.” (PANĂ, 1932, p. 1).

După ce nu a mai putut să finanțeze revista, Margu Taingiu se pare că a lucrat neconținut la firma la care era angajat. Datorită angajamentului și prestației la locul de muncă, în 1931 co-fondatorul publicației „unu” a fost numit director la sucursala Zimmeri&Co din Iași, după cum îl anunță și pe Bogza într-o epistolă. (POP, *Moldov – scrisori către Geo Bogza (I)*, 2009, p. 12). Această mutare în capitala Moldovei se va dovedi benefică pe plan profesional și personal, pentru că în 1935 se căsătorește, eveniment de care este legat și *Repertoriul*.

Singura carte semnată de Moldov se pare că a fost plănuită ca un cadou de nuntă. Așa cum se specifică și în *Născut în '02*, atât ideea tipăririi prozelor din „unu”, cât și titlul viitoarei plachete au venit din inițiativa lui Sașa Pană. În septembrie 1935, în ziua nunții, Moldov a primit micul volum de care nici nu știa până în acel moment, aflând tot atunci faptul că exemplare din *Repertoriu* au fost deja trimise în librării, ceea ce însemna că devenise (oficial) autor. (PANĂ, 1973, p. 507 și 511). Mai mult decât atât, pentru a immortaliza acest moment festiv, „unu” a publicat un număr special (51) într-un tiraj restrâns de numai 50 de exemplare.

După anii '30, existența lui Moldov, pseudonimul lui Marcu Taingiu, devine din ce în ce mai greu de reconstruit. Scriitorul s-a mutat în Statele Unite ale Americii, iar în decembrie 1966, la vârsta de 59 ani, co-fondatorul revistei „unu” și autorul volumului *Repertoriu* a decedat.

## Concluzii

Scriitorul dorohoian Moldov a fost implicat, chiar dacă pentru o scurtă perioadă, în mișcarea de avangardă românească. Cu toate că aventura la „centru” (București) nu a avut impactul dorit asupra carierei lui literare, din această experiență au rezultat, totuși, câteva proze scurte, care au asigurat cuprinsul *Repertoriului*. Placheta din 1935 va constitui subiectul unei viitoare lucrări, în care vom încerca să identificăm specificul avangardei lui Moldov.

## BIBLIOGRAFIE

\*\*\**Epistolar avangardist*, ediția a 2-a, ediție întocmită și postfață de Mădălina Lascu, cuvânt înainte de Ion Pop, Biblioteca Bucureștilor, 2012

\*\*\**Avangarda literară românească*, antologie, studiu introductiv și note bibliografice de Marin Mincu, Editura Mineva, București, 1983

BRUCĂR, I., *Emanciparea*, „Lumea Evree”, anul I, nr. 9, 31 mai 1919

CĂLUGĂRU, Ion, *Dorohoi sau Veneția de altă dată*, „Vremea”, anul VII, nr. 332, 1934

CĂLUGĂRU, Ion, *Jurnal (II)*, „Caiete Critice”, nr. 5 (295), 2012

CRĂCIUN, Camelia, *Scriitori evrei de limbă română: de la rebeli marginali la critici canonici*, Editura „Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018

DURANDIN, Catherine, *București. Amintiri și plimbări*, traducere de Horia Mihail Vasilescu, ediție îngrijită de Magda Cîrneai, Editura Paralela 45, București, 2004

GIURESCU, G. Constantin, *Istoria Bucureștilor. Din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Editura Pentru Literatură, București, 1966

MORAND, Paul, *București*, traducere de Marian Papahagi și Ion Pop, prefață și note de Ion Pop, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 2000

PANĂ, Sașa, *Denunț*, „unu”, anul V, nr. 50, decembrie 1932

PANĂ, Sașa, *Născut în '02: Memorii, file de jurnal, evocări*, Editura Minerva, București, 1973

PÎRVULESCU, Ioana, *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*, Editura Humanitas, București, 2012

POP, Ion, *Moldov – scrisori către Geo Bogza (I)*, „Tribuna”, anul VIII, nr. 167, 16-31 august 2009

POP, Ion, *Moldov – scrisori către Geo Bogza (II)*, „Tribuna”, anul VIII, nr. 168, 1-15 septembrie 2009



## LEONIDA LARI. *THE LYRE AND THE SPIDER*. THE ANTIMOMIC CONDITION OF POETRY

### LEONIDA LARI. *LIRA ȘI PĂIANJENUL*. CONDIȚIA ANTINOMICĂ A POEZIEI

Conf. univ. dr. hab. în fil. Timofei ROȘCA  
Catedra Istorie și Teorie Literară,  
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”,  
Chișinău, Republica Moldova  
E-mail: [timofei.roca@bk.ru](mailto:timofei.roca@bk.ru)

#### Abstract

*'The Lyre and The Spider' is not a simple anthological title. Leonida Lari gave important and deep meanings for the two symbolic entities. They are listed in several conceptual levels: historical, social-political, geopolitical, moral, intimate, philosophical, psychological, artistic, etc. It is an antinomic conjugation between the two poles: one of the eternal, of the nobility or of the ennobling of the world, which involves by meaning the song, the beautiful, and the sublime. The other pole involves the inoculated ephemeral, the disguised danger, which lurks in the corners of life, existence, or society. The author of the volume initiates strategies. She puts into action typologies, symbols, cruel truths, undertakes incursions into confusing and risky spaces, brings to the surface the cunning, makes light in thought and feeling, displays a surprising art of the word through its status.*

#### Rezumat

*„Lira și păianjenul” nu e un simplu titlu antologic. In cele două entități simbolice Leonida Lari a pus sensuri importante și adânci. Ele se cotează la mai multe niveluri conceptuale : istoric, social – politic, geopolitic, moral, intim, filosofic, psihologic, artistic etc. Este vorba de o conjugare antinomică între cele două poluri : unul al eternului, al nobleței sau al înnobilării lumii, care include prin semnificație cântecul, frumosul, sublimul. Celălalt implică efemerul inoculat, pericolul deghizat, care stă la pândă în ungherele vieții, existenței, societății. Autoarea volumului inițiază strategii. Pune în acțiune tipologii, simboluri, adevăruri crude, întreprinde incursiuni în spații derutante și riscante, scoate la suprafață viclenia, face lumină în cuget și simțire, etalează o artă a cuvântului surprinzătoare prin statutul ei.*

**Keywords:** *antinomy, antipoetry, daimonian, lyrophanasmagoric*

**Cuvinte-cheie:** *antinomie, antipoezie, daimonian, lirofantasmagoric*

Poezia este aerul matinal care asigură viața spirituală, dă sens și speranță zilei pe care o trăim. Poezia este taină, ca și sacralitatea, cum demonstrează Mircea Eliade, și i se oferă celui „chemat”, celui cărui „i se revelează”, celui care o „asistă” (Nichita Stănescu).

În condiții de viață echilibrată, într-un regim social cu o democrație sănătoasă, poezia aprofundează marile sensuri ale existenței, alină sufletele, le înobilează. Altfel se întâmplă atunci când se încalcă legitățile firii, în condiții dictatoriale, când ființei umane i se inoculează contravenții, când se falsifică în mod flagrant însuși sensul vieții, perspectivele ei, dreptul de a fi.

Fenomenul e cu atât mai semnificativ, dacă îl raportăm la viața unui neam sau popor, care și-a clădit destinul în timp și istorie. Poezia, în asemenea condiții, e nevoită să-și schimbe registrele, să-și asume strategiile în vederea salvării adevărului, devine străjerul sănătății spirituale, atacate de virușii ideologici, amenințate de păianjenul ipocriziei politice care se depune tot mai insistent pe retina conștiinței umane.

Am recurs la un asemenea preambul, ca să ne apropiem din start de semnificațiile incitante ale antologiei Leonidei Lari, intitulate nu altfel decât *Lira și păianjenul*. (HYPERION, 1992).

Geneza poeziei, ca fenomen divin, universal, se regăsește în cântec, în sunetul „lirei”, de unde și provin termenii. Primul, „lira”, trimite la geneza fenomenului poetic, de unde aflăm, că iezuitul german Athanasius Kircher inventase „lira eolină sau harpa de vânt” – „o cutie lungă și îngustă de lemn, cu o ușoară curbură și cu opt până la douăsprezece corzi întinse peste două călușuri și acordate în unison” (FERBER, 2001, p. 106). Instrumentul era așezat într-o deschizătură, „fereastră”, prin care „vântul”, aflat în grija zeului Eol, „să scoată un sunet armonios”.

De remarcat, că „lira” și „vântul” în poezia lariană se află într-o unitate simbolică intrinsecă și articulează cu sensul de universalitate și divinitate. Poezia, înțeleasă în acest sens, este un fenomen de „temut”: „Să te temi, dragul meu, să-mi faci rău...” (*Arta*).

Referitor la cel de – al doilea termen titular – „păianjenul”, pe lângă atâtea conotații contrapuse, o deține și pe cea de „otravă” sau „murdărie”. La Shakespeare (Henric al VIII-lea) sau la Swift (*Albina*), spre deosebire de insecta lucrătoare, care „își adună cunoaștere cu mare muncă”, „din mai multe surse”, păianjenii „își produc firele din propriul lor abdomen”; „unul produce murdării și otravă, cealaltă miere și ceară”. (FERBER, 2001, p. 196).

Poeta va da curs acelor îmbinări de semnificații și sugestii ale entităților amintite, menite să contribuie la aprofundarea conceptului axial, să releve condiția vieții semenilor, aflați fatalmente sub o rețea de legi și principii, produse din „propriul abdomen” al unui regim tentacular, pe cât de grandilocvent în intenție, pe atât de utopic și efemer în esență. Poeziile incluse în volum au orientarea să sondeze anomicul fenomenului diabolic, deseori prin antipoezia, „otrava” lui. În al doilea rând, să-l dezaxeze, să-l dezarmeze, să-l anuleze la modul ontogenetic, filosofic, metafizic. În această carte vom regăsi poezii și proze, întâlnite și în alte culegeri. Autoarea, însă, ca de fiecare dată, le concordează cu ideea axială, enunțată în generic, așa încât întregul ansamblu liric primește ca și cum tonalități, acordate în unison cu conceptul scontat.

Bineînțeles, pentru a întreprinde asemenea incursiuni și a le aduce la cugetul și inima semenilor săi, acea conștiință trebuie trezită. Poeta recurge la ceea ce este legat genetic de simțire, face recurs la istorie, dezvelește răni sufletești: „Mă părăsește timpul. M-a uitat... / Prin ridurile grotei, austere / Nu mai răzbate al dragostei indemn...” (*Asceză dacică*). Surpriza istoriei e privită ca un blestem. Versul comunică în limbajul emblematic (*Dacii și zimbrul dacic*), drept suport îi servește drama mioritică (*Cifrul Mioriței*)

Și în această culegere este reluat dialogul hamletian cu „duhul” lui Ștefan cel Mare. Rostirea se eficientizează în limbajul gravitațiilor: „că frații de-o mamă aparte se țin / Și sângele lor declarat e străin, / Fiindcă e altul hotarul... Bat clopote tare, de vuie-n Cuvânt / Ne-nduplecata-ntrebare: / Sunt două popoare cu-același pământ? / Un singur popor e cu-același mormânt – / La Putna lui Ștefan cel Mare! (*La Putna*).

Antologia apelează la variate „coduri” ale tradiției populare, sufletești, inclusiv la cel de „rugă” sau „blestem” (*Rugă de dimineață, Rugă de apărare, Rugă către Maica Domnului, Rugă de totdeauna*).

Pe aceeași cale strategică aplică poeta și simbolurile cu semnificații evanescente, cum ar fi culorile, ca și la Leonid Dimov, inclusiv culoarea albă, un alb deghizat, așa cum îl atestăm în

*Balada cu demoni albi*, care ne amintește de *Doina* eminesciană: „De cugetare covârșit, / N-am prins că-n ziduri au răzbit / Cu tot cu cai și-n pas săltat / În trista-mi casă au intrat, / În casa fără bogății / Cu cărți și foi de poezii...”

În scopul deșteptării „mândriei și răbdării” (Liviu Damian), poeta recurge uneori la invenții de situații sui-generis strategice ispititoare, la antidoturi ideologice spectaculare, cu scopul de a diagnostica complotul, politica de desființare a națiunii. Poezia *Scrisoare către domnul Clește* e scrisă în termeni deschiși, aproape răsuflați, dar ei sunt situați pe o pistă ideologică condițională, menită să deconspire scopurile geopolitice, condamnate de popoarele lumii, și, totodată, să impună fondul genetic al neamului care nu dispăre niciodată: „Nimic nu s-a-ncheiat, domnule Clește, / O, chiar nici moartea toate nu le-ncheie / Și sufletul ce nu îl simți, firește, / Răsufală și-n bărbat și-n femeie... // Dar vezi, domnule Clește, mai există / O datorie-a noastră peste scheme / Pentru această națiune tristă, / Al cărei sânge ni s-a dat pe-o vreme. // Și nu constă în a-mbuiba cetatea / Spre jindul străinimii cu registru, / Ci de-a le-ntoarce-odată libertatea / Robilor ăștia dintre Prut și Nistru...”

Poeta se referă și la „păianjenul intern. Tabloul degringolării teritoriale a Moldovei, precum și miopia diplomatică, contribuitoare prin actele semnate, sunt în viziunea poetei pe de-a dreptul dezolante. Poeta nu riscă să comunice în termenii factologici, în limbajul tristului sarcasm: „Politicienii răsuflați semnează hârtii / Pe ani și ani înainte, / Satan, sfetnicul lor principal, / Îi învață de minte. // Scribi mărunței se intartă și ei / Să semneze măcar declarații / În sprijinul celor ce le-au vândut / Mamele, tații” (*Glasul națiunii*). Gravitatea realului concurează canonul artistic.

Demascarea „păinjenului” are loc și la nivel filosofic, metafizic. Lira pătrunde în subconștient, în latențe, pentru a preveni sau a neutraliza viciul. Poezia comunică acum mai mult cu „ochii minții” (*Poeților*). Cu funcție de reper vectorial, autoarea include, cum aminteam, și poezii regente din celelalte volume. Un exemplu viabil, în acest sens, este deseori reluată poezie intitulată *Daimonul meu*. În contextul *Lirei și păianjenului* textul vorbește, o dată în plus, despre valoarea sinelui, a propriului spirit, acordat acum în regim daimonian, ca și în sistemul metafizic blagian (*Daimonion*).

Cât privește modelul emancipării și ocrotirii „mine” – lui, amenințat de „păianjen”, Leonida Lari îl preia din *Odă (în metru antic)* a lui Mihai Eminescu, mizând, mai cu seamă pe latura voinței hyperionice: „Pe-o cărare de aer urma-âl – voi mută, pe-un gând / Fără capăt de lume, pe-o vrere ce nu se mai curmă, / Și din graiul acesta nici secolul cel mai flămând / Nu va șterge-a mea urmă”. „Foamei” materiale „organizate” i se opune hrana spirituală, în primul rând, limba, în care ne-am născut, „casa ființării noastre” (Martin Heidegger) și fără de care dispărem ca națiune.

Slăbiciunea, nepăsarea, „spaima” în fața infinitului reprezintă, ca și la Lucian Blaga, moartea spiritului – cel mai greu păcat în fața sorții: „De chipul nesfârșirii mă simt atât de-nvins, / C-aud imense spații la suflul meu vuind / Și m-aș lăsa ca luntrea pe val alunecând / Dar soarta-mi stă în ușă cu arcu-ntins, întins (*De chipul nesfârșirii*).

În stilul ecuației barbiene, tot aici și acum, poeta ne oferă și o definiție a „gândului”: „O, circuit fluidic, pe viața-mi împărat – / La formă gându-duce cu-n ou neterminat, / Un început al lumii în care rând pe rând / Ne pomenim cu toții gândiți, născuți, gândind.” (*Gândul*).

Principiul de modelare a universului, ca și la Mihai Eminescu sau la Constantin Brâncuși, e cel ovoidal, de aceea și gândul se modelează conform acestui criteriu. Eul poetic trece printr-o cosmogonie pluvială a îngândurării: „Întunericul plesnește pe alocuri. Cad ploii diferite de gânduri, una, însă, le e forma: ovoidală. De undă, de meteor” (*Semănarea apelor*). Ceea ce vrea să sublinieze poeta, în ultima instanță, e că nimic nu dispăre, inclusiv spiritul, totul se află într-o rotație veșnică.

Poezia, în cazul dat, e ca o introducere în „filosofia spiritului”, în sens heghelian, dar raportată, cum aminteam, la propria experiență de simțire și cugetare, pentru a ne apropia de secretele inaugurale ale cunoașterii, inclusiv ale celei artistice, nesofisticate, dar nici banalizate. Leonida Lari este unul din rarele spirite de creație de la noi care îmbină, în mod insolit, lirosificul cu lirofantasticul sau lirofantasmagoricul, explorând la acest nivel motive axiale, cum ar fi „vântul”, de exemplu, personalizat la limită, până la identificarea anamnetică cu eul poetic: „Atunci când

transpare prin sufletu-mi această tângă el... se vrea om. Și mă vreau vânt”. Vântul, ca expresie a stihiei conștientizate, se contopește anamnetic, cum am spus, cu poezia însăși, „cu lira eolină”, de care aminteam la început – un mod sau fel al poetei de a-și deconspira tainele eului, însoțitor de poezie.

### **Concluzie**

Fenomen spiritual, sufletesc, autarhic, cu suport mistic și cu datoria de a aprofunda esențele realității și vieții, a înnobila frumosul în lume și în societatea umană, poezia are, totodată, dreptul la replică. Ea intervine în momente de cumpănă, atunci când sunt încălcate legile firii. Un exemplu de prestanță artistică pleneră, consacrată în acest sens, este și poezia Leonidei Lari. În lirica ei, cuvântul se revoltă împotriva rapacității, atentatelor la existența poporului pe care îl reprezintă. Poeta nu incită fobia. Ea pune în față realitățile vieții cu partea lor deghizată, suscitantă, egală cu antipoezia. Mai mult: printr-o cvasimetafizică luminiscentă Leonida Lari înlătură nu doar păianjenul extern, vizibil, dar și „murdăria”, „otrava” lui toxică, lăuntrică, previne din start cugetul sănătos, legat de destinul neamului și al țării. Toate se datoresc unui caracter daimonian, mistic – echilibrat, dar și unui curaj, rar concurat în poezia basarabeană.

### **BIBLIOGRAFIE**

FERBER, Michael, *Dicționar de simboluri literare*. Cambridge University Press. Traducere din engleză de Florin Sicoie. Chișinău, Cartier, 2001

**II. GERMANIC LANGUAGES AND CULTURES /  
ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE /  
CULTURES ET LANGUES GERMANIQUES /  
CULTURE ROUMAINE /  
LIMBI ȘI CULTURI GERMANICE /  
LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**  
**Coordinator/Coordinateur/Coordonator:**  
**Rodica Teodora BIRIȘ**





**BOOK REVIEW: BRODERSEN, KAI: DACIA FELIX.  
ANCIENT ROMANIA IN THE CENTER OF CULTURES**

**REZENSION: BRODERSEN, KAI: DACIA FELIX.  
DAS ANTIKE RUMÄNIEN IM BRENNPUNKT DER KULTUREN<sup>1</sup>**

**RECENZIE: BRODERSEN, KAI: DACIA FELIX.  
ROMÂNIA ANTICĂ ÎN CENTRUL CULTURILOR**

**Prof. dr. Dres. H.c. Rudolf WINDISCH**

Universität Rostock, Germany

E-mail: [rudolf.windisch@yahoo.de](mailto:rudolf.windisch@yahoo.de)

**Abstract**

*Kai Brodersen is professor of Ancient Culture at the university of Erfurt/Germany. In 10 chapters of his book Dacia felix he describes the conquest of the area occupied by the tribe of the Dakers [germ. Pl./roman. dacii] north of the Danube in the interior of the Carpathian arch, conquered in 105/106 by the roman Emperor Trajan; according to the report “translatis exinde Romanis” the question arises, whether the entire population of the Dacia was relocated by order of Emperor Aurelian in 275 AD. south over the Danube to the areas of Moesia Superior/Inferior or only the roman army? In the Appendix we find the description of ten ancient sites in Romania/Transylvania, a list of ancient authors, historical sources and a detailed bibliography.*

**Zusammenfassung**

*Kai Brodersen ist Prof. ist für Antike Kultur an der Universität Erfurt/Deutschland. In zehn Kapiteln seines Buches beschreibt er die Eroberung des von den Dakern besetzten Gebietes nördlich der Donau im Innern des Karpatenbogens durch Kaiser Trajan im Jahre 105/106 n. Chr., die Provincia Dacia, dem Bereich des heutigen Rumäniens. Es stellt sich zum Bericht über die Aufgabe der Daciae tres durch Aurelian 275 n. Chr. – translatis exinde Romanis– die Frage: wurde die gesamte römische sowie die großenteils bereits romanisierte Bevölkerung fremder Herkunft, über die Donau hinweg nach Süden in die Provinzen Moesia Superior/Inferior umgesiedelt, oder nur das römische Heer?*

**Rezumat**

*Kai Brodersen este prof. de Cultură antică la Universitate din Erfurt/Germania. În cele zece capitole ale cărții el descrie cucerirea de către daci a regiunii ocupate de Împăratul Traian în anul 105/106 n. Chr., din Provincia Dacia din nordul Dunării, din interiorul arcului carpatic, teritoriu românesc. Se pune în dezbatere problema Daciaei tres prin Aurelian 275 d. Chr. – translatis exinde Romanis – întrebarea: întreaga populație romană, precum și cea mai mare parte a populației romanizate, de origine străină a fost strămutată dincolo de Dunăre, în sud, în provinciile Moesia Superior/Inferior sau doar armata romană?*

---

<sup>1</sup> Vgl. wbg<sup>Philipp von Zabern</sup> © 2020 by wbg, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt. ISBN 978-3-8053-5059-4

**Keywords:** *The plateau within the Carpath mountains arch, Sarmizegetusa Regia near Grădiștea de Munte/Hunedoara, Replica of an arch of Trajan's former Danube bridge near Drobeta Turnu-Severin, TABULA TRAIANA, Military diplomas: honesta mission, Inscription on a wooden-wax tablet from Roșia Montană/county Alba, Inscription on a gold coin: DACIA FELIX, Amphitheatre Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Church of St. Nicholas in Densus*

**Schlüsselwörter:** *Der Karpatenbogen/Siebenbürgen, Sarmizegetusa Regia nahe Grădiștea, Nachbildung eines Bogens von Trajans Donaubrücke bei Drobeta/Turnu-Severin, die Tabula Traiana, Militärdiplome: honesta mission, Inschrift auf einer Holzwachstafel aus Roșia Montană/Alba, Inschrift auf einer Goldmünze: Dacia Felix, das Amphitheater Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Kirche des Hl. Nikolaus in Densus*

**Cuvinte-cheie:** *Arcul Carpaților, Podișul Transilvaniei, Sarmizegetusa Regia/ Grădiștea de Munte, Hunedoara, podul peste Dunăre al împăratului Traian/Drobeta Turnu-Severin, reconstrucția unui arc de pod, TABULA TRAIANA, diplomele militare ale Daciei: honesta missio – eliberarea onorabilă din serviciul militar, tăblițe cerate pe lemn din Roșia Montană/Alba, inscripție pe o monedă de aur: DACIA FELIX, amfiteatrul Ulpia Traiana Sarmizegetusa, biserica Sf. Nicolae din Densus*

Der Band umfasst 240 Seiten mit neun umfangreichen Abschnitten mit jeweils mehreren Kapiteln: 1. EINFÜHRUNG (S. 7-11); 2. QUELLEN (S. 12-30); 3. MODELLE (S. 31-38); 4. IM BRENNPUNKT DER KULTUREN (S. 39-59); 5. DER KARPATENBOGEN VOR DEN RÖMERN (S. 60-111); 6. DECEBAL UND TRAJAN (S. 112-161); 7. PROVINCIA DACICA (S. 162-179); 8. DACIA FELIX (S. 180-200); 9. AUSBLICK (S. 201-203), ANHANG (S. 205-240).

In seiner EINFÜHRUNG greift der Autor die Eroberung des nördlich der Donau gelegenen Dakiens im Jahr 101 n. Chr. auf – räumlich weitgehend deckungsgleich mit dem heutigen Rumänien. Aufgrund der reichhaltigen Bodenschätze wie Gold und Salz sowie aufgrund der klimatisch günstigen Bedingungen für die antike Landwirtschaft, gewann das neu eroberte Gebiet für das römische Imperium an besonderer Bedeutung. Allerdings musste es wegen der zahlreichen Angriffe verschiedener Stämme von außerhalb der neu eroberten Dacia bereits Ende des 3. Jahrhunderts wieder aufgegeben werden. Hinweise auf diese Vergangenheit liefern architektonisch-bauliche Reste, archäologische Funde, Inschriften, Münzen und literarische Zeugnisse zur römischen Vergangenheit dieser Region. Schließlich belegt das Rumänische seine Herkunft aus dem von den römischen Eroberern gesprochenen Latein, wie auch der Staatsname „România“, als einziger unter den romanischen Ländern, auf das antike Rom verweist.

Der Autor möchte mit Blick auf den Titel seines Bandes dem – möglichen – Missverständnis zuvorkommen, als habe es schon ein „antikes Rumänien“ gegeben, das mit das mit »Dacia Felix« gleichzusetzen sei, ohne eigene »Kultur«, welches nur von »Kulturen« umgeben gewesen sei, die es zu ihrem »Brennpunkt« gemacht hätten. Das heutige Rumänien sei erst vor gut einem Jahrhundert entstanden, ein »antikes Rumänien« gebe es also nicht (S. 8). Um den Verdacht zuvorkommen, die antiken Bewohner Dakiens im Vergleich mit griechisch-römischen Quellen als kulturlos zu bezeichnen, verzichtet Brodersen auf deren Übernahme und unterstreicht gerade die Mischung innerer und äußerer kultureller Einflüsse, aus denen etwas Eigenes entstanden sei. Unter den in dieser Einführung angeführten Gesichtspunkten führt der Autor seine Leser dann in jene längst versunkene Dacia Felix. Im folgenden Abschnitt 1.2 RAUM UND ZEIT (S. 9ff.) folgt ein geographischer Blick auf Rumänien (vgl. die Karte S. 129) mit seinen Hochgebirgsketten, den Karpaten, mit seinen Flüssen Olt und Pruth (als Grenze im Osten hin zu Moldawien, der Republica Moldova) und seinen verschiedenen Landesteilen wie Siebenbürgen (rumänisch Ardeal/ungarisch

Erdély), mit seinem von den Karpaten umschlossenen Siebenbürgischen Becken (Podișul Transilvaniei); südlich der Südkarpaten, östlich des Olt, liegt die Große Walachei, Muntenien, westlich des Olt die Kleine Walachei, Oltenien. Ein geographischer Überblick verdeutlicht die Schwierigkeit, wie in der Antike ein Übergang durch die Karpaten zu finden war. Nur der Olt hatte auf seinem Durchbruch durch die Südkarpaten hin zur Donau einen Weg über den »Roten-Turm-Pass« ermöglicht, gesichert durch ein uraltes Bollwerk (Bild S. 130).

Frage des Autors (S. 11): Wie machten Griechen, Perser und Makedonen dieses Gebiet zu einem »Brennpunkt« und was lässt sich über seine Struktur und Kultur vor der römischen Eroberung aussagen und wann und warum geriet der Karpatenbogen dann »in den Fokus der Römer«?

In 2. QUELLEN, 2.1 ARCHÄOLOGIE (S. 12-14) geht der Autor auf erste archäologische Ausgrabungen bereits im 18. Jahrhundert in der antiken Dacia ein, so in den Bergen bei Grădiștea de Munte (Gemeinde Orăștioara de Sus, Kreis Hunedoara), mit phantasievollen, aber nicht immer ausreichend gesicherten »Rekonstruktionen«, wobei man von der Annahme einer kultischen und politischen Funktion der einzelnen Befunde ausgeht (S. 13). Als wichtigstes, von der Archäologie erschlossenes Bild-Zeugnis, zählt die Trajanssäule in Rom (Bild S. 136), die die Siege der Römer und des Kaisers Trajan in ‚stummen‘ Reliefbildern darstellt (S. 14). Weiter liefert die EPIGRAPHIK (2.2, S. 14-20) anhand von Holz-Wachs-Täfelchen ‚sprechende‘, also schriftliche Zeugnisse, wie ein in einem römischen Goldbergwerk in Alburnus Maior (Roșia Montană, Kreis Alba) gefundenes Täfelchen in lateinischer Kursivschrift (Bild S. 132) belegt. Die beiden Löcher am oberen / unteren Rand zeigen, dass es sich um ein sog. Klapptäfelchen handelt, an das ein mit einem Band verbundener Holzdeckel angefügt war – aufbewahrt im *Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei*, Cluj-Napoca –, ebenso ein römisches Militärdiplom (eine Metalltafel aus dem Louvre, Paris), dessen Herkunft unklar bleibt. Eine besondere Bedeutung gewannen die auf den Wachs- und Metalltäfelchen verzeichneten Inschriften, die sog. »Militärdiplome«: so wurde den Fußsoldaten fremder Herkunft der römischen Hilfstruppen, den *auxilia*, sowie ihren Angehörigen (Ehefrauen und Kindern) nach 25-jähriger Dienstzeit wurde bei ehrenhafter Entlassung / *honesta missio*, das römische Bürgerrecht verliehen, bestätigt auf den Diplom-Tafeln – ein für das ‚bürgerliche‘ Weiterleben, gleichgültig wo im Imperium Romanum, lebenswichtiges Dokument. Die Epigraphik liefert anhand solcher Holz-Wachs-Täfelchen ‚sprechende‘, also schriftliche Zeugnisse, wie das in einem römischen Goldbergwerk in Alburnus Maior (Roșia Montană, Kreis Alba) gefundene Täfelchen (vgl. Bild S. 132) belegt. Der Autor legt ein solches umfangreiches Militärdiplom, dessen Fundkontext unbekannt ist, in Übersetzung vor (S. 17; vom Rez. gekürzt):

Traianus (...) hat den Reitern und Fußsoldaten, die den Dienst haben in ein[er] Ala (Reitereinheit) [und sieben Kohorten (von Fußsoldaten) ...die] (...) in Dacia su[per]ior unter Marcus Tur[bo] sind und die nach] 25 [oder mehr Dienstjahren außer Dienst treten, wenn sie] ehren[voll entlassen sind, und deren Namen] unten aufgeschrieb[en si]nd, ihnen selbst ihren Kindern und ihren N[ach]kommen das Bürgerrecht gegeben und das Recht zur (rechtsgültigen römischen) Ehe mit den Gattinnen, [die sie zudem Zeitpunk]t schon hatten (.../...) abgeschrieben und geprüft anhand der Bronzetafel, die angebracht ist in Rom hinter dem Tempel des vergöttlichten [Augustus] bei der Minerva.

(hier mit den Termini zur *honesta missio* im Original):

...Traianus Hadrianus Aug(ustus) ... equitib[us et pe]ditibus qui militaverunt / in ala un[a et cohor(tibus) VII q] ... et sunt in / Dacia su[per(iore) sub Ma]rcio Turbone quinis et / vicinis [pluribusve] stipendi(i)s emeritis di/missis ho[nesta missi]one quorum nomina / subscrip[ta su]nt ipsis liberis p[ost]erisque eo/rum c[ivitate]m dedit et conubium cum uxori/bu[s] quas tun]c habuissent ... / ... descriptum et recognitum ex tabula aenea / quae fixa est Romae post templum / divi [Aug(usti)] ad Minervam //

Das Diplom stammt, wie die im Originaltext verzeichnete *tribunicia potestas* III des Kaisers Trajan vom 10.12.98 – 9.12.99 n. Chr. belegt, aus der Zeit um 98/99 n. Chr. (S. 17). Bei der Nennung dieser *tribunicia potestas* handelt es sich um das alte republikanische *Jahresamt* zur Umrechnung des Datums der Herrschaft bzw. der Inschrift. Brodersen präsentiert das hier abgeschriebene Diplom – wie alle in seinem Buch angeführten antiken Texte, Diplome, Urkunden – in Übersetzung entsprechend der unter den LITERARISCHE[N] QUELLEN angeführten Fachliteratur (S. 213-216). Den Platz im Katalog der (römischen) Originalsammlungen verzeichnet Brodersen jeweils unterhalb der von ihm zitierten (deutschen) Übersetzung, mit Verweis auf die im Internet frei zugängliche Sammlung von mehr als einer halben Million lateinischer Inschriften auf der „Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby“ (<http://db.edcs.eu/epigr/epi.php>, wo sich das hier zitierte Diplom unter EDCS-69000074 findet). Auf dieser Datenbank sind zu jeder Inschrift, soweit vorhanden, die bisher erschienenen Inschriften-Sammlungen abrufbar, so z.B. die *Inscriptiī latine din Dacia. Inscriptiones Latinae Dacicae* (hg. von Constantin C. Petolescu Bukarest 2005), kurz ILD. Unter EDCS-69000074/ILD 00014 lassen sich – wie unter allen hier verzeichneten Siglen – die sechs Täfelchen des Originals als Bilder downloaden. Der Vorteil einer solchen Datenbank zur Nachschau aller bisher registrierten römischen Inschriften muss nicht eigens hervorgehoben werden, zumal das von Theodor Mommsen (1817-1903) eingerichtete CIL nur in Univ.-Bibliotheken einsehbar ist.

Wie Brodersen weiter beschreibt, beruhen die Funde römischer Inschriften (Steintafeln, Wachs- und Metalltafeln) oft auf Zufall, etwa bei Bau- oder Straßenarbeiten. So wurden 1960 und 1971 in Gherla, rund 50 km nördlich von Cluj-Napoca, beim Bau einer Fabrik außerhalb der Stadt über den Ruinen eines römischen *castrum auxiliar* zwei Holz-Wachstäfelchen gefunden: ersteres konnte mittels der verzeichneten *tri(uniciae) potest(atis) XVII, co(n)(sul) III* des Hadrianus auf den 2. Julie 133 n.Chr. datiert werden (EDCS-12100813), das zweite – *in situ* – laut der *tribunicia potestate VII, consul III* des Aelius Hadrianus (geb. 76 n. Chr., 14. römischer Kaiser von 117 n. Chr. bis zu seinem Tod 138) auf den 10. August 123 n.Chr. (EDCS-12100799; vgl. Ion Iosif Russu: *Inscriptiile Daciei Romane*, Vol. I, București 1975: S. 103-107; S. 88-89. Solche Diplome, mit der Formel *emeritis di/missis ho[nesta missi]one*, wurden den *auxiliar*-Truppen, hier der *Dacia Porolissensis*, zu ihrer Entlassung aus dem Militärdienst ausgehändigt. Sie stimmen formaliter mit dem von Brodersen (S. 17) zitierten Diplom (unbekannter Herkunft) überein.

In 2.3 NUMISMATIK (S. 20-23) erwähnt der Autor den Umlauf von Münzen in der antiken Welt seit dem 7. Jahrhundert v.Chr., ohne Nennwert, deren Wert aber durch die von den Nutzern als echt anerkannte Prägung einer Gold- oder Silbermünze, durch ihr Gewicht als echt anerkannt wurden. Angeblich hätten »die Kaiser« selbst diese Münzen als »Propaganda-Mittel« prägen lassen, wofür aber Belege fehlen würden. Die Prägung unterlag, als Anfang ihrer Karriere, den jungen Münzmeistern in der römischen Verwaltung, wobei sie ein Gespür für die Wünsche der Obrigkeit für aktuelle Themen gehabt haben könnten (S. 21). Da diese Münzen lange Zeit im Umlauf waren, dürften sie kaum als aktuelles Propaganda-Mittel geeignet gewesen sein. Eine Goldmünze (Bild S. 133), Gewicht 8½ g, zeigt auf der Vorderseite einen römischen Imperator, auf der Rückseite einen Adler mit Kranz und Szepter. Solche Münzen waren – nicht zuletzt auch aufgrund ihres Materialwertes – lange Zeit im Umlauf, wie sich aus verschiedenen Münz-Hortfunden ablesen lässt, so z.B. in einem Fund, in dem die älteste Münze 30 v.Chr. geprägt worden war, die jüngste 167 n. Chr. (S. 180ff.). Die Fundverteilung zahlreicher Goldmünzen im Karpatenbogen und ihrer dortigen Prägung aus der Zeit *vor* der römischen Eroberung macht laut Autor »anschaulich, ja greifbar, wie diese Region gleichsam im Brennpunkt sowohl der griechischen als auch der römischen Kultur stand und sich deren Traditionen kreativ aneignete« (S. 23) – wie im Titel thematisch aufgeworfen.

In 2.4 LITERARISCHE ZEUGNISSE (S. 24-27) geht es um die Überlieferung antiker literarischer Belge, die in der Mehrzahl als Abschriften von Abschriften auf Pergamentblättern (Tierhäute) zu einem *codex* als Buch zusammengebunden wurden. Aufgrund der vielfachen Abschriften wurde oft der Inhalt ganzer Passagen, nicht nur aus Schreibfehlern heraus, verändert

und verkürzt. Um die Rekonstruktion des antiken Originals kümmert sich – Hinweis des Autors – die Editionsphilologie. So ist von den folgenden fünf, vom Autor genannten antiken Geschichtswerken, keines erhalten, sondern liegt nur in Fragment-Sammlungen vor: die von Dion von Prusa (um 40 n. Chr. – um 115 n. Chr.), Beiname Chrysostomos, verfassten (griechischen) *Getika*; von Kaiser Trajans Werk *Dacica* sind nur fünf Wörter erhalten; von Trajans Leibarzt, Titus Statilius Kriton, waren *Getika* bekannt, die bis auf winzige Fragmente verloren sind; Caninius Rufus, ein Freund des römischen Autors Gaius Plinius Secundus d. J. (61/62 – 113/115 n. Chr.), soll nach dessen Auskunft ein griechisches Gedicht über Trajans Dakerkriege geschrieben haben, von dem nichts erhalten blieb – vorausgesetzt, es wurde je geschrieben; ebenso findet sich keine Spur der *Römische[n] Geschichte*, Titel *Dakike*, des griechischen Historikers Appianos von Alexandria (Appian, 90/95 – um 160 n. Chr.). Für Brodersen wiegt der Verlust dieser fünf, lediglich vom Titel her bekannten antiken Werke zur getischen und dakischen Geschichte, für die Ausarbeitung seines Themas besonders schwer (S. 25).

2.5 TRADITIONEN (S. 27-30): Historiker nutzen gelegentlich in antiken Schriftquellen belegte Traditionen, die auf »vorschriftliche« Zeit verweisen, etwa Fluss-, Berg- und Ortsnamen, wie Toponyme aus Dakien, z.B. Porolissum, Praetoria Augusta, Sarmizegetusa, Sandava (Sangidva), Singidava, Komidava, wobei vor allem die auf *-deva* und *-dava* endenden Toponyme als vorrömisch und als Belege für dakische Namenskontinuität zu bewerten seien, auch wenn sie heutigen Ortsnamen nicht eindeutig zugeordnet werden können und ihre Wortbedeutung unverständlich bleibt (die ‚dakische‘ Endung *-deva* blieb, wie die *Deva* in Siebenbürgen zeigt, als eigenständiger Ortsname erhalten; eine *-deva* oder *-dava* -Endung vertrat, hier mit Blick auf die Festungsanlage auf dem Berggipfel der Stadt, die uralte Bedeutung „Burg“ auf einer Anhöhe. Im Falle der Stadt Turda (Turri-dava, lat. *turris*?) konnte der ursprüngliche *-dava*- Name das (römische) Potaissa verdrängen und sich an seine alte Stelle zurücksetzen. Eine umfassende Quelle dakischer Elemente bieten die in den griechischen und lateinischen Texten verzeichneten Wörter zu Heilpflanzen und Kräuternamen (S. 28/29). Als einen dritten Weg, die »dakische« Sprache zu finden, empfiehlt Brodersen, die Etymologie entsprechender Wörter im modernen Rumänisch, die nicht lateinischer oder anderer fremder Herkunft sind, zu untersuchen, so etwa *balaur* Drache oder *brânză* Käse, die auf vorrömische Zeit zurückgeführt und als »dakisch« eingestuft werden könnten (S. 30) – ein in der rumänischen Fachliteratur umfassend und kontrovers bearbeitetes Thema. Zu den beiden vom Autor angeführten Beispiele wäre ergänzend zu sagen: rumän. *balaur* gehört wie z.B. *abure* Dampf, *baltă* Sumpf, *mal* Ufer / Küste oder *viezure* Dachs zu der umfangreichen Klasse der mit dem Albanischen *gemeinsamen* (vorrömischen) Substratelementen, vgl. alban. *bollë*, *avull*, *baltë*, *mal'*, *vjedhullë*; dagegen gehört *brânză*, mit rund weiteren 150 Wörtern wie *băiat* Junge, *bordei* Hütte, *urdă* Käse *căciulă* (Pelz-)Mütze, *mistreț* Wildschwein usw. zu jenen dakischen Elementen, die das Albanische *nicht* kennt – was aber nicht gegen die Rolle eines für beide Sprachen *gemeinsamen* „thrako-dakischen“ Substratwortschatzes spricht (vgl. I. I. Russu: *Etnogeneza Românilor. Fondul Autohton Traco-Dacic și Componenta Latino-Romanică* [Die Ethnogenese der Rumänen. Die autochthone thrako-dakische Grundlage und der latein-romanische Anteil], București, 1981).

In 3. MODELLE (S. 31-38), 3.1 RÖMISCHE GESCHICHTE (S. 31/2) wird laut Autor, mit dem Titel des Bandes DACIA FELIX, die Mitte der antiken Geschichte des Karpatenbogens und seiner Nachbargebiete in der Zeit verortet, in der dieses Gebiet Teil des Römischen Reichs war – Ansatzpunkt für ein sog. Deutungsmodell auf Grundlage der erhaltenen griechischen und lateinischen Schriftquellen in dieser Region, in der auch andere – wenn auch weniger gut bezeugte Episoden – nicht weniger einflussreich waren. Der Autor sucht in diesem Kontext nach einem möglichen »Brennpunkt der Kulturen« noch vor der römischen Eroberung. Seiner Ansicht nach würde sonst das Risiko bestehen, die genannte Region mittels der antiken Quellen »von außen« zu sehen und ihre Bevölkerung kulturell als »barbarisch« und politisch als »fremd«, gar »feindlich« wahrzunehmen. Auch würden die historischen Vorgänge in einer eigenen Gesamtdeutung des

Geschichtsverlaufs zur römischen Eroberung als Erfolg verstanden – der Abzug des Heeres – soweit überhaupt thematisiert, dagegen als Misserfolg (S. 32).

In 3.2 RUMÄNISCHE GESCHICHTE (S. 32-38) folgt der Hinweis, dass sich während der Romantik, wie überall unter den Völkern Europas, auch in Rumänien ein nationales Bewusstsein entwickeln sollte. So habe es im europäischen Revolutionsjahr 1848 auch in der Walachei, in der Moldau und in Siebenbürgen Aufstände gegeben. Erst die Wahl von Alexander Ioan Cuza (Iași 1820-1873) – nach ihm der Name der „Alexandru Ioan Cuza“ Universität Iași – zum Fürsten der Moldau und der Walachei verband 1859 einen Teil der Rumänen unter einem gemeinsamen Herrscher. 1862 wurden beide Fürstentümer formal vereinigt, mit Bukarest als Hauptstadt, 1866 wurde Karl Eitel Friedrich aus dem Hause Hohenzollern-Sigmaringen als Carol I. zum Fürsten von Siebenbürgen gewählt, 1881 zum König von Rumänien ernannt. In der *Republica Socialistă România* (RSR) spielte in den 70er- und 80er- Jahren das Narrativ der ununterbrochenen Herleitung des heutigen Staates aus einem unabhängigen dakischen Zentralstaat unter dem Daker-König Burebista eine wesentliche polit-ideologische Rolle – wie man aus den abendlichen TV-Sendungen oder den Nachrichten täglich hören durfte –, auf die sich die oberste Staatsleitung in der Ausübung ihres Amtes berufen durfte. Für Brodersen aber ist, über Decebal und Trajan noch weiter bis Byrebista (Burebista) zurück, die „Deutung der antiken Geschichte des Karpatenbogens als integraler Teil der Geschichte einer Nation (...) nicht mehr zeitgemäß“ (S. 37). Mit dem Zeiten-Wandel nach 1989 wird man eine derartige ‚Historie‘ wohl kaum noch erzählen wollen.

Zu 4. IM BRENNPUNKT DER KULTUREN (S. 39-59): hier geht es um die in den – zufällig erhaltenen – antiken Quellen angeführten Daker, Griechen, Perser: die Daker werden erstmals in Caesars (100-44 v.Chr.) *Gallischer Krieg* (6, 25-27) genannt; der Geograph Strabon von Amaseia (um 63 v. Chr. – 23 n. Chr.) bezeichnet die Daker in seiner (zehnbändigen) Geographie als *homoglottoi*/ „gleichsprachig“ mit den Geten, die ihrerseits mit den Thrakern *homoglottoi* seien (Strabon, *Geographie* 7,3,10 und 13; vgl. 10-bändiger Werktitel, S. 216); laut Pompeius Trogus, ein Zeitgenosse Strabons, seien die Daker *subsoles* »Abkömmlinge« der *Geten*, d.h. eng miteinander verwandt (Trogus, *Historiae Philippicae, Historien* 32,3,16; Hinweis Brodersen S. 41), eine Behauptung aus der Zeit vor der römischen Eroberung Dakiens. Im 1. Jahrhundert n.Chr. hält Plinius d. Ä. fest (*Naturkunde* 4,80): Die Geten werden von den Römern Daker genannt. Thrakien war in den antiken Quellen als Küstenregion im Norden der Ägäis, am Marmarameer und im Südwesten des Schwarzen Meeres bekannt und entspricht der heutigen Region Thrakia in Nordostgriechenland und dem europäischen Teil der Türkei. Die Geten, als ein Teil der Thraker, werden von Herodotos von Halikarnasos (um 484 - um 425 v.Chr.) bereits im 5. Jahrhundert erwähnt, als deren Kernland das nördlich an Thrakien sich anschließende Gebiet bis hin zum Donaudelta angesetzt wurde. Laut Brodersen wurden nicht alle Truppen, die die griechischen und römischen Autoren als am Unterlauf der Donau angesiedelt vorstellten, als Träger von »Kulturen« wahrgenommen. Diese »Randgebiete«, auch Dakien, lagen jenseits eines für die antiken Autoren interessanten Gebiets (S. 41/2).

Zu 4.2 GRIECHEN (S. 42-45): hier liefert „Pseudo-Skymos“ in seiner Beschreibung der antiken Welt an der Westküste des Schwarzen Meers einige (griechische) Ortsnamen, z.B. Apollonia, Mesembria (thrakisch *-bria* „Stadt“) und Dionysopolis, heute die Städtchen Sosopol, Nessebar und Balchick an der bulgarischen Küste, Aussiedlungen/ *apoikiai*, angelegt von griechischen Auswanderern aus der Stadt Milet in Ionien, Provinz Aydn, Türkei (S. 42-45). Ebenfalls wird Tomoi an der Pontos-Küste genannt, auch Tomis, gegründet 633 v.Chr., das heutige rumänische Constanța und Istria / Histria / Istropolis im Kreis Constanța. Laut Brodersen (S. 45) wurde Istros 238 n.Chr. angegriffen und in der Spätantike aufgegeben, so dass die mächtige Stadtruine (Bild S. 134) später freigelegt werden konnte. Fazit des Autors (S. 46): Ganz am Rande des (östlichen) Karpatenbogens gab es also seit dem 7. Jahrhundert v.Chr. griechische Niederlassungen mit ihren Kulturen – bevorzugt an der Schwarzmeerküste.

4.3 PERSER (S. 45-51) liefert einen Bericht Herodots über Dareios der Große, Sohn des Hystaspes, der von 521-486 v. Chr. als Dareios I. König des Perserreiches war und mit seinem Militärmarsch gegen Griechenland und seiner Niederlage 490 bei Marathon berühmt wurde, beginnen die ausführlichen Berichte über den Karpatenbogen und dessen Nachbargebiete. Dareios bereitete eine Expansion seines Reiches nach Westen vor, um die an der Westküste des Schwarzen Meeres sitzenden Skythen zu unterwerfen. Herodot berichtet in seinen *Historien* (vgl. S. 45/46) ausführlich über die technische Planung bei der Überfahrt über die »Bosporos« genannte Meerenge bei Byzantion (heute Istanbul). Als Zeugnis für diesen Feldzug zitiert Brodersen eine 1954 in Gherla, Siebenbürgen, weit weg vom Bosporos, gefundene persische Bauinschrift auf einer Tontafel (S. 47): [...] König [Dareios] Sohn des Hystaspes [...] [...] tat [...]

Mit dem namentlichen Verweis ist gesichert, dass es sich nur um Dareios handeln kann; unklar bleibt aber, wie die Tafel nach Gherla kam, in die ‚Armenierstadt‘ (mit der Armenisch-Katholische Kirche im Zentrum, mit einem großen Ölgemälde aus Wien im Kircheninnern als Geschenk des Kaisers Franz I. für hohe Geldanleihen bei den Armeniern). Die in den Kämpfen mit den Persern, von Herodot am Donaudelta verorteten Geten, wurden von den antiken Autoren als rückständig beschrieben, so dass griechische Kultur ihnen weit überlegen gewesen sei (S. 51). Diesem historischen Kontext einer Beschreibung der Kulturen und der Siedlungsgeschichte außerhalb des Karpatenbogens, vor allem der rumänischen Dobrudscha und der südlich davon gelegenen Küstenregionen des Schwarzen Meeres, folgt bei Brodersen (S. 51ff.) die *vita* dreier der größten Herrscher, die jene Gebiete für ihren Machtbereich zu sichern suchten: Philipp II (um 382-336 v. Chr.) und Alexander III. (365-323 v. Chr.), der 336 v. Chr. die makedonische Königsherrschaft übernahm und als „Alexander der Große“ bis heute berühmt ist, als dritter Regent Lysimachos (361/360-281 v. Chr.), der sich nach dem frühen Tod Alexanders als König von Thrakien durchgesetzt hatte.

In 5. DER KARPATENBOGEN VOR DEN RÖMERN (S. 60-111) geht der Autor unter Auswertung antiker Quellen auf die Geschichte des Siebenbürgen Beckens und seine benachbarten Gebiete ein. Die wichtigste Quelle über ein frühes Königtum in diesen Raum sind die *Getica* des Jordanes (†552 n. Chr.), die einzige erhaltene Gesamtdarstellung der »dakischen Königszeit«, in der Jordanes den Buruista als den König der Goten benennt und – nach einer Zwischenzeit eines Deceneus (S. 61, 79) – von Coryllus als dem König der Goten im „alten Dakien“ spricht (S. 62):

Als auch dieser [Comosicus; König, Priester] aus den menschlichen Dingen verschied, stieg Coryllus (...) als König der Goten in die Königsherrschaft auf und herrschte 40 Jahre lang in Dakien über seine Stämme. Ich spreche vom alten Dakien, das jetzt bekanntlich die Völkerschaften der Gepiden besitzen.

Da aber auch andere, verstreute Quellen aus Jahrhunderten vor und nach der Zeitenwende über die dakische Geschichte berichten, möchte der Autor die (nachweislich) – falschen Berichte des Jordanes nicht aufgreifen und die in anderen Quellen angeführten Könige im Karpatenbogen einzeln vorstellen (vgl. 5.1 JORDANES' FIKTIVE KÖNIGSLISTE (S. 60-64) und 5.2 KÖNIGE IM KARPATENBOGEN, S. 64-70): so erscheinen in dem römischen Welt-Geschichtswerk des Pompeius Trogus aus dem 1. Jhd. v. Chr., mit Berichten aus der Zeit zwischen 183 und 175 v. Chr., zwei dakische Königsnamen, Rubobustes und Oroles (S. 64). Im Falle des ersteren ist man von einem Schreibfehler für Burebista ausgegangen, der tatsächlich aber – laut Autor – erst ein Jahrhundert später erscheint (S. 70ff.). Bei Oroles handelt es sich wahrscheinlich um einen dakischen Namen, ohne weitere Auskünfte zu ihm als Dakerkönig. Zu Byrebistas: Strabon berichtet in seiner *Geographie* 7, 3, 11 von einem großen König und Kulturbringer der Geten, der in der Mitte des 1. Jahrhunderts v. Chr. die Führung seines Volkes erreicht und es nach vielen Kriegen wieder aufgerichtet und die Nachbarvölker (südlich der Donau, Thrakien, Makedonien und Illyrien) unter die Herrschaft der Geten gebracht habe. Nach seinem Tod zerfiel dieses Reich aufgrund innerer Konflikte wieder (S. 71). Laut Brodersen berichten Inschriften aus den griechischen Küstenstädten am Schwarzen Meer von Bedrohungen durch die Barbaren, deren »König«, ein Byrebistas, erst in



den 50er- oder 40er Jahren v.Chr. erwähnt wird, nicht aber bereits 71 v.Chr., wie 1980 im kommunistischen Rumänien mit Blick auf eine 2050- Jahrfeier eines dakischen Zentralstaates unter Burebista Herrschaft kolportiert wurde (S. 36). Bleibt noch der Blick auf den Bericht des Jordanes (*Getica* 68-72; S. 80), der den Wandel des »barbarischen« Stammes der Geten, unter Anleitung des Deceneus (tätig im 1. Jh. n. Chr.) zu einem kultivierten Volk beschreibt. Mit Hinweis seinen Buchtitel stimmt der Autor mit den antiken Autoren darin überein, dass „dank Dekaineos / Deceneus nun Dakien selbst zu einem Brennpunkt der Kultur“ geworden sei (S. 81).

5.4 CAESARS LETZTE PLÄNE (S. 81/2): Caesar hatte sich, wie von Strabon (*Geographie* 7,3,5) vermerkt, auf einen Feldzug gegen Byrebistas vorbereitet, um dessen Aufstieg zu verhindern. Mit Caesars Ermordung an den Iden des März, am 15.3.44 v.Chr., wurde die Ausführung hinfällig, zudem starb einige Zeit später auch Byrebistas (S. 82).

5.5 AUGUSTUS UND »Könige gewisser Geten« (S. 82-86): Kaiser Augustus (63 v. Chr. – 14. n. Chr.) übernahm 43 v.Chr. die Zuständigkeit für den Osten des römischen Imperiums. Für diesen Zeitraum spricht Cassius Dio (*Historien* 51, 22, 8) von Kontakten der Römer mit den Dakern. Im Auftrag von Augustus unternahm Marcus Licinius Crassus im Jahr 29 v.Chr. einen Krieg »gegen Daker und Bastarner« und eroberte das (süddanubische) Moesien, spätere Provinz der Römer (*Historien*, 51, 23, 2). Die Bastarnen erwiesen sich als starke Gegner, „...dann besiegte er sie, wobei ihm Roles, *der König gewisser Geten*, half ...“ (*Historien* 51, 24, 6-7; S. 84). Dieser Roles wurde von Roms Gnaden als König anerkannt und war damit nun ein »Freund und Bundesgenosse«. So setzte Crassus, neben Roles, weitere Könige wie Dapyx und Zyraxes ein, um mithilfe von »Königen gewisser Geten« die Randgebiete des Imperiums zu sichern – ein Erfolg, der ihm 28 v.Ch. eine Triumphfeier einbrachte (S. 85).

5.6 »Verdrängt und vertagt« (S. 86-90): Ein Getenkönig namens Cotiso war offensichtlich der Gegner einer militärischen Unternehmung des Augustus (27 v. Chr., nach seiner Ernennung zum Kaiser), der »ein Heer gegen die Daker schickte«, wie Strabo (*Geographie* 7.3.11) berichtet, allerdings ohne großen Erfolg, denn Cotiso überlebte. Wenige Jahre später wurde Gnaeus Cornelius Lentulus, einer der Konsuln des Jahres 14 v. Chr., nach seiner Amtszeit an der unteren Donau eingesetzt, wo er auf Cotiso stieß, wie der Historiker Florus (*Epitome* 2,28) berichtet (S. 88):

Die Daker hängen in den Bergen; von dort pflegen sei unter dem Befehl des Königs Cotiso, sooft der Danuvius durch Frost seine Ufer verbunden hatte, herabzukommen und die Nachbarschaft zu verwüsten. Es schien daher Caesar Augustus richtig, den sehr schwer erreichbaren Stamm zu verdrängen. Er schickte deshalb Lentulus und drängte sie nach jenseits des Ufers ab; (...) So war Dakien damals zwar nicht besiegt, doch verdrängt und vertagt worden. (Sic tum Dacia non victa, sed summota atque dilata est.)

Nach Brodersens Einschätzung war dieser Cotiso nicht mehr als ein – wenn auch recht lange aktiver – »König gewisser Geten« gewesen und die Römer gingen auch am Unterlauf der Donau gegen die Geten vor. Dabei benutzten sie ein bereits bei den Ubiern am Rhein eingesetztes Umsiedlungsverfahren, die sie vom rechts- in das linksrheinische Gebiet – dem späteren Köln – umsiedelten, vergleichbar mit der Umsiedlung einer großen Bevölkerungsgruppe aus dem Gebiet jenseits der Donau in das von Crassus eroberte Moesien. Vorteil für Rom: Feindliche Gruppen wurden aus ihrem für Rom unüberschaubarem Gebiet herausgelöst, das so entvölkert wurde und für die Donaugrenze des Imperiums keine Bedrohung mehr war. Die Umgesiedelten konnten nun direkt kontrolliert und mit Abgaben belastet werden (S. 88/9). Bleibt noch die Selbstdarstellung des „Göttlichen Augustus“, die nach seinem Tod 14 n. Chr. als *Res Gestae Divi Augusti* auf monumentalen griechischen und lateinischen Inschriften im ganzen Imperium gerühmt wurde und in Abschriften erhalten geblieben ist, wie z.B. in Ancyra / Ankara, Türkei (S. 89/90; EDCS-20200013):

Als ein dakisches Heer über die Donau herüberkam, wurde es unter mir als oberstem Kriegsherrn vernichtend geschlagen, und später zwang mein über die Donau geführtes Heer die dakischen

Volksstämme, die Herrschaft des römischen Volkes zu ertragen. (/ ... et postea trans Danuviam ductus exercitus meus Dacorum / gentes imperia populi Romani perferre coegit /)

und war somit das Ende „gewisser Daker-Könige“ besiegelt? Zunächst wollten die Römer »Das Reich in den Grenzen halten« (S. 90ff.). Nach Augustus` Tod schien sich, so aus Sicht von Th. Mommsen (Römische Geschichte, 1885, S. 178), die Lage für das Imperium südlich der Donau konsolidiert zu haben. Laut Tacitus (*Annales XX* 1,11) hatte Augustus, neben vielen anderen Anordnungen, schriftlich geraten, „(...) das Reich innerhalb seiner Grenzmarken zu beschränken“. Spätestens im Jahre 6 n.Chr. war dann Moesien als römische Provinz eingerichtet worden (S. 91). Es kam erneut zu Bedrohungen, so dass unter Kaiser Nero (37-68 n. Chr.) eine weitere Massenumsiedlung über die Donau in den Süden erfolgte. Nach Neros (erzwungenem) Selbstmord kam es zu einem bürgerkriegsähnlichen »Vierkaiserjahr«, was manche »Transdanuvier« als Schwäche der Römer auszunutzen gedachten, wie Tacitus (*Historien*, 3, 46, 2) schildert (S. 93/4): Unruhig wurde auch der Stamm der Daker, nie vertrauenswürdig, nun ohne Angst, da das Heer aus Moesien abgezogen war. Sie beobachteten die ersten Ereignisse, ohne sich zu rühren; aber als sie hörten, dass Italien durch den Krieg brenne und dass das ganze Reich in feindliche Lager aufgeteilt war, stürmten sie die Winterquartiere unserer Kohorten und Alae und brachten sich in den Besitz beider Ufer des Danuvius. Sie bereiteten sich bereits darauf vor, die Lager der Legionen zu zerstören.

Unter den Dakern wird bei Frontin (*Strategemata* 1, 10, 4) ein Scorylo als *dux* / Feldherr erwähnt, bei Jordanes (*Getica*, 73) der bereits genannte Coryllus als *rex* / König der Goten/ Geten, wobei offenbleibt, ob es sich um dieselbe Person handelt (S. 94). Der Name *Scorilo* steht auf einem in Sarmizegetusa Regia gefundenen groben Keramikgefäß, auf zwei mit einer Schablone hergestellten Kartuschen, die eine mit dem Namen *Decebalus*, die andere *per Scorilo* in linksläufiger lateinischer Schrift; solche Inschriften auf Gefäßen verweisen laut Autor (S. 95) gewöhnlich auf den Hersteller oder Auftraggeber und damit auf den künftigen Besitzer, etwa: »Decebal, (hergestellt) von Scorilo« oder »Decebal, (hergestellt) für Scorilo«; nichts spreche aber dafür, dass einer der beiden oder gar beide Namen einen König bezeichnen könnten. Laut Autor sei *per* nicht als dakisch *Sohn* zu verstehen, da es dafür keine anderen Belege gäbe – so z.B. von Constantin Daicoviciu (1898-1973), Althistoriker und Spezialist für Provinzialrömische Archäologie, Cluj, diskutiert. Offensichtlich waren die Daker für ein Vordringen in die von Rom beherrschten Gebiete, ob es somit den 1980 gefeierten dakischen Zentralstaat (vgl. Kap. 3.2) „jemals gegeben hat – nun jedenfalls gab es ihn nicht“ (S. 95).

In 5.8 DOMITIAN (S. 96-107), berichtet Paulus Orosius (um 385 – um 418 n. Chr.) in seinen *Historien* (7, 10, 3-4), wie Domitian (51-96 n. Chr., Kaiser ab 81 n. Chr.) in Kriegen mit Germanen und Dakern, so in Schlachten mit dem Dakerkönig Diurpaneus, fortgesetzt Niederlagen erlitt. Nach Suetons (um 70 n. Chr. – nach 122) Kaiser-Biographien (*Domitian* 6,1) erzielte er in seinen Feldzügen Erfolge über Chatten, Daker und Sarmaten. Wer aber war der Führer der Daker, dem die Römer 85./86. n.Chr. an der unteren Donau unterlegen waren? Brodersen zitiert aus *Konstantinische Exzerpte über Tugenden und Laster aus Cassius Dio* (*Historien* 67, 6, 1; S. 99f.): Duras, dem die Vorherrschaft zugekommen war, überließ sie freiwillig dem Decebal, dem König der Daker. Der war gewaltig im Verständnis des Kriegswesens und gewaltig in der Durchführung, scharfsinnig beim Angriff (...) und ein Meister in der Schlacht. (...) Daher war er lange Zeit ein würdiger Gegner der Römer. In einer dritten, erfolgreichen Offensive der Römer, wurde 87 n.Chr. im *bellum Dacicum* die süddanubische Moesia geteilt: die Moesia Superior umfasste den westlichen Teil (des heutigen Serbien und Westbulgariens), die Moesia Inferior (Untermoesien) den östlichen Teil (Ostbulgarien und die rumänische Dobrogea/Dobrudscha). Rom sicherte sich durch jährliche Schutzgelder an Decebal dessen Hilfe bei der Abwehr potentieller Angreifer, dass der den römischen Soldaten den strategisch erforderlichen Durchzug durch sein Reich erlaubte (S. 107). Die römischen Schutzgeldzahlungen hatten sich also bewährt und Decebal erwies sich als verlässlicher „Klientelkönig“ (S. 85, 89 etc.)

5.9 »Für Reich und Macht oder für Freiheit und Vaterland« (S. 107-111): im Jahr 96 n.Chr. wurde Domitian aufgrund seiner brutalen Herrschaft, von der römischen Oberschicht kaum noch ertragen, ermordet – ein Despot war beseitigt. Laut Sueton (*Domitian* 23) empfing das Volk diese Nachricht mit Gleichgültigkeit, während die Soldaten betrübt waren und den *divus Domitianus* zu rächen versuchten. Aus Dakien kommt von dem griechischen Autor Philostratos im späten 2. Jahrhundert n.Chr. der Bericht, dass Dion von Prusa, genannt Chrysostomos / „Goldzunge“, zu den Soldaten geeilt sei und sie in feuriger Rede auf Griechisch, unter Einsatz eines Zitats von Homer, davon überzeugen konnte, dass sie klüger handelten, wenn sie tun, was die Römer gut finden (S. 109). Chrysostomos war bei seiner Reise zu »Geten und Mysern« um 97 n.Chr. an der (unteren) Donau Zeuge der nach Domitians Tod im römischen Heer entstandenen Unruhe geworden: er habe dort »mutige Männer« gesehen, »die um Reich und Macht kämpften, und ihre Gegner um Freiheit und Vaterland« (S. 111).

In 6. DECEBAL UND TRAJAN (S.112-161), 6.1 *Expeditio Dacica* (S. 112-125) wird zunächst Trajan vorgestellt (geb. 53 n. Chr. in Spanien – 117 n. Chr.; ab 98 n. Chr. als *optimus princeps* / „der beste Kaiser überhaupt“, der zu Beginn seiner Tätigkeit an der Donau zunächst aber nichts unternahm. Die bereits 46 n.Chr. unter Kaiser Claudius entlang des Donaudurchbruchs am »Eisernen Tor« angelegte Straße erlangte nun höchste militärtechnische Bedeutung. Sie wurde von Trajan 99/100 n.Chr. durch Ausbrechen der felsigen Wandseite und eine den Fluss überragende Konstruktion aus Holzbalken „wiederhergestellt.“ Davon kündigt eine Inschrift auf einer riesigen Steintafel (hoch 1,75 m – breit 4,10 m), die »Tabula Traiana«, am südlichen Ufer des Stroms (Bild S. 135; die Inschrift ist auf dem Bild nicht erkennbar; vgl. EDCS-26600700). Zusätzlich zur erweiterten Uferstraße wurde durch einen Kanal die gefährliche Stromschnelle am »Eisernen Tor« umgangen und die Schifffahrt ermöglicht (EDCS-10000490). So vorbereitet unternahm Trajan 101 n.Chr. einen Angriff, für den er zum Übergang auf das jenseitige Donauufer Schiffe einsetzte. Der Kampf mit den Dakern endete für beide Seiten blutig und blieb, ebenso wie Domitians Feldzug 89 n.Chr., erfolglos (S. 119). Im folgenden Jahr, 102 n.Chr., rüstete Trajan zu einem neuen Angriff, ohne dass Dakien, mit dem Herrschaftssitz des Decebal in Zermizegetusa, erobert worden wäre. Trotzdem wurde dieser Krieg gegen die Daker, wie Cassius Dio (*Xiphilinos aus Cassius Dio, Historien* 68,10,1-2) berichtet, als großer Erfolg Trajans, mit dem Beinamen *Dacicus*, gefeiert (S. 123).

6.2 *BELLUM DACICUM* (S. 125-151): Der mittels Schutzgeldzahlungen mit Decebal ausgehandelte Frieden bedeutete höchstens einen Kompromiss. Die dem Dakerkönig von Cassius Dio (*Historien* 68, 10, 3-4) unterstellte ‚Vertragswidrigkeit‘ dürfte den Römern im Frühjahr 105 n.Chr. den Anlass für eine weitere Kriegerklärung geliefert haben, ein militärischer Erfolg blieb aber aus (S. 128). Das folgende Jahr begann spektakulär mit dem monumentalen Bau einer Brücke über den Istros, wie Xiphilinos (aus Cassius Dio, *Historien* 68, 12, 1-5) berichtet: eine mehr als 1 km lange, auf 20 Steinpfeilern ruhende Holzkonstruktion des Architekten Apollodoros aus Damaskus, die den römischen Ort Zanes (beim heutigen Kladow, Serbien) mit dem römischen Militärlager Drobeta/ Drobeta Turnu-Severin verband (S. 145; Bild S. 208: Rekonstruktion eines Abschnitts der Brücke). Trajan nutzte dieses Wunderwerk der Technik, wie Cassius Dio wieder berichtet (*Historien* 68,14,1): Trajan überschritt den Istros auf dieser Brücke (...). Mit der Zeit und Mühe bezwang er die Daker (S. 145). Der sich anschließende Feldzug führte zur Einnahme von Decebals Herrschaftssitz und dessen Tötung – wohl Selbstmord (vgl. Bild S. 137, Trajanssäule) –, nach der sein Haupt nach Rom verbracht und im Jahr 206 n.Chr. auf der *Gemonische[n] Treppe* ausgestellt wurde (S. 151).

6.3 *DACIA CAPTA* (S. 151-156): Trajans erfolgreiche *expeditio Dacica* spiegelte sich auch auf neu geprägten Münzen mit Aufschriften wie *DACIA CAPTA* und *VICTORIA DACICA* (S. 153), belegt in Eutrops *Breviarium* (8, 2, 1-2): Dakien unterwarf er (Traianus) nach seinem Sieg über Decebal und gewann jenseits der Donau eine Provinz (...). Das Ende des Dakerkönigs (laut Autor S. 154): „Decebal hatte alles verloren – selbst sein Name wurde in Dakien nicht mehr

vergeben: Er ist seit der Niederlage und dem Tod des Königs mit einer einzigen Ausnahme, der Weihung eines »Decebalus, Sohn des Lucius« für die Nymphen in Germisara (Cigmău, Gemeinde Geoagiu / Gergesdorf, Kreis Hunedoara, Rumänien: lateinische Inschrift EDCS-04900915), nur noch außerhalb von Dakien als Personennamen belegt.“

6.4 DIE TRAJANSSÄULE (S. 156-161): die für Kaiser Trajan errichtete Ehrensäule im Zentrum Roms zeigt auf ihren Außenseiten einen in 23 Windungen spiralförmig aufsteigenden (marmorweißen) Relief-Fries, rund 200 m lang mit etwa 2500 menschlichen Figuren während eines Feldzugs. Das Friesband zeigt einen systematisch vorbereiteten und auch durchgeführten Krieg in Abfolge von Kriegsrat, Reinigungsopfern, Truppenansprachen, Vormarsch beim Bau von Straßen und Militärlagern, Kampf und Sieg und Trajan als Inbegriff des Imperators, dem der römische Erfolg zu verdanken sei. Dank des Hinweises auf die 17. Tribunicia Potestas des Traianus Augustus Germanicus Dacicus auf einer Inschrift im Piedestal (am Sockelbau der Säule) lässt sich der Abschluss der Bauarbeiten auf 112/113 n. Chr. datieren (S. 158; EDCS-17301077). Ein anderes imposantes römisches Siegesmonument – allerdings nur nach Wegplanung erreichbar, nicht als touristisch obligate ‚Zugabe‘ wie jene Säule bei einem Rom-Besuch – ist das Tropaeum Traiani auf dem Gelände eines ehemaligen römischen Heerlagers. Dieses antike Denkmal, nahe dem Dorf Adamclisi [< türkisch Adam Kilise „Kirche des Mannes“, Fehldeutung des älteren Bauwerks als Kirche] in der Dobrudscha, Kreis Constanța, wurde, wie die Inschrift EDCS-29900007 bezeugt, im Jahr der 20. Tribunicia Potestas des Augustus, d.h. im Jahr 115/6 n. Chr., errichtet. Der Versuch des früheren rumänischen Regimes, den Nachweis für seine Verbindung zur dakisch-römischen Antike zu erbringen, führte 1977 zu einer umfangreichen Rekonstruktion des Denkmals [Rez. erinnert sich bei einer Besichtigung 1965 an den auffälligen Zustand, vor allem an die Verwitterung eines Teils des Skulpturenschmucks und der Außenwand-Friese]. Brodersen beschreibt die monumentale »Rekonstruktion« für die Feier anlässlich des 2500-jährigen Bestehens eines »dakischen Zentralstaates«, unter Verwendung der erhaltenen Reste der Anlage, mit den in einem (griechischen) Triglyphen-Fries dargestellten Szenen aus den Daker-Kriegen (S. 161; Bild S. 138).

7. PROVINCIA DACIA (S. 162-179), 7.1 DIE EINRICHTUNG DER PROVINZ UNTER TRAJAN (S. 166): der Kirchenvater Lactantius (um 250-320 n. Chr.) erwähnt eine »(Volks-)Schätzung« durch Kaiser Galerius (um 250 - 311 n. Chr., Mitkaiser seit 293, Kaiser seit 305 n. Chr.) in Verbindung mit einer bereits von Trajan in Dakien eingeführten Kopfsteuer, die dieser als Sieger den Dakern auferlegt habe, wie Laktanz (*Todesarten der Christenverfolger* 23, 5-6; S. 162/3) berichtet. Über die Bevölkerungszahl Dakiens im 4. Jahrhundert n. Chr. berichtet Eutrop (*Breviarium* 8, 6, 2; S. 163), dass Trajan nach seinem Sieg über Dakien aus dem ganzen römischen Erdkreis / ex toto orbe Romano unbegrenzte Menschenmengen / infinitas copias hominum dahin versetzt habe, um Felder und Städte auszubauen. Dakien war durch den langwierigen Krieg mit Decebal an Männern erschöpft / viris exhausta. Allerdings bestätigt sich laut Autor eine solche Entvölkerung des Karpatenbogens aufgrund archäologischer Befunde beim Ausbau des Straßen- und Eisenbahnnetzes nach 1989 nicht, sondern belegt eher einen Zuzug neuer (nicht-römischer) Bewohnergruppen (S. 163). Durch den Widerstand des Sarmaten-Stamms der Jazygen, die sich nicht nur im Westen und Süden durch die römischen Provinzen Pannonien und Obermoesien, sondern auch im Osten durch die neue Provinz Dakien eingeschränkt fühlten, verlief die Einrichtung der Provinz nicht ohne Widerstand. Trajan setzte dagegen als Befehlshaber den erfahrenen Publius Aelius Hadrian ein, der nach Unterpannonien geschickt wurde, wo er die Sarmaten ‚zusammendrückte‘ / compressit (*Historia Augusta, Hadrian* 3,9-10; S. 164). Die Römer setzten ihre frühen Erfahrungen bei der Einrichtung ihrer Provinzen offensichtlich nun auch in Dakien, zunächst beim Straßenbau, systematisch um, wie der älteste, in Aiton (Eiten, Kreis Cluj) gefundene römische Meilenstein anzeigt, der die Entfernung der unter Trajan um 107/108 n. Chr. neu angelegten Straße von Potaissa (Turda) nach Napoca (Cluj-Napoca) mit 10 Meilen, rund 30 km anzeigt (EDCS-27300120).

Es folgte, etwa ein Jahr nach diesem ersten Straßenbau, auch die Anlage von Städten, worüber Cassius Dio in seinen *Historien* 68, 14, 3 berichtet hatte, so etwa die Gründung der

»Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetus« bei Hațeg/Hatzeg, Kreis Hunedoara, um 109/110 n. Chr. (EDCS-26600880).

7.2 DIE REORGANISATION DAKIENS UNTER HADRIAN (S. 166-173): Am 17. August 117 n. Chr. starb Augustus, zur selben Zeit auch der Statthalter von Dakien, Quadratus Bassus. Bereits zwei Tage später akklamierten Augustus' Soldaten seinen Großneffen Aelius Hadrianus (Hadrian, 76-128 n. Chr.) als Kaiser. Der damit verbundene Machtwechsel in Rom verführte die Jazygen im Westen und die Roxolanen im Osten der Provinz zu einer Erhebung, gegen die Hadrian die bereits von Domitian eingeführten und unter Trajan fortgesetzten Schutzgeldzahlungen weiterhin an die östlichen Nachbarn der römischen Provinz gewährte. Gegen die Jazygen setzte er Marcius Turbo als Statthalter von Pannonien und Dakien ein. Laut Brodersen war aber kein großes Interesse Hadrians an Dakien zu erkennen, vielmehr gab er aus „Neid auf den Ruhm Trajans sofort drei Provinzen auf, die Trajan dem Reich hinzugefügt hatte“, wie Eutrop berichtet (*Breviarium* 8, 6, 2; S. 169). Hatte Hadrian zur Expansion des Imperiums eine Brücke über den Istros errichten lassen, so ordnete Hadrian, aus Furcht vor möglichen Angriffen vom Norden her, von Dakien heraus, den Abbruch des auf den 20 Steinfeilern liegenden Holzaufbaus zum Schutz der südlich des Stromes gelegenen römischen Provinzen an, wie Xiphilinos aus Cassius Dio (*Historien* 68, 13, 6; S. 169) berichtet. Ebenso wurde auch Dakien nun in eine Dacia Superior, das Gebiet der bisherigen Provinz nördlich des Karpatenbogens, und in eine Dacia Inferior geteilt, das Gebiet südlich des Karpatenbogens und westlich des Olt (Alutus) bis zur Donau. Die Hauptstadt der Dacia Superior blieb Ulpia Traiana Sarmizegetusa, allerdings wurde die militärische Zentrale nach Apulum, heute Alba Iulia / Karlsburg, verlegt (früherer Name rumänisch *Bălgrad*, siebenbürgisch-sächsisch *Wizzenburg/Weißenburg*), zusammen mit der XIII. Legion Gemina (S. 170). Kurz nach dieser Aufteilung wurde eine weitere dakische Provinz eingerichtet, die Dacia Porolissensis, deren Name auf ihren Hauptort Porolissum (bei Moigrad, Kreis Sălaj, nordwestlich von Cluj, Bild S. 140 unten) verweist; ihr Name steht auf einem in der Osttürkei gefundenen Militärdiplom eines aus der Dacia ehrenvoll entlassenen Soldaten (EDCS-35100002).

Die Motive für Hadrians Provinzaufteilung in Dakien – Dacia Superior wurde in »Dacia Apulensis« umgewandelt, Dacia Inferior in »Dacia Malvensis« – sieht Brodersen vor allem im Vorteil der kürzeren Wege zur Vermittlung von Nachrichten und Befehlen an die Truppen und deren schnellere Versetzung zwischen Ober- Unterdakien über die Südkarpaten (vgl. Hinweise auf eine mögliche Verortung von *Malva* bei Russu, *Înscriptiile* [infra] 1975, S. 21, Note 35). So gab es nun drei dakische Provinzen (S. 173).

In 7.3 GOLD, SALZ – UND LIEBE (S. 174-179) hinterfragt der Autor die möglichen Gründe, weshalb Hadrian Dakien – anders als im Falle anderer Provinzen – nicht aufgegeben habe, was sich einerseits mit dem durch das Klima und durch die Bodenverhältnisse und Bewässerung begünstigte landwirtschaftliche Nutzung im Gebiet des Karpatenbogens erkläre. Andererseits gewann die Ausnutzung der umfangreichen Goldminen im Bergbauggebiet von Alburnus Maior (Roșia Montană, Kreis Alba; Bild S. 141) sowie der Abbau der riesigen Salzvorkommen bei Turda größte wirtschaftlich-soziale Bedeutung. Das Stichwort »Liebe« beruhe auf einer Legende, wonach der – fiktive – Tribun Marcus Tiliŝcus nach der Eroberung der Festung von Tiliŝca, im Umland von Sibiu/ Hermannstadt, mit einer dakischen Prinzessin, „natürlich“ einer Tochter des Decebalus, zum Vater einer Tochter namens Tiliŝca und damit zum Stammvater jenes Dorfes erhoben wurde – Fazit Brodersen (S. 179): „Nicht nur Gold und Salz, sondern Liebe hielt demnach die römischen Eroberer im Land“.

8. DACIA FELIX (S. 180-200), 8.1 DIE DREI DAKIEN (S.180-188): am 7. März 161 n. Chr. starb Kaiser Antonius Pius, nachdem er bereits seinen Adoptivsohn Marcus Aurelius Antonius (Marc Aurel; 121 – 180 n. Chr.) als Nachfolger bestimmt hatte, der sich mit Lucius Verus (130-169 n. Chr.) die Herrschaft teilte. Wie bereits bei früheren Machtwechseln in Rom versuchten die Gegner der Römer daraus Vorteile zu ziehen: in Armenien versuchte ein von den Parthern gewählter Klientelkönig, ohne Rücksprache mit Rom, einen eigenen Klientelkönig einzusetzen, was

laut Autor aber einer Annexion des Gebietes gleichkam. Dagegen führte Lucius Verus einen Feldzug an, der 166 n. Chr. siegreich endete. Die vom Feldzug zurückkehrende V. Legion Macedonia wurde nach Potaissa verlegt. Die genannten drei Provinzen wurden nun einem einzigen Statthalter mit dem Titel »propraetorischer Legat der Drei Dakien« unterstellt (S. 182). Sie waren aber gleichermaßen bedroht, im Westen durch die Jazygen, wo ein Statthalter eingesetzt wurde, der außer den Drei Dakien auch Obermoesien leitete, Marcus Claudius Fronto. Dieser sollte in Personalunion die Herrschaft nördlich und südlich der Donau sichern. Er bezahlte seinen Einsatz mit dem Leben, eine umfangreiche Inschrift aus Rom berichtet über sein Wirken (S. 182/3; EDCS-01000261). Es kam zu weiteren Vorstößen gegen die Provinzen, so im Osten in einem »Zweiten Markomannenkrieg«, den Mark Aurel mithilfe seines Sohnes Aurelius Commodus (161-192 n. Chr.) sowohl militärisch als auch auf diplomatischer Ebene zu lösen versuchte (S. 187). Für Commodus wurde am Legionsstandort Apulum eine Ehrensäule aufgestellt, aus der sein Name nach seinem Tod aber – er wurde 192 n. Chr. bei einer Verschwörung umgebracht – getilgt wurde (S. 188; EDCS-15800201).

8.2 »Seid einig, bereichert die Soldaten und verachtet den Rest« (S. 188-192): Ähnlich wie im Vierkaiserjahr 68/69 n. Chr. nach Neros Tod erlebte Rom ein weiteres Vierkaiserjahr mit dem Streit um die Wahl des Nachfolgers, wobei sich Septimius Severus erst 197 n. Chr. durchsetzen konnte. Darüber berichtet Herodian (*Historien* 3, 8, 4-5) wie folgt (S. 188/9):

(Septimius Severus) machte er zu Ehren all seiner Siege dem Volk großzügige Geschenke; er verteilte hohe Geldsummen an die Soldaten und gewährte ihnen viele Privilegien (...) Er war der erste Kaiser, der die Lebensmittelrationen erhöhte, ihnen gestattete, goldene Fingerringe zu tragen, und ihnen erlaubte, mit ihren Frauen zu leben; all dies war bis dahin als schädlich für die militärische Disziplin angesehen worden. (Septimius) war so der erste Kaiser, der die harte und gesunde Ernährung der Soldaten änderte und ihre Entschlossenheit angesichts der schweren Nöte untergrub; außerdem schwächte er ihre strenge Disziplin (...), indem er sie lehrte, Geld zu begehren, und sie in ein luxuriöses Leben einführte.

Nach Ansicht des Autors führte der Zustand, dass die Soldaten nicht mehr kaserniert waren und mit ihren Frauen und Familien außerhalb der Militärlager wohnen durften, zu einem Anwachsen der Siedlungen außerhalb der Lagertore in Dakien und anderen Reichsteilen, die zum Kern von wachsenden Städten wurden. Septimius Severus starb 211 n. Chr. in Eburacum (York, Großbritannien) und hinterließ seinen beiden Söhnen Caracalla (188-217 n. Chr.) und Geta (189-211 n. Chr.) die als Überschrift zu Kap. 8.2 zitierten ‚letzten Worte‘. Beide folgten ihm als Kaiser nach, Caracalla ermordete seinen Bruder und übernahm um 211 n. Chr. als Marcus Aurelius Severus Antoninus die Alleinherrschaft in Rom, bis zu seiner Ermordung im Jahre 217 n. Chr. Eine seiner politischen Maßnahmen war, wie der als Zeitgenosse selbst betroffene Cassius Dio berichtet (*Historien*, 78(77), 9,3-5; S. 190) folgende:

Dann gab es Vorräte, die wir bei allen Gelegenheiten in großen Mengen liefern mussten, und zwar ohne jeglichen Lohn und manchmal sogar zu zusätzlichen Kosten für uns selbst – all diese Vorräte schenkte er entweder den Soldaten oder aber verhökerte er. (...) Das Erbrecht schaffte er ab, ebenso die Steuerbefreiung, die in solchen Fällen denjenigen gewährt worden war, die mit den Verstorbenen eng verwandt waren. Das war auch der Grund, warum er alle in seinem Reich zu römischen Bürgern machte, nominell um sie zu ehren, tatsächlich aber, um seine Einnahmen auf diese Weise zu erhöhen (...).

Das nun das an alle Reichsbewohner verliehene Bürgerrecht, das zuvor als Auszeichnung für eine 25jährige Dienstzeit im Heer gewährt wurde also zur Erhöhung der Steuereinnahmen vorgestellt. Der kaiserliche Beschluss ist auf einem (stark beschädigtem) Papyrus zu entziffern, der 2017 in das Weltdokumentenerbe (»Memory oft he World«) der UNESCO aufgenommen wurde und in der Uni-Bibliothek Gießen aufbewahrt wird (S. 190/1).

8.3 RESTITUTOR DACIARUM (S. 192-196): Die nächsten Jahrzehnte waren in Dakien von Unsicherheiten geprägt, wie aus der Titulierung des Kaisers Maximinus Thrax (172/182-238 n.

Chr., Kaiser seit 235) zum »Dacicus Maximus« zu schließen ist, die eine – vielleicht auch nur angekündigte – Aktion gegen die Daker voraussetzt (S. 192). Nach dem Tod des Kaisers erlebte Rom – wie schon öfters – ein chaotisches, diesmal Sechskaiserjahr, aus dem der dreizehnjährige Marcus Antonius Gordianus (Gordian III, 225-244 n. Chr.) als Kaiser hervorging. Aus der Aufzählung des vollen Kaisernamens, der Titularien und der Tribunicia Potestas (bei Gordian IV, im Jahr 240/1 n. Chr.) schließt Brodersen auf den Versuch, am Altbewährten festzuhalten. Einfälle der Karpen im Jahr 248 n. Chr. in den Südteil der Drei Dakien störten diese (vermeintliche) Ruhe. Dabei hatten sie den *limes Transalutanus*, der das südlich der Karpaten liegende Dakien (Muntenien) nach Osten hin zum Alutus abgrenzt, überrannt und die Colonia Romula, nahe Reșca, Kreis Olt, überrannt. Der Mauerring musste wieder befestigt werden (S. 193; EDCS-28400694). Hatte sich die militärische Lage nun konsolidiert? Nach Einfällen von »Skythen« (Goten) Mitte des 3. Jahrhunderts, die den Krieg bis in Gebiete südlich der Donau bis nach Philippopolis (Plowdiw) führten, darf die Berechtigung für die Zuteilung des Ehrentitels *restitutor Daciarum* an Decius (190/200-251 n. Chr., Kaiser seit 249) im Jahr 250 n. Chr. hinterfragt werden (S. 194/5; EDCS-15800204): ... p(atri) p(patriae) / restituto/ri Daciarum / col(onia) nova Apul [en]s(is)

Zusätzlich erhielt Decius im selben Jahr noch den Titel »Dacicus Maximus«, Zeichen für sein erfolgreiches Wirken in Dakien, ein Motiv für Münzprägungen mit der Umschrift PROVINCIA DACIA und erstmalig DACIA FELIX (S. 195).

8.4 DACIA FELIX (S. 196-200): Lucius Domitius Aurelianus (Aurelian; 214-275 n. Chr.) „besiegte in Thrakien und Illyricum die Barbaren und tötete sogar den Führer der Goten Cannabas...“, wie in der *Historia Augusta* (Aurelian 22.2; S. 197) berichtet wird. Trotz weiterer Ehrung als »Gothicus Maximus«, als „Befrieder und Wiederhersteller des Erdkreises“ (lateinische Inschrift aus Valence, Frankreich; vgl. EDCS-09500327) und als Sieger über die mythischen Amazonen am Ende der Welt (S. 198), gibt er das von Trajan gegründete Dakien auf und führte die *Romani* aus den Städten und Landgebieten – *ex urbibus et agris* – nach Süden in das Gebiet zwischen die beiden Moesien, das er nun Dakien nannte, wie Eutrop (*Breviarium* 9,15,1) schildert (S. 198). Dazu bemerkt Autor Brodersen (S. 199f.): „Massenumsiedlungen hatten bisher nichtrömische Völkerschaften betroffen (...). Nun aber wurden Römer, *Romani*, aus einer Provinz in eine andere versetzt. Dakien gab es künftig nunmehr als neue Provinzen südlich der Donau: Dacia Ripensis, das einen Teil der Provinz Obermoesien mit dem Zentrum Ratiaria (Artschar bei Kaleto, Kreis Widin, Nordwestbulgarien) umfasste, und Dacia Aureliana (oder Mediterranea) mit dem Hauptort Serdica (Sofia, Bulgarien).“ Es ist also dieses neue, südlich der Donau gelegene Gebiet außerhalb des Karpatenraumes, das nun auf den Münzen aus der Zeit Aurelians als DACIA FELIX erscheint (S. 213: MÜNZEN, gesammelt in *RIC* (Roman Imperial-Coinage, 10 Bde. London 1923-1994, Bd. V Aurelian 108; frei zugänglich unter: <http://numismatics.org/ocre/>).

9. AUSBLICK (S. 201-203): bei der Frage nach diesen – schriftlich nicht belegten – Massenumsiedlungen kam Aurelians angeblichem Abzug von Heer und Provinzialen/*exercitus et provinciales* (*Historia Augusta*, Aurelian 39,7; S. 198) in der politisch aufgeladenen Frage im 19. Jahrhunderts nach den »ältesten« Rechten am Grund und Boden (auf dem alten Dakien nördlich der Donau) eine entscheidende Bedeutung zu: wurden nur politisch und militärisch wichtige Römer abgezogen, nicht aber die gesamte Bevölkerung, so blieb aufgrund der kontinuierlichen Besiedlung der Anspruch auf den Erstbesitz dieses Gebietes bis heute gewahrt. Das Rumänische hätte sich sonst nicht auf lateinischer Grundlage im Norden der Donau, wo es bis heute ununterbrochen gesprochen wurde, entwickeln können, wären fremde, nichtrömische Völker, auf den Boden der alten Dakia nachgerückt – eine Frage, die in den spärlichen antiken Andeutungen keine Antwort findet. Für Brodersen (S. 202) lassen sich auch nach dem Abzug der Römer Entwicklungen nachweisen, die im verbleibenden Imperium Romanum ebenso zu beobachten sind, wie etwa der Einsatz des Lateinischen als Kommandosprache für »Fremde« in den römischen Heeren, etwa bei den als »Goten« bezeichneten Völkern, die Dakien überrannt hatten. Somit sei dieses Latein offenbar auch bei den Menschen unterschiedlicher Herkunft im Gebrauch geblieben, nicht zuletzt

als eine mit Bürgerrecht gewährte Rechtssicherheit. Für den Autor ist der hohe „Anteil des Lateinischen“ (phonetisch/ morpho-syntaktisch/ lexikalisch?) im heutigen Rumänisch kein Beleg für eine ununterbrochene Kontinuität der Sprache aus Zeiten eines Decebal und Trajan, vielmehr ein Zeichen für die Attraktivität der Sprache und der Kultur der Römer, auch über deren direkte Beherrschung über ihre Provinzen hinaus. Damit nimmt der Autor Abstand von einer Kontinuität des Lateinischen im Norden der Donau, wo sich (nach sprachpolitischer Ideologie) das Rumänische entwickelt habe. Der in Rumänien vertretenen »Kontinuitätsthese« steht die Immigrations- bzw. die Admigrationsthese gegenüber, d.h. die Entwicklung des Rumänischen unter Einfluss der süddanubischen Latinität. Rez. empfiehlt als Einstieg in die *Fakten* die Lektüre einer rumänischen Sprachgeschichte, z.B. Rosetti, Alexandru: *Istoria Limbii Române, de la origini până în secolul al XVII-lea* [Geschichte der rumänischen Sprache, von den Anfängen bis in das 17. Jahrhundert], București 1986. Bemerkenswert bleibt der nachhaltige Einfluss des in den römischen Provinzen links und rechts der Donau gesprochenen ‚Vulgärlateins‘ als einer Grundlage für die sprachliche Entwicklung hin zum Rumänischen, analog zur Entwicklung der ‚westromanischen Sprachen‘ wie Italienisch, Portugiesisch, Spanisch, Französisch unter vielfältigen Substrat- und Superstrat-Einflüssen.

Der Autor geht in seinen AUSBLICK auf die Sichtweise ein, wonach die Eroberung und direkte Beherrschung Dakiens viel später als in anderen Reichsteilen begonnen habe und auch nur fünf oder sechs Generationen lang gedauert habe, weshalb man auch von einem »Misserfolg« sprechen könne, weil die Ausdehnung in das Gebiet jenseits der Donau zu spät erfolgt sei (S. 203). Laut Brodersen könne man neben der von ihm – ohnehin ausführlich – angelegten Quellengrundlage wie direkt erhaltene Zeugnisse, »stumme« archäologische Evidenz und »sprechende« Inschriften und Münzen, auch andere Modelle zur Deutung der antiken Geschichte Dakiens heranziehen: diese ließe sich dann, etwa durch kreative Übernahme anderer »Kulturen«, ja durch Schaffung einer neuen »Kultur«, als »Erfolg« verstehen. Für diesen Erfolg steht laut Brodersen die Einwanderung von »unbegrenzten Menschenmengen aus dem ganzen römischen Erdkreis«, womit der lateinischen Sprache und der römischen Rechtskultur eine besondere Bedeutung zugekommen sei. Fazit des Autors, bei dem für den Rezenten eine stille Sympathie für diese alte und ein neueres Dakien, Rumänien, mitschwingt (S. 203): Und so wurde – und blieb – Dakien auch nach der Zeit, in der es eine Provinz des Imperium Romanum war, das glückliche Dakien, DACIA FELIX.

Brodersen hat im ANHANG (S. 205-210) zehn der bedeutendsten antiken Stätten in Rumänien historisch-topographisch aufgelistet (vgl. die geographische Skizze S. 205), darunter Alba Iulia/ Karlsburg; Cluj-Napoca/ Klausenburg; Porolissum, bei Moigrad Kreis Sălaj (vgl. Bild S. 140: ‚phantasievolle‘ Rekonstruktion des Lagertors; Text S. 17); Sarmizegetusa Regia, eine wichtige Anlage aus vorrömischer Zeit, bei Grădiște de Munte (Bild S. 131: »Rekonstruktion« der Anlagen, Text S. 13); Ulpia Traiana Sarmizegetusa (früher Grădiște, Burgort) bei Hațeg, Kreis Hunedoara; im Kontext wird hier auch auf die Nikolaus Kirche in Densuș verwiesen (Bild S. 144), „gebaut mit Steinen aus der Ulpia Traiana und einigen römischen Inschriftensteinen“ – Rez. darf ergänzen: „mit rot-braunen Sandsteintafeln, die Mommsen bei einer Besichtigung der Kirche als Teile des mächtigen Altartisches vorfand, sie umdrehte und auf ihrer Rückseite römische Inschriften entdeckte“, wie mir Prof. Russu bei einer Besichtigung dakischer Spuren vor Ort erklärte, so z.B. auch bei einem Besuch des Amphitheaters in der Ulpia Traiana (vgl. Bordersen Foto S. 140, Text S. 165).





**PERSPECTIVES IN FICTION.  
SPEAKER-SUBJECTIVE SENTENCES**

**PERSPECTIVES DANS LA FICTION.  
PROPOSITIONS LOCUTEUR-SUBJECTIVES**

**PERSPECTIVE ÎN FICTIONE.  
PROPOZIȚII LOCUTOR-SUBIECTIVE**

**Dr. Adina-Maria MEZEI**

Technical University of Cluj-Napoca, Romania

E-mail: [adinamezei@yahoo.com](mailto:adinamezei@yahoo.com)

**Abstract**

*Our purpose in the present article is to exemplify SPEAKER-subjective sentences occurring in narrative fiction. The need for a differentiation between CHARACTER-subjective and objective sentences has been the topic of previous research, which is continued here by the analysis of SPEAKER-subjective sentences. The two categories (i.e. subjective and objective sentences) were developed in the non-communicative school of thought, which postulates that a narrator or speaker is not necessarily at the origin of all textual instances. Our approach starts from the idea that perspectives in fiction are either objective – they constitute the world of fiction, or subjective – they are part of a character's personal world representation. Here we mainly focus on first-person sentences in the Present Tense Simple for illustrating SPEAKER-subjective sentences, a continuation of our previous work.*

**Résumé**

*Le but de notre article est d'exemplifier des propositions LOCUTEUR-subjectives spécifiques à la fiction narrative. Dans notre recherche antérieure on a abordé le sujet des propositions PERSONNAGE-subjectives et objectives, qu'on va continuer à traiter ici en analysant des propositions LOCUTEUR-subjectives. Ces deux catégories (propositions subjectives et objectives) ont été développées dans l'école de pensée non-communicative, qui a comme postulat de départ l'idée qu'un narrateur ou locuteur n'est pas forcément à l'origine du récit tout entier. Nous partons de l'idée que les perspectives narratives sont soit objectives – ils créent l'univers de la fiction, soit subjectives – elles font partie de la représentation du monde d'un personnage. Notre analyse porte sur la narration à la première personne au présent, une continuation de notre recherche précédente.*

**Rezumat**

*Scopul nostru în acest articol constă în exemplificarea propozițiilor LOCUTOR-subiective specifice ficțiunii narative. Anterior am abordat subiectul propozițiilor PERSONAJ-subiective și obiective, pe care îl vom continua aici prin analizarea unor propoziții LOCUTOR-subiective. Cele două categorii (propoziții subiective și obiective) au fost dezvoltate în cadrul școlii de gândire poetice, care pornește de la premisa că naratorul sau locutorul nu trebuie presupus automat ca fiind la originea întregului text narativ. Pornim de la ideea că perspectivele ficționale sunt fie obiective – constituie lumea ficțiunii, fie subiective – fac parte din reprezentarea lumii din*

*perspectiva unui personaj. Analiza noastră se oprește asupra narațiunii la prima persoană, o continuare a discuțiilor noastre anterioare.*

**Keywords:** *narrative fiction, narrator, perspective, possible worlds semantics, subjective sentences, objective sentences*

**Mots-clés:** *fiction narrative, narrateur, perspective, sémantique des mondes possibles, propositions subjectives, propositions objectives*

**Cuvinte-cheie:** *narațiune ficțională, narator, perspectivă, semantica lumilor posibile, propoziții subiective, propoziții obiective*

## 1. Introduction

Starting from the idea that narrative fiction can be analysed from a linguistic point of view in order to bring some light into the controversies which deal with the *narrator* issue, we have laid the foundation of a *perspective*-centered approach to fiction (MEZEI (2006), (2008, (a), (b), 2017).

First of all, we started from the belief that postulating or not a speaker at the basis of all narrative fictional sentences carries a lot of weight in the results obtained. In fact, opting for one or the other has given birth to two critical trends: the communicative and the poetic approaches. Secondly, we noticed that the terms used in connection to fiction (*voice, perspective, point of view, viewpoint, attitude, etc.*) are not clearly defined, which leads to difficulties in understanding how interpreting fiction in the reading process occurs.

The steps taken so far led us to the idea of putting the notion of *perspective* in the center of our study and of developing an analytical model viewed from a reader-oriented point of view. My approach draws upon several theories, among which several communicative accounts – what is traditionally known as “Narratology” (or the so-called “all narrator” theory) and non-communicative/poetic ones, which refer to some theories of Anglo-Saxon origin, also denominated the “no-narrator theory” (BANFIELD, 1982; FLUDERNIK, 1993), Possible Worlds Semantics (CHIERCHIA and MCCONNELL-GINET, 1990), Situation Theory (KATAGIRI (1991), Deictic Shift Theory (RAPAPORT, William J. *et alii*, 1994).

Perspective is defined as “a part of the world seen from one point of view” (SELIGMAN (1990), p. 151). This definition tells us that there are two major aspects to be considered: the fact that there is an origin of view “seen from one point of view” and an object of view “a part of the world seen”. The “origin of view” perspective is the same as the focalising perspective, while the “object of view” perspective is the same as the focalised perspective.

Zubin and Hewitt (1995), proponents of the DST, explain the perception that a reader has on the fictional world in terms of deictic window and/or deictic center:

“Just as a given person is limited in his or her experience of the world, so the DC provides only a limited current view of the story world, like a moving window establishing a perspective from and through which events in the story world are viewed. The window is deictically centred in the sense that the current contents of the window presuppose a centre in space, time and character from which events are depicted. We call the components of this centre the WHERE, the WHEN, the WHO, and the WHAT [...]. In its full form, the deictic window is constituted by the intersection of temporal, spatial and personal coordinates forming a *focalizing perspective*, or origin of view, from which the events of the narrative are made accessible to the listener/reader [...] and a *focalized perspective*, consisting of the object of view, that is, the content of the deictic centre.”

(ZUBIN and HEWITT 1995, pp. 131-132)

Perspective and the deictic center seem to be one and the same thing because they both posit the same coordinates (space, time and person) and contain the idea of an origin of view and an object of view. Taking into account the person coordinate, we distinguish several types of *origin-perspective*:

- **SPEAKER-perspective** – it is denoted by an “I”/WHO in an act of speaking; i.e. a personalised narrator (as a SPEAKER) and it appears in what we call **SPEAKER-subjective sentences**.
- **SELF-perspective** – at its origin stands the SELF which denotes the subject of consciousness of a character within the story. A SELF-perspective occurs in **CHARACTER-subjective sentences**; such contexts are, for instance, the ones also called free indirect discourse/represented speech or thought (RST).
- **STORY WORLD-perspective** – it is the perspective occurring in **an objective sentence**. It is not the result of a narrating WHO, but rather the *origin-perspective* which renders information constituting the world of the story.<sup>1</sup>

In Mezei (2017) we discussed *perspective* in a more extended manner and we also sketched some interpretative tools. Our analysis then dealt with third-person excerpts extracted from “The Life and Love of a She-Devil” by Fay Weldon (1989[1983]), with the help of which we exemplified CHARACTER-subjective and objective sentences. One of the reasons why this novel was selected is that it is made up of both first-person and third-person narrative. It is our purpose in the present article to focus on first-person excerpts from the same novel, as examples of SPEAKER-subjective sentences.

## 2. Analysis

The novel contains a combination of first- and third-person texts, which are mostly kept separate from a formal point of view (i.e. there are chapters/sections written in the third-person and distinct chapters written in the first-person). In what follows next we will focus on the way readers interpret the text and how the image of the SPEAKER is brought about as they move forward reading in the text. We will also refer to some of the main issues linked to the SPEAKER: the deictics “I”, “now” and “here” and the “you” in Weldon’s novel.

### 2.1. The Emergence of the SPEAKER

Before reading the initial sentences, readers’ first expectations are linked to the need of having the following things introduced:

- (1.) The setting, which actually represents the time and space.
- (2.) Individuals, i.e. the WHO(s) - the (main) characters, be they humans or objects endowed with some kind of intentionality and/or reasoning.
- (3.) Events, actions, and/or descriptions.<sup>2</sup>

The processing of the text works by default at first - the usual scenario is that the story world will be expected to resemble ours to the greatest extent possible (unless we are dealing with science fiction texts, for example), the first character will be expected to be the main character, time and space will need to be stated (or implied in some way). In other words, if readers do not have some previous knowledge to the contrary, they may expect an introduction of the main character, its location etc.<sup>3</sup>

The first sentences of the text go like this:

**(1) Mary Fisher lives in a High Tower, on the edge of the sea: [a] she writes a great deal about the nature of love. [b] She tells lies. [c]**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

<sup>1</sup> Such information is taken to be true in the world of the story, s.w., for exactly this reason.

<sup>2</sup> Our model has been developed starting from the works of Emmott (1995) and also some proponents of the Deictic Shift Theory (RAPAPORT, William J. *et alii*, 1994).

<sup>3</sup> It depends on the type of text a particular reader is familiar with/expects the current one to be.

At this point readers may believe that the story is about Mary Fisher (she is the focal WHO, that is the person who the focalizing perspective is about. We also have a WHERE = a High Tower, on the edge of the sea, which positions the focal WHO's living conditions. In other words, it is a descriptive beginning. This character remains in focus throughout the three quoted sentences and is assumed to be the referent of subsequent female pronouns.

The first paragraph (e.g. (1) here) focuses on the character Mary Fisher and could be viewed as an objective context<sup>4</sup>, because it does not display any expressive elements - the sentences are agentive constructions (i.e. with a structure which does not show expressive elements), not experiential ones (the opposite)<sup>5</sup>. However, the signal for it possibly being a subjective context is sentence [c]. The reason for this does not lie in its linguistic aspect, but rather in our set of common beliefs, which tells us that writing fiction is not exactly equivalent to telling lies. This information (writing fiction) may/may not have already emerged in the readers' mind, but it will be confirmed in the following paragraph "She is a writer of romantic fiction." (p. 5)

Linguistic signals of a narrating "I" do however occur in the next paragraphs - the personal pronoun "I" followed by a verb of thinking (e.g. (2)), a sentence-modifier<sup>6</sup> (e.g. (3)) and the reflexive pronoun without any immediate antecedent<sup>7</sup> (e.g. (4)):

**(2) Mary Fisher is forty-three, and accustomed to love. There has always been a man around to love her, sometimes quite desperately, and she has on occasion returned this love, but never, I think, with desperation.**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

**(3) [...] A house, of course, only means anything in financial terms if there is anyone to buy it, or if you can bear to sell it.**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

**(4) [...] A woman's life is what it is, in any corner of the world. And wherever you go it is the same - to those who hath, such as Mary Fisher, shall be given, and to those who hath not, such as myself, even that which they have shall be taken away.**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

A narrator may focus on his/her present/past/future life, on somebody else's, or on the world. The character named Mary Fisher is the main focal WHO of this section (containing only two pages). This section represents a discourse episode<sup>8</sup>, and this unity is achieved by:

1. Referential linking<sup>9</sup> - here we refer to the maintenance of the same object of view by the use of co-referential terms (most sentences track the coordinates of the character Mary Fisher):

**(1) Mary Fisher lives in a High Tower, on the edge of the sea: she writes a great deal about the nature of love. She tells lies.**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

**(5) Mary Fisher is forty-three and accustomed to love. There has always been a man around to love her, sometimes quite desperately, and she has on occasion returned this love, but never, I think, with desperation.**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

We notice the fact that in this section, at the beginning of each new paragraph which continues to focus on Mary Fisher, the proper noun is used instead of the personal pronoun. The

---

<sup>4</sup> We start from the premise that Present Tense is not necessarily to be taken as the sign of a narrator by default, but as the sign of a story timeline that is being established. We think in similar terms about the Past Tense: it is not to be taken by default as a sign of a 'past' referentially linked to a narrator's present, but as a NOW to be built.

<sup>5</sup> See Chun and Zubin, 1995.

<sup>6</sup> See Fludernik, 1993.

<sup>7</sup> It is usually a sign of subjective index or a SELF/SPEAKER consciousness marker.

<sup>8</sup> The underlying idea is that sequences of sentences conveyed from a single "point of view" belong to the same *discourse unit/episode*. (Ehrlich, 1990).

<sup>9</sup> Ehrlich (1990).

latter might have been sufficient on the line of the idea that the reader automatically makes the assumption of co-referentiality unless there is evidence to the contrary and of the idea that we are in the realm of a single focalising WHO (who knows what he/she is talking about).

The fact that this section mainly represents the focalised perspective of a SPEAKER, although there are not a lot of signals reminding us of the SPEAKER can also be accounted for in terms of *priming*<sup>10</sup>. We believe that SPEAKERS are primed characters, especially in shorter contexts as this one (on a micro-level).

## 2. Semantic linking<sup>11</sup>

**(6) [...] Otherwise no doubt by now Mary Fisher would have a substantial portfolio of investments. [a] As it is, she owns four houses and these are cumulatively worth - depending on the state of the property market - anything between half a million and a million dollars [b]. A house, of course, only means anything in financial terms if there is anyone to buy it, or if you can bear to sell it. [c] [...]**

(WELDON, 1989 [1983], 5)

Sentence [c] here no longer tracks Mary Fisher, but it continues to be part of the focalised perspective of the “I” because it is semantically linked to the previous sentence from the point of view of the topic “house”.

So, in this section readers begin creating the image of a narrating figure, the SPEAKER. But how do readers perceive this SPEAKER? In real life, the enunciation situation would help us determine who a SPEAKER is. In fiction, however, and in this case particularly, we realise that the intension of the “I” cannot be determined in terms of a ‘standard’ discourse situation, i.e. the face-to-face conversations that take place in real-life situations.

However, readers have already begun to form an image about the character designated by the “I”: they know that it is most probably a “she”, not because there is something in the “I” that gives us this information, but because they have been told that the main object of focus, Mary Fisher, is loved by “my husband”. Knowledge about the world tells readers that he who has a husband is (usually) a “she”.

**(7) Mary Fisher is loved by my husband, who is her accountant.  
I love my husband and I hate Mary Fisher.**

(WELDON, 1989 [1983], 6)

Additionally, at the end of the first section they see the SPEAKER as somebody haunted by the image of her husband’s lover. Now we are able to interpret the repetition of the proper nouns at the beginning of several paragraphs as a rhetorical means of achieving the climatic information captured in e.g. (7).

To sum up:

a. In this section we have concentrated on the way readers begin creating a story world, what their initial expectations may be and how they are answered.

b. We notice that it seems that we are in the presence of some kind of SPEAKER, whom we assume to be a woman but whose name we do not know yet.

c. The first sections considered represent the focalised perspective of an “I”. Whether this “I” is a typical narrator, as defined previously, does not seem to be entirely the case.

## 2.2. Who is the SPEAKER?

The second and the third chapters seem to be a continuation of the ‘thoughts’ expressed previously, which introduced the idea of the “I” being hurt by her present situation. So, the identity between the “I” of the first chapter and the “I” of the second one is sustained by semantic linking -

<sup>10</sup> *Priming* is the inferencing that enables the reader to assume that a character remains in a context over a certain period of time. He/she may be textually overt/covert but the reader remains conscious of the character’s presence. *Focusing* is defined as being more focalised than priming as it draws readers’ attention to a particular character we know to be present. Emmott’s (1995) definitions.

<sup>11</sup> Ehrlich (1990).

the SPEAKER's obsession with Mary Fisher (see e.g. (1)), although the object of focus will not be Mary Fisher exclusively.

**(8) Now. Outside the world turns: tides surge up the cliffs at the foot of Mary Fisher's tower, and fall again. In Australia the great gum trees weep their bark away; in Calcutta a myriad flickers of human energy ignite and flare and die away; in California the surfers weld their souls with foam and flutter off into eternity [...] And I am fixed here and now, trapped in my body, pinned to one particular spot, hating Mary Fisher. It is all I can do. Hate obsesses and transforms me: it is my singular attribution. I have only recently discovered it.**

(WELDON, 1989 [1983], 7)

We propose the following possible worlds semantic-oriented interpretation for the first three 1<sup>st</sup> person sections, determining the focalising "I" on a macro-level<sup>12</sup>: The "I" as speaker finds its extension in a set of actual story worlds (s.w<sub>m</sub>) where the SPEAKER is located, and which contains c<sub>m</sub> = the set of enunciation and other contexts taken into consideration, anchored to t<sub>m</sub> = the set of speaking NOWs.

What the above semantic interpretation shows is that we are in a speaking situation, which chooses one speaker as referent and that referent is of female gender, but her name is unknown. This is the 'main' information that we can gather in the first three chapters. The speaker is unknown for the time being, therefore the variable may be actualised by several individuals, but readers infer that the SPEAKER is probably a female based on the assumption that, generally, he who has a husband is a woman, which is later on confirmed in other parts of the text, e.g. "I am six foot two inches tall, which is fine for a man but not for a woman." ((WELDON, 1989 [1983], 9).

The semantic interpretation will be completed only when readers reach chapter 4, a 3<sup>rd</sup> person text, where they find out after a series of inferences that Bobbo's wife is named Ruth. These inferences are mainly the result of semantic content (semantic linking for a series of descriptions): From the first three chapters we know that the "I" has a husband, Bobbo, whose mistress is Mary Fisher. We also know that the "I" is in a situation in which she expects Bobbo's parents to visit - "Bobbo's parents are coming to visit." (p. 13), and that she prepares for this - "Tonight, at No. 19 Nightbird Drive, we're going to have mushroom soup, chicken vol-au-vents and chocolate mousse" (p. 12). Next, in chapter 5 we have several other situations described which help us (we will mention only two):

**(9) Bobbo's mother stole around the outside of her son's house at No. 19 Nightbird Drive. She had a playful disposition, which her son had not inherited. Brenda meant to surprise Ruth by pressing her nose against a windowpane. [...]**

(WELDON, 1989 [1983], p. 15)

**(10) Bobbo's mother peered into the kitchen window where the mushroom soup simmered, waiting for its dash of cream and splash of cherry, and nodded her approval. She liked things to be properly done - [...].**

(WELDON, 1989 [1983], p. 15)

The semantic linking operating in this case could be resumed as follows: the semantic content linked to a certain referent, Ruth, in e.g. (10) being semantically consistent with what is known (including location) about ('another') character (the "I" in the first three chapters) results in an identity case: Ruth<sub>i</sub> = "I<sub>i</sub>". The SPEAKER finds its extension in a set of contexts (c<sub>n</sub>) in which the creation of the identity is achieved (among which those described in e.g. (9) and (10) included

---

<sup>12</sup> Sentences may be interpreted:

1. on a micro-level: the representations built as a result of the previous sentences (for example, such information may be about primed characters);

2. on a macro-level: knowledge of the whole story up to that point, which means, for instance, that readers have in mind a certain image about a character (he speaks in a certain way, knows certain things etc.): "In a sense it would be an anaphoric interpretation, as it would draw on information already present, but it would be very different from the normal notion of anaphora." (Emmott, 1995: 92)

in their corresponding possible worlds ( $s.w_n$ ), which act as reference events to which the “I” anchors and becomes disambiguated and relative to a set of times ( $t_n$ ) corresponding to the world in  $S.W_n$ .

What is to be retained is that the image of a SPEAKER emerges gradually throughout several chapters. What is most interesting in this case is the fact that the SPEAKER’s identity is not revealed right from the start. The reader, as he progresses in the reading process, adds details to details in order to establish the exact reference of the speaking person. This process can be captured with the help of the Possible Semantics framework.

To sum up:

- a. The establishment of the actual reference of the “I” is to some extent a process of mentally ‘bringing forward’ information about a character.
- b. We have found out that here the reference of the “I” is established in a set of worlds. Semantic and referential linking, acting both throughout first-person and third-person (con)texts help provide us with this reference.

### 2.3. *I, Now and Here*

The second chapter begins by immersing the reader in the mind of the “I”. This is first of all signalled by the use of the temporal deictic “now” in an elliptic sentence. We don’t know the particular spot where the SPEAKER is, but our impression is that we hear her ‘spoken’ thoughts:

**(11) Now, [a] Outside the world turns [b]: tides surge up the cliffs at the foot of Mary Fisher’s tower, and fall again [c]. In Australia the great gum trees weep their bark away [d]; in Calcutta a myriad flickers of human energy ignite and flare and die [e][...] And I am fixed here and now [f], trapped in my body [g], pinned to one particular spot [h], hating Mary Fisher [i]. It is all I can do [j]. Hate obsesses and transforms me [k]: it is my singular attribution [l]. I have only recently discovered it. [m]**

(WELDON, 1989 [1983], p. 7)

Next the focus is on the external world: the use of “outside” establishes the WHERE as being outside the WHO that says “now”. The WHERE is subsequently instantiated “in Australia”, “in Calcutta”, “in California”.

If the focus is first on the outside world as perceived, in a highly metaphorical language, by the “I”, it then moves to the perceiving SELF itself. The shift in the DC is rendered by the use of a clause-initial coordinating conjunction linked to the 1<sup>st</sup> person pronoun - “and I”. It is this part (underlined) which confirms that we have been dealing with the perspective of an experiencing “I” in the previous sentences, as well.

The controlling predicate<sup>13</sup> which establishes the perspective of the SPEAKER, maintained in all the given sentences is the elliptical verb *to be now* (sentence [a]). Sentences [b] - [m] represent the *content* perspective of an ‘experiencing’ SPEAKER. The reason we use this terminology is the fact that it seems that we are rather in the presence of an outspoken experiencer, not in that of a ‘perfect’ narrating WHO, defined as the entity who tells the story from a different epistemological level than that of the story, as marked by either time or epistemology.

Another interesting thing is that the process of establishing the reference of the “I” is also cataphoric to some extent. Readers can only find the name of the “I” later on (see explanation above).

<sup>13</sup> Ehrlich (1990) divides the RST (represented speech and thought) and DD (direct discourse) sentences into two categories according to the syntactic structure exhibited: sentences containing parentheticals (SCPs) and sentences not containing parentheticals (non-SCPs). The former category is semantically linked to a controlling verb, while the latter may/may not have a controlling predicate in its internal structure. Ehrlich advances a useful analysis on SCPs, in terms of truth-conditions, with the purpose of determining their “point of view” orientation. A parenthetical subject-oriented SCP (RST sentence) can be interpreted in terms of truth condition: it is necessary that the parenthetical subject said or believed something very similar to the main clause. In a speaker-oriented SCP, the truth condition is that it is necessary that the speaker has a certain belief; it is not necessary that the subject parenthetical (who may be quoted in the speaker’s discourse) said or believed the content of the clause. See Mezei (2017) for a more detailed presentation.



We can now say that we deal with Ruth’s perspective in sentences [a] - [m] (to which interpretation the semantic content concurs – i.e. the mentioning of “Mary Fisher”). But these sentences have a somewhat different status: sentences [a], [b], [c], [d], [e] focus on ‘the world outside’, while sentences [f] - [m] focus on ‘the world inside’.

*Semantic analysis*<sup>14</sup>:

**(11, a)**

*indexicality*

[[S]] = [“I” am “now”]

This is how the sentence to be analysed looks like in a first unpretentious interpretation.

Indexicality, as explained, depends on the context coordinates. In the semantic analysis each context  $\underline{c}$  is mapped onto an appropriate range.

**the “I”**

The speaker function  $\underline{sp}$  maps each context  $\underline{c}$  onto an appropriate range, i.e. onto  $\underline{sp(C)} \in U$ , the speaker in  $\underline{c}$

**the “here”**

The ‘place’ function  $\underline{loc}$  can map each  $\underline{c}$  onto  $\underline{loc}_n(\underline{c})$ , i.e. the  $n^{\text{th}}$  location of  $\underline{c}$

The sentence “now” finds its extension in a set of contexts  $\underline{c}_m$ , part of  $\underline{s.w}_m$ , the set of worlds in which the creation of the identity is achieved (among which those described in e.g. (2) and (3)) and is anchored to  $\underline{t}_m$  = the set of times corresponding to the world in  $\underline{s.w}_m$ .

In the first (linear) reading process, the value of the variable would remain undetermined. We are able to fix its value only after reading other sections.

As shown, if we take into consideration the fact that readers will also be involved in a backward reading process, then we obtain:

*intension - first possibility:*

1. [[S]] = [Ruth is “now”]

[[S]] = [now (Ruth)]

The problem now seems to be the fact that we, as readers, cannot establish the place where the SPEAKER is situated in the story world because we do not have enough information yet. However, readers can make the inference that Ruth is somewhere inside, most probably at home. To this two factors concur:

- The fact that she is somewhere inside is rendered by the occurrence of “outside”; But it could be that there is a contrast between her ‘inside the body’ and “outside”.

- Secondly, we have the following text (which, however, occurs only in the next section<sup>15</sup>):

**(12) I shall open the French windows from the dining room on to the garden; that is, if the wind doesn’t get up. We have some very pretty night-scented stock growing up the side of the garage. We have double-glazing.**

(WELDON, 1989 [1983], p. 12)

*intension - second and third interpretation possibility:*

2. [[S]] = [exists (Ruth)]

3. [[S]] = [thinks (Ruth, p)]

p = [exists (Ruth)]

2. This interpretation renders the fact that the experiencing SPEAKER is actually experiencing herself (it is a case of non-reflective consciousness). The now-value becomes represented by the  $\underline{t}$  coordinate in what follows next:

*extension:*

[[S]]<sup>s.w0, c01, t0</sup> = 1 iff

<sup>14</sup> We are using Chierchia and McConnell-Ginet’s 1990 approach. They are speaking about the *multiple coordinate approach*, which also takes into account the contextual coordinate (cf. Chierchia and McConnell-Ginet’s 1990: 262-317).

<sup>15</sup> A new section, as well as a new paragraph, may mark the beginning of a new episode.

(Ruth)  $\in V$  (exist) ( $\langle s.w_0, c_{01}, t_0 \rangle$ )

$s.w_0$  = an actual story world, in which Ruth experiences something similar to the sentence, on an unconscious level

$c_{01}$  = the contextual coordinate which chooses one situation and Ruth as the referent of the “I”

$t_0$  = the NOW = the present time/moment or the experiencing time so that  $RT = ET$ ; the event time here, ET, equals the experiencing time (without anchorage to ST (speech time) because it is a case of non-reflective consciousness)

3. This interpretation renders the fact that the experiencing SPEAKER is actually reflecting on herself (i.e. it is a case of reflective consciousness). It is a case of representation of an indexical perspective in which the argument myself becomes actualised in the SPEAKER’s representation. The now-value becomes represented by the  $\underline{t}$  coordinate in what follows next:

*extension:*

[[S]]  $s.w_0, c_{01}, t_0 = 1$  iff

$\langle \text{Ruth}, p \rangle \in V$  (think) ( $\langle s.w_0, c_{01}, t_0 \rangle$ )

$s.w_0$  = an actual story world

$c_{01}$  = the contextual coordinate which chooses one enunciation situation<sup>16</sup> and Ruth as the referent of the “I”

$t_0$  = the present time encompassing the experiencing and speaking/thinking time, so that  $RT = ET = ST$

Sentence  $p$  finds its extension in a world  $p\text{-}s.w_0, \underline{c}_1$ <sup>17</sup>,  $t_0$ , compatible with what Ruth thinks. This interpretation renders the fact that the  $p\text{-}s.w_0$  co-exists with  $s.w_0$ , fact rendered by the sharing of the coordinate  $t_0$ , as well. By specifying a possible story world for  $p$  we can render the idea that readers will not automatically assign a  $\underline{1}$  truth-value in the story world - readers will interpret the content of  $p$  as being part of the way Ruth sees things, or Ruth’s perspective. That things happen identically/similarly in the story world may/may not be true.

However, we need to differentiate between cases such as (11, a), third interpretation and (11, b) here. This is why we need to add another specification in our interpretation of the former example:  $p\text{-}s.w_0 = s.w_0$ .

The co-existence of the second and third interpretation pertains to the ambiguities/indeterminacies which are part of the fictional world.

**(11, b)**

Sentence [b] is a sentence which demands capture (it contains no time adverbials), which is why it needs information from another sentence in order to be able to establish the RT. This sentence is anchored to the nearest and most appropriate time adverbial - the one from sentence (a). In other words, [b] is part of Ruth’s experiential process, of the consciousness in the NOW. This is why, the semantic interpretation will be as follows:

[[S]] = [imagines<sup>18</sup> (Ruth, p)]

[[p]] = [outside the world turns]

[[S]]  $s.w_0, c_{01}, t_0 = 1$  iff  $\langle \text{Ruth}, p \rangle \in V$  (imagine) ( $\langle s.w_0, c_{01}, t_0 \rangle$ )

$s.w_0$  = an actual story world

$c_{01}$  = the contextual coordinate which chooses one situation and Ruth as the experiencing SPEAKER

$t_0$  = the present time encompassing the experiencing and speaking time

$\underline{S}$  is associated with a story world featuring an experiencing SPEAKER who imagines sentence  $p$ . The imaginative process exists in the story world, and readers tend to easily assign the  $\underline{1}$  truth- value to this sentence, as in the case of OBJECTIVE-sentences.

<sup>16</sup> We can speak of *enunciation situation* in the case of verbalised thoughts or reflective consciousness.

<sup>17</sup>  $\underline{c}_1$  = the context coordinate which chooses one situation out of the situations expressed by the logical proposition.

<sup>18</sup> The controlling verbs needs to be inferred by the reader especially when there is no available verb in the explicit text.

Sentence *p* is assigned a truth-value in a world  $\underline{p-s.w_0}, \underline{c_1}^{19}, t_0$  compatible with what Ruth imagines. Such *content*-perspective sentences have a somewhat indeterminate status by reference to the story world. The may/may not be true in it, i.e. their truth-value may be either 1 or 0 in the story world.

**(11, f)**

Sentence [b] focuses on the world outside, while sentence [f] deals with the interior world of the SPEAKER. Again we cannot interpret [f] as finding its extension directly in the story world. It is not a matter of establishing whether or not the SPEAKER is “fixed” (to something?), or (“trapped” in [g]) in the story world. The sentence is about how the SPEAKER is feeling.

[[S]] = [feels (Ruth, p)]

[[p]] = [Ruth is fixed “here and now”]

[[S]]<sub>s.w<sup>0</sup>, c<sup>01</sup>, t<sup>0</sup></sub> = 1 iff <Ruth, p> ∈ V (feel) (<s.w<sub>0</sub>, c<sub>01</sub>, t<sub>0</sub>>)

s.w<sub>0</sub> = an actual story world

c<sub>01</sub> = the contextual coordinate which chooses one situation and Ruth as the experiencing SPEAKER

t<sub>0</sub> = the present time encompassing the experiencing and speaking time

S is associated with a story world featuring an experiencing SPEAKER who feels as described in sentence *p*.

Sentence *p* is assigned a truth-value in a world  $\underline{p-s.w_0}, \underline{c_1}, t_0$  compatible with what Ruth feels. Again, by specifying a possible-story world for *p* we can render the idea that readers will not automatically assign a 1 truth-value in the story world - readers will interpret the content of *p* as being part of the way Ruth sees things, or Ruth’s perspective. To this interpretation also contributes the non-factivity<sup>20</sup> of the verb “feel” (as is the case with “imagine”).

The unity of the discourse unit presented in e.g. (11) is rendered first of all by the establishment of a NOW reference time in e.g. (11, a). This NOW establishes a NOW-timeline to which all the NOW-points evoked in the passage anchor (they are represented by the verbs in the present tense: “weep”, “ignite”, etc.). The sentences are also semantically and referentially linked: e.g. “the world”, “in Calcutta”, “in Australia”; “I”, “my body”, “my singular attribution”.

We have brought up the issue of the exact status of the speaker, whom we have compared to an outspoken thinker rather than a ‘typical’ narrator. However, it needs to be specified that the choice, from a possible worlds semantic point of view, to treat the WHO as a SPEAKER would apply both in the case of a typical narrator (in an autobiography) and in that of a thinker who says “I” (an autonomous monologue).

To sum up:

a. We have discussed here a first case of fictional ambiguity, which has been rendered in our proposal of two-three possible interpretation for one sentence. We have also suggested a semantic way of differentiating between a case of reflective consciousness and a case of non-reflective consciousness in a first-person context.

b. So far, it seems that in Weldon’s novel we are not dealing with a case of a narrator/SPEAKER, posited on a different epistemological and ontological realm as compared to its experiencing counterpart.

#### **2.4. Who is the “You”?**

The question which arises from the beginning is what kind of text we are dealing with. The use of the present tense may signal a narrative in the historical present (HPr), or may be part of an interior monologue, be it autonomous or quoted/something in between (see FLEISCHMAN, 1990,

<sup>19</sup>  $\underline{c_1}$  here may represent a maximal world.

<sup>20</sup> Oltean (2016) categorises parenthetical or controlling verbs according to their semantics. These verbs can also be grouped in two categories relative to their *factivity* and *non-factivity*. Factive verbs (*realise, notice, remember*) presuppose that their complements are true, while the obverse applies for non-factive verbs (*decide, think, reflect*).

and COHN, 1978). Additionally, the text may be any of the various types of 1<sup>st</sup> person narration: autobiographical narration, diary, etc.

If a text is in the HPr, then we believe that it may or may not be framed by a narrator's epistemology. That is, if the text concentrates only on the 3<sup>rd</sup> person, the postulation of a narrator may not be necessary. If the authorial intention is to capture thoughts (i.e. in the case of autonomous monologue), then it means that the occurrence of an "I" is not necessarily linked to an addressee, i.e. the text is not truly communicative (see COHN, 1978). In order to decide on a possible interpretation, several facts will need to be taken into consideration, among which the use of "you" throughout the novel.

There aren't many occurrences of the "you" in the novel. They mostly appear in the first part of the novel; the reason behind may lie in the fact that Ruth is extremely distraught at first because of the changes in her marital life: her husband's cheating on her, her husband's indifference and disdain for her. As the novel progresses, she 'transforms' more and more into a "she-devil", i.e. a stronger, more cunning woman, who sets and attains most of her goals.

**(13) Bobbo and I live at No. 19 Nightbird Drive. It is a select street in the best part of Eden Grove. The house is very new: we are its first occupants. It is clean of resonance. Bobbo and I have two bathrooms, and picture windows, and we wait for the trees to grow: presently, you see, we will even have privacy.**

(WELDON, 1989 [1983], p. 8)

**(14) And how, especially, do ugly women survive, those whom the world pities? [a] The dogs, as they call us. [b] I'll tell you; they live as I do, outfacing truth, hardening the skin against perpetual humiliation, until it's as tough and cold as a crocodile's. [c] And *we*<sup>21</sup> wait for old age to equalise all things. [d] *We* make good old women. [e]**

(WELDON, 1989 [1983], pp. 10 - 11)

**(15) And I could never, you see, even for my mother's sake, learn just to smile and stay quiet. My mind struck keys like a piano dreadfully out of tune, randomly played, never quiet. She christened me Ruth, wanting, I think, even in my first days, to forget me if she could. A short, dismissive, sorrowful name.**

(WELDON, 1989 [1983], p. 11)

**(16) And I tell you this; I am jealous! I am jealous of every little pretty woman who ever lived and looked up since the world began. I am, in fact, quite eaten up by jealousy, and a fine, lively, hungry emotion it is. But why should I care, you ask? Can't I just live in myself and forget that part of my life and be content? Don't I have a home, and a husband to pay the bills, and children to look after? Isn't that enough? 'No!' is the answer [...]**

(WELDON, 1989 [1983], p. 24)

In examples (13 - 16), the underlined parts represent addressee-oriented constituents. According to Fludernik (1993), Banfield was correct in stating that addressee-oriented expressions usually co-occur with the representation of utterances (in RST, for Banfield), with the exception of represented thoughts which are clearly verbalised as self-address or an imaginary address to a fictional interlocutor. We believe that the latter is the case here (though we do not deal with RST here). In this novel (in the first-person texts), the character Ruth is not (entirely) a narrator in the sense posited so far - a narrator placed on a different epistemological/ontological level than her experiencing SELF. We are rather in the presence of an outspoken thinker. To this interpretation concur the following:

- Addressee-oriented constituents – communicative aim
- Questions: "And how, especially, do ugly women survive, those whom the world pities?", "Can't I just live in myself and forget that part of my life and be content?"
- Exclamations: "I am jealous!"

<sup>21</sup> The italics occurring in the selected examples are Weldon's.

The cases of synchronisation of verbalization with experience point to the existence of a thinker. The existence of exclamations and questions, as Cohn (1978) specifies, render the agitated, emotional state of the experiencing “I”; they are not necessarily uttered with a communicative aim.

(13) Let’s take as an example the following sentence: “presently, you see, we will even have privacy”. The “you” here is an imaginary person, created in Ruth’s mind, which she addresses. Usually this “you” is a disembodied ‘person’ in the fictional story world. The “you” is the interlocutor and it finds its extension in a  $s.w_0$  = an actual story world where the SPEAKER and her interlocutor are located, in  $c_{01}$  = the context taken into consideration and  $c_{01} \subseteq s.w_0$ .

The purpose of “you see” here could be explained as a means of drawing attention to what is said. This is why we propose the following semantic interpretation of the sentence:

[[S]] = [Ruth wants [to draw the interlocutor’s attention to the fact that [p] p-s.w<sub>1</sub>] p-s.w<sub>0</sub>] s.w<sub>0</sub>

[[p]] = [presently Ruth and Bobbo even have privacy], where

s.w<sub>0</sub> = an actual story world, linked to the  $t_0$  time coordinate

p-s.w<sub>0</sub> = a possible-story world in which what Ruth wants is actualised, linked to  $t_0$ <sup>22</sup>

p-s.w<sub>1</sub> = a possible-story world in which Ruth and Bobbo have privacy, linked to  $t_1$ , a future time with reference to  $t_0$ , and  $t_1$  is closer to  $t_0$  than  $t_2$ ’ (the latter part renders the meaning of “presently”).

“You” can also have a different purpose as we will see next.

**(17) If you travel inland from Mary Fisher’s tower, down its sweep of gravelled drive (the gardener is paid \$ 110 a week, which is low in any currency), through the windswept avenue of sadly blighted poplars (perhaps this is his revenge), then off her property and on to the main road and through the rolling western hills, and down to the great wheat plain, and on and on for a hundred kilometres or so, you come to the suburbs and the house where I live: to the little green garden where my and Bobbo’s children play. [...]**

(WELDON, 1989 [1983], p. 7)

(17) The “you” may be interpreted here as a sort of “dummy agent” (YUHAN and SHAPIRO, 1995, p. 202): “In discourses or texts of a certain style, in which the writer/speaker may use an unstressed we or you to indicate a nonspecific non-focused agent (Longacre, 1983,), a dummy agent is known to the reader/hearer, the dummy agent exhibits a strong tendency of inviting the perspective ego”.

We believe that “you” in our e.g. (17) may act as a dummy agent which helps readers be able to imagine the experiencer’s location, again with reference to the place where Mary Fisher lives. In other words, this kind of *you* is not necessarily a “you” directed towards an addressee. It has the effect of inviting the (actual) reader to move together with the dummy agent. Our proposal is to treat this kind of “you” as synonym to “anybody”: [[you]]  $s.w_0, c_{01}, t_0 = \forall x: Px, P = \text{person}$ .

(14) The occurrence of the two “we”s and “us” in e.g. (14) represents a special case of “inclusive we”. Januškevičiūtė, Irena and Linas Selmistraitis (2005) speaking about *person deixis* say that the English system uses the speaker “I” and addressee “you”, with no distinction to number of addressees, social hierarchy or distance. To them there is a third form to be included, “we”:

“[...] which is normally considered to represent the speaker together with some other person or persons, among whom the addressee(s) may or may not be included. Levinson also points out that it is important to see that the traditional category of plural is not symmetrically applied to first person in the way it is to third. According to him, *we* does not mean plural speakers in the same way that *they* means more than one third person entity (Levinson 1983). In addition, in many languages, there are two first person ‘plural’ pronouns, corresponding to ‘we-inclusive-of-addressee’ and ‘we-exclusive-of-addressee’. This distinction is not manifested in English directly.”

(p. 23)

<sup>22</sup> The context coordinate is implied for all possible-story worlds in this example. They are viewed as  $c \subseteq s.w$ .

We believe that “us” and “we” in e.g. (14) are referentially/anaphorically linked to the category of “ugly women”, with which the “I” identifies. It is a “we-inclusive-within-a category”.

**(14, e)**

[[we]]<sup>s.w0, c01, t0</sup> = the category of ugly women, among which the speaker is included

[[S]] = [believes (Ruth, p)]

[[p]] = [Ugly women, including Ruth, make good old women]

S is associated with a story world featuring an experiencing SPEAKER who believes something similar to p.

p finds its truth-value in a set of p-s.w<sub>i</sub> (c<sub>i1</sub>) compatible with what Ruth believes, and relative to t<sub>i</sub>, a set of times which are included in an interval made up of an initial moment t<sub>i1</sub> and a final moment t<sub>in</sub>. The final moment being t<sub>in</sub> helps capture the “eternal truth” value of the sentence. The context coordinates c<sub>i1</sub> here represent a maximal world: c<sub>i1</sub> = p-s.w<sub>i</sub><sup>23</sup>.

To sum up:

a. In Weldon’s novel there are a number of occurrences of the “you”. Its more known usage is their acting as addressee-oriented constituents, which helps build a communicative environment. However, not all occurrences of the “you” represent cases of addressee-oriented constituents. Its value can also be similar to Shapiro’s “dummy agent”, or it may stand for a case of ‘we-inclusive-of-addressee’ or ‘we-exclusive-of-addressee’.

### 3. Conclusion

The sentences discussed represent examples of what we named SPEAKER-subjective sentences. They bring about a content-perspective which, from a semantic interpretation, is not presupposed to hold the 1 truth-value in the story world, i.e. to be taken as absolutely true by readers. Rather they present the content of a speaker’s perspective, which may hold the 1 truth-value in possible worlds compatible with what the speaker thinks, believes, utters etc. (controlling predicates). It is only the controlling predicate occurring in the text/inferred from the text that finds its extension in the actual world of the story (s.w.): it is true that the SPEAKER thinks, believes, utters p.

Here we have focused on how the image of a SPEAKER emerges and develops in a reader-oriented approach. The samples analysed were extracted from the first chapters in Fay Weldon’s novel (*The Life and Loves of a She-Devil*, 1989 [1983]), a novel made up of both first- and third-person texts. The first person narrative is constructed around the Present Tense Simple (upon which we have not dwelt here), which is interpreted by us not to imply a speech act by default. The beginning excerpts of the 1<sup>st</sup>-person narrative show that we are in the presence of an experiencing SPEAKER, which means that the speaker seems to relate events and render feelings and beliefs at the same time; our impression as readers is that we hear her ‘spoken’ thoughts. The ‘classic’ narrating WHO would tell the story from a different epistemological level than that of the story, level marked by either time or epistemology. So, in the examples under discussion we are in the presence of a SPEAKER who is rather experiencing situations, even when remembering past events, not (just) telling them<sup>24</sup>.

<sup>23</sup> In order to render the semantics of gnomic-type sentences, our proposal is to postulate that they find their extension in maximal story worlds, not in situations (which are taken to be more reduced in size). The introduction of contexts in a possible semantics world model as parts of maximal worlds proves to be of use in distinguishing between such situations.

<sup>24</sup> As the story unfolds, things change (This is not the topic of the present article, but we may tackle it in future research).

## BIBLIOGRAPHY

### CRITICAL REFERENCES

- ADAM, Jean-Michel, *Le texte narratif*, Paris, Nathan Université, 1994[1981]
- BANFIELD, Ann, *Unspeakable Sentences. Narration and representation in the language of fiction*, Boston, London, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul, 1982
- CHUN and Zubin (1995). "Korean Narrative Constructions". In Duchan *et alii* (eds.). *Deixis in the Narrative-A Cognitive Science Perspective*: 287-286
- CHIERCHIA, Gennaro and Sally McConnell-Ginet (1990). *Meaning and Grammar. An Introduction to Semantics*, Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press
- COHN, Dorrit (1978). *Transparent Minds*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- EHRlich, Susan, *Point of View: A Linguistic Analysis of Literary Style*, London and New York: Routledge, 1990
- EMMOTT, Catherine (1995). "Consciousness and Context-Building: Narrative Inferences and Anaphoric Theory". In Green (ed.). *New Essays in Deixis*, Amsterdam, Atlanta, Costerius New Series: 81-99
- FLEISCHMAN, Suzanne (1990). *Tense and Narrativity. From Medieval Performance to Modern Fiction*, The University of Texas Press
- FLUDERNIK, Monika, *The Fictions of Language and the Languages of Fiction*, New York: Routledge, 1993
- GALBRAITH, Mary, "Deictic Shift Theory and the Poetics of Involvement in Narrative". In Judith F. Duchan *et alii* (eds.). *Deixis in Narrative: A Cognitive Science Perspective*, 1995, p. 19-59.
- GENETTE, Gérard, *Figures III*, Paris: Éditions du Seuil, 1972
- GRAESSER, Arthur C. and Bowers, Cheryl A. (1996). "Review of *Deixis in the Narrative*". In <http://www.cs.buffalo.edu>.
- HAMBURGER, Käte, *Logique des genres littéraires* (préface de Gérard Genette), Paris: Éditions du Seuil, 1986[1977]
- KATAGIRI, Yashuhiro, "Perspectivity and the Japanese Reflexive 'zibun'". In Barwise *et alii*. *Situation Theory and Its Applications*, 2, 1991, p. 425-447
- JANUŠKEVIČIŪTĖ, Irena and Linas Selmistraitis (2005). "Deictic Markers in Monologue and Dialogue". In <http://www.ceeol.com> (published in KALBOTYRA.2005. 55(3): 22-30)
- LINTVELT, Jaap, *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, București: Univers, 1994[1981]
- MEZEI, Adina-Maria, "Possible Worlds, Situations, and Meaning in Fiction. A Discussion". In *Lingua.B. Cultura și civilizație*, V, 2006, p. 97-105
- MEZEI, Adina-Maria, "Narrative Theory: A Survey". In *Studia Universitatis*, 2, 2008, (a), p. 187-196
- MEZEI, Adina-Maria, "A Perspective-Based Approach to Fiction. Origin- and Content-Perspectives". In *Constructions of Identity*, IV, 2008, (b), p. 50-61
- MEZEI, Adina-Maria, "Perspectives in fiction. Character-subjective and objective sentences". In *Studii de știință și cultură*, XIII, nr. 4, decembrie 2017, p. 65-76
- OLTEAN, Ștefan, "Free Indirect Discourse: Some Referential Aspects". In *Journal of Literary Semantics. An International Review*, Heidensberg xxiv/1, 1995, p. 21-31
- OLTEAN, Ștefan, "Possible Worlds and Truth in Fiction". In *Journal of Literary Semantics*, xxvi/3, 1997, p. 173-190
- OLTEAN, Ștefan, "A semantic analysis of dual voice in a literary style". In *Diacronia*, III, 2016, p. 1-9

PATRON, Sylvie, "On the Epistemology of Narrative Theory: Narratology and Other Theories of Fictional Narrative". In Matti Hyvärinen, Anu Korhonen & Juri Mykkänen (eds.). *The Travelling Concept of Narrative*. Helsinki, Helsinki Collegium for Advanced Studies, 2006, p. 118-133

RAPAPORT, William J. *et alii*, "Deictic Centres and the Cognitive Structure of Narrative Comprehension". In <http://www.cse.buffalo.edu/~rapaport/Papers/dc.pdf>, 1994

RYAN, Marie-Laure, *Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1991

SEGAL, "Narrative Comprehension and the Role of Deictic Shift Theory". In Judith F. Duchan *et alii* (eds.). *Deixis in Narrative: A Cognitive Science Perspective*, 1995, p. 3-17

SELIGMAN, Jerry (1990). "Perspectives in Situation Theory". In Cooper *et alii* (eds.). *Situation Theory and Its Applications*, vol.1: 146-191

WIEBE, "References in Narrative Text". In Judith F. Duchan *et alii* (eds.). *Deixis in Narrative: A Cognitive Science Perspective*, 1995, p. 263-286

### LITERARY REFERENCE(S)

WELDON, Fay, *The Life and Loves of a She-Devil*, Hodder & Stoughton Ltd, Coronet Books, 1989 [1983]





**THE WORDS, UN-WORDS, AND YOUTH WORDS  
OF THE YEAR 2020 IN GERMANY AND AUSTRIA.  
AN ETYMOLOGICAL ANALYSIS**

**DIE WÖRTER, UNWÖRTER UND JUGENDWÖRTER  
DES JAHRES 2020 IN DEUTSCHLAND UND ÖSTERREICH.  
EINE ETYMOLOGISCHE ANALYSE**

**CUVINTELE, NE-CUVINTELE ȘI CUVINTELE DE TINERET  
ALE ANULUI 2020 ÎN GERMANIA ȘI AUSTRIA.  
O ANALIZĂ ETIMOLOGICĂ**

**Asist. univ. dr. Adina BANDICI**

**Lect. univ. dr. Alexandra Denisa IGNA**

Universitatea din Oradea

Str. Universității nr. 1

E-mail: [abandici@gmail.com](mailto:abandici@gmail.com)

[den\\_igna@yahoo.com](mailto:den_igna@yahoo.com)

**Abstract**

*This article presents an etymological analysis of the words, un-words, and youth words of the year 2020 in Germany and Austria. We examined the words that were selected by various specialist juries based on specific criteria. The year 2020 was badly affected by the coronavirus pandemic, which also had a significant impact on the vocabulary of the German language.*

**Zusammenfassung**

*In diesem Artikel geht es um eine etymologische Analyse der Wörter, Unwörter und Jugendwörter des Jahres 2020 in Deutschland und Österreich. Die Wörter, die von uns unter die Lupe genommen werden, wurden von verschiedenen Fachjürys nach bestimmten Kriterien gewählt. Das Jahr 2020 war stark von der Corona-Pandemie betroffen, was auch auf den Wortschatz der deutschen Sprache wesentliche Auswirkungen gehabt hat.*

**Rezumat**

*Acest articol prezintă o analiză etimologică a cuvintelor, ne-cuvintelor și cuvintelor de tineret ale anului 2020 în Germania și Austria. Cuvintele analizate au fost selectate de diferite jurii de specialitate în funcție de anumite criterii. Anul 2020 a fost grav afectat de pandemia de coronavirus, ceea ce a avut un impact semnificativ și asupra vocabularului limbii germane.*

**Keywords:** *word, un-word, youth word, Germany, Austria, etymological analysis*

**Schüsselwörter:** *Wort, Unwort, Jugendwort, Deutschland, Österreich, etymologische Analyse*

**Cuvinte-cheie:** *cuvânt, ne-cuvânt, cuvânt de tineret, Germania, Austria, analiză etimologică*

## 1. Einführung

Dieser Beitrag befasst sich mit der Herkunft, Geschichte und Bedeutung der *Wörter, Unwörter und Jugendwörter des Jahres 2020* in Deutschland und Österreich, die in Tabelle 1 aufgeführt sind. Nach einer kurzen Erklärung der Schlagwörter *Wort, Unwort* und *Jugendwort* und der Kriterien, die ihrer Auswahl zugrunde liegen, folgt eine etymologische Analyse der Top 3 (*Un-/Jugend-*)*Wörter des Jahres 2020* in den zwei deutschsprachigen Ländern.

**Tabelle 1: Die Top 3 der Wörter, Unwörter und Jugendwörter des Jahres 2020 in Deutschland und Österreich**

Land	Top 3 Wörter des Jahres 2020 <sup>1</sup>	Top 3 Unwörter des Jahres 2020 <sup>2</sup>	Top 3 Jugendwörter des Jahres 2020 <sup>3</sup>
DE	1. Corona-Pandemie 2. Lockdown 3. Verschwörungserzählung	1. Rückführungspatenschaften und Corona-Diktatur 2. * 3. *	1. lost 2. cringe 3. wild/ wyld
AUT	1. Babyelefant 2. Corona 3. verblümeln	1. Coronaparty 2. Social distancing 3. coronabedingt	1. Boomer 2. lost 3. ghosten

\*In Deutschland wurden keine weiteren Platzierungen bekanntgegeben.

Das *Wort*, das aus dem mittelhochdeutschen und dem althochdeutschen *wort*, dem germanischen *wurda-* und dem indogermanischen *werd<sup>h</sup>o-* stammt und erstmals im 8. Jahrhundert belegt wurde (KLUGE, 2001, S. 997), ist die „kleinste selbstständige sprachliche Einheit von Lautung und Inhalt bzw. Bedeutung“, aber auch „etwas, was jemand als Ausdruck seiner Gedanken, Gefühle o. Ä. zusammenhängend äußert“ (duden.de) und es ist Synonym u.a. mit *Ausdruck, Begriff, Lexem, Vokabel, Äußerung, Benennung* und *Bezeichnung* (duden.de).

Das *Wort des Jahres* ist ein Schlagwort, laut Duden ein „prägnanter, oft formelhafter, meist leicht verständlicher und an Emotionen appellierender Ausspruch, der oft als Parole, als Mittel zur Propaganda o.Ä. eingesetzt wird“ (duden.de).

Seit 1977 wird jedes Jahr in Deutschland das *Wort des Jahres* von der Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS) gewählt. Zum ersten Mal geschah das 1971 (gfds.de), eine weltweite Premiere, denn davor gab es eine solche Wahl in keinem anderen Land der Welt (dann folgte eine Pause bis 1977). Diese Tradition etablierte sich später auch in den anderen deutschsprachigen Ländern, Österreich (1999), Liechtenstein (2002) und der Schweiz (2003), und u.a. in den Vereinigten Staaten von Amerika (1990), Japan (1995), den Niederlanden (2003), dem Vereinigten Königreich (2004), Frankreich (2005), Australien (2006), Dänemark (2006), Russland (2007), Portugal (2009), Norwegen (2012) und der Ukraine (2013).

Seit 1991 wird in Deutschland auch ein *Unwort des Jahres* gekürt (unwortdesjahres.net), dessen Initiator der Frankfurter Sprachwissenschaftler Horst Dieter Schlosser ist. Laut Duden handelt es sich beim Begriff *Unwort* um ein „schlecht, falsch gebildetes, unschönes Wort“, aber auch um ein „schlimmes, unangebrachtes Wort“ (duden.de), das von *Wort* mit dem Morphem *un-* abgeleitet wird. Es kommt vom mittelhochdeutschen und mittelniederdeutschen *unwort* und wurde sogar von den Gebrüdern Grimm als „böses, beleidigendes Wort, ein Wort, das es nicht gibt, nie

<sup>1</sup> <https://gfds.de/wort-des-jahres-2020-1/>; <https://oewort.at/wort-des-jahres/2020/>

<sup>2</sup> [http://www.unwortdesjahres.net/fileadmin/unwort/Pressemitteilungen/pressemitteilung\\_unwort2020.pdf](http://www.unwortdesjahres.net/fileadmin/unwort/Pressemitteilungen/pressemitteilung_unwort2020.pdf); <https://oewort.at/wort-des-jahres/2020/>

<sup>3</sup> <https://www.langenscheidt.com/jugendwort-des-jahres>; <https://oewort.at/wort-des-jahres/2020/>

gegeben hat, unrichtiges, verwerfliches und dgl. Wort“ (GRIMM, 1961, Sp. 2252) bezeichnet. Das *Unwort des Jahres* wird seit 1994 von einer Jury an der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main festgelegt; bis dahin wurde es, wie auch das *Wort des Jahres*, von der GfDS gewählt. Außer Deutschland und Österreich wurde die Wahl zum *Unwort des Jahres* nur noch in der Schweiz, zwischen 2003 und 2016, und in Liechtenstein, von 2002 bis 2017, durchgeführt.

Das *Jugendwort des Jahres* wird in Deutschland seit 2008 von einer Jury im Rahmen des Langenscheidt-Verlags ermittelt. Das Kompositum *Jugendwort* wird aus den Nomen *Jugend* und *Wort* zusammengesetzt. Der Begriff *Jugend* stammt aus dem mittelhochdeutschen *jugent*, dem althochdeutschen *jugund* und ist eine Substantivbildung zum indogermanischen Adjektiv *jung* (mittelhochdeutsch *junc*, althochdeutsch *jung*), das für die „Gesamtheit junger Menschen; die jungen Leute“ und „das Jugendalter“ steht (duden.de). Da die Jugendsprache, eine „Sondersprache der Jugendlichen“ (duden.de), immer wichtiger im gesellschaftlichen und kulturellen Kontext wird, wird diese auch immer mehr berücksichtigt und in den Vordergrund gestellt.

In Österreich werden sowohl das *Wort* als auch das *Unwort des Jahres* seit 1999 von der Karl-Franzens-Universität Graz im Rahmen eines Projektes zur Erforschung des Österreichischen Deutsch bestimmt. Das *Jugendwort* kam 2010 dazu (oewort.at). Vor 1999 wurde das *Wort des Jahres* in Deutschland auch automatisch für Österreich für gültig erklärt. Laut den Initiatoren (der wichtigste von ihnen Rudolf Muhr, ein österreichischer Germanist) gab es folgende Hauptgründe für die Einführung der eigenständigen Wahl des Österreichischen *Wortes/Unwortes/Jugendwortes* (vgl. oewort.at):

- viele der in Deutschland ausgewählten Wörter waren in Österreich unbekannt oder nicht relevant aufgrund unterschiedlicher politischer Verhältnisse oder Themen;
- man wollte ein kritisches Korrektiv zum öffentlichen Sprachgebrauch in Österreich schaffen und
- man wollte die Entwicklung der Sprache im öffentlichen Raum verfolgen, dokumentieren und eine Art zeitgeschichtliches Spracharchiv entwickeln.

## 2. Auswahlkriterien der (Un-/Jugend-)Wörter des Jahres in Deutschland und Österreich

Sowohl bei der Wahl zum *Wort* als auch zum *Unwort* und *Jugendwort des Jahres* handelt es sich um sprachkritische Aktionen, die ehrenamtlich mit der Beteiligung der Bevölkerung in Deutschland und Österreich durchgeführt werden. Die BürgerInnen werden ermutigt, ihre Vorschläge schriftlich mitzuteilen, und die jeweilige Jury wählt am Ende eines jeden Jahres das prägenste (Un-/Jugend-)Wörter für das vorausgegangene Jahr aus.

Zu den (Un-/Jugend-)Wörtern des Jahres können nicht nur einfache Wörter, sondern auch Wendungen/ Formulierungen gehören. Es können sogar mehrere Wörter auf Platz 1 gewählt werden, wie z.B. 2020. Doch was macht eigentlich ein Wort oder eine Wendung geeignet, um zum *Wort des Jahres* gekürt zu werden? Und welche Grundsätze werden bei der Wahl des *Unwortes des Jahres* beachtet? Was macht ein *Jugendwort* aus? Es gibt natürlich mehrere Kriterien, die zu berücksichtigen sind.

In Deutschland sind einige davon sowohl für das *Wort* als auch für das *Unwort des Jahres* sehr ähnlich (vgl. gfdS.de; unwortdesjahres.net):

- die öffentliche Äußerung (mit Belegen);
- die Aktualität;
- die Signifikanz;
- der Beitrag zur Zeitgeschichte und
- ganz wichtig: die Häufigkeit eines Ausdrucks spielt keine Rolle!

Bei der Wahl des *Unwortes des Jahres* kommen noch weitere Faktoren dazu (vgl. unwortdesjahres.net), wie:

- der Verstoß gegen sachliche Angemessenheit oder Humanität;
- der Verstoß gegen das Prinzip der Menschenwürde;

- der Verstoß gegen Prinzipien der Demokratie;
- die Diskriminierung einzelner gesellschaftlicher Gruppen und
- eine euphemistische, verschleiernde oder gar irreführende Bedeutung.

Zu den Auswahlkriterien des *Jugendwortes des Jahres*, das in Deutschland durch eine Online-Abstimmung gewählt wird, zählen (vgl. langenscheidt.com):

- sprachliche Kreativität;
- Originalität;
- Verbreitung des Wortes und
- Gesellschaftliche und kulturelle Ereignisse.

In Österreich sollte das *Wort/Unwort/Jugendwort des Jahres* (oewort.at):

- im heurigen Jahr;
- in Österreich;
- wichtig;
- häufig;
- von besonderer Bedeutung und
- besonderer sprachlicher Qualität sein.

In Österreich erfolgt die Wahl zum *Wort/Unwort/Jugendwort des Jahres* online bis Anfang Dezember aus den via Internet gesendeten Vorschlägen, die von der Jury vorsortiert werden (oewort.at).

Wichtig zu erwähnen ist, dass das *Wort des Jahres* sowohl in Deutschland als auch in Österreich eine negative Konnotation haben kann. Es gibt also Fälle, in denen ein unschönes oder verwerfliches Wort zum *Wort des Jahres* gekürt werden kann.

### 3. Eine etymologische Analyse der (Un-/Jugend-)Wörter des Jahres 2020 in Deutschland und Österreich

Seit der Einführung der eigenständigen Wahl des Österreichischen *Wortes des Jahres* gab es nur einmal ein *Wort des Jahres*, das im selben Jahr auch in Deutschland gewann. Das geschah 2002 und es handelt sich um das Kofferwort *Teuro*<sup>4</sup>. Dieses Kunstwort ist aus dem Adjektiv *teuer* und dem Nomen *Euro* zusammengesetzt und bedeutet, laut Duden, in dem er 2004 aufgenommen wurde, Folgendes: „Euro im Hinblick auf die mit seiner Einführung verbundene empfundene Preiserhöhung“ (duden.de). Rudolf Muhr nennt den Begriff *gefühlte Inflation*, „mit dem Statistiker den Eurobenutzern erklärten, dass ihre Wahrnehmungen falsch seien“, als parallel dazu einhergehend (MUHR, 2007, S. 54).

2020 wurde das zusammengesetzte Wort *Corona-Pandemie* von der Gesellschaft für deutsche Sprache zum *Wort des Jahres* in Deutschland gekürt, gefolgt vom Anglizismus *Lockdown* und vom Kompositum *Verschwörungserzählung*. Man bemerkt, dass die Top 3 Wörter umfasst, die alle zum Sprachraum *Corona* zählen. Wie könnte es auch anders sein, wenn „das beherrschende Thema nahezu des gesamten Jahres“ (gfds.de) den Alltag nicht nur in Deutschland, sondern auch in der ganzen Welt so stark beeinflusst und eingeschränkt hat.

Auch *COVID-19-Pandemie*, *Coronavirus-Pandemie* oder *Corona(virus)-Krise* genannt, bezeichnet die Zusammensetzung *Corona-Pandemie* (auch ohne Bindestrich geschrieben) die „durch das Coronavirus SARS-CoV-2 verursachte Pandemie“ (duden.de), deren Ausbruch zur weltweiten Umstellung des öffentlichen Lebens geführt hat. Kein anderes Wort hat das Jahr 2020 so geprägt, wie *Corona-Pandemie*.

Das Kompositum *Corona-Pandemie* wird aus den Nomen *Corona* und *Pandemie* zusammengesetzt. Das erste Substantiv ist das Kürzel für *Coronavirus* – ein „Virustyp, der Wirbeltiere infiziert und beim Menschen Erkältungskrankheiten auslöst“ (duden.de) –, aber es bedeutet auch eine „durch das Coronavirus ausgelöste Erkrankung“ (duden.de). Das Coronavirus

---

<sup>4</sup> <https://gfds.de/aktionen/wort-des-jahres/#>; <https://oewort.at/wort-des-jahres/2002/>

gehört zur Familie der *Coronaviridae*, auch *Coronaviren* genannt, „Plasstrang-RNA-Viren mit den größten Genomen“ (ZIEBUHR, 2016, S. 479), die 1966 erstmals mikroskopisch von June Almeida, einer britischen Virologin, nachgewiesen wurden (GELLENE, 2020). Das lateinische Wort *corona* bedeutet *Krone, Kranz* und kommt vom altgriechischen *κορώνη (korōnē)* (GEORGES, 1998, S. 1701). Es bezeichnet die kronenartige Form dieser Virusfamilie. Obwohl es mehrere Arten dieser Viren gibt, sind die bekanntesten und weltweit meistverbreiteten:

- *SARS-CoV*, ein Kurzwort für *severe acute respiratory syndrome coronavirus*, zu Deutsch *schweres akutes Atemwegssyndrom Coronavirus*, das 2002/2003 eine Pandemie verursacht hat;
- *MERS-CoV*, eine Kurzbezeichnung für *Middle East respiratory syndrome-related coronavirus*, zu Deutsch *Nahost-Atemwegssyndrom-Coronavirus*, das erstmals 2012 nachgewiesen wurde und sich seitdem auf der Arabischen Halbinsel ausbreitet, und
- *SARS-CoV-2*, eine Kurzform für *severe acute respiratory syndrome coronavirus type 2*, zu Deutsch *schweres akutes Atemwegssyndrom Coronavirus-Typ 2*, das seit 2019 zu einer der bedeutendsten Pandemien in der Geschichte der Menschheit geführt hat.

Das englische Akronym *COVID-19* (auch *Covid-19* geschrieben) bezeichnet eine „durch das Coronavirus SARS-CoV-2 verursachte Lungenerkrankung, die erstmals 2019 bei Menschen identifiziert wurde“ und ist die Kurzform von *coronavirus disease 2019* (duden.de). *CO* steht für *Corona*, *VI* für *Virus*, *D* für *disease* (zu deutsch *Krankheit*) und *19* für das Jahr *2019*, in dem diese Erkrankung zum ersten Mal nachgewiesen wurde.

Wir haben schon mehrmals das Wort *Pandemie* im Zusammenhang mit den Coronaviren benutzt. Aber woher kommt es und was bedeutet es eigentlich? Laut Duden bezeichnet das Nomen *Pandemie* eine „sich weit ausbreitende, ganze Landstriche, Länder erfassende Seuche; Epidemie großen Ausmaßes“ (duden.de). Es kommt vom altgriechischen *πᾶν (pān)*, mit der Bedeutung „allumfassend, ganz, völlig, gesamt“, und *δῆμος (dēmos)*, das „Volk, Bevölkerung“ heißt (duden.de). Als Beispiele für Wortkombinationen mit dem Kompositum *Corona-Pandemie* (in der alternativen Schreibung *Coronapandemie*) gibt der Duden folgende Varianten an:

- die *Coronapandemie* eindämmen/ bekämpfen;
- zahlreiche Opfer der *Coronapandemie*;
- viele Menschen leisten während der *Coronapandemie* Großes (duden.de).

Der zweitplatzierte Anglizismus *Lockdown* – zu Deutsch „Ausgangssperre, Abriegelung“ (duden.de) – bedeutet im zeitgeschichtlichen Kontext die (in mehreren Ländern) staatlich auferlegte Isolierung der Bevölkerung als vorbeugende Schutzmaßnahme von der Ansteckungsgefahr mit dem Coronavirus. Das wichtigste Ziel des *Lockdowns* ist die „Beschränkung sozialer Kontakte“ (gfds.de), aber es hat auch zur Schließung von privaten und öffentlichen Einrichtungen und Geschäften geführt, was (auch weiterhin) schwerwiegende soziale, wirtschaftliche und sogar psychische Konsequenzen für die Menschen hat. Im Englischen kommt das Nomen *Lockdown* von der Verbalphrase *lock down* und wurde erstmals 1973 als Einsperrung von Gefangenen auf ihre Zellen für den gesamten oder den größten Teil des Tages als vorübergehende Sicherheitsmaßnahme benutzt (merriam-webster.com). Das englische Verb *lock* stammt vom mittellenglischen *lok* und altenglischen *loc* (befestigen, verschließen) und das Adverb *down* vom mittellenglischen *doun* und altenglischen *dūne*, einer Aphärese von *adūne*, von *ofdūne* (= den Hügel abwärts). Als Synonym für *Lockdown* wird oft auch ein anderer Anglizismus, *Shutdown* (vom englischen *to shut down* = schließen, herunterfahren), laut Duden „das Herunterfahren eines Systems“ oder „(vorübergehende) vollständige Schließung eines bestimmten Bereichs“ (duden.de), verwendet. Der Duden gibt folgende Kontext-Beispiele für die Benutzung der Anglizismen *Lockdown* und *Shutdown*:

- einen *Lockdown* verhindern, beschließen;
- die Zeit vor, nach dem *Lockdown*;
- der *Shutdown* des öffentlichen Lebens wegen Corona (duden.de).

Die drittplatzierte Zusammensetzung *Verschwörungserzählung* wird seit 2020 immer häufiger anstelle des Kompositums *Verschwörungstheorie* im Zusammenhang mit der „Propaganda von Coronaleugnern“ (in Form von Fake News oder Protesten von Querdenkern), aber auch mit allgemeinen „Verschwörungsideologien“ oder „rechtspopulistischen Überfremdungsphantasien“ benutzt (gfds.de). Laut Duden bedeutet das Wort „Vorstellung, Annahme, dass eine Verschwörung, eine verschwörerische Unternehmung Ausgangspunkt von etwas sei“ (duden.de). Das Nomen *Verschwörung* wird vom Verb *verschwören* mit dem Morphem *-ung* abgeleitet und wird als „Intrige, Komplott, Konspiration“, d.h. „gemeinsame Planung eines Unternehmens gegen jemanden oder etwas (besonders gegen die staatliche Ordnung)“ verstanden (duden.de). Das Verb kommt vom mittelhochdeutschen *verswern* und althochdeutschen *farswerian*, als verstärkende Form für *schwören* (= (vor Gericht) sprechen, Rede stehen) (duden.de). Das Substantiv *Erzählung* hat als erste Bedeutung die „anschauliche schriftliche oder mündliche Darstellung, Wiedergabe eines Geschehens“ und ist Synonym mit *Ausführung*, *Bericht*, *Beschreibung*, *Darbietung* (duden.de). Es wird vom Verb *erzählen*, das vom althochdeutschen *irzellen* und vom mittelhochdeutschen *erzeln*, *erzellen* (aufzählen, berichten) kommt (duden.de), mit dem Morphem *-ung* abgeleitet. Die Zusammensetzung *Verschwörungserzählung* wird vom Duden in folgenden Beispielen angegeben:

- frühe, populäre *Verschwörungserzählungen*;
- *Verschwörungserzählungen* im Netz verbreiten (duden.de).

Den 1. Platz der österreichischen Wertung der *Wörter des Jahres 2020* belegt, wie in Deutschland, auch ein *Corona*-Wort. Jedoch ein eher in diesem Zusammenhang untypisches: *Babyelefant*. Dieses Kompositum, zusammengesetzt aus den Nomen *Baby* und *Elefant* – einer umgekehrten Form des Kompositums *Elefantenbaby*, Synonym mit *Elefantenkalb*, einem jüngeren Elefanten (duden.de) –, erhält hier eine ganz klare zeitgeschichtliche Bedeutung, denn es stellt „ein anschauliches Bild für den Mindestabstand von einem Meter, der gegenüber anderen zum Schutz vor Ansteckung mit dem Corona-Virus eingehalten werden soll und diesen impliziert“ dar (oewort.at). Aber warum eigentlich ein *Babyelefant* und nicht ein anderes Symbol? Laut einer Video-Werbekampagne<sup>5</sup> der Agentur Jung von Matt, die von der österreichischen Bundesregierung in Auftrag gegeben wurde, soll „die Vorstellung des putzigen Jungtiers helfen, das ungewohnte und stressvolle Abstandhalten erträglicher zu machen“ (oewort.at). Es scheint nicht nur geholfen zu haben, die Abstandsregel leichter einzuhalten, sondern es wurde auch in die Alltagssprache aufgenommen und erreichte sogar „mit großem Abstand“ (oewort.at) den ersten Platz der Wahl zum österreichischen *Wort des Jahres 2020*. Im *Digitalen Wörterbuch der deutschen Sprache (DWDS)* gibt es einige Kontext-Beispiele für die Verwendung dieses Begriffs:

- einen *Babyelefant* Abstand halten;
- auch der virtuelle *Babyelefant* belastet das Reisegepäck nicht (dwds.de).

Noch einige Worte zur Herkunft der Begriffe *Baby* und *Elefant*. Das erste Substantiv kommt vom englischen *baby*, genauer gesagt vom mittelenglischen als Diminutiv von *babe*, das vom altenglischen *baba* (Junge, Kind) stammt (merriam-webster.com), und wurde im 19. Jahrhundert im deutschsprachigen Raum eingeführt. Es bedeutet „Neugeborenes“, „Säugling, Kleinkind im ersten Lebensjahr“ (duden.de). In Zusammensetzungen steht es auch für *Tierjungen*. Das zweite Nomen kommt vom mittelhochdeutschen *elefant*, althochdeutschen *elphant*, *elafant*, das auf das lateinische Wort *elephantus*, das griechische *eléphas* (Genitiv: *eléphantos*) und sogar das ägyptische *āb(u)* und koptische *eb(o)u* (= Elfenbein, Elefant) zurückgeht (duden.de).

Auf den Plätzen 2 und 3 folgen das Nomen *Corona*, „das bestimmende Thema des Jahres“ (oewort.at), und das Verb *verblümel*, ein 2020 zu 100% auf den österreichischen Raum zurückzuführendes Wortspiel mit einem Verb, das schon 1886 im Deutschen Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm (DWB) erschienen ist und so viel wie „mit Blümchen verdecken, uneigentlich beschönigen“ bedeutet (GRIMM, 1956, Sp. 146). Das laut der Jury ironisch gemeinte

---

<sup>5</sup> Siehe Aufruf der Bundesregierung – Babyelefant: <https://www.youtube.com/watch?v=fCXqljbcw-s>

Wortspiel *verblümeln* wird in Zusammenhang mit dem Namen des amtierenden österreichischen Finanzministers Gernot Blümel gebracht und kann nicht nur die positive Bedeutung „idealisieren“, sondern auch die negative Konnotation „für dumm verkaufen“ oder „beim Budget verrechnen“ haben (oewort.at).

Das Substantiv *Corona* wird laut Duden meist in folgenden Kontexten verwendet:

- symptomfreie, leichte, schwere Verläufe von *Corona*;
- *Corona* behandeln, bekämpfen, leugnen (duden.de).

Im Duden wird das Adjektiv *verblümt* mit der Bedeutung „(etwas, was unangenehm zu sagen ist) nur vorsichtig andeutend, umschreibend, verhüllend“ in Kontexten wie „eine kaum *verblüimte* Anschuldigung“ (duden.de) benutzt.

2020 wurde erstmals ein *Unwort-Paar des Jahres* (unwortdesjahres.net) in Deutschland gewählt, die Komposita *Rückführungspatenschaften* und *Corona-Diktatur*, die in den Duden (noch) nicht aufgenommen wurden. Das erste Nomen bezieht sich auf das Thema der Migration, während das zweite einmal mehr 2020 in Verbindung mit der *Corona-Pandemie* in den Sprachgebrauch eingeführt wurde. Diese Wahl kommt nicht von ungefähr, denn, neben *Corona*, ist die Migrationspolitik das zweitwichtigste Thema des letzten Jahres in Deutschland (und der EU), das genau wegen der Pandemie in den Hintergrund gerückt ist.

Laut der Jury wurde mit *Rückführungspatenschaften* „im September 2020 von der EU-Kommission ein neuer Mechanismus der Migrationspolitik bezeichnet“ (unwortdesjahres.net). Es besteht darin, dass „die EU-Staaten, die sich weigern, Flüchtlinge aufzunehmen, ihrer *Solidarität* mit den anderen Mitgliedern der EU dadurch gerecht werden sollen, dass sie die Verantwortung für die Abschiebung abgelehnter Asylbewerber übernehmen.“ (unwortdesjahres.net)

Das Kompositum *Rückführungspatenschaften* wird aus den Nomen *Rückführung* und *Patenschaften* gebildet. *Rückführung* bedeutet „das Zurückführen“ oder „das Zurückkehrenlassen von Kriegs- oder Zivilgefangenen in ihr Land; Repatriierung“ (duden.de). Es wird vom Stamm des Verbs *rückführen* (= (Asylbewerber[innen]) abschieben) mit dem Morphem *-ung* abgeleitet. Das Verb *führen* kommt vom mittelhochdeutschen *vieren* und dem althochdeutschen *fuoren*, Kausativ zu *fahren* (= in Bewegung setzen, fahren machen) (duden.de). Das mit dem Suffix *-schaft* gebildete und vom Wort *Pate* abgeleitete Substantiv *Patenschaft* wird als „vertraglich festgelegte Mitverantwortung von Werk tätigen und Betrieben für jemanden, etwas zum Zweck der Unterstützung, der wirtschaftlichen, kulturellen und politischen Förderung“ definiert (duden.de). Das Nomen *Pate* kommt vom mittelhochdeutschen *bate*, *pate*, und wurde im 13. Jahrhundert vom mittellateinischen *pater spiritualis* (=geistlicher Vater), zu lateinisch *pater*, entlehnt (KLUGE, 2001, S. 685). Es bedeutet „männliche Person, die andere helfend begleitet, sie in bestimmter Hinsicht betreut“ (duden.de).

*Corona-Diktatur* wird von der „*Querdenker*-Bewegung und insbesondere von deren rechtsextremen Propagandisten gebraucht“, „um regierungspolitische Maßnahmen zur Eindämmung der Pandemie zu diskreditieren“ (unwortdesjahres.net). Laut der Jury „verharmlost der Ausdruck tatsächliche Diktaturen“ (unwortdesjahres.net). Die Zusammensetzung *Corona-Diktatur* besteht aus den Substantiven *Corona* und *Diktatur*. Eine *Diktatur* – vom lateinischen *dictatura*, von *dictātor* (= oberster Richter), *dictō* (= diktieren, verschreiben) und *dīcō* (= sagen, sprechen) – ist sowohl eine „unumschränkte, andere gesellschaftliche Kräfte mit Gewalt unterdrückende Ausübung der Herrschaft durch eine bestimmte Person, gesellschaftliche Gruppierung, Partei o. Ä. in einem Staat“ als auch ein „Staat, in dem Diktatur herrscht“, aber auch ein „autoritärer Zwang, den eine Einzelperson, eine Gruppe oder Institution auf andere ausübt“ und als Synonyme werden *Despotie*, *Despotismus*, *Gewaltherrschaft* und *Schreckensherrschaft* verwendet (duden.de).

Zum *Unwort des Jahres 2020* wurde in Österreich das Kompositum *Coronaparty* vor dem Anglizismus *Social distancing* und dem zusammengesetzten Adjektiv *coronabedingt* gewählt. Alle drei *Unwörter* haben etwas gemeinsam. Sie sind alle *Corona*-Wörter. Das zeigt, wie im Falle der



*Wörter des Jahres*, wie stark die *Corona-Pandemie* auch die österreichische Gesellschaft getroffen hat und wie sehr sich der deutsche Wortschatz in nur einem Jahr in diesem Sinne entwickelt hat.<sup>6</sup>

Die aus den Substantiven *Corona* und *Party* gebildete Zusammensetzung *Coronaparty* bezeichnet das/ die trotz der auferlegten Ausgangssperre und der Kontaktbeschränkungen zur Minderung der Corona-Ansteckungsgefahr privat oder öffentlich organisierte Treffen, Fest/ Feier. Obwohl es sich „um einen schweren Regelverstoß mit verwaltungs- und strafrechtlichen Folgen handelt“ (oewort.at), ignorieren oder verharmlosen viele die Gefahr, um Spaß zu haben oder sogar nur um gegen die Regeln zu verstoßen. Das Substantiv *Party* bedeutet sowohl ein „zwangloses, privates Fest [mit Musik und Tanz]“ als auch ein „(organisiertes) größeres zwangloses öffentliches Fest“ (duden.de) und kommt vom gleichbedeutenden englischen *party*, das auf das französische *partie* – vom französischen Verb *partir*, aus dem Latein *partiri* = (mit jemandem) teilen und *pars* = Teil – zurückzuführen ist (duden.de). *Coronapartys* gelten als *Superspreader* (vom englischen verb *to spread* = verteilen, ausbreiten, zu Deutsch *Superverbreiter*), d. h. „mit einer übertragbaren Krankheit infizierte Person, die (aufgrund ihres Verhaltens, individueller Veranlagung oder äußerer Umstände) besonders viele weitere Menschen ansteckt“ (duden.de). Kontextbeispiele: *Coronapartys* veranstalten/ schmeißen, illegale *Coronaparty*, feucht-fröhliche *Coronaparty*.

Der Anglizismus *Social distancing* (im Duden: *Social Distancing* geschrieben, zu Deutsch *räumliche/ physische Distanzierung/ Trennung, soziale Distanz, sozialer Abstand, Einschränkung sozialer Kontakte*) bezeichnet die „der Infektionsverhütung dienende Wahrung eines physischen Abstands zu anderen Personen im gesellschaftlichen Umgang“ (duden.de) und stammt vom gleichbedeutenden englischen *social distancing* – „*social* = sozial, gemeinschaftlich und *distance* = Abstand“ (duden.de). Das Adjektiv *social* kommt vom mittelfranzösischen *social* und vom lateinischen *sociālis* (von *socius* = verbunden, verbündet; Begleiter, Verbündeter + *ālis*) (duden.de), während das Nomen *distancing* einen Distanzierungsprozess bezeichnet (vom mittelenglischen *distance, distaunce, destauce* und altfranzösischen *destance*, aus dem lateinischen *distantia* = Entfernung, Abgeschiedenheit, Unterschied) (quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary). Der durch den Begriff *Social distancing* geforderte räumliche Mindestabstand als Versuch, die Corona-Ansteckungsgefahr so viel wie möglich zu vermeiden, beträgt üblicherweise zwischen einem und zwei Metern, scheint jedoch „nicht gegen Ansteckung“ zu helfen und kann „in Zeiten der Ausgangssperre sogar schädlich sein, weil soziale Nähe zum Ertragen der Folgen der Pandemie beiträgt“ (oewort.at). Kontextbeispiele im Duden:

- Konsequentes *Social Distancing*;
- *Social Distancing* fordern (duden.de).

Das Kompositum *coronabedingt* besteht aus dem Nomen *Corona* und dem Adjektiv *bedingt* – abgeleitet vom Verb *bedingen* = „bewirken, zur Folge haben, verursachen, auslösen, erzeugen, erfordern, voraussetzen“, vom mittelhochdeutschen *bedingen* = „dingen, durch Verhandlung gewinnen“ (duden.de) – das als Suffix „in Bildungen mit Substantiven ausdrückt, dass die beschriebene Sache durch etwas hervorgerufen wird, in etwas begründet ist“ (duden.de). Demnach bedeutet *coronabedingt* etwas, was mit der Corona-Pandemie zusammenhängt oder dadurch hervorgerufen wird: „Es wird im privaten Umfeld oft auch als Ausrede verwendet und im öffentlichen Bereich zur Begründung verschiedenster Maßnahmen im Zusammenhang mit der Corona-Pandemie“ (oewort.at). Kontextbeispiele: *coronabedingte* Einschränkungen, *coronabedingte* Absage, *coronabedingte* Verschiebung.

Seit der Einführung der Wahl zum *Jugendwort des Jahres* (2008 in Deutschland und 2010 in Österreich) bemerkt man eine immer steigende Vorliebe junger Menschen für das Benutzen von Fremdwörtern, besonders aus dem englischsprachigen Raum.

Hier einige Beispiele:

---

<sup>6</sup> Siehe auch Tobias Wenzel, „Wie Covid-19 unsere Sprache verändert“, in *Deutschlandradio – Deutschlandfunk Kultur*, 9. Juli 2020: [https://www.deutschlandfunkkultur.de/von-coronaparty-bis-systemrelevant-wie-covid-19-unsere.1013.de.html?dram:article\\_id=480272](https://www.deutschlandfunkkultur.de/von-coronaparty-bis-systemrelevant-wie-covid-19-unsere.1013.de.html?dram:article_id=480272)

- aus Deutschland: Platz 3 2010: *Egosurfen*; die Plätze 1 und 2 2011: *Swag* und (*epic*) *Fail*; die Plätze 1 und 2 2012: *YOLO* und *FU!*; Platz 2 2013: *fame*; Platz 1 2015: *Smombie*; die Plätze 1 und 2 2016: *fly sein* und *bae*; Platz 2 2017: *napflixen*; Platz 3 2018: *verbuggt* (gfds.de) und
- aus Österreich: die Plätze 1 bis 3 2011: *liken*, *planking* und *egosurfen*; die Plätze 1 bis 3 2013: *whatsappen*, *YOLO* und *chüün* (eine in Österreich in der Jugendsprache verbreitete Schreibweise von *chillen*); die Plätze 1 und 2 2014: *Selfie* und *fail*; Platz 3 2017: *Disappointinger*; Platz 2 2018: *nice*; die Plätze 1 und 3 2019: *brexiten* und *random* (oewort.at).

Zum *Jugendwort des Jahres 2020* in Deutschland hat der Langenscheidt-Verlag den Anglizismus *lost* gekürt, gefolgt von zwei anderen Anglizismen, *cringe* und *wild/wyld*.

Das deutsche *Jugendwort des Jahres 2020* kommt vom englischen Adjektiv *lost* und jugendsprachlich steht es für *ahnungslos*, *verloren*, *verwirrt*, *verirrt*, *unsicher*, *unentschlossen*. Im Duden wird das Wort mit „verloren, erfolglos, misslungen, vergebens“ erklärt (duden.de). Besonders im zeitgeschichtlichen Kontext, gekennzeichnet durch die *Corona-Pandemie*, findet dieses Wort immer mehr neue junge Anhänger, die damit Personen bezeichnen, die sich so fühlen. Es stammt vom mittellenglischen *loste*, *losede*, *lost*, *ilost*, *ilosed* und vom altenglischen *losode*, *losod*, *gelosod* (quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary; oed.com). Der Duden gibt folgende Kontext-Beispiele für die Verwendung des Anglizismus *lost*:

- du bist so *lost*!;
- die Klassenarbeit, der Abend war einfach *lost* (duden.de).

Das zweitplatzierte Wort *cringe*, das meist in der Internetkultur benutzt wird, bezeichnet in der Jugendsprache etwas, wofür man sich fremdschämt, also etwas, was man sehr peinlich findet (giga.de). Das kann entweder eine Person, eine Situation oder eine Handlung sein, zu der man eine direkte oder indirekte Verbindung haben kann. Es kommt vom englischen Verb *to cringe* (zu deutsch *zusammenzucken*, *erschauern*), das vom mittellenglischen *crengen* (= hochmütig bücken, herablassen) und altenglischen *crenċan*, *crenċgan*, *crengan* (= fallen oder drehen lassen), das Kausativ von *crinċgan* (= nachgeben, zusammenzucken, fallen, zugrunde gehen), abgeleitet wird. Das entsprechende englische Adjektiv ist *cringeworthy*, was so viel wie *peinlich*, *zum Fremdschämen* bedeutet (quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary). Hier noch einige Beispiele für die Verwendung von *cringe* oder anderen Schreibvarianten:

- *Cringe* pur!;
- Das ist super *cringey*!;
- Das ist einfach absolut *cringeworthy* (giga.de).

Auf Platz 3 folgt das Wort *wild/wyld*, was in der Jugendkultur für eine zu wilde Situation oder Handlung, die starke Gefühle auslöst, aber auch für etwas Verrücktes oder Besonderes steht. Es handelt sich dabei wieder um einen Anglizismus, obwohl es auch im Deutschen das entsprechende Adjektiv *wild* gibt, das jedoch nicht die gleiche Resonanz wie ein Fremdwort hat. Das Wort kommt vom mittellenglischen *wild*, *wilde* und altenglischen *wilde*, wobei die alternative Schreibweise auf das westfriesische *wyld* zurückzuführen ist (quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary). Laut Duden kommt die deutsche Variante vom mittelhochdeutschen *wilde* und dem althochdeutschen *wildi*, „verwandt mit Wald und eigentlich = im Wald wachsend, nicht angebaut“ (duden.de). Zu den weiteren Synonymen, die dieses Jugendwort ausmachen, zählen *ungebändigt*, *wild lebend*, *wild wachsend*, *unkontrolliert*, *heftig*, *stürmisch*, *ungestüm*, *ungezügelt*, *wütend*, *rasend*, *tobend*, *erregend*, *übertrieben* und *übermäßig*. (duden.de)

Bei der österreichischen Wahl zum *Jugendwort des Jahres 2020* wurde *lost* von einem anderen Anglizismus, *Boomer*, überholt. Auf Platz 3 folgte das Verb *ghosten*, eine Bearbeitung des Begriffs *Ghosting*.

Laut der Jury bezeichnet die Abkürzung *Boomer* „die Generation der Babyboomer, d.h. jene, die nach dem Zweiten Weltkrieg bis zum Ende der 1960er Jahre auf die Welt gekommen sind“

(oewort.at). In der jetzigen Jugendsprache hat dieser Begriff oft „einen ironischen Unterton“ und wird im Generationenkonflikt benutzt, um „den Boomern eine Reihe negativer Hinterlassenschaften (Klimawandel, Umweltzerstörung, verminderte Einkommens- und Berufschancen etc.)“ vorzuwerfen (oewort.at). Das Nomen *Babyboomer* wird vom Anglizismus *Babyboom* mit dem Morphem *-er* abgeleitet. Die englische Variante *baby boom* besteht aus den Nomen *baby* und *boom* (zu deutsch *Aufschwung*, *Blüte*). Das entsprechende Verb im Deutschen ist *boomen*, Synonym mit „aufblühen, blühen, florieren“, und bedeutet „einen Boom erleben“ (duden.de), vom englischen *to boom* (= brummen, brausen) (duden.de).

Ursprünglich 2018 auf der Video-Plattform TikTok verbreitet (aber schon seit mindestens 2015 in anderen Postings im Netz verwendet<sup>7</sup>) wurde die Phrase *OK Boomer* im Oktober 2019 zu einem Internet-Meme, einem Anfang des 21. Jahrhunderts eingeführten Begriff, das vom englischen *meme*, aus dem Griechischen *mnēmē* = Gedächtnis, stammt, und ein „(interessantes oder witziges) Bild, Video o. Ä., das in sozialen Netzwerken schnell und weit verbreitet wird“ (duden.de) bezeichnet. Von den USA aus wurde die Phrase weltweit viral und fand auch in den deutschsprachigen Ländern viele Anhänger unter jungen Menschen, die einen Bruch mit den ihrer Meinung nach veralteten Ansichten der älteren Generation für unvermeidlich halten: „Der Ausdruck *OK Boomer* ist somit gleichzeitig ein Zeichen der starken Ablehnung gegenüber den häufig vertretenen Meinungen der sogenannten *Boomer* sowie eine auf die Spitze getriebene Resignation des Versuches, diesen den Sachverhalt verständlich zu machen“ (giga.de), es ist aber auch ein „abschätziger Kommentar“, dass „in einer ernsthaften Debatte“ (giga.de) lieber nicht gebraucht werden sollte.

Das Verb *ghosten* (aus dem Englischen für *sich benehmen oder als Geist erscheinen, gespenstisch machen*) und das Nomen *Ghosting* (aus dem Englischen für *Geisterbild, Vergeistigung*) leiten sich vom englischen Substantiv *ghost*, das vom mittelenglischen *gost*, *gast* und vom altenglischen *gāst* (= Atem, Seele, Geist, Gespenst, Wesen) stammt, ab (quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary). In der Jugendsprache werden diese Begriffe seit den frühen 2000er Jahren verwendet, jedoch erst ab 2014 sind sie besonders in den sozialen Medien weitverbreitet. Im zeitgeschichtlichen Kontext stehen sie für das Beenden einer persönlichen Beziehung, indem der Kontakt mit der/den anderen Person/en ohne eine vorherige Erklärung unter-/abgebrochen wird. „In erster Linie bezieht man den Begriff auf die Internet-Dating-Szene“ und meint „die Situation, dass sich eine Person plötzlich völlig zurückzieht und unsichtbar (wie ein Geist) macht“ (giga.de). Kontextbeispiel: Ihr seid definitiv *geghostet* worden! (giga.de)

#### 4. Schlussfolgerungen

Wie vielleicht erwartet, belegen die Top 3 der *Wörter bzw. Unwörter des Jahres 2020* sowohl in Deutschland als auch in Österreich hauptsächlich Wörter, die eng mit der *Corona-Pandemie* zusammenhängen, die anscheinend nicht nur den Alltag der Leute, sondern auch die Sprache geprägt hat. Die Top 3 wurde anhand von Belegen aus verschiedenen Medien und von Einsendungen aus der Bevölkerung, nach bestimmten Kriterien, von Fachjurs erstellt. Um einen Platz in der Liste des *Wortes des Jahres* zu erhalten, soll ein Wort nicht unbedingt häufig vorkommen, sondern signifikant und populär sein. So liegen die Wörter *Corona-Pandemie*, *Lockdown* und *Verschwörungserzählung* auf den ersten drei Plätzen in Deutschland und *Babyelefant*, *Corona* und *verblümmeln* in Österreich. Zu den *Unwörtern des Jahres* zählen solche Wörter, welche u.a. gegen die Prinzipien der Menschenwürde, Demokratie, Diskriminierung verstoßen. Auch in diese Liste wurden Begriffe eingeschlossen, die auf die Pandemie hinweisen. *Corona-Diktatur* sei laut Wissenschaftlern übertrieben und diskreditiere die Maßnahmen gegen die Verbreitung des Coronavirus, *Social distancing* sei falsch verwendet, denn es gehe nicht um sozialen, sondern um physischen Abstand, bei dem Wort *Coronapartys* handele es sich um einen

---

<sup>7</sup> Siehe Know Your Meme - OK Boomer: <https://knowyourmeme.com/memes/ok-boomer>

Regelverstoß, der die Gesundheit der Menschen gefährden könne, und *coronabedingt* sei zu oft als Ausrede für verschiedene Probleme, die im Zusammenhang mit der Pandemie stehen, verwendet. Nur ein einziges Wort in der Rangliste, *Rückführungspatenschaften*, bezieht sich auf ein anderes Thema, die Migrationspolitik. In Bezug auf die Jugendsprache, werden sowohl in Deutschland als auch in Österreich immer noch Anglizismen bevorzugt. Die Einflüsse auf die Jugendsprache sind unterschiedlich, aber das Internet und die sozialen Medien spielen die größte Rolle. 2020 wurden die Anglizismen *lost*, *cringe* und *wild/ wyld* in Deutschland und *Boomer*, *lost* und *ghosten* in Österreich in die Top 3 der *Jugendwörter des Jahres* gewählt.

## BIBLIOGRAPHIE

GELLENE, Denise, *Overlooked No More: June Almeida, Scientist Who Identified the First Coronavirus*, in „The New York Times”, 8. Mai, 2020

GEORGES, Karl Ernst, *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*, Band 1, 8. Auflage, Hannover, 1913, Hahnsche Buchhandlung, Nachdruck Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998

GRIMM, Jacob, GRIMM, Wilhelm, *Deutsches Wörterbuch*, Lfg. 1 (1886), Bd. XII u. XXIV, Leipzig, S. Hirzel, 1954-1961

KLUGE, Friedrich, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 24., durchgesehene und erweiterte Auflage, bearbeitet von Elmar Seebold, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2001

MUHR, Rudolf, *Das österreichische Wort des Jahres. Geschichte – Intentionen und Ergebnisse*, in *Aptum. Zeitschrift für Sprachkritik und Sprachkultur* 1, S. 42-62, 2007

ZIEBUHR, John, „Coronaviren”, in *Medizinische Mikrobiologie und Infektiologie*, S. 479-482, 2016

## Internetquellen

Aufruf der Bundesregierung – Babyelefant: <https://www.youtube.com/watch?v=fCXqljbcW-s>

Das Österreichische Wort des Jahres: <https://oewort.at/>

DUDEN online: <https://www.duden.de/>

DWDS online: <https://www.dwds.de>

Gfds (Gesellschaft für deutsche Sprache): <https://www.gfds.de>

Giga: <https://www.giga.de>

Know Your Meme – OK Boomer: <https://knowyourmeme.com/memes/ok-boomer>

Langenscheidt online – Jugendwort des Jahres 2020: <https://www.langenscheidt.com>

MED online: <https://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary>

Merriam Webster online: <https://www.merriam-webster.com/>

OED online: <https://www.oed.com/>

Unwort des Jahres: <http://www.unwortdesjahres.net/>

WENZEL, Tobias, *Wie Covid-19 unsere Sprache verändert*, in *Deutschlandradio – Deutschlandfunk Kultur*, 9. Juli 2020: [https://www.deutschlandfunkkultur.de/von-coronaparty-bis-systemrelevant-wie-covid-19-unsere.1013.de.html?dram:article\\_id=480272](https://www.deutschlandfunkkultur.de/von-coronaparty-bis-systemrelevant-wie-covid-19-unsere.1013.de.html?dram:article_id=480272)



**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE –  
ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE /  
LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE –  
LANGUE ET CULTURE ROUMAINE /  
LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ –  
LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ  
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:  
Virginia POPOVIĆ**



## RESEARCH OF ROMANIAN POPULAR CULTURE IN EASTERN SERBIA

### CERCETĂRI ASUPRA CULTURII POPULARE LA ROMÂNII DIN ESTUL SERBIEI

Conf. univ. dr. Virginia POPOVIĆ

Universitatea din Novi Sad,

Facultatea de Filosofie,

Departamentul de Limba și Literatura Română

E-mail: [virginiapopovic@yahoo.com](mailto:virginiapopovic@yahoo.com)

#### Abstract

*The magic of the poetic word and the original fantasy of the informants who collected literary folklore in the Timok area, Homolje we can see from the riddles, proverbs and aphorisms collected in the field, all from the wisdom and experience of the Romanian people south of the Danube, proof of preservation of Romanian spiritual treasure kept orally. Through the works collected by Serbian and Romanian researchers, which include ballads and doines, lyrical poems, epic poems, fairy tales, stories and legends, our goal was to highlight the creative contribution of Romanians in eastern Serbia to enrich the Romanian spiritual heritage.*

#### Rezumat

*Magia cuvântului poetic și fantezia originală a informatorilor care au cules folclor literar în zona Timocului, Homolje, le putem vedea din ghicitorile, proverbele și aforismele culese pe teren, toate provenite din înțelepciunea și experiența poporului român de la sud de Dunăre, dovadă a păstrării prin viu grai a tezaurului spiritual românesc. Prin operele culese de cercetătorii din Serbia și România, în care intră cântece bătrânești și doine, poezii lirice, poezii epice, basme, povești și legende, am dorit să scoatem în evidență contribuția creatoare a românilor din estul Serbiei la îmbogățirea patrimoniului spiritual român.*

**Keywords:** *romanian literary folklore, Serbia, Timok, field research*

**Cuvinte-cheie:** *folclor literar românesc, Serbia, Timoc, cercetare de teren*

#### I. Introducere

Încă din timpurile cele mai vechi, spațiul balcanic este influențat de mai multe culturi, mai ales din cauza migrațiilor efectuate din părțile mediteraneene spre Carpați și Europa centrală. Influența a mai multor popoare, dar și păstrarea tradițiilor și obiceiurilor străvechi o putem întâlni și la românii din Serbia de Răsărit, care s-au stabilit în zona Timocului, Zaječar, Homolje, Crna Reka încă înainte cu mai 300 de ani (CVIJIĆ, 2011, p. 32). Încă din cele mai vechi timpuri această zonă a avut o istorie destul de furtunoasă. În același timp cu păstrarea obiceiurilor și ritualurilor strămoșești, vreme îndelungată pe viu grai s-a păstrat și folclorul literar și muzical din această zonă (cântecul, melodiile, dansul). Exegezele actuale, îndreptate asupra folclorului literar au rolul de a aprofunda rolul programatic al culturii populare în definirea valorilor acceptate și recunoscute ca



universale. Eforturile în direcția de mai sus au fost prea puține și efemere, îndeosebi în Serbia de Răsărit. Dar, totuși, în continuare predomină ideea ca materialul cules pe teren în ultimul secol să fie scos la iveală, analizat și structurat și „adus în conștiința contemporaneității prin studii de sine stătătoare, prin cercetări asidue, îndelungate, comparative, menite să evidențieze actualitatea și sfera de influență a culturii tradiționale în raport cu ceea ce înțelegem sub denumire de culturi istorice, scrise” (VETIȘANU, 1993, p. 3). Preocupările temeinice din ultimii ani asupra folclorului cules în secolul trecut au rezultat cu un șir de volume de valoare, importante pentru păstrarea culturii și identității românilor din Serbia de Răsărit.

## II. Cercetări asupra folclorului literar din Serbia de răsărit

În urma cercetărilor de teren efectuate în secolul trecut și până astăzi, au apărut un șir de antologii de folclor literar și studii asupra culturii populare, dovadă că în Serbia de Răsărit, odată cu modernizarea societății, s-a deșteptat conștiința că dispariția fizică a informatorilor va duce și la uitarea numeroasele creații populare, păstrate prin viu grai de la strămoșii românilor din acest areal. Interesul pentru comunitatea românilor din Serbia de Răsărit și pentru cultura populară din această zonă datează încă din secolul al XIX-lea, iar primele cercetări științifice despre românii din această zonă i se datorează marelui folclorist sârb, Vuk Stefanović Karadžić. Se presupune că în cele „30 coale manuscrise” de poezii populare românești care le-ar fi înmănat Vuk Karadžić scriitorului moldovean Gheorghe Asachi la Viena, în anul 1823, ar fi existat pe lângă creații folclorice culese din Banatul sârbesc și folclor cules de la românii din Serbia de răsărit. Culegerea despre care este vorba era mistuită de flăcări, odată cu Biblioteca națională din Iași, în anul 1827. Despre folclorul românilor din Serbia de răsărit s-au interesat un număr însemnat de cercetători români, sârbi și străini, fie amatori, fie filologi, astfel amintim pe frații Schott, Artur, agronom din Stuttgart și Albert, profesor, care publică o colecție de câteva zeci de basme și anecdote românești în traducere germană (FLORA, 1975, p. 27). Cele dintâi poezii populare de la românii din Serbia de răsărit au fost publicate la Paris, în anul 1889, de către Emil Picot, în *Chants populaires des Roumains de Serbie* (1889), culegători fiind doi învățători români și o institutoare sârboaică, iar „textele erau scrise cu caractere chirilice, „fiind descifrate de scriitorul francez cu ajutorul lui Alexandru Odobescu, și traduse apoi în limba franceză” (SORESCU-MARINKOVIĆ, 2006, p. 80). La fel și C. Cosmescu publică în „Convorbiri literare”, anul XXXIII, nr. 9, câteva poezii sub titlul *Poezii populare de la românii din Serbia*. (v. SANDU TIMOC, 1967). Mai târziu, începând cu anul 1859, etnograful german Felix Kanitz, *Serbien*, (1868), a realizat mai multe cercetări pe teren pe care le-a consemnat în mai multe lucrări, punând accent pe ceremonialul funerar la românii din Serbia (SORESCU-MARINKOVIĆ, 2006, p. 80).

Medicul Stevan Mačaj este unul dintre primii cercetători asupra folclorului românilor din Serbia de Răsărit, care la sfârșitul secolului XIX a efectuat mai multe cercetări de teren care au fost realizate în jurul orașului Zaječar. Manuscrisul a fost păstrat în arhivele Societății Medicilor din Serbia și a fost publicat un secol mai târziu în revista „Razvitak”. El a pus accentul pe obiceiurile la naștere, nuntă și înmormântare, pe ritualurile legate de ciclul calendaristic, dar și pe alte trăsături caracteristice românilor din această zonă, precum este portul popular sau mentalitatea.

Gustav Weigand, în *Die Rumanische Dialekte der kleinen Walachei, Serbien und Bulgariens* (1900) a publicat pe lângă cercetările sale lingvistice și o serie de studii legate de obiceiuri, portul popular, situația politică și culturală în această perioadă, precum și unele cercetări cu caracter etnogeografic. În această perioadă, geograful George Vâlsan și lingvistul George Giuglea publică împreună o culegere de literatură populară *Dela românii din Serbia* (1913), dar și un profesor bulgar de etnografie, Stojan Romanski, care a întreprins, în anul 1916, mai multe cercetări în regiunea Timoc și Morava, culegând această perioadă poezii populare și date etnografice despre românii de aici. Ovid Densușianu, I. A. Candra și Th. Sperantia, la 1908, în „Graiul nostru”, publică folclor din sudul Cazanelor Dunării.

Tihomir Đorđević, în renumitele sale însemnări de călătorie efectuate în 1906 a cules informații despre cultura populară și obiceiurile românești din Serbia de răsărit, în special obiceiurile de înmormântare, credințele în unele ființe supranaturale, precum și ritualul *Crăițelor* de Rusalii.

După al Doilea Război Mondial, cele mai importante lucrări aparțin lingviștilor de la Cluj, Emil Petrovici, precum *Note de folklor de la românii din Valea Mlavei*, publicate în *Anuarul Arhivei de Folclor*, VI (1942), p. 43-75 și Ion Petruț, *Folklor dela românii din Sârbia* (1942). În 1967, Cristea Sandu Timoc publică în culegerea *Cântece bătrânești și doine* o bogată colecție de peste 500 de texte și observații asupra unor motive baladice în Balcani și circulația anumitor forme folclorice, precum sunt cântecele numite „frânturile” sau „drăgostele”, doine, bocet, cântece de leagăn etc. În perioada de după 1989, se intensifică cercetările asupra folclorului literar în Serbia de răsărit, rezultând cu mai multe studii importante despre folclorul românilor din Timocul bulgăresc: *Românii timoceni din Bulgaria* de Virgil Nestorescu (1996), *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc* de Nicolae Panea, Cornel Bălosu și Gheorghe Obrocea (1996) etc. Prof. dr. Otilia Hedeșan efectuează o serie de anchete de teren în Serbia de Răsărit, în urma cărora publică numeroase articole și studii cu privire la aspectele etnografice, folclorice dar și identitare ale comunității românești din spațiul moravo-timocean. Ea aduce în discuție „caracterul de palimpsest cultural” al creațiilor folclorice ale timocenilor, aflați la punctul de confluență al câtorva spații simbolice – folclorul românesc, mitologia slavă, credința creștină și contextul istorico-politic al balcanilor” (HEDEȘAN, în SORESCU-MARINKOVIĆ, 2006, p. 86). Petru Neiescu, Eugen Beltechi și Nicolae Mocanu, de la Cluj-Napoca întocmesc, în 2006, *Atlasul lingvistic al Regiunii Valea Timocului – Contribuții la atlasul lingvistic al graiurilor românești dintre Morava, Dunăre și Timoc*, iar Annemarie Sorescu-Marinković, în lucrarea de doctorat *Ființe demonice la românii din Timoc* (Serbia) (2010), „face o amplă analiză a universului demonic al românilor din estul Serbiei, în special a ființelor mitologice ce populează acest spațiu” (TOARCĂ, 2012, p. 8-9).

În perioada postbelică și până în ziua de astăzi a crescut considerabil interesul cercetătorilor pentru această zonă, fiind întreprinse foarte multe cercetări de teren care au rezultat cu publicarea unui număr considerabil de studii referitoare la românii din Serbia de răsărit. Mulți cercetători provin chiar din această zonă, ceea ce este și important pentru că textele erau înțelese în totalitate și comentate în română, sârbă sau în alte limbi, promovând cultura tradițională din acest areal, care a devenit pentru mulți cercetători una foarte intrigantă, interesantă și mistică. Dintre cercetătorii cei mai de seamă a folclorului din estul Serbiei sunt Paun Es. Durlić, Dragan Stojanjelović, Biljana Sikimić, Annemarie Sorescu Marinković, dar în special Slavoljub Gacović. Ei au scos la iveală repertoriul folcloric, practicile magice sau ritualurile românilor din această parte a Serbiei de răsărit. Paun Es. Durlić „a analizat în detaliu tipurile de pâini, focuri și lumânări rituale, sistemul pomenilor, credințele despre călătoria spre lumea cealaltă, precum și despre modul de comunicare cu cel decedat și bocetele rituale” (SORESKU-MARINKOVIĆ, 2006, p. 88). Dragan Stojanjelović a cules și cercetat folclorul românilor din Homolje, bazându-se, în primul rând, pe transa religioasă, descântece ielelor în practicile magice și în literatura populară, apoi pe vâlvele din literatura populară, bocete, petrecături, personalități transmistice, arborele cosmic etc. În ultimele două decenii, folclorul literar și obiceiurile românilor din estul Serbiei este cercetat de numeroși profesori universitari și cercetători din cadrul instituțiilor academice din Serbia și România, precum sunt cele realizate de cercetătoarele de la Institutul de Balcanologie din cadrul Academiei Sârbe de Științe și Arte, Biljana Sikimić și Annemarie Sorescu-Marinković, care, prin anchete asupra dialectologiei tradiționale dar și cercetări antropologice postmoderne, au realizat un șir de studii cu caracter interdisciplinar, etnolingvistic, antropologic etc., foarte importante pentru înțelegerea cât mai bună a culturii populare a românilor din estul Serbiei. Numeroase studii monografice cu privire la satele și populația din estul Serbiei au fost publicate și în „Zbornik Radova Etnografskog Instituta” (revista Institutului de Etnografie din Belgrad), în „Glasnik Etnografskog Muzeja” („Buletinul Muzeului de

Etnografie”), „Razvitak” etc., în care se intenționa prezentarea culturii populare a românilor din această zonă în comparație cu alte culturi balcanice sau în context general românesc

Unul dintre cei mai cunoscuți cercetători ai culturii populare din Serbia de răsărit este Slavoljub Gacović, etnolog român, care însuși provine din această zonă. El s-a ocupat în general de descântecul rostite în cadrul ritualurilor funerare și cultul morților la românii din Serbia de răsărit, considerând foarte importantă clasificarea și valorificarea științifică a materialului folcloric la românii ungureni și țărani. De aceea a identificat motivele cosmogonice din petrecături și a înregistrat un număr impresionant de poezii populare pe care le-a transcris conform normelor acceptate de ALR.

Folclorul literar din zona Serbiei de răsărit, „prin sfera imaginarului artistic românesc, a concepțiilor și viziunii artistice specifice neamului românesc, prin substanța spirituală și morală, ca și prin modalitatea de a povesti [...] (creațiile folclorice) poartă și marca influențelor străine, a infiltrațiilor motivelor narrative balcanice, îndeosebi al folclorului sudslav [...] alături de care românii din Timoc și-au dus existența” (SANDU TIMOC, 1988, p. V).

În folclorul din Serbia de răsărit în ultimul secol au fost culese aproape toate genurile și speciile prozei și poeziei populare românești, care se pot împărți în genuri și specii ale literaturii folclorice (în afară de genul dramatic), prin care putem vedea că în această zonă cântecul epic a cunoscut o înflorire maximă, acceptând influențe considerabile din baladele celorlalte popoare balcanice.

Autorii volumelor de folclor menționați mai sus au încercat „să contureze o imagine cât mai complexă a lumii din care au cules informațiile” (OCINIC, în POTOROACĂ & TRAILOVIĆ, 2011, p. IX), să completeze cu informații esențiale momentele în care se cântau baladele și doinele. De obicei, cântecele bătrânești se cântau într-o atmosferă solemnă, de cele mai multe ori la vioară: la nunți, botezuri, sărbători, petreceri, cu prilejul înmormântărilor și pomenilor. Tematica cântecelor bătrânești (a baladelor și doinelor) este variată, iar eroii fac parte din categorii sociale diferite. Aici întâlnim hoți, haiduci, voievozi, crai etc. Există foarte multe similitudini cu baladele românești, o mare parte din personajele prezente aici sunt luate din repertoriul românesc, iar toposurile unde se desfășoară acțiunea baladelor sunt regiunile din jurul Dunării și estului Serbiei sau, uneori și diferite zone din nordul Dunării.

Importanța cântecelor bătrânești culese de la românii timoceni constă în transliterarea lor și păstrarea formei cuvintelor așa cum se pronunță în zona în care s-a născut și crescut lăutarul/informatorul. Astfel sunt păstrate elementele lingvistice autentice din Serbia de răsărit. Uneori textele preluate sunt scrise cu caractere chirilice din cauza condițiilor geografice și istorice unde s-au păstrat, ceea ce demonstrează faptul că fenomenul românesc la sud de Dunăre s-a păstrat secole de-a rândul pe viu grai, românii de aici au reușit să păstreze din generație în generație patrimoniul lor cultural și artistic. Rapsozii populari de la care au fost cules materialul folcloric, trăind într-un mediu lingvistic străin, în care nu au existat școli românești unde să se învețe normele ortografice românești, au păstrat vie cultura orală până în zilele noastre, chiar dacă în societatea modernă se schimbă tehnicile interpretative și profilul artistic al lor. Cu anii improvizările devin tot mai numeroase, cu multe clișee și expresii sârbești prezente doar în graiul românilor de aici, textul literaturii populare devenind foarte greu de înțeles pentru vorbitorii de limba română care nu cunosc limba sârbă sau alte limbi slave ori „graiurile de tip sudic (muntenestești), [...] cu unele particularități ale graiurilor bănățene și ardelenestești de sud-vest.” (FRĂȚILĂ, în POTOROACĂ & TRAILOVIĆ, 2011, p. XXI).

Spiritualitatea populară a românilor din estul Serbiei este „una dintre cele mai păstrătoare de motive mitice străvechi” având rolul „de a vehicula continuu subiectele și teme folclorice dintre nord și sud, între diferite graiuri și popoare” (SANDU TIMOC, 1988, p. VII).

### III. Poezia rituală și ceremonială

Lumea satului tradițional a fost dintotdeauna și, cu siguranță, va rămâne o adevărată sursă de material etnografic și folcloric. Aici sunt întâlnite o multitudine de datini și obiceiuri strămoșești sau adaptate, acte tradiționale, ritualuri străvechi. În cultura populară română, obiceiurile formează un capitol important, care cuprind manifestările folclorice și de artă populară marcând un șir de evenimente legate de ciclul vieții sau de datele calendaristice. În societatea tradițională a românilor din estul Serbiei există o tendință de a păstra obiceiurile, însă foarte multe au și dispărut cu timpul prin trecerea în neființă a informatorilor, nefiind niciunde înregistrate. O categorie specială de obiceiuri legate de existența umană, a ciclului nașterii, căsătoriei și morții. Aici pot intra și cele legate de botez. Acestea se numesc rituri de trecere. Satele românești încă mai păstrează foarte multe obiceiuri legate de naștere, precum sunt practicile magice pentru protejarea copilului.

Din punct de vedere al originii și funcției repertoriului poetic al obiceiurilor tradiționale, se evidențiază poezia de străvechi caracter ritual, care mai târziu devine poezie ceremonială (poezia colindelor și a plugușorului, orațiile de nuntă, cântecele ceremoniale de înmormântare, descântecul etc. Această poezie de ritual și ceremonială este de obicei cântată sau însoțită de dans. Originea obiceiurilor, riturilor și ceremonialurilor este căutată de etnologi în credințele și sugestiile cu substrat magic sau religios care au intrat în memoria comunității de timp îndelungat, păstrându-se din generație în generație, devenind adevărate tipare de acțiune și comportament. Cu timpul, deprinderile practice, prin schimbarea concepțiilor despre lume și a mentalității oamenilor, se trece de la ritualuri magice la forme complexe de obiceiuri și ceremonialuri. În momentul în care își pierd substratul de credințe străvechi și devin simple forme de conviețuire socială, riturile se dezvoltă în ceremonialuri. La românii din estul Serbiei, în memoria colectivă, s-au păstrat și riturile străvechi dar și ceremonialurile.

### II. Descântecul

Subiectul practicilor magice în societatea românească de la începuturile sale până în zilele noastre este comun până la un punct practicilor similare întâlnite la alte popoare și în alte culturi, fiind comune și pentru românii din Serbia de răsarit. Fără îndoială, magia populară ascunde încă multe taine, unele de abia bănuite de istorici, etnologi și cercetători. Foarte interesante și misterioase, practicile magico-religioase din zona estului Serbiei trebuiesc nu doar reamintite, dar, mai ales, păstrate și studiate. În ele sunt ascunse sensuri și esențe ale unei lumi primordiale, arhaice și unice. Lumea care, de fapt, este un univers cu multe planuri, legi și mituri.

Descântecul sunt niște practici magice al căror adevărat scop este potențarea prin autosugestie a forțelor proprii celui care le folosește. Este un mod de a face cuiva bine, iar efectele sunt considerabile, uneori greu de înțeles chiar de către beneficiarul lor. Folosind mijloace simple și având ca scop alinarea unor suferințe trupești sau sufletești, foarte multe persoane, în general femei, au știut să descante și să „lecuiască”. Pentru descântec nu se cere o pregătire deosebită, acesta putându-se face la orice oră a zilei sau nopții, în afara zilelor de sărbători. Descântătoarele din vechime se păstrau în curățenie trupească și sufletească, posteau și se primeneau proaspăt în ziua când descântau. La românii din estul Serbiei au fost descoperite descântece împotriva ființelor mitologice, care sunt mereu periculoase pentru om și au o identitate bine precizată de poporul român, răsfângându-se într-un bogat panteon al ființelor mitologice malefice autohtone: *Muma Pădurii*, *milostâncă*, *iele* etc. Atunci când un demon este responsabil de natura unei boli, numele acelei boli se identifică cu cel al demonului. *Buba*, *goanga* (*șărpie*), *năprăciturile*, *soarele sac*, *gușa*, poi d'aplecat orî d'e-ntorsură, de izbitură, de spurcat, pogan și mulți alții sunt amenințați în textele descântecelor, fiind amenințați să părăsească bolnavul. Acești demoni-duhuri sunt de fapt bolile mici. Personificările bolilor mari, la români, au o răspândire mai largă și acestea sunt Ciuma, Holera, Vărsatul, Frigurile. Pe de altă parte, la românii din Serbia apar *moroi*, care, deși nu erau percepuți drept duhuri demonice propriu-zise erau învinuiți, condamnați și izgoniți în descântece. În același registru al magiei sexuale, urmează pe lista entităților periculoase, faimoasele *iele*. Unul

dintre puținele remedii împotriva răului provocat de *iele* este descântecul specific, practicat foarte des în satele românești din estul Serbiei, sau de *milostâncă*. Etimologia cuvântului *milostânsi* trimite la cuvântul sârb *milosnițe/milostive* și „este unul dintre numeroasele eufemisme pentru acest tip de demon, pentru a-l îmbuna și a-l face mai milostiv, fiind adesea folosit în descântece”. (STOJANJELOVIĆ, 2021, p. 149).

Răspândite sunt și descântece magice *de deochi*. Cineva poate provoca răul chiar dacă nu a fost făcut cu intenție. Puterea dăunătoare a acestei priviri, fiind doar un fel de vrajă involuntară, provocată numai de puterea pe care o au unii oameni de *a deochea*. Pot fi deocheați copiii și adulții și boala se manifestă prin dureri tari de cap care pot fi înlăturate ușor prin descântece, prin folosirea tămâii, a crucii sau prin rugăciune.

Multe acte magice, la începuturile lor, s-au transformat aproape total în ceremonialuri pentru riturile de trecere precum *nașterea, botezul, nunta, înmormântarea*, etc., sau chiar au fost deghizate în jocuri populare din repertoriul copiilor. Obiceiurile tradiționale legate de Ajunul Crăciunului: *Crăița, Cîrlalasa, Luna nouă*, dar și poezia ciclului familial: *de nuntă, praznicul casei, înmormântare*, toate fac integrantă a culturii populare a românilor din estul Serbiei.

În Serbia de răsărit, în secolul trecut s-a dezvoltat conștiința de păstrare a folclorului românesc, mulți iubitori de literatură populară au colecționat cântece bătrânești (balade) foarte valoroase, „atât prin conținut, cât și în linia melodică autentică, specifică strămoșilor” lor (POTOROACĂ, 2011, p. XI), unii dintre ei le-au și cântat cu diferite ocazii. Dragostea față de folclorul românesc s-a transformat, nu de puține ori, într-o pasiune de cercetare, astfel că, prin adunarea materialului folcloric au devenit și buni informatori pentru specialiști în folclorul românesc și străin. „Baladele sau cântecele vechi bătrânești, de vitejie, de haiducie, interpretate la curțile boierești și domnești ori prin orașe și târguri, au reflectat, fără îndoială, frământările și transformările produse în societatea medievală și premodernă românească și au contribuit, în cele din urmă, la definirea identității naționale.” (NEAGOE, 2014, p. 39).

#### IV. Poezia lirică

Poezia lirică populară este definită ca o categorie nerituală a formelor de artă verbală folclorică, specializată pentru exprimarea sentimentelor conform sensibilității și canonului estetic tradiționale. Subcategoriile structural-funcționale ale liricii populare sunt: *Cântecul liric propriu-zis* (estimat ascultării, caracterizat prin prezența unui refren și interpretat cu acompaniament instrumental, are un context festiv și de divertisment); *Doina* (cântec liric destinat în mod obișnuit chiar interpretului său, având drept funcție principală descătușarea sentimentului); *Cântecul de leagăn* (cu funcție de liniștire a copiilor mici, dar și cu funcție magică, de protejare a acestora, executat predominant de femei/mame/doici, vocal, cu elemente de improvizație melodic); *Strigătura* (nu are o componentă muzicală, dar se interpretează „la joc”, având funcție de ritmare a pasului dansatorilor, dar și funcție de exprimare a sentimentelor sau de divertisment.

Spre diferență de cântecul epic care este un cântec „bătrânesc”, cel liric este cântat mai ales de „fete și feciori”, la nunți, la petreceri etc. O serie de teme și motive specifice, dominante în lirica populară, au legătură cu profilul afectiv determinat de existența individului în cadrul comunității folclorice: iubirea, înstrăinarea, îmbătrânirea, dorința de libertate, răzbunarea, satirizarea abaterilor de la normele sociale, relația cu natura și cu mediul de muncă. Ovidiu Papadima vorbește despre recuzita de imagini ale liricii românești: *universul vegetal*: „Foaie verde mărgărit, / Mă uitai la răsărit” sau „Iarbă verde, iarbă crudă, of of, Tu mi-aduc primăvara, mă”, „Înfrunzi floarea rugului, În mijlocu cîmpului. Mićicel și făr dă vriame, / Dar zbură și iel la florișal’e” și *universul domestic*: obuor, la pãriece, feriastra, fântână etc.: „Nu o stînz cu duor ușuor, / Nís cu apă đin izvuor, / Nís cu apă đin fîntînă”.

Poezia lirică populară din Serbia de răsărit este de o valoare și bogăție inestimabilă, în primul rând, prin temele și motivele abordate, dar și prin numărul mare de poezii culese de-a lungul timpului din această zonă. Temele generale de meditație pentru poetul anonim au fost dintotdeauna

natura, istoria, dragostea, muncile agricole, viața. Din viața înconjurătoare, dar și din tradițiile lor, românii din Serbia de răsărit au preluat ce e mai de valoare și pe cale orală le-a transmis generațiilor următoare. Astfel, s-au păstrat un mare număr de poezii lirice, care reprezintă cele mai diferite sentimente umane în practicare îndeletnicirilor sau obiceiurile rituale de peste an din cele mai vechi timpuri. În cele mai dese cazuri este vorba de cântece de petrecere, cântece de dragoste și dor de persoana iubită, dor de casă sau de familie.

## V. Proza populară

Pe lângă poezia epică și lirică, precum și formele populare scurte (proverbe, zicători, ghicitori, maxime, strigături etc.), în proza populară românească din Serbia de răsărit, în primul rând, putem scoate în evidență graiul românesc în care este povestită de informatori, apoi imaginația strălucită a românilor din această zonă, sensibilitatea și înțelepciunea neamului românesc și originalitatea operelor artistice. Din poveștile incluse în volum putem să vedem talentul de povestitor și arta narativă, precum și diferite motive prezente, care provin dintr-o zonă străveche, unde s-au păstrat până în ziua de astăzi pe cale orală numeroase povești și care s-au povestit din generație în generație, păstrându-se, în primul rând, graiul și, în al doilea rând, mentalitatea poporului din această parte a Dunării. Textele, având adesea infiltrații ale motivelor narrative balcanice, mai ales a folclorului sud-slav, de la sârbi și bulgari, cu care au conviețuit secole de-a rândul. Cristea Sandu Timoc, în volumul *Povești populare românești*, a scris în prefață următoarele: „Dacă balada fantastică are o însemnată pondere în eposul popular al românilor din sudul Dunării, asupra căreia și-a pus pecetea, în cadrul prozei populare din această zonă, basmul fantastic...” (SANDU TIMOC, 1988, p. V). Aici scoatem în evidență snoavele din cunoscutul ciclu despre *Păcală: Păcală, Povasta lui Păcală, Păcală și puopa*, specifice repertoriului românesc.

Ființele fantastice prezente în basmele românilor din estul Serbiei, provin din universul basmului românesc și din mitologie, dar, mai ales, „dintr-un fond antropologic mult mai vechi, care inspiră omului sentimente de groază, terifiante, figurile mitologiei creștine, Dumnezeu, Arhanghelul.” (IBIDEM, p. XIV).

În folclorul românilor timoceni a supraviețuit mitul antic elin al lui Oedip, pe tema destinului, fatalității, astfel că au fost culese trei variante ale basmului nuvelistic *Ursătuoril'i*, care păstrează conturul mitului literar al scriitorului tragic grec.

## VI. Concluzii

Magia cuvântului poetic și fantezia originală a informatorilor care au cules folclor literar în zona Timocului, Homolje, le putem vedea din ghicitorile, proverbele și aforismele culese pe teren, toate provenite din înțelepciunea și experiența poporului român de la sud de Dunăre, dovadă a păstrării prin viu grai a tezaurului spiritual românesc. Prin operele culese de cercetătorii din Serbia și România, în care intră cântece bătrânești și doine, poezii lirice, poezii epice, basme, povești și legende, am dorit să scoatem în evidență contribuția creatoare a românilor din estul Serbiei la îmbogățirea patrimoniului spiritual român.

## BIBLIOGRAFIE

- ALEXANDRU, Elena (2015). *Iana Simziana și incestul legendar*, în „Ramuri”, nr. 07/2015  
 AMZULESCU, Alexandru, *Balada familială*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983  
 BÎRLEA, Ovidiu, *Folclor românesc*, Editura Minerva, București, 1981  
 BLAGA, Lucian (1936). *Spațiul mioritic*. București; reluat în *Trilogia culturii* (1944)  
 CARACOSTEA, D. (1941): *Miorița în Timoc*, în „Revista Fundațiilor Regale”, an. VIII, nr. 4, aprilie 1941, p. 141-144

- CARAMAN, Petru (1982). *Literatură populară*. Iași: Ediție de I. H. Ciubotaru
- CARAMAN, Petru (1998). *Asupra originii și genezei unor balade sud-est europene, având ca subiect fapte extraordinare*, în „Studii de etnologie”, București, Cultura Națională, 1998
- COSMA, Octavian Lazăr (1973). *Hronicul muzicii românești. Epoca străveche, veche și medievală*, vol. I, București, 1973, p. 245
- DATCU, Iordan (1966). *Miorița. Balade populare românești*. București: Editura Pentru Literatură
- DENSUȘIANU, Ovid (1966). *Viața păstorească în poezia noastră populară, 1922-1923*. III. Editura pentru Literatură: București
- FLORA, R. (1975). *Folclor literar bănățean: premise și sinteze*. Panciova: Editura Libertatea
- FOCHI, Adrian. 1987 [1964]. *Balada lui Doicin bolnavul în folclorul sud-est european*. În *Valori ale culturii populare românești*, Vol. I, Introducere și tabel cronologic de Iordan Datcu, Ediție îngrijită de Rodica Fochi. București: Editura Minerva, p. 60-239
- GACOVIC, Slavoljub (2000) *Petrecătura* (Cântec de petrecere a răposatului) la vlahii ungureni, Zaječar
- GACOVIC, Slavoljub (2001), *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* (Descântecul în cultul morților la vlahii din Serbia de nord-est), „Etnologie”, No. 4, Sofia, Društvo DIOS – Balkanski institut po etnologija, 2001, p. 162-280
- NEAGOE, Claudiu (2014), *Cultura orală și rolul ei social în Țările Române (sec. XV-XVIII)*, în „Argesis, studii și comunicări”, seria istorie, Tom XXIII, Muzeul Județean Argeș, 2014
- PAPADIMA, Ovidiu (1963). *Cu cât cânt, atâta sânt*, Antologie a liricii populare, Ediție îngrijită și studiu introductiv de..., Editura pentru literatură, București, 1963, 606 p.
- PĂTRUȚ, I. (1942). *Folclor de la românii din Serbia*. În „Anuarul Arhivei de folclor”, VI, 1942, p. 330
- SANDU TIMOC, C. (1967). *Cântece bătrânești și doine*. București: Editura pentru Literatură
- SORESCU-MARINKOVIĆ, Annemarie (2006). *Cultura populară a românilor din Timoc – încercare de periodizare a cercetărilor etnologice*, în „Philologica Jassyensia”, nr. 1 (02), II, p. 80
- TOARCĂ, Ionelia (2012), *Comunitatea românească din estul Serbiei: studiu geografic*. București: Semne
- VETIȘANU, Vasile (1993). *Cuvânt înainte*, în Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Serie nouă, tom 4/1993, București: Editura Academiei Române

**IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES /  
TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS /  
TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE**

**Coordinator/Coordinateur/Coordonator:**

**Ioana NISTOR**

**Mirel ANGHEL**





## A BRIEF OVERVIEW OF THE TRADITIONAL METHODS FOR LEARNING FOREIGN LANGUAGES

### EIN KURZER ÜBERBLICK DER TRADITIONELLEN METHODEN FÜR DAS LERNEN DER FREMDSPRACHEN

### O SCURTĂ VIZIUNE ASUPRA METODELOR TRADIȚIONALE DE ÎNVĂȚARE A LIMBILOR STRĂINE

**Prof. univ. dr. Rodica Teodora Biriș**  
Western University „Vasile Goldiș”, Arad  
Faculty of Humanities  
E-mail: [birisrodica@yahoo.com](mailto:birisrodica@yahoo.com)

**Asist. univ. dr. Laura Rebeca Stiegelbauer**  
Western University „Vasile Goldiș”, Arad  
Faculty of Humanities  
E-mail: [laurarebeca.s@uvvg.ro](mailto:laurarebeca.s@uvvg.ro)

#### **Abstract**

*The study's objectives are to present the traditional methods for learning a foreign language faster, better and easier, subsequently including the modern learning methods in order to analyse their advantages and disadvantages. It is important to observe which of these learning methods are more effective for the pupils and how easily the teacher can insert them in the learning process.*

#### **Zusammenfassung**

*Wir beabsichtigen hiermit die traditionellen Methoden mit Hilfe deren unsere Schüler besser, leichter und schneller eine Fremdsprache lernen näher zu betrachten und wir gehen dann langsam zu den neuen Methoden über. Wir wollen sehen, welche Vor- und welche Nachteile uns jede dieser Methoden bringt, welche für die Schüler effizienter sind und welche für die Lehrer leichter im Unterricht einzusetzen sind.*

#### **Rezumat**

*În articolul de față încercăm să prezentăm care sunt metodele tradiționale cu ajutorul cărora elevii pot învăța mai repede, mai bine și mai ușor o limbă străină, pe urmă translatăm ușor spre metodele moderne pentru a vedea ce avantaje și ce dezavantaje aduc acestea. Este important să analizăm care dintre acestea sunt pentru elevi mai eficiente și cât de ușor pot fi ele introduse de către profesor în orele sale de activitate.*

**Keywords:** *traditional methods, modern methods, influences, pupils, young people, teachers*

**Schlüsselwörter:** *Traditionelle Methoden, neue Methoden, Einfluss, die Schüler, die Jugendlichen, die Lehrer*

**Cuvinte-cheie:** *metode tradiționale, metode moderne, influențe, elevii, tinerii, profesorii*

## 1. Einleitung

### 1.1. Die Entwicklung des Fremdsprachenlernens und die traditionellen Methoden

Seit dem XIX. Jahrhunderts bis Anfang des XX. Jahrhunderts (sogar auch bis in den 50er Jahre) sind die Grammatik-Übersetzung Methoden sehr viel verwendet. Die alten Sprachen (Latein, Griechisch) haben die Menschen durch Übersetzung der Texten gelernt. Die modern Sprachen (Englisch, Deutsch, Französisch) lernt man auch sehr oft aus Texten, die man übersetzt, die leichteste Unterrichtsmethode. (NEAMȚU, 2012, S.6)

#### **Die direkte oder natürliche Methode**

Der Strukturalismus aus dem Jahr 1958 bis Mitte 1975 oder 1980 markiert den Beginn des Verwendens der Audiovisuellen beim Lernen der Fremdsprachen. Die audio-mündlichen Methoden zeigen, wie wichtig der mündliche und audio Teil beim Lernen von Fremdsprachen wirklich ist. Man stellt ein Akzent mehr auf die Aussprache, auf den Dialog und auf das Hörverstehen.

#### **Die kommunikative oder funktionale Methode**

Diese Methoden stellen die logische die Fortführung der audio-mündlichen Methoden dar. So wie der Name uns zeigt, die Kommunikation steht im Mittelpunkt und ist ein wichtiger Teil der Sprache.

Beginnend mit den 70er Jahren konnte man die Entwicklung der Sprachwissenschaftler (Psycholinguistik, pragmatische und textuale Linguistik) besser verstehen und man begann viel mehr die Kommunikation und die Sprachendidaktik zu studieren.

Die Komplexität der Nebensätzen und der Reichtum des Wortschatzes stellt ein Teil des Lernens dar. Die Schüler müssen alle Teile einer Sprache gut beherrschen, deswegen muss man auch literarische Texte in der Schule studieren. (NEAMȚU, 2012, S.7)

Beginnend mit dem Jahr 1985 war die Rolle des Lehrers sehr komplex. Er sollte nicht nur die Fremdsprache unterrichten, sondern den Unterricht an das Publikum (die Schüler) anpassen. Der Schüler spielt auch eine wichtige Rolle, er soll nicht nur in der Bank sitzen und Grammatik lernen oder Texte lesen, sondern er kann kommunizieren, Ideen äußern und ein eigenes Stil und eigene Lernstrategien konstruieren. Die Schüler stellen Fragen, kommen mit Ideen vor, Vernunft steht im Mittelpunkt. Man bekommt Lernmaterialien, um das Lernen zu vereinfachen (Grammatiktabellen, Notizen, Stichwörter usw). (NEAMȚU, 2012, S.8)

Wenn wir die Geschichte des Fremdsprachenunterrichtes betrachten, bemerken wir zwei verschiedene Richtungen. Seit 100 Jahre gibt es die Überzeugung, dass das Lernen fest mit der verwendeten Unterrichtsmethode verbunden ist.

Bis Mitte des XX. Jahrhunderts gab es folgende Methoden:

**Die Grammatische- und Übersetzungsmethode** war sehr effizient beim Lernen von alten Sprachen, wie Latein oder Griechisch. Man dachte, diese Lernmöglichkeit wäre auch für das Lernen von neueren Sprachen gut.

Bis im Jahr 1980, versuchten die sogenannten **Direktmethoden** neue Methoden zu erfinden, die beim Helfen der Fremdsprachen helfen konnten. Diese Methode hatte verschiedene Namen, wie zum Beispiel: **Natürliche Methode, Mündliche Methode, Neue Methode, Neuerung Methode.**

All diese Methoden hatten das gleiche Ziel, und zwar die Sprache so gut wie die eigene Muttersprache zu wissen. Um das zu schaffen, versuchte man die Sprache verschiedener Weise zu lernen (durch Sprechen, Immitation, Aussprache oder Hörverstehen). Es gibt nicht eine einzige richtige Methode, es gibt nur eine Mischung aller Methoden und das Beste daraus nehmen.

Außerdem sollte man die traditionellen Methoden mit den neuen/alternativen Methoden mischen. Zum Beispiel stellt man Akzent auf Grammatikübungen, aber gleichzeitig übt man die Aussprache (Dialog, Rollenspiel) oder macht man Hörverstehenübungen.

Ausgehend von dieser Idee wurden viele Lehrbücher geschrieben, wo man all diese Ideen und Methoden dargestellt wurden. Sowohl die Lehrer als auch die Schüler wurden vorbereitet. Früher lehrte und lernte man eine Fremdsprache mit einem Lehrbuch, Heft und Tafel. Mit der Zeit

wurden neuere Methoden erfunden, damit man die Fremdsprachen besser lernt. Das Ziel war eine langweilige Unterrichtsstunde in eine interessante umzuwandeln. So entstand die

**Audio-Linguistische Methode.** Diese Methode zeigte uns, wie man die traditionellen Unterrichtsmethoden (Lehrbuch, Heft und Tafel) mit modernen Unterrichtsmethoden kombinieren kann (Kassetten, Videos).

Erstens erschien diese Methode in den Vereinigten Staaten Amerikas und wurde als eine wissenschaftliche Methode betrachtet, ganz verschieden als die anderen Methoden, die wir bisher gekannt haben. Durch die Einführung dieser Methode wurden die Lehrbücher bunter und bemerkte man ein Progress der Schüler. Alle Schüler hatten die Möglichkeit audio-visuelle Materialien zu benutzen. Die traditionelle Methoden wurden nicht weggelassen, sondern das Gegenteil. Man konnte die Grammatik viel leichter lernen und verstehen, wenn man ein Video sieht oder ein Audio hört, die man übersetzen muss. Diese Methode hatte gute Ergebnisse und wurde später auch in Europa eingeführt. In Deutschland wurde die aufgekehrte Einsprachigkeit sehr gut betrachtet.

Anfang des 70er Jahre wurden zwei neue Tendenzen bekannt, die mit der Zeit radikale Veränderungen in der Methodik der Fremdsprachenunterricht gebracht haben. Dait beginnt die Epoche der modernen Unterrichtsmethoden.

## 1.2. Moderne Unterrichtsmethoden

### **SINELG**

Ist eine nützliche Methode, indem man jeden Text, die man liest, ganz persönlich versteht. Man will erfahren, wie viel man aus dem Text versteht, ohne Hilfe von dem Lehrer. Während die Schüler einen Text lesen, sollen sie Notizen machen:

- Das weiß ich schon, diese Information ist mir bekannt (B)
- Das weiß ich nicht, ist mir nicht bekannt (U)
- Das habe ich neu erfahren, ist überraschend (+)
- Hier bin ich nicht sicher, ich brauche zusätzliche Erklärungen (?)

Während der Lektüre machen die Schüler verschiedene Notizen/Zeichnungen. Diese Technik hilft den Schülern hochkonzentriert zu bleiben und die Informationen gut verstehen. Diese Methode kann auch als einen Test betrachtet werden, da die Kenntnisse der Schülern getestet. Sehr oft lesen die Schüler einen Text, ohne aufmerksam zu sein und ohne sich ein einziges Wort mehr zu erinnern. Durch diese Methode ist man sicher, dass die Aufmerksamkeit an erster Stelle steht. Nicht nur die Kenntnisse werden getestet, sondern auch die Sprache (verstehe ich alle Wörter? Was bedeutet das? Was will der Autor damit/hier sagen? Warum schreibt man das so? Usw).

**Die Weintrauben Methode** ist eine unlinialische Brainstorming Methode. Diese Methode kann man am Anfang des Studiums als auch am Ende benutzen. Am Anfang benutzt man , um zu wissen, wie viel der Schüler schon kennt. Em Ende getestet man die Kenntnisse des Schülers. Man stimuliert das Denken, bevor man etwas Neues lernt. Man versucht die multimedia Systeme je mehr wie möglich zu benutzen und das Beste daraus nehmen. Zum Beispiel digitale Lehr- und Arbeitsbücher, Cds, TV Sendungen, Hörübungen, Bilder, interaktive Videos usw. Die deutsche Sprache hört man nicht so oft im Alltagsleben wie zum Beispiel die Englische Sprache. Deswegen ist es wichtig all diese multimedia Systeme zu benutzen und das Beste daraus zu nehmen. (CRISTEA, 2005, S.71)

### **Schlussfolgerung**

Man sollte mehr Aufmerksamkeit an die Medien geben, wenn man eine Fremdsprache lernen möchte. Das Radio, der Fernseher, E-Mail oder andere Kommunikationsformen können den Schülern das Lernen leichter machen. Die Fremdsprachen sollten nicht mehr als Fächer betrachtet werden, sondern als Kommunikationsmittel zwischen Menschen, Kulturen. Ohne Fremdsprachen kann man nicht im Leben zurechtkommen. Jeder Schüler, die eine Fremdsprache lernt, sollte eine E-Mail Adresse haben. Heutzutage benutzt man jeden Tag den Computer. Der Lehrer kann zum

Beispiel verschiedene Unterrichtsmaterialien auf der E-Mail des Schülers schicken (Links mit verschiedenen Sendungen). Außerdem kann man auf dem Internet verschiedene Videos sehen und Hörverstehenübungen machen. Natürlich kann man nicht nur diese Mittel benutzen, aber sie sind sehr hilfreich und machen das Lernen viel einfacher und interessanter. Wenn der Schüler sehr gern Musik hört, kann er jeden Tag 20 Minuten deutsche Musik auf dem Internet hören (oder Filme sehen, wenn er Filme als Hobby hat, usw). Man soll das Lernen mit einem Hobby mischen, somit steigt das Interesse und implizit auch die Ergebnisse.

Heutzutage bekommen die Schüler eine Audio-CD zusammen mit dem Lehrbuch. Außerdem wird das Konzept des elektronischen Lernens sehr oft benutzt. Die Schüler bekommen auch elektronische Lehrbücher, wo sie Videos sehen können, Audios und Online-Übungen. Da die Jugendlichen sehr viel Zeit auf dem Internet verbringen, muss auch das Lernen der Fremdsprachen im Online umwandeln.

## **BIBLIOGRAPHIE**

ALBAYRAK, B. (2007). *Mehrsprachigkeit – Definitionen, Typen und wissenschaftliche Fragestellungen*. Grin Verlag: Norderstedt German

ANDROUTSOPOULOS, Jannis (2007), *Ethnolekte in der Mediengesellschaft*, in Christian Fandrych/Reinier Salverda (Hrsg.), *Standard, Variation und Sprachwandel in germanischen Sprachen*, Tübingen

BIRIS, R., T., KONTRIKOVA, I., JURCUT, T. R. (2009) – *Landeskunde*, Gutenberg Univers Verlag, Arad, ISBN 978-973-1869-72-8

CRISTEA, Sorin (2005), *Teorii ale învățării. modele de instruire*, Editura Didactică și Pedagogică R. A., București

FÖLDES, Csaba (2005): *Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit*. Tübingen: Verlag Gunter Narr

MÜLLER-THURAU, Claus Peter (1987) *Lass uns mal 'ne Schnecke angraben. Sprache und Sprüche der Jugendszene*. 8. Auflage. Goldmann, ohne Ort, ISBN 3-442-06747, S-5.

NEAMȚU, Carmen (2012), *Reclame pe limbă. Publicitate și ubicuitate*, Editura Mirador, Arad

NEULAND, Eva: *Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur: interdisziplinäre Beiträge zu sprachkulturellen Ausdrucksformen Jugendlicher*, P. Lang Verlag, S. Online aufgerufen am 3.06.2021

ȘOITU, Laurențiu (2006), *Strategii educaționale centrate pe elev*, Editura Alpha, București  
Sprache der Strasse. In: NZZ, 9. Oktober 2005

**V. SCIENTIFIC CULTURE / CULTURE SCIENTIFIQUE /  
CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ**

**Coordinator/Coordinateur/Coordonator:**

**Alexandru CISTELECAN**

**Eugen GAGEA**



**HISTORICISM IN PAINTING, MUSIC AND POETRY:  
THE CASE OF THE DIVINE COMEDY, THE BEAUTIFUL LADY  
WITHOUT MERCY AND MAZEPPA THE HERO**

**L’HISTORICISME DANS LA PEINTURE, MUSIQUE ET POÉSIE:  
LE CAS DE LA DIVINE COMÉDIE, LA BELLE DAME  
SANS MERCI ET MAZEPPA LE HÉROS**

**LO STORICISMO NELLA PITTURA, MUSICA E POESIA:  
IL CASO DELLA DIVINA COMEDIA, LA BELLA DAMA  
SENZA PIETÀ E MAZEPPA L’EROE**

**Dr. Ouafa BRINIS (MCA)**

Faculté des Lettres Sciences Humaines et Sociales,  
Université Badji Mokhtar Annaba. Département d’italien

E-mail: [ouafa.brinis@yahoo.fr](mailto:ouafa.brinis@yahoo.fr)

**Abstract**

*This article, intended to highlight how the painting of the nineteenth century, had an important place both in the literary and in the historical and political environment ; this appears from the fact that artists have left us a large amount of works, that is offered to the public to raise awareness with paintings of different subjects, which often had a patriotic and political background. The aim of this analysis is to recognize the essential elements of a painting : perspective, theatricality, even in the physiognomic aspect, the environment, and the techniques used by these artists, which fully reveal their abilities, applying all these elements in the visual language of each composition.*

**Résumé**

*Cet article se propose de mettre en évidence à quel point la peinture du XIXe siècle a eu une place importante dans le milieu littéraire et dans le milieu historique et politique ; cela ressort du fait que les artistes nous ont laissé une grande quantité d’oeuvres, qui est offerte au public pour le sensibiliser avec des peintures de sujets différents, qui avaient souvent un contexte patriotique et politique. L’objectif de cette analyse est de reconnaître les éléments essentiels d’une peinture : la perspective, la théâtralité, même dans l’aspect physiognomique, l’environnement, et les techniques utilisées par ces artistes, qui révèlent pleinement leurs capacités, en appliquant tous ces éléments dans le langage visuel de chaque composition.*

**Riassunto**

*Questo articolo intende mettere in luce come la pittura dell’Ottocento ha avuto un posto importante sia nell’ambiente letterario che in quello storico e politico; ciò appare dal fatto che gli artisti ci hanno lasciato una grande quantità di opere, che è offerta al pubblico per sensibilizzarlo con dipinti di soggetti diversi, che avevano spesso uno sfondo patriottico e politico. L’obiettivo di quest’analisi è quello di riconoscere gli elementi essenziali di un dipinto: la prospettiva, la teatralità, anche nell’aspetto fisionomico, l’ambiente, e le tecniche usate da questi artisti, che*



*rivelano in pieno le loro capacità, applicando tutti questi elementi nel linguaggio visivo di ogni composizione.*

**Keywords:** *Historicism, theatre, painting, art, poetry, Middle Ages, XIX century*

**Mots-clés:** *Historicisme, théâtre, peinture, art, poésie, Moyen Age, XIX siècle*

**Parole chiavi:** *Storicismo, teatro, pittura, arte, poesia, Medioevo, Ottocento*

## **Introduzione**

Il recupero di memorie medievali, romane e greche nell'Ottocento ha una grande importanza nella pittura di argomento storico, perché secondo l'artista del XIX secolo, il Medioevo ad esempio, rappresenta un'epoca che pervade di un forte misticismo e spiritualità l'entità politica, che sempre cercava di unire le varie nazioni Europee. Il crollo dell'impero napoleonico aveva un grande significato nelle coscienze europee, soprattutto la rivalutazione delle diverse nazionalità che si erano formate proprio nel Medioevo con la caduta di un altro impero sovranazionale: quello romano. Il Neoclassicismo, infatti nella sua perfezione senza tempo, aveva cercato di sovrapporsi alle diversità locali. Invece, il Romanticismo, vuole rivalutare la diversità dei vari popoli e delle varie nazioni e quindi guarda positivamente a quell'epoca in cui la diversità culturale si era formata in Europa cioè il Medioevo, quindi il Romanticismo è strettamente collegato con il Medioevo e precisamente con lo storicismo che rappresenta una delle espressioni più importanti di questa cultura romantica. In questo articolo vogliamo mostrare in modo più chiaro e analitico alcuni dipinti di storia che portano un messaggio significativo sia letterario, sia politico-sociale; faremo un'analisi del quadro storico, attraverso la pittura di vari artisti italiani e stranieri.

### **1. Lo Storicismo**

Fra le tendenze artistiche e famose nell'era romantica, possiamo ricordare quella dell'altra declinazione romantica, lo Storicismo : *'Lo storicismo ottocentesco attinge liberamente a tutto l'archivio del passato'* (TORRE, 2007, p. 168). La pittura degli anni venti veniva chiamata *'accademica'* perché narrava all'infinito storie di glorie romane antiche e non riusciva a esimersi da posizioni compositive dove le facce erano di profilo per assomigliare ai bassorilievi e alle medaglie, quella romantica penetra mondi nuovi, quelli delle radici romanze e medioevali :

Lo Storicismo ha prodotto spesso opere di grande genialità giacché si propone sempre dei punti di riferimento con tensione interpretativa ; è, come dire, una sorta di coda della cultura romantica che per sua stessa definizione è cultura del remoto, quindi del passato storico. Nella seconda metà dell'Ottocento poi lo Storicismo prende come modello specifico il Gotico dunque c'è una preminenza, negli stessi eclettici, di un Gotico goticeggiante e questa predilezione ha vari motivi. (SORDI, 1987, p.176)

Questione già sostenuta dai poeti tedeschi ma diventata di dominio popolare con i romanzi di Walter Scott come il caso d'*Ivanhoe*. L'autore nella prima metà del secolo divenne il più famoso e soprattutto piace a tutti.

### **2. Lo Storicismo tra romanzo e litografia**

Accanto allo Storicismo, il pittore italiano Francesco Hayez fu anche un creatore d'immagine. Le sue litografie hanno un posto molto importante nel romanzo storico *Ivanhoe* (pubblicato nel 1819) di Walter Scott, in cui Robustiano Gironi parla nell'articolo sulla *Litografia milanese*, esprimendo il più entusiastico consenso per le illustrazioni dell'*Ivanhoe* che:

Non hanno che invidiare alle più belle opere uscite dalle oltramontane litografie, l'Hayez e per lo stile e per l'effetto delle tinte e dei chiaroscuri e pel facile maneggio della matita è tra i nostri disegnatori forse colui che nel genere delle composizioni storiche e figurate potrà meglio raggiungere la meta<sup>1</sup>.

Lo Storicismo nelle litografie di Hayez, appare esattamente come il romanzo storico che diventò uno strumento per istruire e educare il popolo, e fu strettamente collegato alla storia intesa come mezzo, per ripercorrere le tappe del passato, coglierne i valori sociali e morali e riutilizzarli con finalità esemplificative e formative: *'Lo storicismo nelle sue origini settecentesche, in quanto rivolta al razionalismo, aveva fondato l'estetica, come teoria della originalità e spontaneità dell'arte, fuori di ogni regola sancita dall'intelletto'*. (ANTONI, 1957, p. 186.)

*Ivanhoe*, è un romanzo storico ambientato in Inghilterra centrale intorno al 1194, dove Walter Scott mescola tra la realtà e la fantasia, inserisce personaggi reali, come Riccardo Cuor di Leone che diviene il simbolo del concetto di nazione e di libertà, e anche personaggi inventati come lo stesso Ivanhoe, che rappresenta un cavaliere sassone. Per quanto riguarda il tema principale in questo romanzo, è la lotta tra il protagonista, che difende i poveri e la giustizia e l'antagonista, simbolo del male e dell'ingiustizia. Michela Mancini dice su questo romanzo che: *"la lettura di Ivanhoe aveva suggerito ad Hayez l'idea di ritrarre i soggetti e le scene più interessanti"* (MANCINI, 2007, p. 63), in cui rappresenta l'avvenimento in modo efficace e chiaramente legato allo storicismo.

### 1. Le litografie di Hayez nell'*Ivanhoe* di Scott

Nell'*Ivanhoe*, Francesco Hayez ha partecipato in modo straordinario, realizzando qualche litografia che rappresenta le scene più interessanti (*Litografia. 1,2*), perché si basa sul ruolo del campione, un cavaliere fedele all'onore, e soprattutto che combatte per la libertà, per i poveri e per gli oppressi. Per questo romanzo storico, Hayez aveva realizzato ventidue litografie di cui sedici scene e sei ritratti, per illustrare *Ivanhoe*, che l'editore Ferrario aveva iniziato a pubblicare a Milano nel 1822 la traduzione italiana dei romanzi di Walter Scott.



(litografia.1) IVANHOE. FRANCESCO HAYEZ. 1828



(litografia.2) REBECCA. FRANCESCO HAYEZ. 1828

In una piccola lettura delle litografie dell'artista Hayez ed il Romanzo di Scott, possiamo notare che, durante la narrazione, sono presenti in modo molto chiaro la narrazione e la descrizione di personaggi come Rebecca, Cedric di Rotherwood, e Lady Rowena, e anche luoghi come "la casa di Cedric" (DANESI, 2006, p. 3), e scene dialogate con analisi profonda e dettagliata. La differenza che abbiamo notato tra i due linguaggi, è che lo scrittore può trattare periodi relativamente lunghi mentre il pittore deve scegliere il momento principale da rappresentare; come vediamo nella litografia di Ivanhoe, Rebecca, e la scena di Rebecca per il suo supplizio; Lawrence Templeton, dice sull'incisioni di Hayez per questo romanzo:

Il pittore non può introdurre una decorazione che non si concilia con il clima del suo paesaggio; non può piantare cipressi su una collina scozzese, né abeti scozzesi tra le rovine di Persepoli; e lo

<sup>1</sup> Hayez litografo: la serie dell'"Ivanhoe" e altre prove litografiche, a cura di M. Jona, Milano 1990, dal sito: <http://spazioinwind.libero.it/patriottismo/esami/ivanh.htm>

scrittore ha le stesse limitazioni. Per quanto possa avventurarsi nella descrizione di passioni e di sentimenti spingendosi assai più in là di quanto avvenga negli antichi racconti da lui imitati, egli non deve introdurre nulla che non si adegui ai modi dell'epoca; i suoi cavalieri, scudieri, famigli e arcieri possono essere disegnati in maniera più completa che non nel secco e duro disegno di un antico manoscritto miniato, ma il carattere e il costume dell'epoca devono restare inviolati; devono essere le stesse figure disegnate da un miglior pennello, o, per parlare più modestamente, eseguite in un'epoca in cui i principi dell'arte sono più conosciuti. (TEMPLETON, 2009, p. 26)

### 3. Lo Storicismo nella pittura

Nella prima metà del secolo ottocentesco tutto è storicista, anche nella pittura. Non potevamo esimerci dall'appendere all'inizio della parete un dipinto di Flandrin che mostra a fondo il meglio dell'accademia. Siamo nel 1834 e questo giovane operaio parigino, con folto pelo pubblico, si trova costretto a fingere d'essere un greco che guarda il fondo d'orizzonte d'un mare del quale non ha mai percepito l'essenza, seduto su un cippo di cartone sbucciato. Un dipinto che negli arredi più chic attualmente, ha avuto un grande successo, perché possiamo notare sempre l'elemento della teatralità, dove tutto si muove e per causa, degli *Ultimi giorni di Pompei* (tav.1), dipinto da Brjullof negli stessi anni a Roma e poi a San Pietroburgo. E nel 1834 Paul Delaroche ci ha raccontato la tristissima storia di Lady Jane 'Esecuzione di lady Jane Grey' (tav.2), quella che ancora nel 1966 ha commosso Mick Jagger e i Rolling Stones :

La povera Jane Grey, designata diciassettenne come erede al trono d'Inghilterra da Edoardo VI morente. Doveva ella garantire il mantenimento del culto angelicano contro i cattolici. Rimase regina per nove giorni e poi, con un colpo di stato sua cugina Mary la cattolica prese il potere, la fece mettere ai ferri e sette mesi dopo decapitare. Correva l'anno 1554. Mary, quella così sanguinaria d'avere dato il nome a quell'ottimo cocktail che è il Bloody Mary. (DAVERIO, 2012, p. 180)



(tav.1) Karl Pavlovič Brjullof, *Gli ultimi giorni di Pompei*

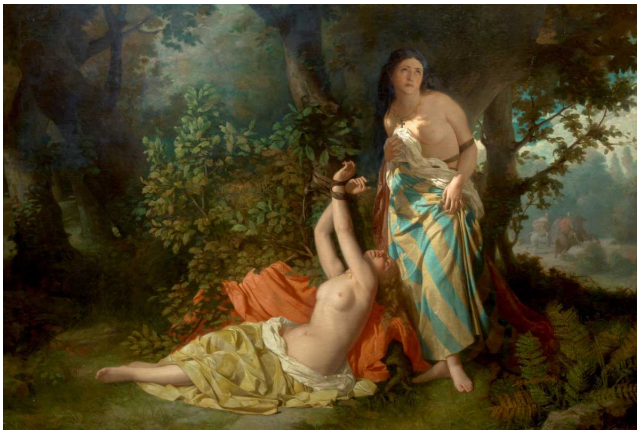


(tav.2) Paul Delaroche *Esecuzione di lady Jane Grey*

È nelle storie nazionali, che stanno l'origine del Risorgimento italiano, troviamo spesso il maestro della pittura di storia Francesco Hayez. Per il pittore, la vicenda dei due Foscari è un tema di tale importanza che replicherà varie volte il soggetto, anche se questa tela ci sembra innegabilmente la più teatrale, illuminazione compresa. Giuseppe Verdi, li mette in scena nel 1844 lo stesso tema di due Foscari. La fonte letteraria è senza dubbio inglese romantica, cioè viene da Byron nel suo omonimo romanzo. Perché gran parte di questa pulsione storica si ritrova anche nella televisione d'allora, che è il teatro. Si tratta spesso, di fonti letterarie anche quando Ignacio Pinazo Camarlench e Tolín riprendono il *Cid Campeador* (tav.3, 4), che fu il massimo successo di Corneille, e ce ne restituiscono le figlie prigioniere in versioni così considerati *sexy* nel 1871-'89, che non abbiamo esitato ad appenderne addirittura le due versioni. James Tissot, che ritroveremo

più avanti come autentico artista, inizia la sua carriera artistica trasportando il *Faust* di Goethe su tela : lo espone al Salon del 1861 e glielo acquista lo Stato. D'altronde Charles Gounod lo aveva messo in musica per il Théâtre Lyrique nel 1859.

In Francia il cocktail fra musica, teatro e pittura funziona sempre. Giuseppe Verdi verrà chiamato alla grande per la più lunga delle sue opere, il *Don Carlos* al Théâtre Impérial di Parigi nel 1867, libretto di Joseph Méry e Camille du Locle. Serviva a esaltare la grande Expo Universale che doveva in quell'anno dare la birra al ricordo di quella londinese del Crystal Palace del 1851. La Francia esaltante che celebra il suo san Luigi glorificandolo con Cabanel nel 1855. Anche Gêrôme decanta la monarchia, ma soprattutto fa l'orientalista e ripropone a Napoleone III l'antenato Napoleone I ancora capellone giacobino su dromedario nel 1868. L'Europa unita dalla medesima passione, forse tutta colpa del filosofo tedesco Fichte che s'era impegnato nella *definizione* dello spirito della nazione. (Ivi, p.182)



(tav.3) Diòscor Teòfilo Pubbla Tolín, *Le figlie del Cid*



(tav.4) Ignacio Pinazo Camarlench, *Le figlie del Cid*

A tale punto che gli Stati Uniti, fanno fatica a parlare di radici medievali, si ritrovano un formidabile pittore si chiama Erastus Salisbury Field, il quale inventa *The Historical Monument of the American Republic* in un accrocchio di gusti e di stili che procede ogni postmodernismo e tutta la sequenza dei futuri grattacieli.

#### 4. Il mito di Dante Alighieri : cocktail fra pittura, musica e teatro

Accanto alla grande parete storicista si aprono tre vani corrispondenti a tre temi che ebbero allora un successo assoluto. Il primo riguarda la riscoperta di Dante. Se Balzac decide di scrivere la *Comédie humaine* come suo capolavoro centrale storpiando il titolo di Dante, vi sarà pure una ragione, la quale permette anche di capire che negli anni '70 Čajkovskij realizza *Francesca da Rimini*, quando Franz Liszt aveva già presentato la sua *Dante-Symphonie* nel 1857.

La *Dante symphonie* de Liszt fut créée en 1857 à Dresde. Son premier mouvement évoque l'*Inferno*, par son emploi éblouissant de chromatismes, de tritons et de motifs gémissants, e surtout par le motif initial de trombones, trois fois répété, sur le rythme de l'inspiration qu'a lue Dante à l'entrée aux Enfers :

*Per mesi va nella città dolente,*

*Per me si va nell'interno dolore,*

*Per me si va tra la perduta gente.*

*Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate !* (WILKINS, 1999, p. 177).

Dante, tenuto in seconda fila del Barocco a quella neoclassica. Viene commentato e poi ristampato in Italia più precisamente a Roma nel 1791 dal filosofo Baldassare Lombardi, ma a Parigi, nel 1785 Antonio de Rivarol, forse per via d'un suo nonno piemontese, ne dà già una traduzione.

Henry Francis Cary, fornisce la sua traduzione inglese a partire dal 1814, ed è subito successo, a tal punto che a William Blake, ispirato tante volte dal testo, verrà richiesta una illustrazione che non viene completata per la morte dell'artista. Era ovvio che i tedeschi fossero arrivati lì per primi: infatti già nel 1767-69, Lebrecht Bachenschwanz ne aveva dato una traduzione in prosa, dedicata all'imperatrice russa Caterina II. Erano gli anni della grande riscoperta della penisola con la pubblicazione di *Geschichte der Kunst des Alterthums* (FRIEDEL, 2009, p. 455) di Winckelmann nel 1764, erano gli anni nei quali la Caterina s'era fatta inviare il testo appena pubblicato dal Beccaria *Dei delitti e delle pene*. E sempre lei, si stava anche facendo mettere a posto la casuccia dal fiorentino Rastrelli, che diventa senza dubbio suo architetto di fiducia. Il fiorentino Dante, ch'ebbe in Italia la sua ultima fortuna con il dipinto del Bronzino e si dovette nascondere dopo la Controriforma, tornò di moda immediatamente in Europa. Sul fondo della stanza si staglia la grande porta di bronzo che Auguste Rodin realizzò intorno al 1880 partendo da centinaia di piccole sculture. È questa nella sostanza l'opera che riassume quasi tutta la sua vita creativa. William Blake, reinventa di nuovo il *Guardiano del Cerchio dei Violenti* in un *Minotauro* che precede in modo quasi imbarazzante le iconografie del famoso pittore Pablo Picasso. Ci fa passare in modo fantastico nella selva oscura dove gli alberi sono quelli del XX secolo, mentre i suoi serpenti, nella loro iconografia, sarebbero sicuramente piaciuti ad Aby Warburg quando studiava l'iconografia del serpente in Messico e il suo ritorno nell'immaginario dell'umanità. La plasticità dei corpi è quella che il Neoclassicismo scultoreo di Maillol diventa più famoso fra Otto e Novecento. Tutte visioni tremendamente profetiche. Artista sempre in anticipo sui tempi come Delacroix (GILSON, p.140), dà nel 1822 una risposta alla *Zattera della Medusa* con la barca di Caronte, un'imbarcazione altrettanto tempestata alla quale tentano d'attaccarsi i dannati. Lui aveva posato quattro anni prima per Géricault e si ricordava bene sia la questione sia il successo conseguente. La piccola composizione, è di soli 5 metri quadrati, rispetto all'enorme modello, ma la densità contornata e romantica è dello stesso sapore. E nel 1850, Bouguereau recupera il tema con *Dante e Virgilio all'inferno* (tav.5) dove i furenti si prendono alla gola: ha sicuramente guardato Delacroix (tav.6), perché è riuscito a trovare il sosia del modello con i capelli rossi per raffigurare il mordace.



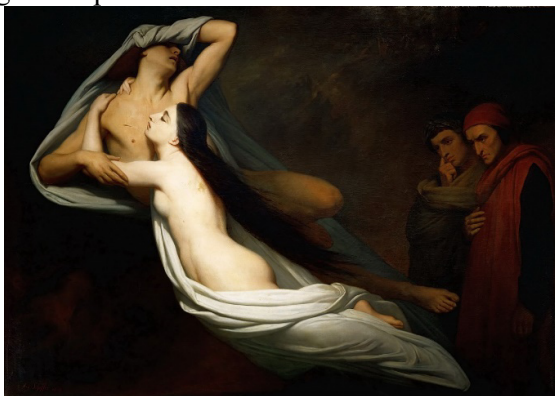
(tav.5), W. Adolphe Bouguereau, *Dante e Virgilio All'inferno*



(tav.6), Eugène Delacroix, *Dante e Virgilio All'inferno*

Il tema drammatico ma dolce nello Storicismo, è l'altro versante della nostra lettura, quello di *Paolo e Francesca* (tav.7). L'olandese Ary Scheffer, ne dà una versione che sembra ricordare certi nudi e Füssli. In Italia dove tutto si fa melodramma diventano essi ovviamente personaggi da palcoscenico e Arienti li raffigura giustamente col libro « *la bocca mi baciò tutto tremante, galeotto fu 'l libro e chi lo scrisse* » (ALIGHIERI, 1879, p. 68), e col marito di lei che avendo già ucciso il

fratello e traditore amante adultero prende l'incarnato scuro di Otello : bella sommatoria di miti, paghi uno prendi due.

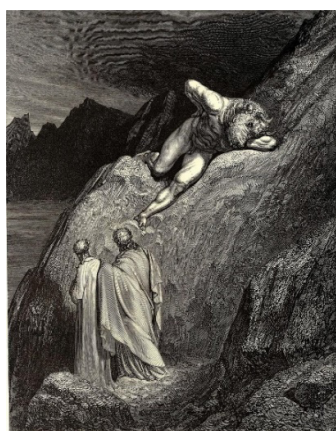


(tav.7), A. Scheffer, *Apparizione della ombra di Francesca da Rimini e di Paolo Malatesta* (tav.8), A. Cabanel, *Morte di Francesca da Rimini e di Paolo Malatesta*

Nel centinaio di dipinti di vari autori che dimostrano il successo trasversale dell'argomento, Cabanel li veste, anzi passa nel miglior negozio di vestiti d'epoca per farlo nel 1870, quando anche l'ornamento della stanza interna corrisponde all'eclittismo che va di moda con Napoleone III. Gaetano Previati riprende il tema nel 1887 da giovane trentacinquenni e s'identifica forse nell'assassinato : rende la composizione con questi forti colpi di pennello che sono il meglio della Scapigliatura e che passeranno da lì a poco alla loro saturazione veloce nel Divisionismo, quando Paolo e Francesca verranno rieditati da lui in un volo che sembra portarli al perdono. Va ricordato che Gustave Doré nasce a Strasburgo e che si trova quindi permeato di quella curiosa follia surreale che contamina la riva sinistra del Reno dagli anni di Hieronymus Bosch. E questa inclinazione agli incubi la porta al parossismo nell'illustrazione della *Divina commedia* (tav. 9) che lo impegna per tutti gli anni '60 dell'Ottocento. Il suo stile del 1861 è tutto fumoso come se fosse già simbolista e segue un percorso opposto a quello dei Preraffaelliti inglesi : il suo modello è innegabilmente michelangiotesco, nella muscolatura come nell'*Ambrogio*.



(tav.9), Gustave Doré, *Dante e Virgilio nel nono cerchio dell'inferno*



(tav.10) G. Doré, *La divina Commedia*

Le incisioni in quella sua insuperabile maestria della xilografia, ne hanno richiami perenni (tav.10). Nell'acquarello di Blake che raffigura il diavolo tornano addirittura reminiscenze della pala di Isenheim di Grünewald. Negli stessi anni e a Parma, Francesco Scaramuzza percorre una strada parallela degna di assoluta nota. Infine, è il poeta che colpisce gli spiriti, lui l'Alighieri capace di descrivere nel suo *epos* gli aspetti e le contraddizioni dell'età medievale. Siamo ancora nel 1861, Cabanel è affascinato dal dolce, ed ha continuato il suo rinnovamento nei colori della macchia. Ma chi ne sarà il cantore assoluto è il movimento dei Preraffaelliti :

[...] i Preraffaelliti intendono opporsi all'arte accademica, riacquistare il senso etico dell'operare dei primitivi e, nel contempo, esprimere contenuti della modernità : connota le loro prime opere un linguaggio vivido e analitico, in bilico fra una tensione molto determinata verso il dato naturalistico e la predilizione per materiali storici e arcaizzanti, nutriti di emozioni romantiche. (BENEDETTI, 2009, p.5)

Qui basta ricordare che Rossetti, di discendenza italiana, era predestinato alla faccenda da quando fu battezzato Dante Gabriele. La *Salutatio Beatricis* (tav.11), celebra il 9 giugno 1290 e nella cornice cita *La vita nova* : « *Questa mirabile donna apparve a me vestita di colore bianco, in mezzo di due gentili donne di più lunga etade ... Negli occhi porta la mia donna amore* ». Più che un dipinto, questo è un manifesto e si replica con il *Sogno di Dante* che percepisce la morte di Beatrice.



(tav.11), Dante Gabriel Rossetti, *Il saluto di Beatrice*.

##### 5. Tema dolce nel : *'La Belle Dame sans Merci'*

Nell'*Erlkönig*, *Il Re degli Elfi* (tav.12) che Goethe scrive nel 1782, il diavolo tentatore è lo spirito della natura. Ma, per quale curiosa storpiatura lo si chiama in italiano il re degli elfi, quei simpatici esseri umanoidi con le orecchie a punta che simboleggiano gli elementi leggeri della natura, come l'acqua e l'aria, nella mitologia nordica precristiana. Gli *Erlen* sono gli ontani, parenti vicini delle butelle, e il loro re rappresenta gli spiriti pericolosi degli alberi e dei boschi fatto sta che il re di Goethe insidia il fanciullo impallidito fra le braccia del padre che corre al galoppo, e che il bimbo verrà rapito nella morte. Goethe morì tranquillo a ottantadue anni nel 1832. John Keats muore poverino ben prima, nel 1821 e a venticinque anni di tubercolosi a Roma. Appartiene a quel grappolo di poeti inglesi finissimi che muoiono tutti giovani, come Bayron e Shelley.



(Tav. 12), Mortiz Von Schwind,  
*Il Re degli Elfi*

E in pochi anni lascia una traccia romantica commovente ma ben più dolce. La sua poesia *La belle dame sans merci* narra una storiella diversa assai, quella del cavaliere che viene infatuato, lo dice la parola stessa, dalla figlia d'una fata :

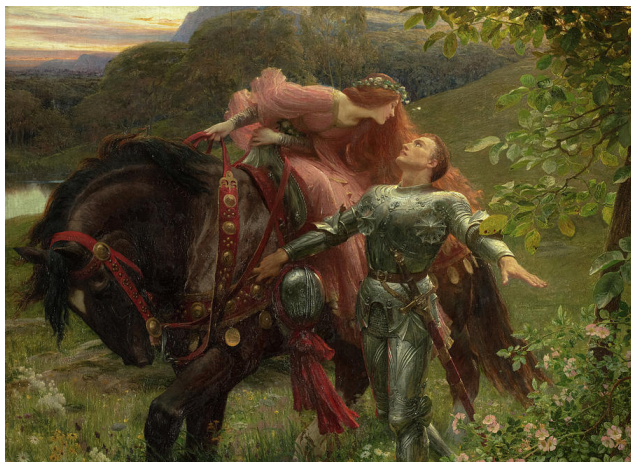
*I met a lady in the meads  
Ful beautiful, a faery's child ;  
Her hair was long, her foot was light,  
And her eyes were wild.* (KEATS, 1899, p. 139).

#### Traduzione :

Una signora in quei prati incontrai  
Lei tutta bellezza di figlio delle fate aveva,  
Chiome assai lunghe, e leggeri i suoi piedi,  
Ma selvaggi i suoi occhi.<sup>2</sup>

La storia racconta che, lui la posa sul suo cavallo, passeggiano, non corrono affatto nella notte di Goethe, poi lei lo porta nella grotta, si mette a piangere e lui li dà quattro baci. Lei scompare e lui è condannato dal suo incantesimo a vagare. Una storia da impiegato comunale, se gli impiegati comunali portassero l'armatura. *La bella dama senza pietà* (tav.13) non è poi tanto aggressiva ; non è poi così spietata; è solo molto bella. La poesia ebbe un effetto di forte contaminazione su tutta la generazione postromantica dei Preraffaelliti, quelli per i quali la tensione si trasforma in malinconia simbolista. In questa parte del nostro articolo, c'è il tema della dolcezza per la rappresentazione dello Storicismo, ricordiamo in questo caso il famoso Goethe e anche Keats, dove il tema centrale delle loro opere è la bellezza : « *Beauty is truth, truth beauty, that in all Ye know on Earth, and all ye need to know* ». (DE KONINCK, 1837, p. 224)

La questione è evidentemente centrale per i romantici. Viene ancora una volta portata al dibattito esatto a Parigi dove si annulla il dogma classico espresso da Boileau nell'età del Barocco, quello secondo il quale « *rien n'est beau que le vrai, seul le vrai est aimable* » (BOILEAU-DESPREAU, 1837, p. 224) quando Alfred de Musset dichiara : « *rien n'est vrai que le beau, rien n'est vrai sans beauté* » (CAMP, 1869, p. 16), la verità, la bellezza e l'onestà. Per Keats diventa un *mélange*, in quanto i simbolisti non hanno problemi d'ordine filosofico acuto. E forse anche perché si ricordano in 'As You like It' di Shakespeare il verso fondamentale « *Honesty coupled to beauty is to have honey a sauce to sugar* » ecco perché la bellezza della Dama senza pietà (tav.14) non richiede onestà nel rapporto con il cavaliere.



(tav.13) Frank Dicksee, *La belle Dame sans merci*



(tav.14), J. William Waterhouse, *La belle dame sans merci*

<sup>2</sup> Ascoltare la poesia in questo link : [https://www.youtube.com/watch?v=pYb\\_sacuag8](https://www.youtube.com/watch?v=pYb_sacuag8)



L'incredibile caso *Mazeppa*, è la nostra terza riflessione fra musica, poesia e pittura.

## 6. *Mazeppa : le héros*

L'ucraino Ivan Mazeppa, quel bel ragazzo legato nudo sul cavallo, che ce la fa, diventa atamano dei cosacchi ucraini per lo zar, poi lo tradisce, va a combattere con il nemico Carlo XII di Svezia (tav.15), diventa l'eroe dei cosacchi malgrado si trova perde. Si chiamava in realtà *Ivan Stefanovič Koledins'Kij*, cresciuto alla corte del Re di Polonia, divenne atamano il grande capo dei cosacchi 'si chiamano Kosaki. Sono essi divisi in due rami principali tanto riguardo alla loro origine, quanto alla loro presente costituzione, cioè in *Cosacchi della piccola Russia (Malorosichi)*, e *Cosacchi del Don*' (ANTONELLI, 1838, p.227). Sognò la loro indipendenza in un regno ucraino autonomo. Dopo il voltagabbana combatte nella battaglia di Poltava vinta da Pietro il Grande. Muore forse suicida lo stesso anno a fallisce il suo sogno : l'Ucraina diventa russa, i cosacchi passano definitivamente al servizio dello zar (tav.16).



(tav.15), Gustav Cederström, *Carlo XII di Svezia e Ivan Mazeppa*



(tav.16), Louise Boulanger *Il sacrificio di Mazeppa*

Uno dei primi registi eroi del cinema americano di California è l'ormai dimenticato Francis Boggs, ucciso a rivoltellate dal suo giardiniere giapponese nel 1911. Aveva, poveretto, quarantuno anni e aveva appena finito di girare il mitico film muto *Mazeppa, or the Wild Horse of Tartary*. Pochi anni dopo Bertold Brecht in Germania scrive la *Ballade von Mazeppa*, un piccolo poema con forze onomatopeiche che solo la lingua tedesca combinata con il teatro di quegli anni riesce a proporre :

*Mit eigenem Strick verstrickt dem eignem Pferde  
Sie schnücken an Rücken dem Roß  
Das wild aufwiehernd über heimatliche Erde  
Gehetzt in den dunkelnden Abend hinschoß.* (DAVERIO, cit, p.207).

### Traduzione :

Con la propria corda avviluppato al proprio cavallo  
Lo legarono schiena contro schiena al destriero  
Che nitrendo selvaggio sulla patria terra  
Aizzato nell'oscura sera si lanciò. (Ibid)

Il povero Mazeppa, è quindi legato su un cavallo, schiena contro schiena, che viene lanciato al galoppo nella notte. In una lettera che negli anni '30 Adorno manda a Benjamin, a proposito di Baudelaire, va a spropositare su un poema di Victor Hugo, il *Mazeppa* :

*Les six lunes d'Herschel, l'anneau du vieux Saturne,  
Le pôle, arrondissant une aurore nocturne*

*Sur son front boréal,  
Il voit tout ; et pour lui ton vol, que rien ne lasse,  
De ce monde sans borne à chaque instant déplace  
L'horizon idéal.* (HUGO, 1843, p. 590).

**Traduzione :**

Le sei lune di Herschel, l'anello del vecchio Saturno,  
Il polo, che arrotonda un'aurora notturna  
Sul suo fronte boreale  
Egli vede tutto ; e per lui il tuo volo, che nulla stanca,  
Di questo mondo senza limite in ogni istante sposta  
L'orizzonte ideale. (DAVERIO, cit, p.207)

Victor Hugo, con quella sua formidabile capacità di trombone (super poeta), ci fa veder ciò che vede Mazeppa mentre è legato sul dorso del cavallo. Poi tutto si conclude alla grande :

*Il crie épouvanté, tu poursuis implacable.  
Pâle, épuisé, béant, sous ton vol qui l'accable  
Il ploie avec effroi ;  
Chaque pas que tu fais semble creuser sa tombe.  
Enfin le terme arrive ... il court, il vole, il tombe,  
Et se relève roi !* (HUGO, 1875, p. 393)

**Traduzione :**

Egli grida spaventato, tu lo persegui implacabile.  
Pallido, esausto, a bocca aperta, sotto il tuo volo che lo schianta  
Egli si piega con terrore ;  
Ogni passo che fai sembra cavare la sua tomba.  
Infine il fondo arriva ... corre, vola, cade,  
E si rialza re ! (DAVERIO, cit, p.207).

Il poema di Victor Hugo del 1829, riprende un altro poema di Byron, pubblicato dieci anni prima ed intitolato : *Mazeppa*. Il poeta ci racconta della terribile cavalcata notturna di Mazeppa, ma con lieto buon fine. La causa di questa calvacata sta in Byron « cercare la donna ». Mazeppa s'innamora 'd'une belle femme' (BYRON, p. 198), solo che il marito di lei non è affatto d'accordo, quindi lo fa legare nudo sul cavallo 'et y porta Mazeppa demi-mort de fatigue et de faim' (VOLTAIRE, 1961, p. 237). A Byron interessa l'amore quanto a Mazeppa :

*And yet I find no words to tell  
The shape of her I loved so well :  
She had the Asiatic eye,  
Such as our Turkish neighbourhood  
Hath mingled with our Polish blood,  
Dark as above us is the sky ;  
But through it stole a tender light,  
Like the first moonrise at midnight ;  
Large, dark, and swimming in the stream,  
Which seem'd to melt to its own beam ;  
All love, half langour, and half fire,  
Like saints that at the stake expire,  
And lift their raptured looks on high,  
As though it were a joy to die.*

*A brow like a midsummer lake.* (BYRON, p.148)

**Traduzione :**

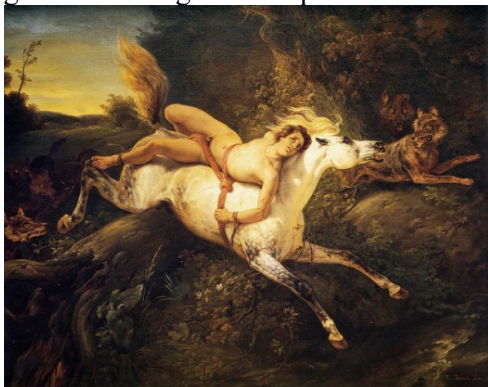
E purtroppo non mi vengono le parole mai  
Per l'ombra di colei che tanto amai.  
Aveva ella l'occhio d'asia  
Come quello che i nostri vicini turchi  
Hanno mescolato al nostro sangue polacco,  
Scuro come il cielo sopra di noi  
A suo traverso fuggiva una luce tenera  
Come il primo sorgere dell'aluna a mezzanotte,  
Grande, scuro, che nuotava nella corrente,  
Che sembrava sciogliersi nella propria lucentezza  
Tutto amore, metà languore, e metà fuoco  
Come santi che spirano al rogo  
E alzano i loro sguardi rapiti in alto,  
Come se fosse un gioia morire.  
Una fronte come un lago di mezz'estate

Ma il soggetto prende sapore essenziale se vediamo l'edizione originale di Byron, nella quale la prefazione è all'inglese denominata come una pubblicità. Ed è in francese *advertisement* perché cita con esattezza un passaggio di *Histoire de Charles XII* (VOLTAIRE, 1828, p. 13) di Voltaire, uno di quei testi che fanno del filosofo francese un virtuoso assoluto della scrittura facile al contempo. Il maestro Voltaire, orchestratore dell'Illuminismo, quello francese questa volta, non quello di Kant, Illuminismo che contiene però, come quello tedesco, i germi del Romanticismo. Ed eccola allora Mazeppa :

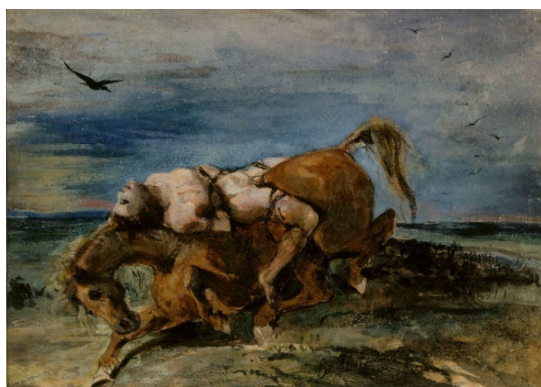
Era un gentiluomo polacco, chiamato Mazeppa, nato nel Palatinato di Podolia : egli era stato allevato paggio del re Giovanni Casimiro, ed aveva acquistato nella sua corte qualche tintura di belle lettere. Essendo stata scoperta una corrispondenza, ch'egli nella sua gioventù ebbe con la moglie di un gentiluomo polacco, il marito lo fece frustare, lo fece ignudo legare sopra un cavallo indomito e in questo stato lo lasciò andare. Il cavallo, ch'era d'Ucraina vi ritornò, e vi portò Mazeppa mezzo morto dalla fatica e dalla fame. Alcuni contadini lo soccorsero : egli si fermò qualche tempo tra loro, e si segnalò in molte scorrerie fatte contro i Tartari. La superiorità della sua cognizione gli acquistò una grande stima tra i Cosacchi : e crescendo la sua reputazione di giorno in giorno indusse lo Zar a farlo principe dell'Ucraina. (DAVERIO, cit, pp. 208-212).

Senza raccontare tutta la storia di Mazeppa, torniamo ora ai suoi effetti sulle arti soprattutto la pittura (tav.17) (tav.18), e agli effetti che il suo mito trasversale ed europeo ebbe su arti diversi, stili diversi, lingue diverse. Franz Liszt rimane molto impressionato da Hugo. Perché quando inizia a realizzare nel 1826 i suoi *Études d'exécution transcendante*, ovvero tutto ciò che potete fare con le dita su un pianoforte se avete una velocità da ultravirtuoso che vi faccia penetrare nel cuore delle pulsioni romantiche, non esita a dedicare la quarta composizione al *Mazeppa* di Hugo, probabilmente appena fu fresco di stampa. Poi, quando passa a maggior potenza musicale mentre sta a Weimar e scrive per orchestra, ancora una volta il primo dei suoi *Poemi sinfonici* sarà dedicato a Hugo 'Ce qu'on entend sur la montagne', il secondo a Byron, il terzo, i famosissimi e strasuonati 'Préludes', a Lamartine, il sesto ancora una volta a 'Mazeppa l'héros'. Siamo agli albori della seconda metà del secolo. Fra tutte le interpretazioni pianistiche, vi suggerisco quella di György Cziffra che, nato ungherese di origine zingaro, Mazeppa ce l'ha nelle vene e nelle mani. Ci provò

poi anche Čajkovskij, ad affrontare il Mazeppa, con un'opera forse ridontante del 1884 ma innegabilmente di grande respiro.



(tav.17), Émile Jean-Horace Vernet, *Mazeppa e i lupi*



(tav.18), Eugène Delacroix, *Mazeppa*.

E poi sempre per tornare alla letteratura, è ovvio che il dissidente polacco Juliusz Slowacki, finito a Parigi come Chopin, dopo il fallimento dell'insurrezione a Varsavia nel 1831, gli abbia dedicato un dramma nel 1840. In fondo Puškin nel 1828 aveva scritto *Poltava*.

E la pittura romantica non si esime dal partecipare alla creazione del mito : che c'è di più esaltante d'un bel giovane polacco legato di notte nudo su un cavallo per punire la sua esuberanza sessuale ? la versione di Horace Vernet viene realizzata in uno studio dove i giovani amici compiono un duello e danno un colpo di sciabola al dipinto, a tal punto che il pittore ne farà una seconda versione da regalare alla città di Avignone prima di far restaurare quella originaria. (DAVERIO, cit, pp. 212-213).

Avviene il passaggio allo storicismo nella pittura, dove il mondo di due secoli prima viene raccontato in un modo cinematografico da Rapin (tav.19), quando i Cosacchi in festa inviano una lettura di scherno ai turchi, anzi direttamente a Maometto IV, quando nel 1676 lo zar alleato combatte il turco in espansione che non ce la farà neppure a papparsi Vienna nel 1683, difesa questa da un altro polacco il re Jan III Sobieski. I polacchi diventano la terza forza dello scacchiere e il famoso Ivan a sua volta prende il posto di atamano dei cosacchi nel 1687.



(tav.19), Il'Ja Efimovič Repin, *Cosacchi di Zaporoz'je*

Torniamo al 1820 a Napoli, dove il grande musicista Rossini aveva messo in scena una delle sue rare opere, sempre dove si combatte il turco, *Maometto II* <sup>3</sup>, il conquistatore di Costantinopoli nel XV secolo. Mentre il pittore svedese Gustaf Cederström riprenderà più volte il tema tra la fine del XIX secolo e l'inizio del XX per celebrare il più eroico dei monarchi di casa sua. Lo ritrae ferito dopo la catastrofe della battaglia di Poltava, con una veste che appare già

<sup>3</sup> G. Rossini – MAOMETTO SECONDO (1820) - Opera completa (audio) : <https://www.youtube.com/watch?v=-M1hxjnDwGQ>

modernissima. La storia è per la cultura romantica non fonte d'insegnamento ma territorio infinito della fantasia.

### Conclusioni

Siccome, lo Storicismo racconta storie ricorrendo spesso al passato come il Medioevo che rappresenta un'epoca positiva; il richiamo a questo secolo da parte dei pittori romantici, è molto legato al Romanticismo, ed era un messaggio per il pubblico. Questa fase racconta le grandi battaglie ed i suoi cavalieri. Il tema che unisce il rapporto tra romanzo-pittura, si può seguire in un'altra impresa come la realizzazione delle composizioni che illustrano *Mazeppa* ed altri come *Ivanhoe* perché il romanzo storico, dà una grande importanza alla litografia e alla pittura. Il pittore in questa fase, come Delacroix, Vernet e Hayez in Italia, hanno scelto come esempio romanzi storici per realizzare le loro illustrazioni e dipinti; altro strumento per trasmettere il messaggio educativo al popolo europeo, è la scelta del romanzo ottocentesco, perché è ricco di avvenimenti storici e molto interessante, ma soprattutto utile, per la lunga descrizione della vita e dei personaggi in quell'epoca, rendendo la pittura molto ricca e profonda, che attraverso le immagini veniva trasmessa poi in un altro linguaggio molto chiaro e artisticamente valido. Durante lo studio di questi dipinti abbiamo notato che questi pittori, scrittori e musicisti, riprendono sempre gli elementi essenziali di argomento storico solo per dimostrare ogni volta il loro messaggio sia letterario sia politico, e la teatralità nella raffigurazione artistica con le posizioni coraggiose dell'eroe, sono stati qui esaminati i loro quadri per poter rappresentare lo storicismo come elemento essenziale nella musica, teatro, arte.

### BIBLIOGRAFIA

- ALIGHIERI, D., *L'enfer. Dante*, Paris, Librairie Hachette, 1879
- BENEDETTI, M., *I Preraffaelliti*, Giunti editore, Art dossier, Firenze-Milano, 2009
- BYRON, George Gordon N., (6th baron.), *The poetical works of lord Byron, ed. with a critical mem. By W. M. Rossetti*, London, Ward, Lock, Co, Warwick house
- BOILEAU-DESPREAUX, N., *Œuvres complètes de Boileau Despréaux: précédées des oeuvres de Malherbe*, Paris, Universidad compluttense, French edition, 1837
- CAMP, A., *Alfred de Musset: Influence des études classiques sur Alfred de Musset*, impremier centrale de Midi, Montpellier, 1896
- CARLO, A., *Lo storicismo*, ERI editore, Napoli, 1957
- DANESI, M., *Ivanhoe, Walter Scott*, Firenze, Giunti Editore, 2006
- DAVERIO, P., (a cura di), *Il secolo lungo della modernità. Il Museo immaginato*, Rizzoli, Milano, 2012
- DE KONINCK, T., *Questions ultimes*, Les Presses de l'Université d'Ottawa, 2012
- EGON, F., *A Cultural History of the Modern Age Vol. 2: Baroque, Rococo and Enlightenment*, Transaction Publishers, New Jersey, 2009
- GILSON, E., *Dante et Béatrice: études dantesques*, Librairie philosophique, Paris, Sorbonne, Volumes 61-62
- HAYEZ F., *Hayez litografo : la serie dell'"Ivanhoe" e altre prove litografiche*, a cura di M. Jona, Milano 1990, dal sito: <http://spazioinwind.libero.it/patriottismo/esami/ivanh.htm>
- HUGO, V., *Œuvres complètes de Victor Hugo. Précédées d'une notice Bibliographique sur l'auteur*, Des Burgraves, Paris, 1843
- HUGO, V., *Œuvres de Victor Hugo de l'Académie française, Poésie*, Paris, Houssiaux éditeur, 1875.
- KEATS, J., Scudder, H. E., *The Complete Poetical Works and Letters of John Keats*, New York, Cambridge edition, 1899

MANCINI, M., *Immaginando Ivanhoe, Romanzi illustrati balli e opere teatrali dell'Ottocento Italiano*, Milano, Editore Bruno Mondadori, 2007

NIGEL, E. Wilkins, *La musique du diable*, Mardaga editore, Bruxelles, 1999

SORDI, M., e Filemone, P., *Santi e teologi, Balthasar, Cunningham, Garrigues, McInerny Chantraine, Sicari, O'Connel, Špidlik*, Edizioni universitarie Jaka, Milano, 1987

SCOTT, *Ivanhoe, con introduzione e lettere dedicatoria sul romanzo storico di Walter. Scott*, tr. di Ugo Déttore con le incisioni di Hayez, Milano, UBR, Saggio Monografico, 2009

TORRE, C., *Dipinti murali e pittura ad ago: dimore dipinte di San Maurizio Canavese, spunti d'ornato per il ricamo Bandera*, Firenze, Alinea Editrice, 2007

TEMPLETON, L., *Toppingwold presso Egremont, Cumberland, 17 novembre 1817*, in Walter

VOLTAIRE, W., *Histoire de Charles XII, roi de Suède*, New York, W. E Dean, 1828

### **Link (youtube)**

'*La belle Dame sans Merci*' in italiano: [https://www.youtube.com/watch?v=pYb\\_sacuag8](https://www.youtube.com/watch?v=pYb_sacuag8)  
G. Rossini – *MAOMETTO SECONDO (1820)* – Opera completa (audio):  
<https://www.youtube.com/watch?v=-M1hxjnDwGQ>



# COMIC STRIP IN TEACHING-LEARNING ORAL IN FFL: BETWEEN THEORETICAL REPRESENTATION AND TEACHING PRACTICES

## LA BANDE DESSINÉE DANS L'ENSEIGNEMENT – APPRENTISSAGE DE L'ORAL EN CLASSE DE FLE: ENTRE REPRÉSENTATION THÉORIQUE ET PRATIQUES-ENSEIGNANTES

**Dr. Thameur TIFOUR**  
Maître de conférences,  
Université de Laghouat, Algérie  
E-mail: [tifourthameur@yahoo.fr](mailto:tifourthameur@yahoo.fr)

### Abstract

*There are many teaching aids made available to teachers for teaching and learning FFL. However, the comic strip, by its expressive playful nature, seems an undeniable educational means allowing the realization of communication situations and the development of different language skills. In this article, we will try to focus on comics as a model of expression and oral teaching.*

### Résumé

*Nombreux sont les supports didactiques mis à la disposition des enseignants pour l'enseignement-apprentissage du FLE. Or, la bande dessinée, de par son caractère ludique expressif, semble un moyen pédagogique indéniable permettant la concrétisation des situations de communication et le développement des différentes habiletés langagières. Dans le présent article, nous essaierons de mettre l'accent sur la bande dessinée comme un modèle d'expression et de didactisation de l'oral.*

**Keywords:** *comic strip, expression, oral, didactisation*

**Mots-clés:** *bande dessinée, expression, oral, didactisation*

### Introduction

A l'instar d'autres arts d'expression tels que le théâtre et la littérature, la bande dessinée se caractérise par ses particularités expressives, celles d'interpeller les situations de communication et de traduire une pensée artistique en images et en écrits.

En didactique des langues, la bande dessinée est un auxiliaire pédagogique ludique et motivant qui pourrait contribuer à l'apprentissage de la langue et à l'accès au sens de la communication.

En effet, développer l'oral des apprenants à travers l'exploitation pédagogique d'un support didactique se base sur le degré d'adaptabilité de ce dernier au niveau des élèves et la réceptivité du savoir à enseigner.



De plus, la bande dessinée est actuellement en plein essor. Son intégration en classe de FLE comme un outil pédagogique pour le développement d'une compétence langagière est devenue une nécessité institutionnelle et éducative adaptable à l'âge de l'apprenant et au contenu à didactiser.

La présente recherche se réfère aux recherches effectuées par Antoine Roux (1973), Jean-Claude Gagnon (1988), Guillain André (1992) et Catherine Dupuy (2012). Elle s'inscrit dans la didactique de l'oral et s'intéresse à l'exploitation de la bande dessinée en classe de quatrième année du collège comme un outil pédagogique pour le développement de la compétence discursive des apprenants.

Dans cette optique, les questions ci-dessous demeurent importantes :

- La bande dessinée permet-elle, selon les enseignants, de développer chez les apprenants de la quatrième année du collège une compétence d'expression orale ?
- Quelle(s) représentation(s) ont les enseignants de l'intégration de la bande dessinée en classe de FLE ?

## **1. La bande dessinée**

### **1.1.1. Origine**

Selon McCloud (1999), « *l'histoire de la dénomination « bande dessinée » remonte aux écrits de Rodolphe Töpffer en 1825. Elle s'est présentée en 1930 pour désigner « les bandes quotidiennes publiées dans les journaux ». Dans les années 1950, le terme « bande dessinée » était en plein essor. Il signifiait « un récit raconté en images accompagnées d'un texte ».* »

### **1.2. Essai de définition**

Moles (1987, p. 150) définit la bande dessinée comme « *un système de communication reposant sur le jeu dialectique entre une série de dessins reproduisant les états successifs d'une action et des textes sommaires, qui commentent cette action ou reproduisent les paroles des personnages.* »

En effet, il s'agit d'un genre paralittéraire appelé aussi « le neuvième art » : il se caractérise par le langage des vignettes représentées en images et les écrits présentés en bulles. Dans ce sens, McCloud (1999) définit la BD comme « *des images picturales et autres, volontairement juxtaposées en séquences, destinées à transmettre des informations et/ou à provoquer une réaction esthétique chez le lecteur.* »

De plus, il s'agit d'un support didactique riche en termes de potentialité pédagogique. Il permet à l'apprenant d'accéder à la langue à travers les images, d'interpréter les différentes situations présentées et de développer sa capacité imaginative et interprétative. Dans cette même optique, Gentilhomme (1994, p. 8) affirme que « *la bande dessinée est un moyen agréable d'aborder le livre [...] et tout ce qui relève du récit, de la métaphore, d'un jeu de langage. [...] C'est un support original qui mêle texte et image dont les codes de signification et les règles de fonctionnement sont intéressants à faire connaître à nos élèves.* »

### **1.3. Ses composantes**

Langlois, cité par Bougrouz (2014, p. 17), définit les composantes et les genres de la bande dessinée comme suit :

#### **1.1.1. L'image fixe**

Représentation généralement en deux dimensions, opaque (par exemple estampe, dessin, épreuve photographique) ou translucide (par exemple diapositive, négatif), destinée à être regardée directement ou projetée sans mouvement à l'aide d'un instrument optique.

### **1.1.2. La case**

Il s'agit d'une vignette contenant un dessin.

### **1.1.3. La gouttière**

Elle est l'espace entre deux cases (n'est pas nécessairement blanc).

### **1.1.4. L'indice**

L'indice de la bulle désigne le personnage qui parle. Il peut servir même si le personnage n'est pas dans la vignette.

### **1.1.5. Le strip (de l'anglais : bande) ou bandeau**

Il s'agit d'une suite de cases disposées sur une ligne.

### **1.1.6. La planche**

Il s'agit d'un ensemble de cases, souvent disposées sur plusieurs lignes. On applique généralement le mot planche au document original. L'auteur numérote souvent sa planche discrètement dans un coin de celle-ci.

### **1.1.7. Les bulles ou les phylactères**

Les bulles ou phylactères sont des textes intégrés aux vignettes destinées à la transcription des dialogues des personnages de l'histoire. Les bulles sont souvent rondes (d'où leur nom) et parfois rectangulaire. Pour les pensées ou les rêves, elles ont souvent une forme de nuage. La « queue » de la bulle désigne le personnage qui parle.

### **1.1.8. Les récitatifs**

Ce sont des panneaux généralement situés au bord des vignettes et servant aux commentaires en voix off, notamment pour donner des indications de temps et de lieu ou pour fournir des informations permettant une meilleure compréhension de l'action.

### **1.1.9. Les cartouches**

Il s'agit des cases rectangulaires situées en haut des vignettes qui permettent à l'auteur de nous préciser si l'on change de lieu ou de moment.

### **1.1.10. Les onomatopées**

Ce sont des mots ou des icônes suggérant un bruit, une action, une pensée par imitation phonétique, graphique ou iconique. Les mangas utilisent des onomatopées pour suggérer des sentiments.

## **1.4. Ses Genres**

### **1.4.1. Un album**

Il s'agit d'un recueil de planches qui peut appartenir à une même série, à un même auteur, ou à un même thème (album collectif). On parle typiquement d'album pour les recueils cartonnés et reliés dans un format proche d'A 4, on qualifie souvent les albums plus petits et reliés par des agrafes de comics.

### **1.4.2. Une série**

C'est un ensemble d'album relié par un thème ou un personnage, dans un ordre chronologique.

## 2. Place de la bande dessinée dans le manuel de la quatrième année du collège

La bande dessinée occupe une place importante dans l'enseignement-apprentissage d'une langue étrangère en général et du français au collège en particulier, car, selon les concepteurs du programme, ce support didactique, formé d'images et d'écrits, « peut éveiller la curiosité et l'imaginaire de l'apprenant et permet de transmettre le sens d'une façon indirect. »

En effet, le programme du français au collège a souligné l'objectif général de l'enseignement du français : amener l'apprenant à employer une langue simple à une situation de communication simple. Chaque apprenant, dès son contact avec la bande dessinée, « peut faire sa propre lecture, il essaiera de donner un sens à chaque page de la bande dessinée. Le discours explicatif de l'enseignant va progressivement répondre aux questions que se posent les apprenants pour les aider à la compréhension du récit, mais surtout dire et montrer, dire et mimer, dire et suivre les réactions des apprenants. »

## 3. Dispositif de recherche

### 3.2. Le questionnaire

#### 3.2.1. Modalités de construction du questionnaire

##### 1.2.2.1. Présentation

Le questionnaire conçu a été destiné à quinze enseignants de la quatrième année du collège. Il comprenait dix items de plusieurs types.

##### 1.2.2.2. Objectifs

Notre questionnaire avait pour objectifs :

- de repérer la place de la bande dessinée dans le manuel scolaire de la quatrième année du collège,
- de connaître la représentation des enseignants vis-à-vis de l'intégration de la bande dessinée en classe de FLE comme support didactique pour l'enseignement de l'expression orale,
- de recenser les différents supports pédagogiques employés par les enseignants,
- de répartir les objectifs assignés par le personnel-enseignant et
- de connaître les difficultés rencontrées par les apprenants lors de l'exploitation de la bande dessinée en classe de FLE.

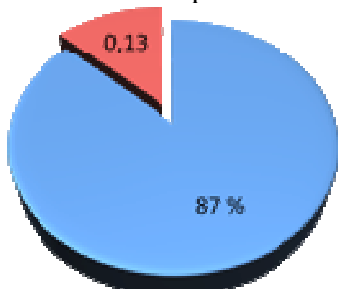
## 1.2. Dépouillement des réponses

Item 1 : Le manuel de la quatrième année du collège accorde-t-il une importance à l'activité de l'expression orale ?

Oui

Non

**Anneau 1:** L'importance de l'expression orale dans le manuel scolaire.

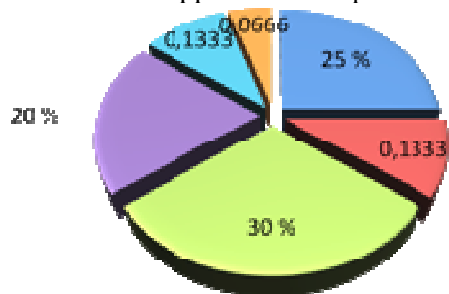


Les résultats obtenus montrent que 87 % de nos interrogés trouvent que le manuel scolaire de la quatrième année du collège accorde une importance à l'enseignement de l'expression orale contre 13 % qui estiment que l'enseignement de l'expression orale en particulier est marginalisé par le document suscité.

**Item 2:** Les support(s) didactique(s) proposé(s) pour l'enseignement de l'expression orale sont :

- a. L'image fixe.
  - b. L'image interactive.
  - c. La bande dessinée.
  - d. Le texte.
  - e. Le document audio.
  - f. Le document audio-visuel.
  - g. Autre.
- .....

**Anneau 2:** Supports didactiques et enseignement de l'expression orale.



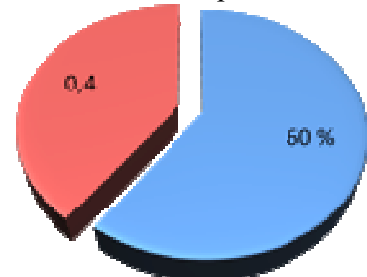
Nous avons constaté lors du dépouillement des réponses recueillies que l'image fixe a été optée par 33.33 % de nos enseignants interrogés contre 13.33 % pour l'image interactive, 40 % pour la bande dessinée, 26.66 % pour le texte, 13.33 % pour le document audio, 06.66 pour le document audio-visuel.

**Item 3:** Les supports didactiques proposés pour l'enseignement de l'expression orale sont-ils adaptés au niveau des élèves ?

Oui

Non

**Anneau 3:** L'adaptation des supports didactiques proposés au niveau des élèves.



Les résultats présentés ci-dessous montrent que 40 % de nos interrogés trouvent que les supports didactiques proposés pour l'enseignement de l'oral sont adaptés au niveau des élèves et que les 60 % restants sont d'un avis contraire.

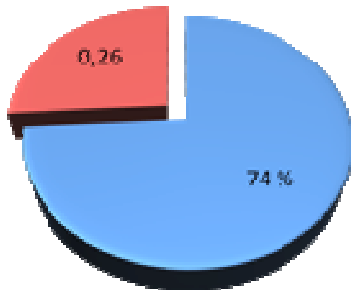
**Item 4:** Utilisez-vous la bande dessinée pour l'enseignement de l'expression orale en classe de FLE ?

Oui

Non

Pourquoi ? .....

**Anneau 4:** L'utilisation de document audiovisuel en classe de FLE.



Les résultats suscités montrent que 74 % de nos enseignants interrogés utilisent la bande dessinée comme un support didactique pour le développement de la compétence discursive des apprenants, car ils pensent que cette dernière permet aux élèves de développer leur capacité imaginative et interprétative tandis que les 26 % restants trouvent que la bande dessinée reste un support pédagogique difficile à exploiter en classe de FLE vu le niveau des élèves.

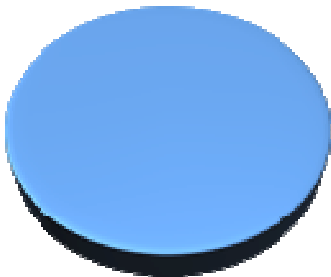
**Item 5:** Utilisez-vous les bandes dessinées proposées dans le manuel de la quatrième année du collège ?

Oui

Non

Pourquoi ? .....

**Anneau 5:** L'utilisation des bandes dessinées proposées dans le manuel de la 4<sup>ème</sup> année.



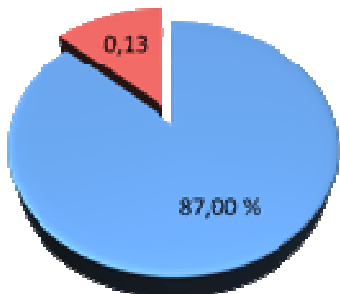
100 % des enseignants interrogés utilisent les bandes dessinées proposés dans le manuel de la quatrième année du collège.

**Item 6:** La bande dessinée répond-elle à vos objectifs préconisés ?

Oui

Non

**Anneau 6:** La bande dessinée et les objectifs d’enseignement.



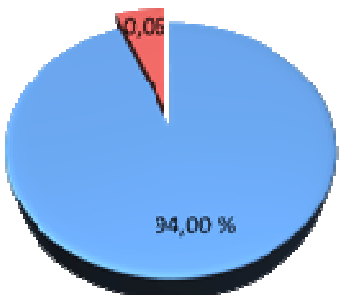
87 % de nos interrogés trouvent que la bande dessinée répond à leurs objectifs assignés tandis que les 13 % restants nient cette valeur pédagogique.

**Item 7:** La bande dessinée suscite-t-elle l’intérêt des élèves ?

Oui

Non

**Anneau 7:** La bande dessinée et l’intérêt des élèves.



Les résultats obtenus montrent que 94 % de nos enseignants interrogés affirment que la bande dessinée suscite l’intérêt de leurs élèves et les 06 % restants nient cet intérêt porté par les apprenants à ce support didactique.

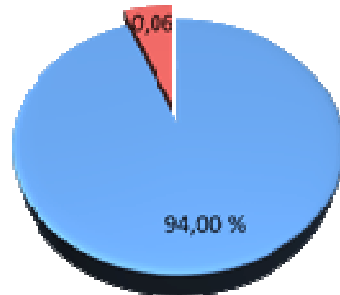
**Item 8:** Pensez-vous que la bande dessinée puisse développer l’expression orale des apprenants de la quatrième année du collège ?

Oui

Non

Pourquoi ? .....

**Anneau 8:** La bande dessinée et le développement de la compétence discursive des apprenants.



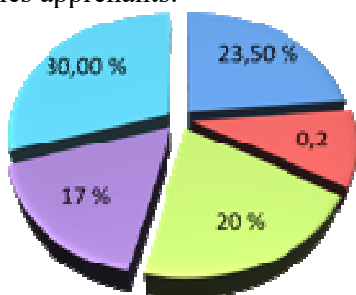
Selon 94% de nos enseignants interrogés, la bande dessinée peut développer la compétence discursive des apprenants, car ce support didactique se caractérise par ces dichotomies : image / situation, image / imagination et image / interprétation. Cependant, les 06 % restants trouvent que ce support pédagogique est difficile à exploiter en classe de langue vu la pauvreté linguistique des élèves et son adaptabilité à leur niveau.

**Item 9:** Les difficultés rencontrées par les apprenants lors de l'exploitation de la bande dessinée en classe de FLE sont-elles liées à :

- a. La capacité imaginative de l'apprenant ?
- b. La capacité interprétative de l'apprenant ?
- c. La nature de la bande dessinée exploitée ?
- d. La situation décrite par la bande dessinée proposée ?
- e. La compétence linguistique de l'apprenant ?
- f. Autre

.....

**Anneau 9:** L'exploitation de la bande dessinée en classe de FLE et les difficultés rencontrées par les apprenants.



Les résultats suscités montrent que 47 % de nos interrogés ont opté pour la capacité imaginative des apprenants comme une difficulté rencontrée par les apprenants lors de l'exploitation de la bande dessinée en classe de FLE contre 20 % pour la capacité interprétative de l'apprenant, 40 % pour la nature de la BD exploitée, 33 % pour la situation décrite par la BD et 60 % pour la compétence linguistique de l'élève.

**Item 10:** Comment remédiez-vous à ces difficultés ?

A fin de remédier à ces difficultés rencontrées par les apprenants lors de l'exploitation didactique de la bande dessinée en classe de FLE, les enseignants interrogés ont proposé de choisir des bandes dessinées adaptées au niveau des élèves et de travailler le lexique des apprenants en l'enrichissant par la proposition de d'autres activités didactiques.

### 1.3. Analyse des données recueillies

Rappelons que le questionnaire avait pour objectifs de repérer la place institutionnelle de la bande dessinée pour le développement de la compétence de l'expression orale en classe de quatrième année du collège. Les résultats obtenus ont donné les conclusions suivantes :

- L'enfant est cet être magique qui aime jouer : son imaginaire fertile lui permet de prendre part au monde réel dans lequel s'inscrivent ses sentiments et au monde merveilleux auquel se réfèrent ses rêves. L'apprenant-enfant est souvent attiré par l'image caricaturée dans la bande dessinée, ce qui justifie la présence de ce support didactique dans le manuel de la quatrième année du collège.
- Le choix d'un support didactique pour l'enseignement de l'oral en général et le développement de la compétence de l'expression orale en particulier relève du degré d'adaptabilité de ce dernier au niveau des élèves. Interpréter une bande dessinée et deviner

le discours des différents personnages n'est pas aisé, car ce support didactique n'est pas destiné à l'origine de sa signification aux enfants. Par ailleurs, l'interprétabilité d'une image représentant une situation de communication nécessite une capacité imaginative et une compétence linguistique développées.

- Apprendre à communiquer dans une langue étrangère nécessite le bon fonctionnement de certains mécanismes de communication, notamment : l'écoute, la recevabilité du message et l'interaction efficace. En d'autres termes, le sens de la répartie, en guise d'exemple, constitue l'image d'un imaginaire développé chez l'individu et d'un sens interactionnel immédiat. La bande dessinée sert à développer chez l'apprenant cette capacité d'interpréter les différentes situations de communication, à stimuler son esprit imaginaire et à l'aider à chercher le lexique adéquat pour la traduction linguistique de son interprétation.
- L'expression orale est l'un des objectifs primordiaux de l'enseignement des langues. En effet, la bande dessinée constitue un véritable potentiel linguistico-culturel et situationnel permettant la diversification des situations didactiques. Elle permet à l'apprenant de vivre la situation de communication représentée en images, de réagir instantanément et de s'exprimer en imaginant le discours de chaque personnage.

### Conclusion

S'exprimer oralement dans une langue étrangère n'est pas une tâche aisée, car cela nécessite une maîtrise des composantes de ce système linguistique et une connaissance de la culture qu'il représente.

En effet, la recherche menée nous a permis de connaître la représentation des enseignants vis-à-vis de l'intégration de la bande dessinée en classe de FLE pour le développement de la compétence d'expression orale chez les apprenants de quatrième année du collège et d'identifier la nature des difficultés rencontrées par ces derniers lors de son exploitation.

Nous pouvons dire que la bande dessinée permet, selon les enseignants interrogés, de développer chez l'apprenant du collège son esprit imaginaire et sa capacité interprétative. Bien que certaines particularités de ce support didactique soient une entrave à son appréhension en classe de langue et à l'exploitation maximale de son potentiel linguistique et culturel, la bande dessinée donne à l'élève une liberté interprétative lui permettant de vivre la situation de communication traduite en images.

Pour conclure, l'enseignant doit faire travailler ses élèves sur des supports qui contiennent des images, car l'image constitue pour les élèves un objet de curiosité, de compréhension et d'expression. Son rôle d'enseignement ne doit pas se limiter à la transmission d'un savoir à enseigner, mais de mieux favoriser l'apprentissage.

Dans ce sens, DE KETELE (2000 : 6) souligne que « *l'enseignant est le médiateur par excellence, mais son action n'atteint sa pleine efficacité que s'il peut s'appuyer méthodiquement sur un ensemble d'artefacts pédagogiques destinés à présenter aux apprenants des situations de communication simulées, proches de l'authentique, mais accessibles et facilement observables (images visuelles et dialogues enregistrés, parfois quelques documents dits « authentiques ».* »



## **BIBLIOGRAPHIE**

AOUICHI, H., *La bande dessinée comme support didactique dans l'enseignement /apprentissage de la compétence de compréhension orale en classe du FLE. Cas des apprenants de la 3<sup>ème</sup> année primaire, école Ibn Kheldoun .Ouled Djellal*, Thèse de doctorat, Université de Biskra, 2016

BOUGROUZ, W., *La bande dessinée et l'apprentissage de l'oral dans une classe de FLE (Cas des élèves de 3<sup>ème</sup> AP)*, Mémoire de master, Université de Ouargla, 2014

CHANTE, A., *99 réponses sur la bande dessinée*, Paris, Réseau CRDP/CDDP de langue doc – Roussillon, 1999

CHARIF, H.-S., *Développer la compétence de l'expression orale par la pratique théâtrale. Cas de la 2<sup>ème</sup> année moyenne, CEM EL-Arbi Ben Mehidi. El-Mekhadma, Ouargla*, Thèse de doctorat, Université d'El-oued, 2015

CHAUVEAU, G., *Comment l'enfant devient lecteur ? Pour une psychologie cognitive et culturelle de la lecture*, Paris, RETZ, 2002

DABÈNE, M., *Regards sur la lecture : textes et images*. Paris, Ellug, 1989

DE KETELE, J.-M., *Apprentissage d'une langue étrangère/seconde parcours et procédures de construction du sens*, Bruxelles, De Boeck université, 2000

GENTILHOMME, P., *Lire et écrire : La B.D. à l'école*, Paris, CDDP d'Indre-et-Loire, 1994

MCCLOUD, S., *L'art invisible, comprendre la bande dessinée*. Paris, Vertige Graphic, 1999

MOLES, A.-A., *La communication, in Jacqueline DANSET-LEGER : l'enfant et les images de littérature enfantine*, Bruxelles, Pierre Mardaga, 1987

## ASPECTS REGARDING JEWISH SOCIETIES OF MUTUAL SUPPORT FROM THE CITY OF BACĂU IN THE XIX-XX CENTURIES

## ASPECTS RELATIFS AUX SOCIÉTÉS JUIVES DE SOUTIEN MUTUEL DE LA VILLE DE BACĂU AUX XIX-XX SIÈCLES

## ASPECTE PRIVIND SOCIETĂȚILE EVREIEȘTI DE SPRIJIN RECIPROC DIN ORAȘUL BACĂU ÎN SECOLELE XIX-XX

**Drd. Nicuța-Minodora DRÂMBĂ**  
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava,  
Școala Doctorală de Științe Socio-Umane  
E-mail: [chelaruminodora@yahoo.com](mailto:chelaruminodora@yahoo.com)

### Abstract

*The Jewish societies of mutual support in the city of Bacău from the XIX-XX centuries represent a subject little treated in Romanian historiography, a theme discovered after analyzing the archive documents from the funds of the Bacău Jewish Community, the Fraterna Society and the Înfrățirea Society. By researching these documents that can be found at the Bacău County Service of National Archives, we aim to present information on the aid societies for Jews in difficulty, in the city of Bacău. Our attention is directed to the Fraterna and Înfrățirea Societies, which functioned from the end of the 19th century until 1941.*

### Résumé

*Les sociétés juives d'entraide dans la ville de Bacău des XIX-XX siècles représentent un sujet très peu traité dans l'historiographie roumaine, un thème découvert après l'analyse des documents d'archives des fonds de la communauté juive de Bacău, de la Société fraternelle et de la Fraternité. Société. En recherchant ces documents que l'on peut trouver au Service des Archives Nationales du Comté de Bacău, nous visons à présenter des informations sur les sociétés d'aide aux juifs en difficulté, dans la ville de Bacău. Notre attention se porte sur les sociétés fraternelles et jumelées, qui ont fonctionné de la fin du XIXe siècle jusqu'en 1941.*

### Rezumat

*Societățile evreiești de sprijin reciproc din orașul Bacău din secolele XIX-XX reprezintă un subiect foarte puțin tratat în istoriografia românească, temă descoperită în urma analizării documentelor de arhivă din fondurile Comunității evreilor Bacău, Societății Fraterna și Societății Înfrățirea. Prin cercetarea acestor documente ce se găsesc la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bacău, ne propunem să prezentăm informații cu privire la societățile de ajutorare a evreilor aflați în dificultate, din orașul Bacău. Atenția noastră se îndreaptă către Societățile Fraterna și Înfrățirea, care au funcționat de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în anul 1941.*

**Keywords:** *Bacău, Jews, societies, mutual aid, Fraterna*

**Mots clés :** *Bacau, juifs, sociétés, entraide, Fraterna*

**Cuvinte-cheie:** *Bacău, evrei, societăți, ajutor reciproc, Fraterna*

## Introducere

Înființate la sfârșitul secolului al XIX-lea, societățile evreiești de sprijin reciproc din orașul Bacău aveau ca obiectiv ajutorarea membrilor săi în caz de boală, deces, imposibilitatea găsirii unui loc de muncă, calamități naturale, funcționarea școlilor și a spitalului. Informații cu privire la activitatea acestor societăți au fost descoperite în fondurile Comunității evreiești Bacău, Societății Fraterna și Societății Înfrățirea de la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bacău.

În cercetarea noastră ne-am oprit asupra acestei teme, deoarece aceste societăți au jucat un rol important pentru membrii comunității evreiești din Bacău, mulți dintre ei vor apela la ajutorul acestor organizații comunitare.

Pentru ajutorarea evreilor aflați în dificultate au fost înființate mai multe societăți de ajutor mutual sau filantropic. Una dintre aceste instituții de ajutor mutual este *Societatea Fraterna*, Lecca, nr. 2, etaj, președinte pe Bercu Rosenberg, care a funcționat în Bacău în perioada 1879-1941, având ca scop ajutorarea reciprocă a membrilor săi în caz de dificultate financiară, îmbolnăvire, deces în familie, imposibilitatea găsirii unui loc de muncă, sprijinirea comunității evreiești, a spitalului, a școlilor. În 1925 la conducerea societății se aflau următorii membri: Leon Iacob, Iancu Baratz, David Rozemberg. (SJAN Bacău, *Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 22/1925, f. 1, 2,3).

În Bacău funcționa și Societatea de sprijin și ajutor reciproc „*Providența*”, fondată la data de 1 mai 1922, sub conducerea președintelui Litman Schwartz. (SJAN Bacău, *Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 4/1923, f. 93).

Din adresa cu nr. 421 din data de 10 mai 1923 emisă de către conducerea Comunității evreiești, care răspunde solicitării primite din partea șefului Poliției Bacău, cu privire la informațiile despre societățile de binefaceri evreiești din oraș, aflăm că existau 7 societăți, pe care le enumerăm în continuare. Societatea „*Uniunea diferiților meseriași*”, cu sediul în strada Lecca, nr 2, etaj, îl avea ca președinte pe M. Saller. O altă societate era „*Înfrățirea*”, ce își avea sediul la Sinagoga „Nuța” din strada Vasile Alecsandri, urmată de societatea „*Marpe Lenefes*” din strada Centrală, ce îl avea ca reprezentant pe Luca Mendel. Menționăm *Societatea Sacră* și de binefacere a evreilor ce își avea sediul la Școala de fete „*Cultura*”, pe strada Alexandru cel Bun, președinte fiind S. Fildermann, alături de Societatea „*Bikir Hoilim*”, cu președinte pe Haim Avram, alături de Orfelinatul și Cantina Școlară Israelită, cu sediul pe strada Bacău-Piatra, la nr. 66. Societatea *Materna* avea un caracter filantropic, cu scopul ajutorării lăuzelor sărace, dar și a sugariilor. Prin donarea unei clădiri de către comunitate, în 1934 se înființează și o maternitate. (SJAN Bacău, *Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 6/1922, f. 12).

Conducerea Comunității evreiești din Bacău a venit în ajutorul celor aflați în suferință, fie că erau bolnavi, fie că au pierdut un membru din familie, cu bani pentru bilete de tratament, pentru călătorii, ajutoare pentru lemne, pentru cărți, îmbrăcăminte, după cum am constatat și anterior. Au fost create și alte societăți filantropice, care ajutau femeile, copiii, în caz de calamități naturale, amintind: Societatea Caritas, Humanitas, Societatea de domnișoare Aninarea.

De asemenea, se sprijinea financiar și Azilul de bătrâni aflat pe Calea Oituz sub administrarea Asociației pentru azilul de bătrâni, întrucât aceștia erau bolnavi, dar și lipsiți de ajutor financiar. Acesta luase ființă în anul 1929, datorită industriașului A. Isvoranu, funcționând până în anul 1949, cu anumite intermitențe în timpul celui de-al doilea război mondial. (SJAN Bacău, *Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 1/1939, f. 85).

Mai amintim alte societăți de ajutor reciproc din Bacău: Marpe Lenefeș, care a funcționat între 1893-1941, în anul dizolvării sale capitalul a ajuns la 100.000 lei. Societatea Tămăduirea sau Bikir Hoilim a activat în perioada 1925-1941, în ultimul an capitalul ajungând la 32.000 lei sub conducerea lui Avram Iosefsohn.

### Activitatea Societății Fraternală Bacău

Cea mai cunoscută este Societatea Fraternală Bacău, care a fost înființată și recunoscută cu statut juridic în anul 1879. În cadrul cercetării noastre, am consultat, integral, cele 7 dosare care se regăsesc în fondul Societății Fraternală din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bacău.

La data de 17 aprilie 1888, în urma procesului verbal încheiat ca urmare a verificărilor încasărilor din perioada 1 ianuarie 1887 și 1 aprilie 1888, s-au constatat următoarele date financiare: casă și bonuri – 5512, 02, încasări – 2369, 10 lei, un total de 7881,12 lei. Dintr-o listă de subscripție, reiese suma depusă de fiecare membru al societății pentru perioada 1 aprilie 1890-1890, contribuții care se ridicau la 957, 50 lei. Dintre membri îi vom aminti pe următorii: I. Herșcovici – 80 lei, M. Grünberg – 80, M. I. Goldștein – 80, Gh. Zalberger – 80, Levi Veisler – 80, Herman Goldștein – 80, Moisă Herșzohn – 80, Nachan Marcus – 40, Ușu Volf – 40, H. Marqulius – 40 Volf Abramovici – 40, O. H. Neigher – 40, I.M. Goldștein – 40. (SJAN Bacău, *fond Societatea Fraternală Bacău*, dosar 1/1888, f. 10, 46).

Dintr-un program redactat de către conducerea societății ca urmare a încasării unui împrumut în valoare de 5000 lei de la Marcu Braunștein, aflăm obligațiile membrilor Consiliului de Administrație. Enumerăm cele mai importante aspecte: Împrumuturile erau interzise către societari; Împrumuturile pe această ipotecă sau pe amanetarea de bijuterii este interzis; Nu este permis împrumutul către persoane din afara localității; În privința particularilor Consiliul de Administrație este în dreptul de a face împrumuturi cu polițe, obligațiuni, la persoanele pe care le vor considera eligibile; Consiliul este dator să aibă un registru unde se vor trece toate împrumuturile, cu procente, dar și cheltuieli pe care le va face Consiliul de Administrație; Consiliul are datoria de a face bilanțul la toate operațiunile, pe care Comitetul le va verifica. (SJAN Bacău, *Societatea Fraternală Bacău*, dosar 1/1888, f. 47, 47 v).

La data de 7 ianuarie 1892, s-a ținut ședința pentru alegerea unui nou Consiliu Dirigent al Societății pentru anul 1892/1893. În urma ședinței ținute de către membrii biroului pentru girarea alegerii conducerii Societății Fraternală Bacău, cele mai multe voturi le-au obținut următorii membri: Iosif Herșcovici – 49 voturi, I.E. Segall – 37 voturi, Z. Veisman- 32, Moise Goldștein – 29, Ch. I. Hober – 27, Ch. G. Braus- 27, Iosef Brill – 20, M.L. Kaufman – 19, N. Marcus -19. Lista era continuată de numele a 7 membri supleanți. (SJAN Bacău, *Societatea Fraternală Bacău*, dosar 1/1888, f. 53,57).

Din documentele cercetate la Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, aflăm informații cu privire la Inventarul Primei Societăți Fraternală în anul 1892. (SJAN Bacău, *Societatea Fraternală Bacău*, dosar 1/1888, f. 59):

Anul 1892	Ianuarie 1	Activ	Pasiv
Polița nr. 93	20 ianuarie a.c.	663	
97	29 ianuarie a.c.	432	
98	6 aprilie	448	
102	24 februarie	216	
103	20 aprilie	112	
104	21 aprilie	560	
105	22 aprilie	550	
106	24 ianuarie	100	
108	30 martie	163,50	
109	3 mai	224	
110	3 februarie	530	

111	19 martie	432	
112	15 ianuarie	844	
Efecte nr. 113	5 decembrie a.c.	1920	
114	12 februarie	300	
Polițe nr. 89	depuse la 2 septembrie 1891	408	
115	4 martie a.c.	313,50	
116	13 martie	500	
117	16 februarie	416	
Numerar		3154,25	
La cap. Fraterna	Decembrie 1890	5625,90	
La cap. Economii	Decembrie 1890	2438,60	
Încasare Economii	1891	2190	
Profit Fraterna	1891	1028,40	
Profit Economii		660,60	
Profit în polițe neeligibile		39275	
Total		12286,25	
Recapitulații			
Capitolul Fraterna cf. Bilanț	31 decembrie 1890	5625,90	
Profit	31 decembrie 1891	1028,40	
Cap. Economie	31 decembrie 1890	2438,60	
Încasare	Anul 1891	2190	
Profit	31 decembrie 1891	660,60	
Profit în acceptate neîncasate		342,75	

În luna decembrie 1892, reprezentanții Societății Fraterna erau invitați la o ședință a Comunității evreilor din Bacău, în care s-a discutat problema finanțelor spitalului evreiesc, care urma să se încheie, din lipsa fondurilor materiale. Pentru a rezolva această problemă, s-a propus majorarea taxei pe gabelă cu 5 bani/kg, de la 1 ianuarie 1893 până la 1 ianuarie 1896, această majorare urmând a fi direcționată către spital. La acel moment, taxa propusă se ridica ca 15 bani/kg. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 1/1888, f.77).

Pentru a deveni membru al Societății Fraterna era necesară depunerea unei cereri de admitere, plata unei taxe de înscriere, cererea trebuia semnată de cel puțin trei susținători, membri ai societății, care garantau pentru acesta. Altfel, depuneau cereri de înscriere următorii evrei: Chaim Abramovici, 41 ani, cârciumar din Răcăciuni; Moises Horovitz, 28 ani, comerciant din Bacău; A.I. Davidovici, 30 de ani, mecanic din Bacău; Ilie Blumental, 33 ani, comerciant; Manase Herșcu, 32 ani, comerciant; Avram Ițic Goldștein, 37 ani, comerciant; Iacob Goldștein, 38 ani. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 2/1896, f. 11, 46 72, 285, 287, 330, 338).

Cererea de aderare depusă de Herman Kisler, 28 de ani, a fost verificată de către doi membri ai societății, care au analizat starea de sănătate a acestuia, dar și a familiei lui. Din raportul întocmit, a reieșit faptul că Herman Kisler avea o stare de sănătate bună, morală foarte bună, primind astfel acceptul pentru a fi admis în societate. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 5/1914, f. 1, 3 v., 4, 4 v.) Aceiași procedură a fost aplicată și pentru alți viitori membri ai societății, cum este cazul și a lui Leibu Blanck, comerciant, 30 ani. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 6/1914, f. 1, 3, 3 v., 4, 4, 4v.).

La data de 18 martie 1897, Farmacia „Sf. Gheorghe”, deținută de Cristian Ellenberger, din Bacău, solicita suma de 11,83 lei, reprezentând contravaloarea medicamentelor furnizate în lunile

ianuarie și februarie 1897, pentru ca la scurt timp, să fie trimisă o altă informare privind factura eliberată în luna martie 1897. În luna iulie 1897, au fost achiziționate, de la aceeași farmacie, medicamente în valoare de 32,16 lei, din care s-au scăzut 25% rabat – 8,04 lei, inclusiv 9 lei pentru 18 rente, suma finală de plătit a ajuns la 15,12 lei. În luna iulie 1899, au fost achiziționate medicamente în valoare de 296,34 lei, acestea erau donate spitalului, precum și evreilor aflați în suferință. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 2/1896, f. 43, 55, 128, 334).

Societatea a achiziționat medicamente și de la Farmacia „Mântuitorul”, a lui E. Racoviță, valoarea acestora s-a ridicat la 44,75 lei în luna aprilie 1897, beneficiind de o reducere de 25%, suma totală fiind de 33,75 lei. În ianuarie 1899, au fost cumpărate medicamente de la această farmacie în valoare de 120,15 lei. Ulterior, a fost semnată o convenție, între Elie Racoviță, proprietarul farmaciei, și reprezentanți ai societăților Fraterna, Marpe Lenefes, Aghidas Haboinim. Primul se obliga să vândă acestor societăți, medicamente pe o perioadă de 3 ani, cu un rabat de 25%, similar cu aplicat autorităților publice din Bacău, iar reducerea se va aplica, identic, pentru toate societățile. Ceilalți semnatari se obligau să achiziționeze medicamente și pansamente doar de la această farmacie. În luna ianuarie 1890 au fost achiziționate medicamente în valoare de 99,71 lei, pentru ca, în luna iulie, suma să ajungă la 55,86 lei. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 2/1896, f. 87, 338, 328, 364, 375).

Pentru ajutorul primit de la societate, beneficiarii semnav o declarație, cum este cazul unei văduve a unui membru al societății, care a primit 500 lei, dar și ajutorul corespunzător, pentru înmormântare. Pentru cumpărarea pietrei funerare, membrii societății primeau 500 de lei ca ajutor. Membrii beneficiau de ajutorul de boală de 500 de lei, iar ajutorul pentru înmormântare se ridica la 1500 lei. Solicitățile pentru ajutor cele mai numeroase erau pentru boală, dar au fost depuse solicitări și pentru scutirea de taxe, din cauza bolilor. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 3/1900, f. 150, 177, 178, 179).

La 13 februarie 1900, Iosef Kaufman, care a lucrat ca distribuitor, solicita aplicarea prevederilor art. 48 din statutele Societății Fraterna, care conțineau următoarele obligații: „Când un membru activ participând în societate timp de 12 ani neîntrerupți și plătind dările sale lunare regulat devenind în urmă infirm din cauză de bătrânețe sau de boală dovedind aceasta printr-un act de pauperitate, iscălit de 5 membri ai Societății; Comitetul îi va acorda o pensie de 8 franci săptămânal pe tot parcursul vieții sale.” (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 2/1896, f. 365).

În 25 iunie 1933, a avut loc o ședință la care au participat reprezentanții societății, Leon Grass – președinte, H. Meyerovici și Leon Grad-vice-președinți, George Guttman- casier, Bercu Rosenberg Lupu Oringer, Dr. Tecuceanu, Samoil Brill, M.H. Zilbermann, Bachi Moscovici, Iosif Goldenberg, Isac Avram, împreună cu reprezentanți ai comunității evreiești din Bacău, Osias Herșcovici – președinte, Avram Avram – vice-președinte, Moritz Groper – consilier, M. Cahane Blank- rabin, dar și membri ai spitalului evreiesc. Societatea Fraterna preda spitalului o listă de obiecte care le înlocuiau pe cele uzate și deteriorate: 10 mindire, 10 cămăși de damă, 10 cămăși de copii, 5 cearceafuri pentru pături pentru pat, 5 fețe de pernă, 20 batiste de cap. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 3/1900, f. 73, 73 v).

Pentru anul 1936, bugetul era următorul (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 5/1935, f. 21):

Gestiune financiară pe anul 1936	Suma
<i>Venituri</i>	
Excedent din anul financiar 1935	23739,10
Cotizațiuni din 1935,1936	13300
Dobânzi	10725
Borldorchin	1890
Taxe de înscrieri	350
<i>Total</i>	50004,10

<i>Cheltuieli</i>	
Ajutoare de boală	2250
Ajutoare de deces	2203
Ajutoare extraordinare	10193
<i>Cheltuieli de administrație</i>	
Recuzită, salarii, imprimare și rechizite	7403
Impozitul de echivalență	764
Neprevăzute	532
Efecte publice	21400
Excedent	529,10
<i>Total</i>	50004,10
<i>Fondul societății la 01.01.1937</i>	
Efecte publice, 131 titluri	155583,80
Casă numerar	5259,10
Mobilier	10500
<i>Total</i>	171342,90

La data de 25 februarie 1936 a fost convocată o ședință pentru alegerea organelor conducătoare ale societății, care s-a organizat la sediul Școlii F. Klein din Bacău în data de 15 martie 1936. Listele de candidați trebuiau susținute de către 15 alegători și trebuiau depuse la sediul comunității evreiești din oraș, susținătorii nu aveau voie să voteze mai multe persoane. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 7/1935, f. 2).

Activitatea Societății Fraterna era controlată de organele statului, în 18 noiembrie 1936, Casa Centrală a Asigurărilor Sociale informa conducerea acesteia despre faptul că procentul cheltuielilor de administrare este mult prea mare față de cheltuielile de asigurare, procent care nu trebuia să depășească 25%, solicitând o remediere a acestei situații. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 7/1935, f. 97).

La data de 12 ianuarie 1937 a fost organizată o întrunire a membrilor societății pentru a sărbători cei 58 de ani de la înființarea acesteia, iar scopul serbării fiind „înnobilarea sentimentelor și manifestarea legăturii sufletești între frații societari”. Potrivit art. 44 și 45 din Legea persoanelor juridice, era obligatorie o adunare generală, astfel că la această ședință urma să fie aprobat bilanțul pe anul 1936, dar și bugetul pe anul 1937. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 7/1935, f. 19).

În preajma celui de-al Doilea Război Mondial, situația Spitalului Schuller devine dificilă, conducerea acestuia a informat Societatea Fraterna să treacă în buget o taxă fixă către spital. La 28 martie 1939, directorul Școlii Primare de băieți F. Klein din Bacău solicita suma de 1500 lei, necesară pentru achiziționarea de rechizite pentru elevii săraci. (SJAN Bacău, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 3/1900, f. 172, 185).

### **Activitatea Societății Înfrățirea „Aghidas Haboinim” Bacău**

O altă societate de sprijin reciproc este *Aghidas Haboinim*, care a fost înființată în anul 1885, funcționând până în anul 1941 formată din membri din pătura mijlocie a societății evreiești din oraș: tâmplari, zugravi, zidari, negustori, meseriași în construcții. Se ocupa de ajutorarea membrilor săi, dar și de rezolvarea litigiilor dintre diferiții meseriași. La începutul secolului XX, avea un număr de 60 de membri și un capital de 3.000 lei, pentru ca la 1924 numărul membrilor să se ridice la 189, iar în 1941, când a fost dizolvată, având un capital de 85.000 lei. (KARA, *Obștea evreiască din... Bacău*, p. 125-126).

La data de 6 martie 1893, a fost organizată o ședință a comunității evreiești la care au participat și membri ai Societății Înfrățirea. S-a stabilit taxa de 5 bani pentru kg. de carne tăiată ritual (gabela), iar doi membri urmau să facă parte din Comitetul școlar al comunității evreiești din Bacău. (SJAN Bacău, *Societatea Înfrățirea „Aghidas Haboinim” Bacău*, dosar 1/1893, f. 4).

Pentru a deveni membru al acestei societăți era necesară depunerea unei cereri care trebuia semnată de 3 membri susținători, plata unei taxe de înscriere de 6 lei. Aprobarea urma să fie finalizată printr-un raport de stare civilă favorabil. Cereri pentru înscriere au depus următorii: Avram Svartz (31 ani, comerciant), Moise Matus Bunavestirea (37 ani, comerciant), Strul David (38 ani, comerciant), Haim Sahter (34 ani, comerciant), Smil Moscovici (30 ani, comerciant). (SJAN Bacău, *fond Societatea Înfrățirea „Aghidas Haboinim” Bacău*, dosar 2/1920, f. 6,7, 10, 19, 28, 32, 60).

Conducerea societății era reprezentată Meer Moscovici – președinte A. M. Cohn – casier, Simon Leizer Iosef – controlor și Benjamin Gropper – secretar financiar. La data de 26 noiembrie 1920, în urma unei inspecții efectuate de către Eugeniu Vergoliu, inspector regional al Inspectoratului Muncii și Ocrotirilor Sociale, erau consemnate, într-un proces verbal, date despre Societatea Liberă de Ajutor Mutual Înfrățirea Bacău. Astfel gestiunea financiară pentru anul 1919-1920 se compunea din taxe de înscriere – 90 lei, cotizații – 2520, 50 lei, încasări totale – 4033,15 lei, cheltuieli – 4033,15 lei, valori în casă de 6453,80 lei. (SJAN Bacău, *Societatea Înfrățirea „Aghidas Haboinim” Bacău*, dosar 2/1920, f. 108).

### Concluzii

Unitatea unui popor se realizează și prin modul în care membrii acestuia se comportă unii cu alții, mai ales în condiții dificile. Societățile de ajutor reciproc evreiești i-au susținut financiar pe membrii săraci ai comunității evreiești din Bacău, până în anul 1941. Pe lângă ajutorarea evreilor aflați în dificultate, societățile au sprijinit comunitatea evreilor din oraș, școlile, dar și spitalul.

### BIBLIOGRAFIE

- KARA, I., *Obștea evreiască din... Bacău*, București, Editura Hasefer, 1995  
Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bacău, *Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 6/1922, dosar 4/1923, dosar 22/1925  
*Idem*, *Societatea Fraterna Bacău*, dosar 1/1888, dosar 2/1896, dosar 3/1900, dosar 5/1914, dosar 6/1914, dosar 7/1935  
*Idem*, *Societatea Înfrățirea „Aghidas Haboinim” Bacău*, dosar 1/1893, dosar 2/1920





## DISEASE PREVENTION ACTIVITIES IN THE JEWISH COMMUNITY OF BACĂU IN THE PERIOD 1942-1943

## ACTIVITÉS DE PRÉVENTION DES MALADIES AU SEIN DE LA COMMUNAUTÉ JUIVE À BACĂU DANS LA PÉRIODE 1942-1943

## ACTIVITĂȚI DE PREVENIRE A ÎMBOLNĂVIRILOR ÎN RÂNDUL COMUNITĂȚII EVREILOR DIN ORAȘUL BACĂU ÎN PERIOADA 1942-1943

**Drd. Nicuța-Minodora DRĂMBĂ**  
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava,  
Școala Doctorală de Științe Socio-Umane  
E-mail: [chelaruminodora@yahoo.com](mailto:chelaruminodora@yahoo.com)

### Abstract

*In the city of Bacău, during the Second World War, the mayor's office carried out several actions to prevent and limit diseases. The most important measures adopted were the vaccination of the population, but also the obligation to comply with hygiene rules. The Jewish community in Bacău followed, by distributing doctors by sectors, the state of health of the population and the periodic implementation of actions to deworm.*

### Résumé

*Dans la ville de Bacău, pendant la Seconde Guerre mondiale, la mairie a mené plusieurs actions pour prévenir et limiter les maladies. Les mesures les plus importantes adoptées sont la vaccination de la population, mais aussi l'obligation de respecter les règles d'hygiène. La communauté juive de Bacău a suivi, en répartissant les médecins par secteurs, l'état de santé de la population et la mise en œuvre périodique d'actions de déparasitage.*

### Rezumat

*În orașul Bacău, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, primăria a realizat mai multe acțiuni de prevenire și limitare a îmbolnăvirilor. Cele mai importante măsuri adoptate fiind vaccinarea populației, dar și obligativitatea respectării regulilor de igienă. Comunitatea evreilor din Bacău a urmărit, prin repartizarea medicilor pe sectoare, starea de sănătate a populației și realizarea periodică a unor acțiuni de deparazitare.*

**Keywords:** *Bacău, Jewish, disease prevention, disinfection*

**Mots-clés:** *Bacău, juifs, prévention des maladies, désinfection*

**Cuvinte-cheie:** *Bacău, evrei, prevenirea îmbolnăvirilor, dezinfecție*

## Introducere

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, epidemiile decimau tot mai mulți oameni atât pe front, cât și în spatele acestuia. Dintre cele mai contagioase și periculoase boli amintim febra tifoidă și tifosul exantematic. În orașul Bacău, s-au adoptat mai multe măsuri pentru prevenirea îmbolnăvirii populației cu bolile contagioase, dar și cu cele sociale. Documentele din arhiva Comunității evreilor Bacău și ale Primăriei orașului Bacău ne oferă informații detaliate cu privire la măsurile implementate pentru protejarea sănătății populației evreiești din oraș.

## Activități de prevenire a îmbolnăvirilor în rândul comunității evreilor din orașul Bacău

În data de 8 martie 1942, prin adresa nr. 268, Serviciul Sanitar al Municipiului Bacău informa comunitatea evreilor din Bacău de prevederile ordinului Ministerului Sănătății nr. 91046/1942, precum și asupra organizării în perioada 9-15 martie 1942 a "Săptămânii Curățeniei". În acea perioadă s-au implementat următoarele acțiuni pentru prevenirea îmbolnăvirilor și efectuarea unei curățenii generale, atât în rândul populației românești, dar și celei evreiești: spălarea cu leșie fierbinte a mobilelor din casă și a dușumelelor, văruierea pereților din interiorul locuințelor, curățarea radicală a curții și a împrejmirilor, fierberea cu leșie a întregii rufării și lenjerii de pat și de corp, înmuierea în petrol a articolelor care nu pot fi fierse (cojoace căciuli), bărbații și băieții care se tund își vor unge capul cu o soluție cu petrol și ulei, iar toți membrii familiei vor face băi cu apă caldă și săpun acasă. (SJAN Bacău, Comunitatea evreilor Bacău, 33/1942, f. 7).

La data de 4 mai 1942, Primăria orașului Bacău emitea ordinul nr. 10 privind măsurile de igienă a localurilor și locuințelor, cu scopul prevenirii îmbolnăvirilor. Cei care vor lăsa gunoiul împrăștiat în curți sau vor lăsa alte substanțe a căror miros putea periclita sănătatea populației urmau a fi sancționați conform art. 590 al. I din Codul penal, deoarece prin neglijența lor puneau în pericol sănătatea locuitorilor orașului. Publicația se referea și la evreii din oraș cu următoarele indicații: "Facem cunoscut locuitorilor evrei de pe strada Lecca să nu mai arunce materii fecale și conținutul closetelor în lădițe de gunoi; fiecare să-și curățe fără întârziere closetul cu ajutorul serviciului de vidanjare. Cei care vor mai repeta aceasta vor fi sancționați." (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, 21/1942, f. 34).

Comunitatea evreilor din Bacău era informată, prin adresa nr. 967 din 14 iulie 1942, de către Serviciul Sanitar al Județului Bacău, de obligativitatea organizării asistenței medicale, pentru prevenirea bolilor contagioase în rândul populației evreiești, din cauza apariției unor cazuri de dizenterie și febră tifoidă în orașul Bacău. De asemenea, se impunea împărțirea orașului pe sectoare, fiecare sector fiind controlat de către un medic asistat de un student sau farmacist. (SJAN Bacău, Comunitatea evreilor Bacău, 33/1942, f. 4).

Pentru prevenirea îmbolnăvirii populației cu bolile contagioase, cum ar fi febra tifoidă, medicii evrei din Bacău au fost împărțiți în următoarele sectoare:

- Dr. Wolf – strada Poștei numere cu soț
- Dr. Wechsler – strada Poștei numere fără soț
- Dr. Kein – strada Neagoe Vodă Log. Tăutu și D-ța Bălașa
- Dr. Solomon – strada Reg. Ferdinand, de la Grădina Publică la Podul Paloșeanu
- Dr. Rosmann – strada Basarabiei Trec. Paloșeanu
- Dr. Schuler – strada Mircea, Florilor, Aurel Vlaicu
- Dr. Tecuceanu – strada Lecca nr. 2-100
- Dr. Tzerner – strada Lecca nr. 100 – sfârșitul străzii
- Dr. Rotenberg – strada Lecca nr. 1-150 incl. Opanez
- Dr. Bernștein – strada Lecca de la 150 la sfârșitul străzii și Fabricilor
- Dr. Dulbergher – strada Banca Națională, Traian, Decebal, Ardealului, Horia, Cloșca și Crișan
- Dr. Reșu – strada Tirului și Costache Negri
- Dr. Crețer – strada 15 August, Scheia, Reg. Maria și Gh. Buzdugan

- Dr. Cretzu – strada Ștefan cel Mare
- Dr. Lararew – strada Precista, Alex. Cel Bun și Cantemir
- Dr. Scharf – strada Plevnei, Poetul Grandea, Rahovei și Zorilor
- Dr. Schapira – strada Miron Costin, Cremenea, C. Mărășești
- Dr. Vadasz – strada Bulev. Carol
- Dr. Segal – strada Valea Albă, Edison, Marconi, P. și A. Cristea
- Dr. Schwartz M. – strada Vasile Conta, Iulia Hașdeu, Cr. Niculae, A. Mureșeanu
- Dr. Ițicovici – strada Vasile Alecsandri, Platon, Dobrogea, B. Vestire, Sf. Neculai, Piața
- Dr. Schnapia – strada Șerbănești
- Dr. Sontag- strada Berăriei și Trec. Berăriei
- Dr. Eckştain – strada Busuioc, Cristoveanu, I. Sturdza, Oituz, Gl. Averescu. (SJAN Bacău, Comunitatea evreilor Bacău, 33/1942, f. 3).

La data de 23 septembrie 1942, șeful Secției Sanitare Evreiești, Dr. Z. Lazarew informa medicii comunității evreiești din Bacău asupra măsurilor care s-au adoptat recent în urma Conferinței Administrative, pe care reprezentanții comunității și le-au asumat cu scopul combaterii epidemiilor în rândul evreilor care locuiesc în orașul Bacău.

Printre măsurile care se impuneau pentru prevenirea îmbolnăvirilor, le menționăm pe următoarele:

- Toate closetele din curțile caselor trebuiau dezinfectate de două ori pe săptămână cu lapte de var;
- Curțile și părțile corespunzătoare a străzilor vor fi ținute într-o curățenie perfectă;
- Toate persoanele între 5 și 50 de ani vor fi vaccinate obligatoriu contra febrei tifoide, scutirile pentru cei cu boli cronice vor fi date de către medicii de sector;
- Toți medicii care au primit vaccin vor trimite imediat tabelele vaccinațiilor, chiar dacă deocamdată complete urmând ca tabelul să fie trimis la terminarea vaccinării această listă urmând a conține vârsta și domiciliul vaccinațiilor.
- Sticlele goale vor fi restituite de îndată;
- Fiecare medic va controla regulat, de două ori pe săptămână, sectorul care i s-a încredințat, interesându-se de starea de igienă a locuitorilor evrei bolile contagioase și vaccinările;
- Nu vor fi lăsați la domiciliu bolnavii contagioși, dacă nu există absolută siguranță de izolare. (SJAN Bacău, Comunitatea evreilor Bacău, 33/1942, f. 3 v.).

Prin Ordonanța nr. 72 din 25 septembrie 1942, transmisă de către Primăria Bacău, locuitorii orașului între 7 și 50 ani erau obligați să se vaccineze contra febrei tifoide. Vaccinarea urma să se realizeze la Dispensarul Serviciului Sanitar al orașului Bacău din strada 34 D, iar cele trei inoculări urmau să aibă loc între săptămânile 27 septembrie- 3 octombrie, 5-10 octombrie, 11-17 octombrie 1942 între orele 8 -12. Elevii din clasele primare și secundare urmau a fi vaccinați în școlile unde învățau, lucrătorii din fabrici la sediul fabricilor, iar evreii care locuiau în Bacău se prezentau la Dispensarul Comunității din strada Alexandru cel Bun. Persoanele care refuzau vaccinarea și nu respectau instrucțiunile date de această ordonanță urmau a fi sancționați conform legii, care pe timp de război prevedea pedepse mai dure ducând până la închisoare. (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, 21/1942, f. 118).

Potrivit prevederilor ordonanței de mai sus, se impunea curățarea repararea și întreținerea fântânilor, de către proprietarii acestora sau persoanele care consumă această apă. Din cauza faptului că apa murdară contribuia la împrăștierea bolilor, fântânile insalubre urmau a fi închise, iar vinovații judecați. Apa din fântâni se utiliza doar fiartă, iar fructele și legumele erau spălate înainte de a fi consumate. Șanțurile, gropile și latrinele se acopereau, iar dacă era necesară utilizarea lor se dezinfectau zilnic cu substanțe leșioase, clorură sau lapte de var.

Pentru menținerea igienei populației, la magazinele din Bacău au fost puse spre vânzare o cantitate de 5000 kg de săpun, fiecărei familii revenindu-i jumătate de kg, care se va putea vinde

doar cu prezentarea cartelelor individuale de alimente. (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, 21/1942, f. 151).

Dintr-o Dare de Seamă întocmită de Primăria orașului Bacău, în perioada 1 aprilie 1942- 1 aprilie 1943, sunt prezentate cazurile de boli contagioase și sociale din oraș precum și măsurile adoptate pentru prevenirea răspândirii îmbolnăvirilor. Astfel, s-au înregistrat 98 cazuri de febră tifoidă cu 10 morți, 11 rujeolă – 1 decedat, 39 scarlatină, 14 tuse convulsivă – 4 morți, 9 difterie – 4 morți, 3 meningită cerebrospinală – 1 mort, 19 tifos exantematic cu 5 cazuri mortale. În ceea ce privesc bolile sociale s-au înregistrat 165 cazuri de tuberculoză cu 56 morți, 200 sifilie, 21 pelagră 15 paludism, 51 cancer – 32 morți, 38 gonoree. (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, 1/1943, f. 196).

Una dintre măsurile luate pentru prevenirea îmbolnăvirilor a fost vaccinarea. Astfel, s-au vaccinat 207 copii cu BCG, antivariolic – 254 campania de primăvară, revaccinați- 29, anatoxina scarlatinoasă – 594 copii, vaccin antitifo-paratific 11550 persoane. Alte măsuri au urmărit controale privind salubritatea localurilor și igiena publică, precum și controlul alimentelor și al băuturilor. (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, dosar 1/1943, f. 196).

Vaccinările s-au efectuat și la animale, urmărind combaterea epizootiilor: 369 bovine, 314 cabaline, 111 porci, contra holerei 302 păsări. (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, 1/1943, f. 207).

Proprietarii de grădini și terenuri agricole erau obligați să distrugă culturile de ciori aflate în arborii de pe proprietățile lor, potrivit ordonanței nr. 24 din 16 iunie 1942 emisă de Primăria orașului Bacău. (SJAN Bacău, Primăria orașului Bacău, dosar 21/1942, f. 47).

S-a avut în vedere prevenirea îmbolnăvirilor și în rândul animalelor, deoarece acestea puteau reprezenta un pericol și pentru oameni.

## Concluzii

De teama răspândirii epidemiilor, s-au luat măsurile necesare pentru protejarea sănătății locuitorilor orașului Bacău, inclusiv a comunității evreilor, deși aceștia erau victimele unei o politici antisemitice la nivel național și local.

### Tabel cu deparazitările făcute începând cu 8.V.1942

(SJAN Bacău, Comunitatea evreilor Bacău, 33/1942, f. 13, 13 v, 14, 14 v, 15)

Strada	Nr.	Numele și prenumele	Data	Observații
Ștefan cel Mare	57	Estera Gros	8 V 30 V	4 persoane deparazitate, 1 persoană găsită cu paraziți, 3 deparazitați
"	"	Leon Leibovici	8 V 30 V	3 persoane deparazitate 3 persoane deparazitate
"	"	Ionas Kindler	8 V 30 V	4 persoane deparazitate 3 persoane deparazitate – 3 curați
Poștei	99	Leibiș Filip	8 V 18 V 25 V	4 persoane deparazitate 1 om bășici curați. Bolnavul este sănătos. Curați
Ștefan cel Mare	195	Avram Leibovici	8 V 30 V	2 persoane deparazitate 1 om parazitic - deparazitat
Berăriei	38	Froim Ifrim	8 V 18 V	6 persoane deparazitate. 2 tunși. Aceiași murdărie. 6 persoane deparazitate. Tot

			25 V	murdărie
Berăriei	26	Iosub Ghidale	8 V 18 V 25 V	2 persoane deparazitate. 1 tuns. Murdar. N-au schimburi 2 persoane deparazitate. Aceiași murdărie
Plevnei	9	Avram Sandler	8 V 20 V 21 V 2 VI	7 persoane deparazitate. 1 tuns Găsiți curați Unși cu petrol Curați
"	"	Sofia Șaim	8 V 20 V 21 V 2 VI	4 persoane deparazitate Curați Unși cu petrol Curați
"	"	Iosif Leibovici	8 V 20 V 21 V 2 VI	2 persoane deparazitate Mai curați Unși cu petrol Curați
"	"	Strul Grünberg	8 V 20 V 21 V 2 VI	5 persoane deparazitate. La unul păduchi. Deparazitat Unși cu petrol Curați
"	"	Aron Anna	8 V 20 V 21 V 2 VI	7 persoane deparazitate Curați Unși cu petrol Curați
Plevnei	10	Maria Leib	8 V 20 V 21 V 22 V 24 V 2 VI	9 persoane deparazitate Găsit 3 persoane bolnave Evacuați spital. Frecat toată casa. Asistat la văruit. Evacuat spital soțul Adelei Leibu. Dezinfecat casa. Întorși din spital – 2, 1 mort, 1 rămas în spital.
Aurel Vlaicu	5	Simha Hil	8 V 19 V 31 V 5 VI	5 persoane deparazitate. 1 tuns Mai curați. Dați cu petrol Găsit paraziți. Deparazitați N-au schimburi. Deparazitați.
Marconi	2	Mitz Cupersmith	8 V 19 V	6 persoane deparazitate Numai la unul păduchi. Deparazitat.
Opanez	9	Hascal Goldștein	9 V 20 V 3 VI	3 persoane deparazitate. 1 tuns Tot cu păduchi. Deparazitați Deparazitați
"	3	Iosub Weinnanch	9 V 20 V 3 VI	8 persoane deparazitate Curați Curați
"	5	Beila Herșcovici	9 V 20 V	4 persoane deparazitate Curați

			3 VI	1 cu păduchi. Deparazitați. Fiert rufele
"	7	Dora Ilieșer	9 V 20 V 3 VI	6 persoane deparazitate Curați în casă. 1 cu paraziți. Deparazitați Paraziți. Deparazitați
"	"	Dorina Michel	9 V 20 V 3 VI	5 persoane deparazitate La 2 persoane păduchi. Deparazitați Mai curat. Deparazitați.
"	1	Herșcu Hascal	9 V 20 V 3 VI	4 persoane deparazitate Curați Curați
Leca	69	Șmil Levensohn	9 V 29 V 1 VI	10 persoane deparazitate Foarte obraznici. Murdari Plini de paraziți. N-au bunăvoință.
Leca	257	Herșcu Ițic	9 V 29 V 1 VI	7 persoane deparazitate. 1 tuns Murdari. Nu au paraziți. Nu au paraziți. Foarte săraci.
Leca	252	Fani Burdujann	9 V 21 V 1 VI	7 persoane deparazitate Destul de curați. 2 cu paraziți. Deparazitați.
Leca	249	Casapu	9 V 21 V 1 VI	6 persoane deparazitate. 2 tunși Nu prea curați. Curați. Deparazitați.
"	242	Moise Ițic Stiul	9 V 21 V 1 VI	4 persoane deparazitate. 1 tuns Curat Curat
"	240	Dorina Lupu	9 V 21 V 1 VI	3 persoane deparazitate Fără paraziți Curat. Fiert rufe
"	243	Solomon Stiul	9 V 21 V 1 VI	7 persoane deparazitate Curat Curat. 1 tuns.
"	239	Rubin Schwartz	9 V 21 V 1 VI	4 persoane deparazitate Curat Curat
"	"	Leibovici Avram	9 V 21 V 1 VI	3 persoane deparazitate Mai curat Curat
"	"	Puncu Yadel	9 V 21 V 1 VI	6 persoane deparazitate Nu mai au paraziți. Murdari în casă.
"	"	Herșcu Solomon	9 V 21 V 1 VI	4 persoane deparazitate Curat Cămăși negre. Fiert rufele.
"	"	Moise Haimovici	9 V 21 V 1 VI	5 persoane deparazitate Curat Curat

"	230	Grunbert Marcu	10 V 22 V 1 VI	3 persoane deparazitate Curat 1 cu paraziți. Deparazitați.
"	228	Aurel David	10 V 22 V 1 VI	5 persoane deparazitate. 1 tuns 3 cu paraziți. Deparazitați. Găsiți fără paraziți. Rufe murdare.
"	221	Leibu Aizic	10 V 22 V 1 VI	5 persoane deparazitate Curat. Spălat rufe Curat
Lecca	221	Idril Marcu	10 V 22 V 1 VI	3 persoane deparazitate. 1 tuns 2 cu paraziți. Deparazitați. Rufe murdare. Deparazitați.
"	219	Corneliu Leibu	10 V 22 V 1 VI	5 persoane deparazitate. 1 tuns. Curați. Curat.
"	220	Wigder	10 V 22 V 1 VI	4 persoane deparazitate. Curat. Curat.
"	211	Roșela Iancu	10 V 22 V 1 VI	4 persoane deparazitate. Curat. Curat.
"	203	Lupu Cohn	10 V 22 V 1 VI	5 persoane deparazitate. Curat. Rufe murdare. Fără paraziți. Deparazitați.
"	110	Simn Aurel	10 V 22 V 1 VI	Persoane deparazitate. 1 tuns Mai curat Rufe murdare. Fiert rufe.
"	170	Estera Zilbuman	10 V 22 V 1 VI	5 persoane deparazitate Curat Curat
"	181	Wachman Iosif	10 V 22 V 1 VI	5 persoane deparazitate. 1 tuns 2 persoane deparazitate. 1 tuns Curat
"	"	Fani Lupescu	10 V 22 V 1 VI	3 persoane deparazitate Curat Curat. Văruit
"	169	Grünberg Moise	10 V 22 V 1 VI	4 persoane deparazitate. 1 tuns Mai curat. Rufe murdare. Văruit
"	165	Leibovici Haim	10 V 22 V 1 VI	4 persoane deparazitate. 1 tuns. Curat. Curat. N-au paraziți.
"	145	Isac Marcovici	10 V 22 V 1 VI	4 persoane deparazitate. 1 tuns Curat. N-au paraziți.
Leca	139	Ana Hangen	11 V 21 V 2 VI	5 persoane deparazitate Mai curat Curat. Rufe murdare. N-au



				paraziți.
"	127	Mendel Șmil	11 V 21 V 2 VI	3 persoane deparazitate Curat Curat
"	"	Maria Moise	11 V 21 V 2 VI	2 persoane deparazitate Curat Curat
"	142	Carolina Zaharia	11 V 21 V 2 VI	4 persoane deparazitate. 2 tunși N-au schimburi. 1 cu paraziți. O singură cămașă murdară. Deparazitați.
"	82	Avram Mirla	11 V 21 V 2 VI	3 persoane deparazitate Curat Curat
"	70	Leia Croitoru	11 V 21 V 2 VI	5 persoane deparazitate Curat Rufe murdare. N-au schimburi
"	55	Gh. Margulius	11 V 21 V 2 VI	2 persoane deparazitate Curat Curat
"	59	Lupu Marcovici	11 V 21 V 2 VI	5 persoane deparazitate. 1 tuns Murdar în casă. Rufe negre. Deparazitați. Mai curați. Fiert rufe.
"	57	Zuza Bercovici	11 V 21 V 2 VI	3 persoane deparazitate Curat Curat
"	256	Leibovici Fani	11 V 21 V 2 VI	5 persoane deparazitate Curat 1 cu paraziți. Deparazitați
"	139	Hangiu Strul	11 V 21 V 2 VI	6 persoane deparazitate Curat Curat
"	135	Malca Furer	11 V 21 V 2 VI	4 persoane deparazitate Curat Curat.

## BIBLIOGRAFIE

- SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 33/1942  
 SJAN Bacău, *fond Primăria orașului Bacău*, dosar 21/1942  
 SJAN Bacău, *fond Primăria orașului Bacău*, dosar 1/1943

**V. BANAT STUDIES / ÉTUDES DE BANAT / STUDII BANATICE**  
**Coordinator/Coordinateur/Coordonator:**  
**Viviana MILIVOIEVICI**



## BEGINNINGS IN THE INTERWAR BANAT CULTURAL LIFE

### LES DÉBUTS DE LA VIE CULTURELLE DU BANAT DE L'ENTRE-DEUX-GUERRES

### ÎNCEPUTURI ÎN VIAȚA CULTURALĂ BĂNĂȚEANĂ INTERBELICĂ

**Dr. Alina MARTIN-MITRICĂ**

Profesor – asociat,

Universitatea de Vest Timișoara

E-mail: [alina.martin@e-uvt.ro](mailto:alina.martin@e-uvt.ro)

#### **Abstract**

*The beginnings of Banat culture are confused with the beginnings of Romanian culture in Transylvania, becoming a space of multilingualism and multiculturalism.*

*The right to culture became one of the inalienable human rights relatively late, after World War II, when the "gray" imprinted by this terrible scourge began to dissipate, and the inhabitants of the planet "clung" to it. something that could give them relief, erase their suffering, and drive out the horrors they experienced. We no longer had to look for culprits, but the human soul had to be saved, its development depending on its intimate development, on a new, truly healthy basis, of society as a whole.*

#### **Résumé**

*Les débuts de la culture de Banat se confondent avec les débuts de la culture roumaine en Transylvanie, devenant un espace de multilinguisme et de multiculturalisme.*

*Le droit à la culture est devenu l'un des droits de l'homme inaliénables relativement tard, après la Seconde Guerre mondiale, lorsque le «gris» imprimé par ce terrible fléau a commencé à se dissiper, et les habitants de la planète «s'y sont accrochés». Les soulager, effacer leurs souffrances et chasser les horreurs qu'ils ont vécues. Il ne fallait plus chercher les coupables, mais l'âme humaine devait être sauvée, son développement dépendant de son développement intime, sur une base nouvelle, vraiment saine, de la société dans son ensemble.*

#### **Rezumat**

*Începuturile culturii bănățene se confundă cu începuturile culturii românești în Transilvania, devenind un spațiu al multilingvismului și multiculturalismului.*

*Dreptul la cultură a devenit unul din drepturile inalienabile ale omului relativ târziu, după Al Doilea Război Mondial, când „cenușii” imprimat de acest teribil flagel a început să se risipească, iar locuitorii planetei s-au „agățat” de acel „ceva” care putea să le ofere alinare, să le șteargă suferințele și să le scoată din minte ororile trăite. Nu mai trebuiau, neapărat, căutați vinovați, ci trebuia salvat sufletul uman, de resorturile intime ale acestuia depinzând dezvoltarea, pe baze noi, cu adevărat sănătoase, a societății, în ansamblu.*

**Keywords:** culture, writing, lexicon, Banat, publishing activity

**Mots-clés:** culture, l'écriture, lexique, Banat, activité d'édition

**Cuvinte-cheie:** cultură, scrieri, lexicon, Banat, activitate publicistică

### Introducere

Despre cultura medievală din Banat ne-au rămas puține informații scrise. Totuși, ruinele unor biserici impozante (zidurile de fundație ale bisericii medievale din Căvăran, frescele bisericii din Lipova sau picturile de la mănăstirea Săraca), documentele străvechi publicate în *Istoria Cărașului* și în *Istoria Severinului* (autor: cercetătorul maghiar Pesthy Frigyes), precum și urmele unor exploatari miniere importante, atestă o viață înfloritoare în plan cultural și economic.

Putem considera, totuși, că începuturile culturii bănățene se confundă cu începuturile culturii românești în Transilvania. Primele scrieri sunt religioase, husiții și luteranii traducând și tipărind cărți bisericești în toate limbile vorbite în Ardeal. Din această perioadă se pare că datează *Tabla din Lugoj*, presărată cu texte biblice, descrisă de dr. Valeriu Braniște, în ziarul *Drapelul*, în anul 1903. În schimb, calvinii tipăresc, încă înainte de 1570, o *liturghie* și o *psaltire* românească, înființând chiar școli românești pentru propagarea calvinismului printre românii ardeleni și bănățeni. (BIROU, 1941, p. 42).

În intervalul 1581-1582, se tipărește *Palia de la Orăștie*, tradusă din limbile greacă, sârbă și ebraică, de o echipă formată din: Ștefan Herce („propovăduitorul evangheliei lui Christos în orașul Căvăran Sebeșului”), Moise Zăcanu („dascălul de dascălie a Sebeșului”), Moise Peștișel („propovăduitorul evangheliei în orașul Lugojului”) și Achirie („protopopul varmegiei Hunedoara”). Tipografii care s-au ocupat, cu atenție, de lucrare au fost Șerban diacu (fiul lui Coresi) și Marien diacu. Limba *Paliei* este plină de bănățenisme, ceea ce ne determină să presupunem că traducătorii săi proveneau din această provincie istorică. (BIROU, 1941, p. 42-43).

De asemenea, în anul 1648 apare, la Alba-Iulia, *Catechismul* (tradus după Alstedius), sub semnătura lui Fogarași, predicator la Lugoj și la Caransebeș. Textul său bilingv maghiar-român, cu ortografie maghiară, este scris cu litere latine, la fel ca toate cărțile publicate în Banat. De altfel, Fogarași a mai tradus *Rugăciuni de dimineața și seara* și *Psalmi*, păstrate printr-o transcriere a predicatorului Ion Viski, posibil originar din Banatul de Vest. (BIROU, 1941, p. 43).

Cea mai veche urmă de literatură profană din spațiul bănățean provine de la Mihai Haliciu, care, în anul 1674, scrie o *odă* unui prieten, care obținuse doctoratul în medicină la Basel. Într-un caiet rămas de la tatăl său, de pildă, M. Haliciu compune ode ocazionale, patriotice ș.a., în latină și maghiară, sub oda amintită mai sus iscălindu-se astfel: „nobil român, cetățeanul Caransebeșului”. Lui îi este atribuit, de asemenea, *Dictionarium Valachico-Latinum*, un manuscris de 172 de pagini, cu text în limbile română și latină, scris cu caractere latine, care cuprinde cca. 5000 de cuvinte ordonate alfabetic. (BIROU, 1941, p. 43).

În Biblioteca Universității din Bologna se păstrează un *lexicon* trilingv (latin-român-maghiar), cu loc alb pentru textul german, întocmit la sfârșitul secolului al XVII-lea, manuscris ce includea aproximativ 3.000 de cuvinte; judecând după particularitățile lingvistice, se pare că și acesta a fost scris de un bănățean. El a ajuns la Bologna prin intermediul generalului Marsigli, care a trecut prin Banat în anul 1698. (BIROU, 1941, p. 43).

Curentul umanist a avut, la rândul său, doi reprezentanți bănățeni, în cursul secolului al XVII-lea: Gheorghe Buitul și Gavril Ivul. Gh. Buitul a văzut lumina zilei în împrejurimile Caransebeșului, a studiat la Viena, apoi s-a întors pe plaiurile natale, ca învățător și preot catolic; în anul 1619 a fost trimis la Roma, unde obține doctoratul în teologie, înscris, în calitate de membru, în „Societatea lui Isus”; în 1636, acesta traduce în românește *Catechismul catolic* al lui Canisius, tipărit în încă două ediții (a 2-a – în 1696, iar a 3-a – în 1703). (BIROU, 1941, p. 43-44).

Cultura bănățeană a secolului al XVII-lea poartă „haină” religioasă, având conexiuni directe cu luteranismul, calvinismul și catolicismul, dar și legături destul de strânse cu Principatele

Române, foarte mulți preoți, călugări, dascăli, logofeți, comercianți și ofițeri de armată trecând de o parte și de alta a Carpaților. (BIROU, 1941, p. 43).

Secolul al XVIII-lea debutează cu alte manifestări de ordin cultural. Astfel, în anul 1715 demarează dezgroparea mănăstirii românești de la Vărădia, care datează din timpuri străvechi, în anii 1732-1735 se restaurează vechea biserică din Lipova, pe care o va zugrăvi Nedelcu („Zugravul”), originar din părțile Oraviței, iar în 1736 ierodiaconul Vasile Loga inaugurează o școală de pictură la Srediștea timișeană. Multe date referitoare la această perioadă se regăsesc în *Istoria politico-bisericească* aparținând lui Nicolae Tincu-Velia, apărută la Sibiu, în anul 1865. (BIROU, 1941, p. 45)

În această perioadă, stratele bisericilor bănățene abundă de *cărți liturgice românești*, tipărite și aduse din Principatele Române, cu precădere de la Râmnic. Resurecția culturală a fost pregătită temeinic în plan bisericesc și pedagogic, acum constituindu-se pleiada de învățați care se remarcă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. (BIROU, 1941, p. 46).

Seria intelectualilor bănățeni începe cu Mihai Roșu, născut din părinți țărani, la Jadani, în anul 1750, care a urmat Teologia și Școala Normală pentru învățători, de la Timișoara. La lucrările sale fundamentale (*Învățăture creștinești; Normalul, de lipsă cărticică pentru învățători; Pre scurtă cuvântare întâiu despre Dumnezeu, a doua pentru socotința lui Dumnezeu; Teologia; Florariu, pentru folosul tuturor iubitorilor de învățătură*) se adaugă multe altele, în manuscris. (BIROU, 1941, p. 46).

Pe aceeași linie se înscrie și Paul Iorgovici Brâncoveanu (Vărădia, 1764-1808), care ajunge, la un moment dat, să studieze și în Anglia; timp de trei ani, el a strâns – la Roma – documente și izvoare necesare întocmirii unei lucrări, prin care să demonstreze, fără puțință de tăgadă, originea latină a românilor și s-a străduit să tipărească, însă fără succes, prima gazetă românească la Viena, în anul 1794, acțiunea sa fiind oprită de autoritățile austriece, vădit deranjate de suflul democratic, inspirat de Marea Revoluție Franceză, care pătrunsese în toate articolele publicației sale. Cea mai importantă lucrare a acestuia a fost *Observațiuni de limba românească* (Buda, 1799), în care sublinia originea latină a limbii române, din care s-a păstrat, în manuscris, doar *Scurtă istorie a Românilor din Dacia*, celelalte fragmente ale lucrării fiind distruse de autorități; de altfel, Iorgovici a scris numai cu litere latine, fapt ce i-a atras numeroase antipatii în epocă. (BIROU, 1941, p. 46)

Secolul al XIX-lea amplifică lupta românilor pe plan religios, în vederea desprinderii de sub tutela sârbească. Acum se impun, sub raport cultural, figurile lui Eftimie Murgu și Nicolae Tincu-Velia.

Primele broșuri editate în limba română la Timișoara, în anul 1857, au un caracter istoric pregnant, fiind semnate de Vasile Maniu (*Respensu respectivu la broșura dlui protopresviter Mel. Dregici...*) și de Petru Lupulov (*Despre bărbații străluciți a cetatei Roma*). (ȚIRIOI, 1976, p. 27).

Interesul pentru *folclor*, cultivat, cu preponderență, în revistele, foile și „călindarele” ardeleni, s-a amplificat la cărturarii bănățeni, care se adresează, în mod direct, populației din mediul rural, abonată la o serie de gazete ce militau pentru culturalizarea românilor din monarhia dualistă. De pildă, Atanasie Marian Marienescu, ales membru al Academiei Române în anul 1881, desfășura o intensă activitate publicistică, încercând, fără succes, să abordeze toate genurile literare și ocupându-se, însă fără metodă științifică, de variate probleme filologice și istorice. Dintre aceste încercări, de altfel demne de toată lauda și atenția, cel puțin prin prisma intenției și a efortului depus, menționăm: *Învățătorul și poporul; Poesia populară, balade, colinde; Cultul păgân și creștin; Viața și opera lui Petru Maior; Studiu despre Celți și nume de localități* etc. (ȚIRIOI, 1976, p. 27).

Cu toate că informațiile scrise despre cultura medievală din Banat sunt relativ puține, cercetătorii au ajuns la concluzia că începuturile culturii bănățene se confundă cu începuturile culturii românești în Transilvania, calvinii și luteranii tipărind și traducând cărți bisericești în toate limbile vorbite în Ardeal și Banat, în scopuri strict religioase. Se presupune că traducătorii *Paliei de la Orăștie* erau bănățeni. Dintre scrierile laice merită amintit *Dictionarium Valachico-Latinum*,

manuscris atribuit lui Mihai Haliciu, cu text în limbile română și latină, scris cu caractere latine, precum și *un lexicon trilingv* (latin-român-maghiar), datat la sfârșitul secolului al XVII-lea, păstrat în Biblioteca Universității din Bologna.

În secolul al XVII-lea, curentul umanist a avut doi reprezentanți bănățeni de prim rang, poligloți, cu o formație enciclopedică: Gheorghe Buitul și Gavril Ivul.

De asemenea, în Banatul secolului al XVIII-lea se afirmă o pleiadă de învățați, cu pregătire teologică și pedagogică foarte temeinică, precum: Mihai Roșu, Paul Iorgovici, C. Diaconovici-Loga, Dimitrie Țichindeal și Damaschin Bojincă.

Secolul al XIX-lea a consemnat, în plan cultural, figurile bănățenilor Eftimie Murgu și Nicolae Tincu-Velia. Disputa pe tema descendenței latine a poporului român, dintre Eftimie Murgu și Sava Tököly, a făcut multă vâlvă în epocă. Nu-i putem omite, pentru contribuțiile lor de ordin științific, pe alți prestigioși intelectuali bănățeni: Pavel Vasici și Victor Babeș – în medicină; Meletie Drăghici – în pedagogie; Iulian Grozescu și Pavel Rotariu – în jurnalistică; Aurel Babeș – în chimie; Simeon Manguuca – în folclor și filologie; Atanasie Marian Marienescu, Iosif Popovici, Enea Hodoș și învățătorul George Cătană – în domeniul folclorului; Vasile Maniu și Petru Lupulov – în domeniul istoric; Victor Vlad Delamarina, Dimitrie V. Păcățianu și Gheorghe Gârda – în literatura dialectală.

În contextul ideii de unitate a tuturor românilor, la începutul secolului XX, în Banat s-au dezvoltat, mai ales, *istoriografia, polemicile politice și ziaristica*. *Istoriografia* a fost reprezentată, în mod strălucit, de către Patriciu Drăgălina, dr. George Popovici, dr. Ion Sârbu și canonicul dr. Ioan Boroș. În domeniul *scrierilor filosofico-politice* s-au afirmat Aurel C. Popovici, dr. Valeriu Braniște și Sever Bocu. În egală măsură, în această perioadă, Iuliu Vuia și Iuliu Birou s-au preocupat de tipărirea unor *cărți didactice*, iar Sofronie Liuba, Aurel Iana, A. Ghidiu și I. Bălan au întocmit două monografii de referință, despre comuna Maidan și orașul Caransebeș. *Proza literară de factură modernă* a avut reprezentanți la fel de prestigioși: Ion Popovici-Bănățeanu, Coriolan Brediceanu, Emilia Lungu, Damian Izverniceanu și Mihail Gașpar.

Înainte de Marea Unire, în această zonă a țării, s-au afirmat și alte personalități în *muzică* (Ion Vidu, Iosif Velceanu, Iuliu Birou, A. Popovici, I. Ienea, A. Sequens și Tiberiu Brediceanu - „maestrul maștrilor”), în *pictură* (D. Turcu, N. Popescu, M. Velceanu, Ion Zaicu, N. Hașca, Constantin Daniel ș.a.), în *sculptură* (Al. Liuba) și în *arhitectura publică* (D. Boitor).

## Concluzii

În mediul cultural bănățean, conceptul de limbă reprezenta un mijloc de comunicare și un instrument de unificare spirituală.

În perioada modernă și contemporană, presa culturală bănățeană va acționa ca pârghie de complementaritate, acțiune și promovare a principalelor tipuri de culturi din zonă.

Prin dezvoltarea sa, sub toate aspectele, precum și prin mentalitatea specifică, spațiul bănățean și, implicit, cel timișean, s-a impus ca un model de interculturalitate până astăzi.

## BIBLIOGRAFIE

BIROU, Virgil, *Năzuințe și realizări. Etape din viața culturală bănățeană*, Timișoara, Editura Institutului Social Banat-Crișana, 1941

ȚIRIOI, Nicolae, *Premise literare*, Timișoara, Editura Facla, 1976

**VI. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII**  
**Coordinator/Coordinateur/Coordonator:**  
**Emilia PARPALĂ**





# ANALELE SOCIETĂȚII DE LIMBA ROMÂNĂ DIN VOIVODINA

## ANALELE S.L.R., NUMĂRUL 5, VÂRȘET, EDITURA S.L.R., VOLUM ÎNGRIJIT DE LUCIAN MARINA, 2020, 124 p.

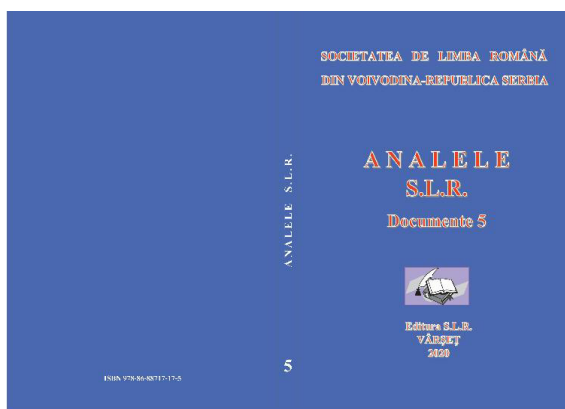
Conf. univ. dr. Virginia POPOVIĆ

Universitatea din Novi Sad,

Facultatea de Filosofie,

Departamentul de Limba și Literatura Română

E-mail: [virginiapopovic@yahoo.com](mailto:virginiapopovic@yahoo.com)



La sfârșitul anului 2020, a apărut de sub tipar ultimul volum al *Analelor S.L.R.*, redactor-șef și responsabil fiind Lucian Marina. Volumul este pregătit de Consiliul editorial al S.L.R., cu sprijinul financiar al Societății de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia, Consiliul Național al Minorității Naționale Române din Serbia, Institutul pentru Cultură al Românilor din Voivodina și Direcția pentru Cultură a Orașului Novi Sad. În anul pandemiei, când majoritatea activităților au fost amânate sau anulate, Societatea de Limba Română din Voivodina –

Republica Serbia a reușit să încheie unele proiecte de maximă importanță pentru etnia română din Voivodina. În urma apariției reușite a *Monografiei – 70 de ani de activitate a Redacției Române a Postului de Radio Novi Sad (1949-2019)*, a două numere (5 și 6) a revistei plurilingve de filologie, „Logos”, a volumului 6 de *Documente* de la ediția de anul acesta a *Memorialului Radu Flora*, a volumului *Memorialul Dimitrie Ardelean*, iată că a apărut și nr. 5 al *Analelor S.L.R.*, care vine să completeze activitatea științifică și culturală a Societății de Limba și Literatura Română din ultimii ani.

Volumul, în cele peste 120 de pagini, aduce în fața cititorilor cele mai noi cercetări asupra activității de cercetare științifică a prof. dr. Radu Flora. La fel, în volum sunt cuprinse pagini întregi despre manifestările cultural-artistice organizate de S.L.R., împreună cu Consiliul Național al Minorității Naționale Române din Serbia, precum este marcarea Zilei Culturii Naționale, participarea Societății de Limba Română din Voivodina la Târgul Internațional de carte din Novi Sad, organizarea „Memorialului Radu Flora” împreună cu S.C.A. „Dr. Radu Flora” din Satu Nou, organizarea „Memorialului Dimitrie Ardelean”, Colonia de Arte Plastice a S.L.R. și altele.

Textele cuprinse în volumul de față al *Analelor S.L.R.* sunt semnate, în mare parte, de membrii colegiului de redacție al publicațiilor S.L.R. dar și de scriitori și cercetători care au trimis materiale spre publicare: Lucian Marina („Memorialul Dimitrie Ardelean – online”, „Colonia de arte plastice a S.L.R. la munte și la pustă”, „Dor de Eminescu”, „Radu Flora – renumit filolog român din Serbia”), prof. dr. Brândușa Juică („Activitatea editorială a S.L.R.”) și împreună cu Cornel Juică (Activitatea editorială a S.L.R. „Tradiții și obiceiuri în satele de la codru: Sălcița, Mesici, Iablanca”), prof. dr. Virginia Popovici („Memorialul Radu Flora, Documente, vol. 6”), dar și de cercetători de seamă precum drd. Valentin Mic („Memorialul Radu Flora”), dr. Silvia-Diana Šolkotović („Românele din Serbia de Răsărit”), Maria Radu Novac („Scriitoarea Mariana Stratulat și frumosul cotidian”). Scriitoarea Ana Niculina Ursulescu scrie despre sărbătorile de peste an prin

prisma memoriei, la fel Mărioara Sârbu despre masa de Crăciun. Scriitoarea Eugenia Bălțeanu scrie despre omul de știință, Radu Flora, Vaska Čergoska despre revista plurilingvă care apare cu sprijinul S.L.R., „Puntea Nouă” / „Novi Most”. Tânăra Silvia Iovanovici vine cu un text despre Hamlet.

Toate textele sunt documentate cu fotografii în culori care reflectă trecutul și prezentul activităților românilor din Voivodina și din Serbia de răsărit. Din volumul de față lipsesc mai multe cercetări bazate pe proiecte de importanță majoră pentru românii din Serbia, precum sunt, în primul rând, lucrări bazate pe cercetări din domeniul limbii, lingvisticii, lexicologiei, dialectologiei, istoriei, folclorului și literaturii. La fel, ar trebui subliniat că în paginile *Analelor S.L.R.* au publicat, începând cu anii '70 ai secolului trecut, cei mai de seamă intelectuali din Voivodina, sperăm că numerele viitoare vor cuprinde mai multe nume de cercetători de la noi.

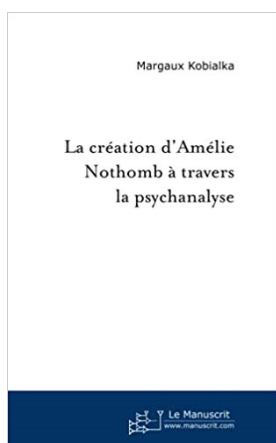
**MARGAUX KOBIALKA,**  
**LA CRÉATION D'AMÉLIE NOTHOMB À TRAVERS LA**  
**PSYCHANALYSE**  
**ÉDITIONS „LE MANUSCRIT”, 2006, 89 p.**

Prof. drd. Arabella-Georgiana GOLUMBEANU

Ecole Doctorale *Philologie*

Université de Pitesti, Roumanie

E-mail: [arabella.golumbeanu@gmail.com](mailto:arabella.golumbeanu@gmail.com)



Amélie Nothomb est et reste un écrivain très apprécié par ses lecteurs, mais aussi par les critiques qui essaient toujours de découvrir des messages cachés dans son œuvre, messages et secrets qui peuvent leur faire connaître un peu sa vie étrange. C'est pour cette raison que Margaux Kobialka, après avoir fait une recherche sur l'écrivain italien Antonio Tabucchi, *La quête de la vérité dans « Il se fait de plus en plus tard » d'Antonio Tabucchi*, paru en 2005 aux Editions Le Manuscrit, s'est décidé de prêter attention à l'écrivain belge.

Cette étude qui est composée de deux grandes parties : les métamorphoses du mythe gémellaire et Eros et Thanatos, se propose, comme le titre le mentionne clairement, d'analyser l'œuvre d'Amélie Nothomb par la psychanalyse. Motivant son choix pour cette approche, Kobialka avoue préférer l'interprétation psychanalytique des romans nothombiens pour trouver des motivations inconscientes liées à la personnalité et à la formation de l'auteur.

Même s'il s'agit d'un étude plus vieux, le thème est très actuel et peut influencer la littérature de spécialité, parce qu'Amélie Nothomb publie à chaque rentrée littéraire et tous ses romans peuvent être analysés à travers la psychanalyse.

La première partie de l'étude se veut un exposé du mythe gémellaire et ses transgressions dans quelques romans de Nothomb comme *Hygiène de l'assassin*, *Les Catilinaires* ou *Attentat*. Kobialka se contente de présenter et de citer des paragraphes des romans, et échoue à faire une analyse trop complexe de ce mythe. Elle parle de l'enfance, mais oublie de mentionner *Métaphysiques des tubes*, le roman le plus appuyé sur l'enfance dans lequel on observe un dédoublement du personnage, une dite transformation de l'enfant en plante, un choix de corporéité très intéressant à être observé par la psychanalyse freudienne. De l'enfance, elle passe à la vie adulte et se limite à raconter les actions des personnages sans entrer effectivement dans leur analyse. Elle conclue sur des thèmes principaux des romans, rencontrés aussi dans la psychanalyse, comme le refus de grandir, l'ambiguïté du sexe ou le retour du refoulé, mais elle ne donne pas une explication très claire de ces thèmes, seulement des morceaux de romans ou des idées générales de la psychanalyse qui peuvent y être observées.

Dans la deuxième partie, Kobialka se propose de traiter les pulsions de vie et de mort dans l'œuvre nothombien et accorde une grande importance à la période de l'adolescence et au thème récurrent : l'anorexie. Comme ce thème est attribué surtout aux personnages féminins, elle dédie un sous-chapitre pour parler de la condition de la femme et son rôle par rapport à l'homme et à la société, et elle décrit très bien la révolte de la femme contre les normes et le système injuste.

Un autre aspect important pour les concepts freudiens de Eros et Thanatos est la vue nothombienne sur la vraie vie ; même si elle seulement nous informe sur ce concept sans lui faire

une analyse et même si elle échoue à donner des exemples spécifiques des romans, le sujet qu'elle traite et les questions qu'elle pose représentent un point de départ vers une recherche plus détaillée.

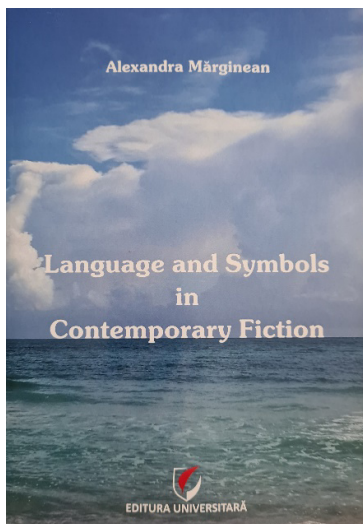
La dualité de cette partie est transposée aussi dans la dualité belle et bête, c'est-à-dire dans l'esthétique. Kobialka parle de la préférence du Nothomb pour les extrêmes, la beauté sublime et la laideur dégoûtante et elle parle des personnages les plus hideux que Nothomb a créé comme Bernadette Bernardin ou Epiphane Otos qui se trouvent dans une relation d'antithèse avec ceux qui sont sublimes comme Juliette ou Ethel.

En conclusion, l'auteur met en évidence un thème très captivant et intrigant, mais elle se contente de l'attaquer au niveau général, sans accorder plus de temps à sa recherche et d'attention aux détails. Par son étude, elle ouvre la porte pour des recherches futures dans le domaine et crée le chemin pour approfondir l'analyse des romans nothombiens à travers la psychanalyse et la psychocritique. Kobialka avoue que son mémoire ne se propose pas de traiter en détails les sujets de la vie ou de la mort, de la beauté ou de la laideur, de l'identité ou de la morale, elle veut seulement rapprocher son lecteur à l'univers nothombien et lui faire découvrir le monde que cette auteure crée depuis les années 90.

Ainsi on peut constater que ce travail confirme le besoin d'examiner l'œuvre d'Amélie Nothomb, de lui accorder l'importance qui mérite parce que la lauréate du Prix de l'Académie Française n'a jamais déçu ses lecteurs.

**ALEXANDRA MĂRGINEAN,**  
***LANGUAGE AND SYMBOLS IN CONTEMPORARY FICTION,***  
**BUCHAREST, EDITURA UNIVERSITARĂ PUBLISHING HOUSE,**  
**2020, 430 p.**

**Conf. univ. dr. Mariana COANCĂ**  
 Romanian-American University, Bucharest  
 E-mail: [coanca.mariana@profesor.rau.ro](mailto:coanca.mariana@profesor.rau.ro)



In analyzing Alexandra Mărginean's book, *Language and Symbols in Contemporary Fiction*, I have found some interesting aspects, which I would like to mention in this review. The book appeared in December, 2020, at Editura Universitară publishing house (ISBN 978-606-28-1226-3), and is a comprehensive four hundred and thirty-page philological study, putting forward some representative pieces of fiction from contemporary times.

To begin with, the study is impressive due to its length, as well as to how thorough the author is in her appraisal of the works of fiction that she shows interest in. The author approaches novels published between 2016 and 2018, hence present-day, but at the same time granting a hiatus subsequent to their publication in English, in order to check, first, the manner in which they were received by critics and the public at large, thus having a relevant interval at her disposal in order to witness the echo of the novels among specialists and readers. This test that the respective books have passed attests to the fact that the author's rationale for having selected them is backed up by their success, and that the choices that she has made are, from this respect, suitable. We notice the different backgrounds of the novelists, their diverse origins, and that they were born and raised on different continents. This is, along with opting for popular novels, one of the reasons why the author's research has a great potential to be appealing to a wide audience (in a globalized world, which is concerned with the battle between leveling tendencies, on the one hand, and local identity or cultural specificity, on the other), an audience formed not only by philologists, but also by people attracted to culture and its objects or products in general, i.e. regular readers. In support of this idea, of obtaining a popular and pleasant reading, the argument of the author's use of an unpretentious, approachable, non-specialist-friendly language can be invoked, despite the rigorousness and level of expertise of the research.

The book comprises four chapters, each centered on a novel announced in the chapter title, followed by the mention of a primordial aspect in the respective work of fiction on which the analysis focuses. Here the author's capacity for synthesis is to be appreciated, her ability to organize the aspects that she tackles in sections and, where needed, sub-sections, which facilitate for the reader the pursuit of the demonstration, as well as the creation of a kind of suspense that represents an unexpected plus and an element of originality in a non-fiction work.

The purpose of the research is finding and developing the themes that epitomize the central interests in fiction nowadays and, since fiction is never just fiction, as the author contends in the introduction, but the mirror of society and mentalities, it reveals the concerns, worries and turmoil of people in the modern world. The author declares – in fact explaining, at the same time, her choice of novelists with contrasting origin cultures as intentional – that she wants to know “what haunted them, in terms of topics and ideas”, “if they had the same or dissimilar obsessions, coming

from various cultures and upbringings”. (MĂRGINEAN, 2020, p. 9). Alexandra Mărginean has managed to fulfil her objective. As a side comment, the topic of the pandemic is not present, but the research has not set this goal for itself, and was carried out, in its main part, before the pandemic knew its worst (as the author states in the *Afterword*); the study has proposed to capture aspects of identity in the world before the global threat posed by the new virus. The interest is rather in how people conceptualize themselves in modern times and the psychology of identity construction, what goes on in their minds and hearts, how they think and feel, as well as what they fear and what limits them. However, as many find themselves in existential crises, their mindsets reflect the familiar notion of crisis overall, and thus somewhat mirror the global one caused by the virus as well.

As far as the methodology is concerned, the approach covers various fields. Thus, there are references to theory from the field of linguistics, interculturalism, studies of space and identity, psychology, philosophy etc., which proves a certain complexity and subtlety. Also, this manner of work, of mixing perspectives, which the author resorts to, indicates an ability to lead the research with a critical eye that is not fixed on, or bound by, a single direction from the beginning, which would have perhaps restricted the observations. Instead, her endeavor responsibly leaves room for the analyzed work to find a voice of its own – a desideratum announced by the author in her *Foreword*. It is an attitude that deserves respect and credit, among so many purely theoretical exertions in today’s writing landscape, as it primarily shows reverence for the source text itself, allowing it to lead the research, thematically speaking.

Chapter 1, “Guillermo del Toro and Daniel Kraus’ *The Shape of Water*: Hybridity and Representation” approaches the novel in question from a postmodernist stand, and what impresses the most is the way in which the novel becomes a complex allegory not only for the postmodern theory of marginality, but also for otherness in general. The author manages to actually connect even the smallest symbols within a unitary interpretation, and to find and reveal the connections between them as invisible threads and traces, always sticking to the clues provided by the text of the novel, in a faithful manner. Chapter II, “Zadie Smith’s *Swing Time*: The ‘Song and Dance’ of Race and Identity”, manages to show the decisive relevance of space in the construction of identity, combining this theme with attention to various versions of femininity and how it is constructed, as well as a complex analysis of dancing as an extended metaphor for life. Chapter III, “Haruki Murakami’s *Killing Commendatore*: Palimpsest, Hypertext and Rewriting the Artist”, manages to look into the Japanese culture and interpret the multitude of symbols in the story taking into account this other’s understanding of various realities while keeping track of the trope of metaphor in all its facets and on all planes – inside the story as well as at the metafictional level. The research manages to render all-important elements conveyed by Murakami’s novel: the magic realism, the artistic and metawriting advice and principles (including narrative techniques), the use of metaphor as a key to the whole text, and aspects of the Japanese conceptualization of art and the home. Last but not least, Chapter IV, “Olivia Sudjic’s *Sympathy*: The Origin Story and the Theory of Everything”, amazes us with the power of concentrating, in a story that is supposedly about obsession and addiction online, so many other aspects that come to the fore, besides psychological issues (which were perhaps to be expected), and which are analyzed by the author thoroughly and observantly: advanced quantum physics, Japanese culture with a potpourri of features and stimulating realities, a thought-provoking, controversial view on photography and film footage, and the compulsive effort to find meaning in life.

What is visible from the very beginning of the book is the author’s attention to the minutest of details in the fictions under her lens, the profundity of insight in identifying subtleties, the ability to make connections between significant elements and their corresponding interpretations, as well as their integration in a harmonious whole. The work that the author has done resembles forensics, from this point of view. What is striking is the way she looks in-depth into the symbolism, instead of keeping her perspective rather formal and at the level of the more exterior, obvious layers of interpretation. From this angle, she takes risks, plunging in the interpretations like this, but also

backs them up with arguments and proves a love of the material that she resorts to, fulfilling both the role of a professional and that of an enchanted reader at the same time, managing to encompass both, to make them work in tandem, symphonically, and not letting any component maim or spoil the efficiency of the other.

Something else that is worth mentioning, to complete what I have said above, is the author's capacity to link the symbols and meanings conveyed by the novelists with the language that they use, to a hermeneutic extent that is remarkable. As a linguist, I have particularly noticed this talent, and I would like to draw on some linguistic aspects in what follows. In the first chapter, Alexandra Mărginean analyzes the foreign languages introduced in the story, providing relevant examples of Portuguese, Spanish, Polish and Russian words and phrases integrated in a smooth process of cultural interaction and language adaptation. The author's thorough investigation of the Portuguese and Spanish vocabulary and grammar leads to significant findings such as the captain's level of second language acquisition (i.e. English) as "he introduces the Spanish and Portuguese vocabulary whenever he wants to emphasize something or he feels strongly about something" (*ibidem*, 58). The identification of Portuguese and Spanish meteorology terms, fauna terms, science terms and the nomenclature of objects from the locals' daily existences are presented in a detailed analysis of the above-mentioned terminologies, specifically how they are used in English – typical collocations, phrases, orthographic and regional variants, etc. In the next chapter, the author highlights the etymology of the vocabulary in Zadie Smith's *Swing Time* novel, which encompasses foreign terms, coming from Arabic, related to African and Islamic identity, terms of fashion and clothing and some terms connected with drugs, used in the eighties and nineties, which mirror the influence of the Goth subculture on the protagonist.

Alexandra Mărginean's approach in the third chapter, focused on Haruki Murakami's *Killing Commendatore* novel, is genuine from the linguistic and terminological point of view; she presents the distinctive feature of the metalanguage (i.e. the explanation of the meaning of words or word particles in Japanese throughout the novel) to make more complex meanings explicit. She also argues that the meanings of the characters' names using metaphors synthesize the essence of the characters whereas the frequent use of metaphor and simile is actually a "reminder of the principle of connectivity and its validity both inside the story and outside it, in real life." (*Ibidem*, p. 277). As for the specialized terminology identified in the novel, the author notices the prevalent use of terms pertaining to the field of geography and meteorology and justifies their use by analyzing them in context. Then she divides the terms pertaining to the field of construction in semantic fields and pinpoints that some of them are part of the common language because they are widely used in ordinary contexts.

In the last chapter, the author concentrates on psychology-related concepts in contexts (e.g. *apophenia*) and presents a reality that gets out of control using words connected to space, which belong to certain lexical categories such as prepositions, verbs and adjectives. Moreover, she includes a comprehensive description of the IT&C terminology identified in the novel taking into account a well-crafted categorization: terms used to refer to one's online presence, terms used for the status and type of presence, terms used for performing specific actions on social media, terms used for the presentation and arrangement of photos on social media, terms used to assess computer literacy and very popular social media terms.

Taking into account all the aspects that I have mentioned here, the fact that the research is interesting, relevant for the conceptualization of identity in modern times, which is an undying common interest of people, as well as written in elegant and accessible language, I would like to recommend Alexandra Mărginean's book as a reading that is both didactic and enjoyable, to both the specialist philologist and to the regular reader.





## INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

### General aspects

The journal, “Studii de Știință și Cultură” (“Studies of Science and Culture”), published under the auspices of “Vasile Goldiș” Western University of Arad, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated B+, CNCSIS code 664, during 2005-2011, B (2012-2020), Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2020, profile: humanities, field PHILOLOGY.

The journal is indexed in the international databases (BDI) CEEOL ([www.ceeol.com](http://www.ceeol.com)) from Frankfurt am Mein, Germany, EBSCO HOST Publishing from Ipswich, the United States of America ([www.ebscohost.com](http://www.ebscohost.com)), INDEX COPERNICUS International from Warsaw, Poland ([www.indexcopernicus.com](http://www.indexcopernicus.com)), DOAJ (Directory of Open Access Journals) from Lund, Sweden ([www.doaj.org](http://www.doaj.org)), SCPIO ([www.scpio.ro](http://www.scpio.ro)), THE LINGUIST LIST ([linguistlist.org](http://linguistlist.org)), ERIH PLUS ([dbh.nsd.uib.no](http://dbh.nsd.uib.no)).

Starting June 2012, the journal “Studii de Știință și Cultură” is published under the auspices of “Vasile Goldiș” Western University of Arad, Romania and in partnership with: the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRMI (Interuniversity Lifelong Learning Research Centre for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Institute for Slavic Languages, Jena Germany, “Titu Maiorescu” Institute of Banat Studies of the Romanian Academy, Timișoara Branch, L'association Internationale de Psychomécanique du Langage (A.I.P.L.), Paris, France, Roma Tor Vergata University, Italy, “Alexandru D. Xenopol” County Library, Arad, Printing House Gutenberg - Gutenberg Univers Publishing House, Arad, University of Oradea, Romania, West University of Timișoara, Faculty of Letters, History and Theology.

### Paper submission

The submission of an article to “Studii de Știință și Cultură” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the “Studii de Știință și Cultură” journal.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

### The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centred;
- the authors' full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, right;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, justified;
- the text of the article, font size 12;

- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of these and similar documents”.

### Citation Guidelines

„Studies of Science and Culture”, a Philology publication by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Romance cultures / Romanian culture
- II. Germanic languages and cultures / Romanian language and culture
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature
- IV. Traductology
- V. Scientific Culture
- VI. Banat studies
- VII. Book reviews

In conformity to international regulations (especially Chicago Style, MLA) we adopt starting from Volume XI, no. 2 / June 2015 the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

**Example:** BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way inside the article: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number.

**Example:** (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

The deadlines for submitting the articles are the following:

- **15th Feb. for the first publication of the year / March**
- **15th May for the second / June**
- **15th Aug. for the third / September**
- **15th Nov. for the last publication of the year / December**

### The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com), or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr. 94-96 – revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days. Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected.

Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:

- The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
  - The volume, issue and year of publication;
  - The page number where the cited text can be found;
- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:
- The journal title, abbreviation;
  - The volume, issue and year of publication;
  - The page number where the cited text can be found.

Further information: - telephone - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobile: 0724-039978

- E-mail: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

Contact person: Prof. VASILE MAN

#### **Announcement for the authors**

The magazine “Studies of Science and Culture”, starting with the volume 12, number 1 / March 2016 subscribes, for evaluation, in order to be indexed in BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

## **INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS**

### **Aspects généraux**

La revue «Studii de Știință și Cultură» («Études de Science et de Culture»), éditée sous les auspices de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie B+, code CNCSIS 664, pendant la période 2005-2011, B (2012-2020), Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2020, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL ([www.ceeol.com](http://www.ceeol.com)) de Frankfurt am Mein, Allemagne; EBSCO HOST Publishing ([www.ebscohost.com](http://www.ebscohost.com)) d'Ipswich, États-Unis; INDEX COPERNICUS – Journals de Varsovie, Pologne ([www.indexcopernicus.com](http://www.indexcopernicus.com)), DOAJ (Directory of Open Access Journals) de Lund, Suède ([www.doaj.org](http://www.doaj.org)), SCIPPIO ([www.scipio.ro](http://www.scipio.ro)), THE LINGUIST LIST ([linguistlist.org](http://linguistlist.org)), ERIH PLUS ([dbh.nsd.uib.no](http://dbh.nsd.uib.no)).

Depuis le mois de juin 2012, la revue «Studii de Știință și Cultură» est éditée sous les auspices de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, Roumanie et en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Université Novi Sad, Serbie, Université Jena, Allemagne, L'Institut d'Études sur le Banat «Titu Maiorescu» de l'Académie Roumaine, Branche de Timișoara, Association Internationale de Psychomécanique du Langage (A.I.P.L.), Paris, France, Université Roma Tor Vergata, Italie, Bibliothèque départementale «Alexandru D. Xenopol», Arad, Imprimerie Gutenberg – Maison d'édition Gutenberg Univers, Arad, Université d'Oradea, Roumanie, Université de l'Ouest de Timișoara, Faculté des Lettres, Histoire et Théologie.

### **Soumission du manuscrit**

La soumission d'un article à la Revue «Studii de Știință și Cultură», pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue «Studii de Știință și Cultură».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale. Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

### **Le manuscrit comprendra:**

- le titre, en dimension de la font 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la font 12, en caractères gras, à droite;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la font 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la font 12, en italique, cadré;
- le texte de l'article en dimension de la font de 12;

- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé «Documentation – présentation des thèses et des documents similaires».

## Normes de rédaction

«Studii de Știință și Cultură» / «Études de Science et de Culture» ([www.revista-studii-uvvg.ro](http://www.revista-studii-uvvg.ro)), revue répertoriée en domaine Philologie – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

- I. Cultures romanes / culture roumaine
- II. Cultures et langues germaniques / culture roumaine
- III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines
- IV. Traductologie
- V. Culture Scientifique
- VI. Études de Banat
- VII. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment Chicago Style, MLA), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés:

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée en fin d'article, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination.

**Exemple:** BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1<sup>è</sup> éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans le corps de l'article le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page.

**Exemple:** (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com) au plus tard:

- le 15 février pour le premier numéro de l'année / Mars
- le 15 mai pour le deuxième numéro / Juin
- le 15 août pour le troisième numéro / Septembre
- le 15 novembre pour le dernier numéro de l'année / Décembre

## Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com), ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER-REVIEW «en aveugle».

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue «Études de Science et de Culture» dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:

- Le titre de la revue «Études de Science et de Culture», abréviation – SSC;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité;

- transmettre à la rédaction de la revue «Études de Science et de Culture» des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:

- Le titre de la revue, l'abréviation;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au – telephone : 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

Personne de contact: prof. VASILE MAN

### **Annonce pour les auteurs**

La revue «Études de Science et de Culture», en commençant par le volume XII, numéro 1 / mars 2016, s'inscrit à l'évaluation, pour s'indexer dans BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

## INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

### Aspecte generale

Revista „Studii de Știință și Cultură”, editată sub egida Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria B+, cod CNCSIS 664, în perioada 2005-2011, B (2012-2020), Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, în anul 2020, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

Revista este indexată în bazele de date internaționale (BDI) CEEOL ([www.ceeol.com](http://www.ceeol.com)) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO HOST Publishing din Ipswich, Statele Unite ale Americii ([www.ebscohost.com](http://www.ebscohost.com)), INDEX COPERNICUS International din Varșovia, Polonia ([www.indexcopernicus.com](http://www.indexcopernicus.com)), DOAJ (Directory of Open Access Journals) din Lund, Suedia ([www.doaj.org](http://www.doaj.org)), SCIPPIO ([www.scipio.ro](http://www.scipio.ro)), THE LINGUIST LIST ([linguistlist.org](http://linguistlist.org)), ERIH PLUS ([dbh.nsd.uib.no](http://dbh.nsd.uib.no)), ROAD (<https://road.issn.org>) – UNESCO.

Începând cu luna iunie 2012, revista „Studii de Știință și Cultură” este editată sub egida Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România și în parteneriat cu: Le Département de Roumain d’Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRRM (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d’Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Republica Serbia, din 2015, Universitatea Jena din Germania, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara, L’association Internationale de Psychomécanique du Langage (A.I.P.L.), Paris, France, Universitatea Roma Tor Vergata, Italia, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol”, Arad, Tipografia Gutenberg – Editura Gutenberg Univers, Arad, Universitatea din Oradea, România, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie.

### Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către revista „Studii de Știință și Cultură” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „Studii de Știință și Cultură”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională. Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limbile engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, spațiere la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, în dreapta;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12, spațiere la un rând;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.



## Norme de redactare

„Studii de Știință și Cultură”, publicație acreditată în domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- I. Culturi romanice / cultură românească
- II. Limbi și culturi germanice / limbă și cultură românească
- III. Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- IV. Traductologie
- V. Cultură științifică
- VI. Studii banatice
- VII. Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (cf. mai ales Chicago Style, MLA), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre:

1. Bibliografia, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată la sfârșitul articolului; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

**Exemplu:** BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În corpul articolului, autorul va indica între paranteze, în ordine: numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina.

**Exemplu:** (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. Notele de subsol vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin inserție automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com), cel mai târziu până la data de:

- 15 februarie pentru primul număr din an / martie
- 15 mai pentru al doilea număr / iunie
- 15 august pentru al treilea număr / septembrie
- 15 noiembrie pentru al patrulea număr / decembrie

## Colegiul editorial

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împieta asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (autorilor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com), sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr. 94-96 – revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER-REVIEW „în orb”.

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile. Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

- articol acceptat;
- articol acceptat cu modificări;
- articol respins.

Referenții științifice vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:
  - Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;
  - Volumul, numărul și anul apariției;
  - Numărul paginii textului citat;
- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:
  - Titlul revistei, abrevierea;
  - Volumul, numărul și anul apariției;
  - Numărul paginii textului citat.

Alte informații: - telefon: 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

### **În atenția autorilor**

Revista „Studii de Știință și Cultură”, începând cu volumul XII, numărul 1 / martie 2016, se înscrie, pentru evaluare, în vederea indexării în BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

Rugăm autorii să citeze în bibliografia articolelor și texte publicate în reviste cotate ISI.

## EVALUATION GRID

<b>Author</b> _____ <b>Evaluator</b> _____
<b>Title of the article:</b> _____
<b>INSTRUCTIONS</b> Read the paper/papers that was/were assigned to you twice, first in order to get an overall opinion about the paper and second in order to provide a constructive critic, that the author will use when reappraising his/her paper. Answer to the questions below.
<b>ORGANIZATION (10%)</b>  1. Were the basic sections (Introduction, Conclusion, Bibliography etc.) adequate? 2. Did the author use well the subtitles in order to clarify the sections of the text? 3. Was the material structured in a logical way, clear, easy to follow? Explain.
<b>BIBLIOGRAPHY (15%)</b>  4. Did the author cite the sources in an adequate and appropriate way? Note any incorrect format. 5. Were all the citations from the text listed in the section regarding the Bibliography? Note any discrepancies.
<b>GRAMMAR AND STYLE (15%)</b>  6. Were there any grammatical or orthographic errors? 7. Was the style of the author clear? Were the paragraphs and phrases cohesive?
<b>CONTENT (60%)</b>  8. Did the author summarize and discuss the subject in an adequate way? Explain. 9. Did the author bring any original contribution to the paper? Explain.
<b>GIVEN SCORE</b> _____

### RECOMMENDATION:

Article:

- a) admitted for publication in the presented form
- b) admitted for publication with changes
- c) rejected

### GUIDE FOR THE EVALUATORS

The evaluation is made by filling in the form called EVALUATION GRID which should be sent in electronic format to the editorial office.

The duration of an evaluation cannot last more than 30 days.

The evaluators will keep in mind the conflict of interests, therefore refusing this situation.

The evaluation is confidential, the evaluator will not divulge neither the content of the article nor the result of the evaluation, to other persons except the ones from the editorial office.

The evaluator must warn the editorial office if the article is suspect of plagiarism.

**GRILLE D'ÉVALUATION**

**Auteur** \_\_\_\_\_ **Recenseur** \_\_\_\_\_  
**Titre de l'article** \_\_\_\_\_

**INSTRUCTIONS:**

Lisez l'ouvrage / les ouvrages qu'on vous a alloué(s) deux fois, une fois pour obtenir une vue d'ensemble sur l'ouvrage et la deuxième fois pour fournir une critique constructive, que l'auteur utilisera lorsqu'il reverra l'ouvrage. Répondez aux questions ci-dessus:

**ORGANISATION (10%)**

1. Les sections de base (Introduction, Conclusion, Bibliographie etc.) ont été adéquates? *DA* Si non, qu'est-ce qu'il manque?
2. L'auteur a bien utilisé les sous-titres pour clarifier les sections du texte? Expliquez.
3. La matériel a été structuré logiquement, clairement, facilement à suivre? Expliquez.

**BIBLIOGRAPHIE (15%)**

4. Est-ce que l'auteur a cité les sources d'une manière adéquate et appropriée? Notez tout format incorrect.
5. Est-ce que toutes les citations du texte ont été listées dans la section allouée à la bibliographie ? Notez toute discordance.

**GRAMMAIRE ET STYLE (15%)**

6. Est-ce qu'il y a eu des fautes grammaticales ou d'orthographe?
7. Est-ce que le style de l'auteur a été clair? Les paragraphes et les phrases ont fait preuve de cohésion?

**CONTENU (60%)**

8. Est-ce que l'auteur a résumé et discuté le sujet d'une manière adéquate? Expliquez.
9. Est-ce que l'auteur a apporté une contribution originale à l'ouvrage? Expliquez.

**POINTAGE ACCORDÉ** \_\_\_\_\_

**RECOMMANDATION:**

Article:

- a) admis pour publication dans la forme présentée
- b) admis pour publication avec des modifications
- c) refusé

**GUIDE POUR LES ÉVALUATEURS**

L'évaluation est faite par le remplissage du formulaire intitulé Grille d'évaluation et est envoyée électroniquement à la rédaction.

La durée d'une évaluation ne peut pas dépasser 30 jours.

Les évaluateurs tiendront compte du conflit des intérêts, en conséquence, dans une telle situation, on va refuser l'évaluation.

L'évaluation se réalise de manière confidentielle, donc l'évaluateur ne va pas divulguer le contenu de l'article, mais aussi celui de l'évaluation, à d'autres personnes exceptant celles de la rédaction.

L'évaluateur va saisir la rédaction dans la situation où l'article est suspect de plagiat.

## GRILĂ DE EVALUARE

Autor \_\_\_\_\_ Recenzor \_\_\_\_\_

Titlul articolului: \_\_\_\_\_

### INSTRUCȚIUNI

Citiți lucrarea/lucrările care vi s-a(u) alocat de două ori, o dată pentru a obține o vedere de ansamblu asupra lucrării, și a doua oară pentru a furniza o critică constructivă, pe care autorul o va utiliza atunci când își va revizui lucrarea. Răspundeți la întrebările de mai jos.

### **ORGANIZARE (10%)**

1. Secțiunile de bază (Introducere, Concluzie, Bibliografie etc.) au fost adecvate? Da. Dacă nu, ce lipsește?
2. Autorul a utilizat bine subtitlurile pentru a clarifica secțiunile textului? Explicați.
3. Materialul a fost structurat într-un mod logic, clar, ușor de urmărit? Explicați.

### **BIBLIOGRAFIE (15%)**

4. Autorul a citat sursele în mod adecvat și corespunzător? Notați orice format incorect.
5. Toate citările din text au fost listate în secțiunea alocată Bibliografiei? Notați orice discrepanțe.

### **GRAMATICĂ ȘI STIL (15%)**

6. Au existat greșeli gramaticale sau ortografice?
7. Stilul autorului a fost clar? Paragrafele și frazele au fost coezive?

### **CONȚINUT (60%)**

8. Autorul a rezumat și discutat subiectul în mod adecvat? Explicați.
9. Autorul a adus vreo contribuție originală la lucrare? Explicați.

**PUNCTAJ ACORDAT** \_\_\_\_\_

### **RECOMANDARE:**

Articol:

- a) admis spre publicare în forma prezentată
- b) admis spre publicare cu modificări
- c) respins

### **GHID PENTRU EVALUATORI**

Evaluarea se face prin completarea formularului intitulat GRILĂ DE EVALUARE și se trimite electronic la redacție.

Durata unei evaluări nu poate depăși 30 de zile.

Evaluatorii vor ține seama de conflictul de interese, urmând a se refuza în această situație.

Evaluarea se realizează confidențial, urmând ca evaluatorul să nu divulge conținutul articolului, cât și al evaluării, altor persoane în afara celor din redacție.

Evaluatorul va sesiza redacția în cazul în care articolul este suspectat de plagiat.

## 2021 SUBSCRIPTIONS FOR THE REVIEW “STUDIES OF SCIENCE AND CULTURE”

### Subscriptions:

The price of the journal “Studies of Science and Culture” is of 50 lei/issue.

The price of the yearly subscription for Romania is 200 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R. Arad,  
**RO34RNCB0015028152520236** în lei
- cash payment at “Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,  
Schedule: Monday – Thursday: between 8-11 and 13-15,30  
Friday: between 8-9 and 11-12,30

Nonresident readers in Romania may send the money through bank account transfer into “Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad;

**RO07RNCB0015028152520237** in EURO

**RO77RNCB0015028152520238** in USD

Subscribers are asked to send to the address [www.revista-studii-uvvg.ro](http://www.revista-studii-uvvg.ro) a payment notification email in which to inform us of the shipping address for the paid subscription [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel. 0257/285804, int. 15, Adina Botea, fax: 0257/214454.

## ABONNEMENTS À LA REVUE «ÉTUDE DE SCIENCE ET DE CULTURE» POUR L'ANNEE 2021

Le prix de la Revue «Étude de Science et de Culture» est de 50 lei/numéro.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 200 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pour RON**
- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi – Jeudi: 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi: 8-9 h et 11-12,30 h

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

**RO07RNCB0015028152520237 pour EURO**

**RO77RNCB0015028152520238 pour USD**

**ATTENTION:** Envoyez à l'adresse électronique [www.revista-studii-uvvg.ro](http://www.revista-studii-uvvg.ro) un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

**ABONAMENTE**  
**LA REVISTA „STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ”**  
**PE ANUL 2021**

Prețul Revistei „Studii de Știință și Cultură” este de 50 lei/buc.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 200 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad,

**RO34RNCB0015028152520236 pentru RON**

- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad, B-dul Revoluției, Nr. 94-96,

Program: Luni – Joi: orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri: orele 8-9 și 11-12,30

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

**RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO**

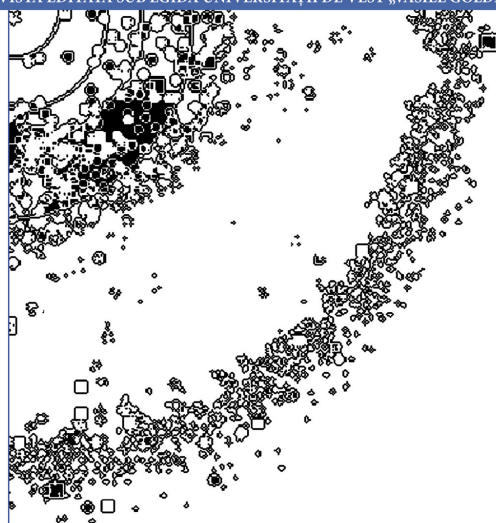
**RO77RNCB0015028152520238 pentru USD**

**ATENȚIE:** Trimiteți pe adresa [www.revista-studii-uvvg.ro](http://www.revista-studii-uvvg.ro) un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.

# STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ EDITATĂ SUB EGIDA UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD



*Vasile Goldiș*  
University Press  
Arad

Revista universitară de filologie  
cu apariție trimestrială,  
*Studii de știință și cultură*,  
acreditată CNCS, 2020  
cuprinsă în mai multe baze de date internaționale,  
Vă invită să publicați articole  
cu rezultate ale activităților Dvs.  
de cercetare științifică din domeniul filologiei.

[www.revista-studii-uvvg.ro](http://www.revista-studii-uvvg.ro)  
email: [vasileman7@yahoo.com](mailto:vasileman7@yahoo.com)  
tel: 0724039978



## Bazele de date internaționale în care este indexată revista (cu indicarea adresei URL):

### CNCS

[http://old.cncs-nrc.ro/wp-content/uploads/2013/01/filo.rev\\_.28.01.2013.pdf](http://old.cncs-nrc.ro/wp-content/uploads/2013/01/filo.rev_.28.01.2013.pdf)  
<http://www.cncs-nrc.ro/publicatii-stiintifice/>  
[http://www.cncs-nrc.ro/wp-content/uploads/2016/12/categorii.Reviste.Site\\_.CNCS\\_.2020.pdf](http://www.cncs-nrc.ro/wp-content/uploads/2016/12/categorii.Reviste.Site_.CNCS_.2020.pdf)

### CEEOL

<https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=747>

### DOAJ

[https://www.doaj.org/toc/2067-5135?source=%7B%22query%22%3A%7B%22filtered%22%3A%7B%22filter%22%3A%7B%22bool%22%3A%7B%22must%22%3A%5B%7B%22terms%22%3A%7B%22index.issn.exact%22%3A%5B%221841-1401%22%2C%222067-5135%22%5D%7D%7D%2C%7B%22term%22%3A%7B%22\\_type%22%3A%22article%22%7D%7D%5D%7D%7D%2C%22query%22%3A%7B%22match\\_all%22%3A%7B%7D%7D%7D%2C%22size%22%3A100%2C%22\\_source%22%3A%7B%7D%7D](https://www.doaj.org/toc/2067-5135?source=%7B%22query%22%3A%7B%22filtered%22%3A%7B%22filter%22%3A%7B%22bool%22%3A%7B%22must%22%3A%5B%7B%22terms%22%3A%7B%22index.issn.exact%22%3A%5B%221841-1401%22%2C%222067-5135%22%5D%7D%7D%2C%7B%22term%22%3A%7B%22_type%22%3A%22article%22%7D%7D%5D%7D%7D%2C%22query%22%3A%7B%22match_all%22%3A%7B%7D%7D%7D%2C%22size%22%3A100%2C%22_source%22%3A%7B%7D%7D)

### EBSCO HOST

<https://www.ebscohost.com/titleLists/hsi-coverage.htm>

### INDEX COPERNICUS

<https://journals.indexcopernicus.com/search/form?search=studies%20of%20science%20and%20culture>

### SCPIO

<http://www.scpio.ro/web/studii-de-stiinta-si-cultura>

### THE LINGUIST LIST

<http://linguistlist.org/pubs/journals/get-journals.cfm?JournalID=42602>

### ERIH PLUS

<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action;jsessionid=bemuaycAdzWFoMHUiTkVpOeu.undefined?id=491004>

**ROAD** (<https://road.issn.org>), catalog internațional al publicațiilor științifice open-access, administrat de Centrul Internațional ISSN, sub egida UNESCO

[https://portal.issn.org/api/search?search\[\]=MUST=default=studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&search\\_id=5345761#](https://portal.issn.org/api/search?search[]=MUST=default=studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&search_id=5345761#)

### CITEFACTOR

<https://www.citefactor.org/journal/index/8814/studii-de-stiinta-si-cultura#.X7vBjM0zZPY>

### WORLDCAT

[https://www.worldcat.org/search?q=Studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&qt=results\\_page](https://www.worldcat.org/search?q=Studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&qt=results_page)

### PUBLONS

<https://publons.com/journal/233272/studii-de-stiinta-si-cultura/>

**ACADEMIC JOURNALS DATABASE**

<http://journaldatabase.info/journal/issn1841-1401>

**OALIB**

<https://www.oalib.com/journal/4482/1#.X9Nw5tgzZPZ>

**GSI Repository**

<http://repository.gsi.de/record/17726>

**Universitätsbibliothek Regensburg – Elektronische Zeitschriftenbibliothek**

[http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/searchres.phtml?jq\\_type1=ZD&jq\\_term1=2477082-6](http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/searchres.phtml?jq_type1=ZD&jq_term1=2477082-6)

**KIT-Bibliothek – KIT-Katalog Classic**

[https://primo.bibliothek.kit.edu/primo\\_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=KITSRC302971327&indx=1&recIds=KITSRC302971327&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&&dscnt=0&vl\(1UIStartWith0\)=contains&scp.scps=scope%3A%28HKA%29%2Cscope%3A%28KIT\\_CS%29%2Cscope%3A%28KIT\\_CN%29%2Cscope%3A%28%22DHBW%22%29&tb=t&vid=KIT&mode=Basic&sr t=date&tab=kit&vl\(151189793UI1\)=all\\_items&dum=true&vl\(freeText0\)=studii%20de%20stiinta%20si%20cultura&vl\(151050700UI0\)=any&dstmp=1606317587231](https://primo.bibliothek.kit.edu/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=KITSRC302971327&indx=1&recIds=KITSRC302971327&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&&dscnt=0&vl(1UIStartWith0)=contains&scp.scps=scope%3A%28HKA%29%2Cscope%3A%28KIT_CS%29%2Cscope%3A%28KIT_CN%29%2Cscope%3A%28%22DHBW%22%29&tb=t&vid=KIT&mode=Basic&sr t=date&tab=kit&vl(151189793UI1)=all_items&dum=true&vl(freeText0)=studii%20de%20stiinta%20si%20cultura&vl(151050700UI0)=any&dstmp=1606317587231)

**MIAR – Information Matrix for the Analysis of Journals**

<http://miar.ub.edu/issn/1841-1401>

**SIBIMOL**

[http://cc.sibimol.bnrm.md/opac/search?q=studii+de+stiinta+si+cultura&max=2&view=&sb=relevance&ob=asc&level=all&material\\_type=all&location=0](http://cc.sibimol.bnrm.md/opac/search?q=studii+de+stiinta+si+cultura&max=2&view=&sb=relevance&ob=asc&level=all&material_type=all&location=0)

**ACADEMIA.EDU**

[www.academia.edu](http://www.academia.edu)

**RESEARCH GATE**

[www.researchgate.net](http://www.researchgate.net)

**GOOGLE ACADEMIC**

<https://scholar.google.com/>

ISSN: 1841-1401 (print)  
ISSN-L: 1841-1401  
ISSN: 2067-5135 (online)